STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 04313

BILDER UN SKITSEN

Isaac Leib Peretz

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אַלע ווערק

י. ל. פרץ.

י. ל. פרץ.

בילדער
און
סקיצען

אלע ווערק
י. ל. פרץ.
6טער באנד.

פערלאג אינטערנאציאנאלע ביבליאטעק קאמפ.
ווארשא — נויארק.

אינהאַלט פון 6-טען באַנד:

ערשטע אָבטיילונג:

רייזע בילדער.

צווייטע אָבטיילונג:

בילדער.

דריטע אָבטיילונג:

הומאָרעסקען.

פיערטע אָבטיילונג:

יענע לייט.

ערשטע אָבטיילונג:

רייזע בילדער.

אינהאַלט:

פאָררעדע.
בטחון.
נור גייה!
וואָס דאַרף אַ יידענע?
נומער 42.
דער משכיל.
דער טישיוויצער רב.
פערצייילטע מעשיות.
אַ יינגעלע.
דער יאַרציעווער רב.
לאַשציאָוו.
די ערשטע פריב.
די צווייטע פריב.
דעם שוחט'ם הויז.
די סקולער רביצין.
אַסעקורירט.
דער נשרף.
דער עמיגראַנט.
דער משוגע.
בלאַנקעטין.
דער למ"ד=ווו'ניק.
דער מסר.
דאָס וואַסערל.
ר' בעריל.

א.

פָּאָרְרֶעדֶע.

עס איז געוועזען אין סוף פון די גוטע, און אין אָנהייב פון די שלעכטע צייטען. אויפ'ן הימעל האָבען זיך געוויזען שוואַרצע חמאַרעס, נור עס האָט זיך גערדאַכט, אַז דער רוח — דער צייט־גייסט, מיין איך, — וועט זיי לייכט פערטרייבען, זיי וועלען ערגיץ אויסגיסען זייער האַרץ אין אַ מדבר. אין אייראָפּאַ'ס פיין־געהאַלטענעם וויינגאָרטען האָט דער ביטערער וואָרצעל שוין געשפּאַלטען די ערד, אַרויסגעשיקט זיינע שטעכעדיגע, שוין פערסמטע שפּיצלעך, נור, אָט, אָט, טראַכט מען, דערזעהען עס די גערטנער און רייסען עס אויס מיט'ן וואָרצעל... עס האָט זיך גערדאַכט, אַז דאָס נײַנצעהנטע יאָרהונדערט האָט זיך אויף דער עלטער נור אַ ביסעל פערקיהלט, אַ ביסעל היץ געקריגען! עס זאָל זיך פון דעם מאַכען אַ שווערע קרענק, אַ שגעון, — דאָס האָט זיך קיינער נישט גערוכט...

ווי ווייט איז פון אונז געוועזען דעמאָלט אַמעריקאַ! נישט איין יוד האָט געקלערט, ווי אַזוי עס שטעהט דאָרט אַ שיסעל גריץ, אָדער — צי טראָגט מען דאָרטען די יאַרמולקעס אויף די פיס. פון ארץ־ישראל־אתרוגים האָט מען אַזוי זעלטען געהערט, ווי פון באַראָן הירש צי פון „הגדיב הידוע"...

די אַסטראָנאָמיע בערעכענט פריהער יעדע לקוי־חמה, לקוי־לבנה; די פּסיכאָלאָגיע האַלט נישט אַזוי ווייט. דער וועלטס

י. ל. פרץ.

נשמה ווערט ראַפּטים פינסטער, דער גוף קריגט אַ מין קאָנ־וואולסיע — און נישט נור זי קען עס פּאַראַויסזעהען, נור אפילו ווען עס איז שוין געשעהן, איז זיך שווער צו גלויבען... איז עס נישט צום פערשטעהען...

אונרוהיג דאָך איז מען שוין געוועזען. עס האָבען זיך גע־שיט פון אַלע זייטען בלבולים איבער בלבולים.

צווישען אַנדערע זאַכען איז געבליבען, אַז מען דאַרף זיך בעקענען מיט'ן געוועהנליכען וואָכעדיגען יודישען לעבען; זעהען, וואָס עס טהוט זיך אין די קליינע שטעדטליך; אויף וואָס מען האָפט, פון וואָס מען לעבט, וואָס מען טהוט... וואָס עס זאָגט דאָס פאָלק?

ב.

בִּטָחוֹן.

מיין ערשטער אַריינפאָהר איז געוועזען טישאָוועץ. איך האָב מיך אָבגעשטעלט ביי מיינעם אַ בעקאַנטען, ר׳ ברוך. ער האָט געשיקט נאָכ׳ן שמש און עטליכע בעלי־בתים. וואַרטענדיג אויף זיי, בין איך געשטאַנען ביים פענסטער און בעטראַכט דעם מאַרק.

דער מאַרק איז אַ גרויסער פיער־עק. אַרום, אויף אַלע 4 זייטען, שטעהען פערשוואַרצטע, איינגעבויגענע, געבויטע הייזער, טייל מיט שטרוי, מעהרסטענטיילס מיט שינדלען געדעקט.

סאַמע איינציגע שטאַקען, מיט ברייטע פאָדשעניעס אויף פוילע פערגעלטע באַלקען. אַרויסגערוקט פון פאָדשעניע שטעהען, נישט ווייט איינס פונ׳ם אַנדערען, „פשעקופקעס״ איבער מולטערס מיט בייגעל, ברויט, אַרבעס, באָבעס און פערשיעדען אויבס. צווישען די ווייבער איז אַ שטאַר גערודער! איך האָב אויף זיי, זעהט אויס, אַ שטאַרקען איינדרוק געמאַכט.

— האָב דיר אַ שוואַרץ יאָהר, שרייט איינע, טייט נישט מיט די פינגער, ער זעהט דאָך!

— האַלט ס׳מויל!

די ווייבער ווייסען שוין, אַז איך בין געקומען פערשריי־בען; איינע גיט איבער דער צווייטער דעם סוד אַזוי שטיל, אַז איך הער אין שטוב.

מען זאָגט: „דאָס איז ער טאַקי״, „פאָרט גוט, אַז די אָרימע שאָף האָבען פאַסטוכער, וואָס האָבען זיי אין זינען״; פונדעסטוועגען, „אַז יענער פאַסטוך וועט נישט העלפען, איז — בלאָטע ו״. איינע קאָן דערוויל נישט פערשטעהן, „יענער

פּאַסטוך זאָל דאַרפען אַזוינע שלוחים״... דאָס איז אַ וואונק אויף מיין געשווירען בערדיל און קורצע קליידער. איין אַנדערע איז ליבעראַלער און פּעררופט זיך אויף אַ רופא: „הלמאי אַ רופא, זאָגט זי, איז אויך כל-בו און פונדעסטוועגען...״

— דאָס איז עפּעס אַנדערש, אַ יחיד, אָבער אַזוי ווייניג גוטע יודען?...

זאָלען זיי בעסער, מיינט איין אַנדערע, אַריינשיקען אַ פּאָר הונדערט רובל; איך בין זיי מוחל דאָס שרייבען, זאָל מיין זוהן גישט זיין קיין יעדנעראַל!

. . . .

. . . .

זיצענדיג ביים טיש, בין איך געוועזען אַ רואה ואינו נראה: פון גאַס האָט מען מיך נישט געזעהען, נור איך האָב געזעהען אַ האַלבען מאַרק. דערווייל האָט מיין „בעל-הבית״ אָבגעדאַווענט, אָבגעלעגט טלית און תפילין, גענומען אַ ביסעל בראָנפען און געטרונקען צו מיר לחיים.

— לחיים טובים ולשלום! ענטפער איך.

— גאָט זאָל געבען בעסערע צייטען, עס זאָל זיין פּרנסה.

ווי מקנא בין איך מיין בעל-הבית, איהם פעהלט נישט מעהר נור פּרנסה. ער גיט נאָך צו מיט גדלות:

— און עס וועט מוזען זיין פּרנסה, עס איז דאָ אַ גאָט אויף דער וועלט, גוטע יודען וועלען אויך נישט שווייגען...

איך האַק איהם איבער, און פרעג, פאַרוואָס אין זיינע אייגענע געשעפטען, האָטש ער האָט בטחון, האָטש ער ווייסט גאַנץ גוט, אַז „מאן דיהיב חיי יהיב מזונא״ (דער וואָס גיט לעבען, דער גיט עסען), פונדעסטוועגען טהוט ער זיינס, און האַנדעלט, און שלאָפט ניט גאַנצע נעכט, און קלערט אַלץ: מאָרגען, שפּעטער, אויפ׳ן יאָהר... קוים האָט אַ יוד חתונה, קלערט ער שוין אויף חתונה קליידער פאַר אייניקליך. און אַז עס קומט צום כלל ישראל, איז דער בטחון שוין אַזוי גרויס, אַז עס

איז שוין איבעריג צו טהון די האַנד אין קאַלט וואַסער אַריין.

— עס איז, מאַלט ער, גאָר פשוט: כל־ישראל איז שוין דעם רבונו של עולם'ס זאַך, און ער האָט זיינס אין זין... און, כביכול, עס זאָל זיין שכחה פאַר זיין כסא הכבוד, איז דאָ אַזוינע, וואָס דערמאַנען... און, ווייטער דאָס אייגענע... ווי לאַנג קאָן עס געדויערן? עס מוז דאָך איין עק נעמען: אָדער כלו חייב, אָדער כלו זכאי... דאָס איז נישט פרנסה!

ג.

נור גֶעה!

איך האָב אייך פּערגעסען צו דערצעהלען, אַז דער רב פון שטעדטיל האָט נישט געוואָלט, נישט קומען צו מיר, נישט מיך אויפנעהמען ביי זיך. ער האָט מיר געשיקט זאָגען, אַז עס איז נישט זיין זאַך גאָר, אַז ער איז אַ שוואַכער, לא־עליכם. אויסערדעם זיצט ער שוין אַ פּאָר וואָכען איבער אַ הארבע שאלה פון בשר בחלב; און דער עקר איז, אַז ער איז ברוגז אויף קהל, ווייל מען וויל איהם נישט מוסיף זיין צוויי גילדען אַ וואָך פרנסה.

געקומען איז, על־כן, אַ דריי בעלי־בתים מיט צוויי שמשים. איך הויב אָן ביי מיין בעל־הבית.

ער האָט נישט קיין ווייב, און פּערענטפערט זיך באַלד:

— ווי לאַנג, מיינט איהר, איז זי, אונז צו לענגערע יאָהר, נפטר געוואָרען?

הכלל — איין אלמן; דריי אויסגעגעבענע זיהן, איין אויס־געגעבענע טאָכטער, צוויי יונגלעך און אַ מיידעל אין דער היים. דערביי, בעט ער זיך, איך זאָל פּערשרייבען, אַז אַלע זיהן — אויסער דעם יונגסטען, וואָס איז ערשט אַלט 4 יאָהר און ביז ער וועט „שטעהן", וועט נאָך משיח קומען! —, אַז די רעשט זיהן האָט יעדער זיין פעהלער!

אויסער די עלטערע, צוויי אויסגעגעבענע, זיהן, האָב איך שוין געקענט די גאַנצע משפחה. די אויסגעגעבענע טאָכ־טער האָט אין דעם אייגענעם הויז אַ געוועלבעל מיט טיטון, טאַבאַק, טיי און צוקער, ווי אויך שפּייז; דאַכט זיך, נאָך סמאָר און נאַפט. איך האָב באַלד אין דערפּריה ביי איהר

געקויפט צוקער. זי איז אַלט אַ יאָהר 25, אַ דאַר פּנים, אַ לאַנגע, אונטערגעבויגענע נאָז, וואָס צעהלט איהר, דאַכט זיך, די פוילע שוואַרצע צייהן אינ'ם האַלב-אָפענעם מויל, אַ פּאָר בלאָנע-בלוי-שוואַרצע געפלאַצטע ליפּען — דער פאָטער אויס'ן אויג. די שוועסטער איהרע, אַ מיידעל, איז גאַנץ ענהליך צו איהר; זי האָט אָבער „כלה-חן". דאָס פּנים איז פרישע־, רויטליכער, די צייהן — ווייסער, און אין גאַנצען נישט אַזוי צי-יוירען, נישט אזוי אָבגעלאָזט. אויך זעה איךביידע יינגלעך, שענע יינגלעך; זיי האָבען געמוזט אין דער מאַמען אַריין געראָטען: רויטע בעקעלעך, חנ'וודיגע, פערשעמטע אייגעלעך... פול פערדרען אין די גערעהטע שוואַרצע לעקלעך... גור מאוסע תנועות: זיי הויבען אַלע מאָל די פלייצעלעך, פערקרימען זיך. זיי טראָגען שינעטענע קאַפּאָטקעלעך. ברודיג, נור גאַנץ.

די מוטער אַפּנים איז נישט לאַנג געשטאָרבען, געגוג צייט געווען צו פערברודיגען; ווענינ — צו צוריסען... היינט — ווער האָט צייט צו זיי? די עלטערע שוועסטער האָט פיער קינדער, אַ מאַן אַ למדן און אַ געוועלבעל... דאָס „כלה-מיידעל" פיהרט די שענק; דער פאָטער האָט קיין צייט נישט.

— וואָס איז אייער געשעפט? פרעג איך איהם.

— פּראָצענט...

— ליכּווע?

— ליכּווע? ... עט...

— גלייך אַזוי? מען האָט וועניג מיט אונז צו טהון...

— ווייסט איהר וואָס, — מאַכט ער, — נאַט אייך אַוועק אַלע מיינע שמאַטעס — וועקסלען, אַקטען, — אַלץ פאַר 25 פּראָצענט. נור צאָהלט מיר אויס באַר! איך לעג אַוועק נישט נור די ליכּווע, אפילו די שענק! איך וואָלט באַדיי אַוועקגעפאָהרען קיין ארץ-ישראל... אַבי געלד! אפשר ווילט איהר, גאַט אייך אַ חרם-קוויטעל! איהר מיינט, אַז מיר האַלטען זיך אין דער ליכּווע... זי האַלט אונז. מען צאָהלט נישט.

וואַקסט, דער חוב. וואָס מעהר דער חוב וואַקסט; וועניגער ווער איז ער, מעהר קבצן ווער איך... אויף נאמנות!

פאַר'ן אַרויסגעהן ווייטער פערשריבען, האָב איך נאָך ביינגעוואוינט אַ קליינע סצענע. בשעת ווען איך האָב צונויפגעקליבען מיינע כלים, פאַפּיער, בלייששטיפט, פאַפּיראָסען, האָט ר' ברוך דערוויל אָנגעשמירט פאַר די קינדער, אין חדר אַריין מיטצונעהמען, צוויי שטיקלעך ברויט מיט פּוטער, מיט אַ צולאָג אַ שציפּיאָרעק.

— נור געהט'ס! מאַכט ער; ער וויל זיי נישט האָבען אין שענק. דער קלענערער יתום איז אָבער נישט צופרידען. ער הויבט אויף די פּלייצעלעך און פערקרימט זיך צום וויינען. ער שעמט זיך אַ ביסעל פאַר מיר, וואַרט, איך זאָל אַרויסגעהן; ער קאָן זיך אָבער נישט דערוואַרטען, און לאָזט אַרויס אַ געוויין:

— נאָך שציפּיאָרעק, — וויל ער.

— די מאַמע פלעגט מיר געבען צוויי!

די שוועסטער איז צוגעלאָפען צו דער שאַנק, זי האָט אַרויסגעהאַפּט און געגעבען איהם נאָך שציפּיאָרעק.

— געה, — מאַכט זי אויך, — נור אַ סך ווייבער. אין די ווערטער האָט דער מוטערס קול געקלונגען. —

ד.

וָואס דַארְף אַ יִידִינֶע?

מיר געהען פון הויז צו הויז, פון נומער איינס אָן. איך ווייס אַליין, וואו יודען און וואו נישט־יודען וואוינען, איך קוק נור אין פענסטער אַרײַן. פערגעלטע פענסטער איז אַ סימן פון „אתה בחרתנו”, בפרט נאָך אויסגעהאַקטע שויבען, פערטרע־טענע מיט קישעלעך און זעק... פאַר דאָס — בלומענטעפּ און פאָרהאַנגען זענען סמנים מובהקים, אַז דאָ וואוינט שוין אַזוינער, וואָס האָט נישט אַזאַ פּראַווע אויפ׳ן דלות ווי יענע...

עס טרעפען זיך אויסנאַהמען... אָט וואוינט נ י ש ט אַ יוד, נור אַ שטאַרקער שכור... און פערקעהרט, — בלומען און פאָרהענגלעך, נור ד אָ לייענט מען שוין די „הצפירה”.

דעם ערגסטען איינדרוק מאַכט אויף מיר אַ גרויס, אַ הילצערן משונה הויז. עס איז גרעסער, נור שוואַרצער און ברודיגער פאַר אַלע הייזער. די פאַציאַט האָט זיך שטאַרק אַריבערגעבויגען, און קוקט אַרונטער אויף זיינס־גלייכען — אויך איין אַלטע, שוואַרצע חורבה, — אויף איין אַלטע, אויסגעדאַרטע, אי נגעבויגענע, ציטערדיגע יידינע וואָס דינגט זיך מיט איהר קונה — אַ צושויבערטע געלע דינסט־מויד — איבער אַ צולאָג צו אַ פונט זאַלץ.

דער שמש ווייזט מיר אויף דער אַלטער: דאָס איז „די בעל־הבית׳טע פון הויז”. איך האָב מיך פערוואונדערט; די יודינע איז צו אָרים פאַר אַזאַ הויז.

— דאָס הויז, ערקלערט דער שמש, איז אייגענטליך נישט איהר. זי האָט נור אַ זעקסטעל „דאָזיוואָציע”, איין אלמנה

איז זי... נור די יורשים, איהרע קינדער, וואוינען נישט היע, — הייסט זי בעל־הבית.

— וויפיעל מאַכט דאָס הויז?

— גאָר נישט.

— ווערט איז עס?

— אַ פונפצעהן הונדערט רובל.

— און מאַכט גאָר נישט?

— עס שטעהט ליידיג.

עס קומען מיר אויף די געדאַנקען „יענע בחורים״.. מן הסתם וואַרפט מען דאָ ציגעל אָדער קאַרטאָפעל.

— ניין זאָגט. דער שמש און שמייכעלט. פערהאַן אַזוי־נע אַנדערע צוויי הייזער, וואָס מען וועט מוזען צולעגען; דאָ איז עפּיס אַנדערש: אין דעם הויז, פערשטעהט איהר, האָט געוואוינט אַמאָל אַ דאָקטאָר; איז ער געשטאָרבען, און שוין, שטעהט ליידיג ס׳הויז!

— וואָס איז, אויף אַ זאַראַזשליווע קראַנקהייט?

— חס ושלום!

— וואָס דען?

— עס האָט פשוט נישט ווער צו וואוינען; ווער זאָל וואוינען?

— ווי הייסט, ווער?

— טאַקי ווער? ביי אונז האָט יעדערער כמעט זיין נחלה. ווער עס דינגט שוין אַ דירה, וויל נישט קיין בעזונ־דערע שטוב צו פערהייצען. ביי אונז איז אַ מאָדע, אַ קאַמאָר־ניק (לאָקאַטאָר) צאָהלט עטליכע רובל אַ יאָהר פאַר איין עק שטוב מיט בעהייצונג. ווער דאַרף אַזוינע גרויסע שטיבער?

— נאָך וואָס האָט מען געשטעלט אַזאַ הויז?

— באַ, — אַביאַל! הייגט דאַרף מען נישט...

— נעביך!

— וואָס פאַר אַ נעביך? זי האָט אַ שטעל מיט זאַלץ, פערדיענט עטליכע רובל אַ וואָך, פון דעם צאָהלט זי אָב 28 רובל אַ יאָהר פאַדאַטעק פון הויז. פון דער רעשט לעבט זי... וואָס דאַרף אַ יידינע? וואָס פעהלט איהר? תכריכים האָט זי שוין...

איך האָב נאָך אַמאָל אַ קוק געטהון אויף דער אַלטיטשקער, און עס האָט זיך מיר שוין געדאַכט, אַז עס פעהלט איהר באמת גאָרנישט. איהר גערונצעלטע הויט האָט מיר אפילו צוגעשמייכעלט: וואָס דאַרף אַ יידינע?

ה.

נומער 42.

איך בין געגאַנגען פון הויז צו הויז לויט נומער, מיט אַ צעטעל אין דער האַנד. פון נומער 41 האָט מיך דאָך דער שמש געפיהרט צו 43.

— און 42? פרעג איך.

— אָט! ווייזט ער מיר אויף אַ שטיק חורבה אין אַ שמאָל געסעל צווישען איין־און דריי־און פערציג.

— איינגעפאַלען?

— איינגעלעגט, ענטפערט דער שמש.

— פאַרוואָס?

— איבער אַ פייער־מויער.

איך האָב נישט פערשטאַנען, וואָס ער מיינט.

מיר זענען ביידע מיעד געוועזען געהענדיג, און מיר האָבען זיך געזעצט אויף אַ באַנק אין פאָדשעניע. דער שמש פערצעהלט:

— פערשטעהט איהר, על פי דיניהם, אויב איין געבויט הויז איז נישט גענוג ווייט אָבגעטרעטען פון צווייטען, מוז מען אָבטיילען די דעכער מיט פייער־מויערן. ווי ווייט דער מהלך דאַרף זיין, ווייס איך נישט; משפטים בל ידעום, דאַכט זיך, מעהר ווי ד' אמות. אַ פייער־מויער איז ביי זיי אַ סגולה פאַר אַ שרפה... נו, דאָס הייזעל האָט אָבער געשטעלט אַ קבצן גדול, ירוחם איוואַנחאָווקער, אַ מלמד, האָט ער נישט געקאָנט מאַכען קיין פייער־מויער.

— זיין גאַנץ בויען, פראַוודע, איז געוועזען אָהן אַ יסוד. דערנאָך, וועט איהר הערען, איז דערפון געוואָרען אַ דין־

תורה. ביי דעם דין־תורה, האָט, עליה־השלום, זיין ווייב מלכה דערצעהלט דברים כהוייתן. ווי דער סדר עולם איז, אָנ־געהויבען משׁשת ימי בראשית, און אַזוי אָט אַזוי איז געוועזען די מעשה:

מלכה האָט מיט איהר מענדלען נישט גערעדט אַ יאָהר פונפצעהן. זי איז בטבע אַ פערביסענע יידינע געוועזען. נישט אויסגערעדט זאָל עס זיין: אַ הויכע, אַ דאַרע, אַ שווארצע מיט אַ שפּיציגע נאָז ווי אַ האַקען. זעלטען, אַז עס איז איהר אַרויס אַ וואָרט פון מויל, חאָטש פון פרנסה — אַ פשעקופּקאַ! און מען האָט נישט געדאַרפט! פון איהרם אַ קוק איז אויך שוין קיהל געוואָרען אין האַרץ. אַלע פּשעקופקעס האָבען געציטערט פאַר איהם אימת מות; זי האָט שוין אַזאַ אויג געהאַט. פער־שטעהט זיך, אַז ירוחם האָט זיך מחיה געוועזען מיט איהר שווייגען; ער פלעגט צו איהר אויך קיין וואָרט נישט רעדען. אַזוי שטילערהייד, זענען זיי דאָך געבענשט געוואָרען מיט צוויי בנים זכרים און דריי מיידלעך.

דאָך דער יצר־הרע — אַ בעל־הבית צו ווערען, האָט זיי ביידע רעדעווודיג געמאַכט. דער שמועס איז אַזוי געגאַנגען:

— מלכה! זי ענטפערט נישט.

— מלכה? זי שווייגט. ער מלכה'עט, און זי ריהרט זיך נישט פון אָרט.

ירוחם שטעלט זיך אָבער אויף און גיט אַ געשריי:

— מלכה! איך וויל שטעלען אַ הויז!

מלכה האָט שוין נישט אויסגעהאַלטען, און אויפגעהויבען איין אויג און געעפענט דאָס מויל. „איך האָב געמיינט—פער־צעהלט זי — ער איז משוגע געוואָרען!"

און אַ שגעון איז עס באמת געוועזען. ער האָט געהאַט בירושה פון איין עלטערזיידען דאָס שטיקל פלאַץ, דאָס שמאָ־לע, וואָס איהר האָט געזעהען, און — קיין פּחות משוה פרוטה געלד. דעם ווייב'ס פאַר טשוועקעס, וועלכע מען האָט דערנאָכטען פערקויפט פאַר דריי־מאָל ח"י זהובים, פלעגען זיין

פערזעצט אַ גאַנץ יאָהר; אויסער שבת וויום טוב, ווען ירוחם האָט זי אַרויסגענומען אויף אַ חרם־קוויטעל.

אַז דער יצר־הרע נעמט זיך אָבער צו הילף דעם כח הדמיון, איז „מי יעמוד״! „קוים שטעלט ער אויף אַ הויז, איז ער פערזאָרגט מיט אַלעם גוטען. אַ בטוח וועט ער זיין, וועט ער זיך באָרגען אויף אַ ציעג און האָבען די מחיה אין דער היים. איין שטוב וועט ער פערדינגען אויף אַ שענק. און, אַז גאָט, ב״ה, וועט העלפען, וועט זי אַליין זיין שענקערין. און דער עיקר — די קינדער פערזאָרגט! די ייִנגלעך וועט ער סיי ווי סיי שיקען אין אַ ישיבה אַריין, די מיידלעך וועט ער געבען אַ שטר חצי זכר אויף דער נחלה, און — איין עק!

אַ מיט וואָס מען וועט בויען? אויף דעם האָט ער געהאַט אַ גרייטען חשבון:

— איך בין — זאָגט ער — מלמד, און דו — פשעקופקע, האָב׳מיר דאָך צוויי פרנסות; פון איין פרנסה וועל׳מיר לעבען און פון דער צווייטער — בויען.

— וואָס רעדסט דו, משוגע — ענטפערט מלכה — מיט ביידע פרנסות קומען מיר נישט אוים...

— אַזוי ווי מען נעמט זיך פאַר — זאָגט ער — אַזוי העלפט גאָט, ב״ה. אַ והא ראיה — מאַכט ער — אָט זעה! נח מלמד, אונזער שכן, האָט אַ קראַנק ווייב, וואָס פערדיענט נישט אַ דרייער, און זעקס קינדערלעך — זאָלען געזונד און שטאַרק זיין — און לעבט דאָך פון מלמדות אַליין.

— וואָס רעדסט דו, ער איז אַ גרויסער מ״ג״ד, סאַמע גבירישע קינדער.

— פאַרוואָס, מיינסט דו, איז אַזוי? וואָס איז? ער קען בעסער לערנען פאַר מיר? אַודאי און אַודאי נישט, נור אַז גאָט ב״ה זעהט, אַז ער האָט נישט מעהר ווי איין פרנסה גיט ער איהם אין איהר די שפע. און, אַ והא ראיה? זעה ווייטער! די שוואַרצע ברכה! איין אַלמנה, אויך מיט פינף קינדער, און איז נור אַ פשעקופקע אַליין...

— וואָס רעדסטו דו. פּערריקט ביזט דו? יענע, הלואי אויף מיר געזאָגט, האָט אַ הון רב שטעקען אין עסק. אודאי אַ רובל דרייסיג...

— נישט דאָס אָבער איז דער עיקר, — גיט ער איהר צו פערשטעהן, — דער עיקר איז, אַז איהר קען אַריינקומען די ברכה נור אין די עפּעל! דער „רבונו של עולם" פיהרט די וועלט על פי דרך הטבע!

אויף רעדט ער איהר איין, אַז מע'קען אָבשפּאָרען פון אַ סך זאַכען... מע'קען זיך בעגעהן...

און עס איז אַזוי געבליבען. ירוחם האָט זיך אָבגעזאָגט פון טאַבאַק-שמעקען, דאָס גאַנצע הויז-געזינד — פון ווייער-מילך בפרט און פון וויעטשערע בכלל, און מען האָט געבויט!

געבויט האָט מען יאָהרענלאַנג, נור אַז עס איז געקו-מען צו דער פייער-מויער, איז מלכה געשטאַנען אָהן סחורה, ירוחם האָט שוין קיין כח נישט געהאַט צו לעבען, דער עלטסטער זוהן האָט זיך געלאָזט אויף דער מדינה, דאָס יונגסטע איז געשטאָרבען, און דאָ פעהלט נאָך אַ מטמון — אַ רובל 40 אויף אַ פייער-מויער.

נו, וואָס זאָל מען טהון? מען האָט געמאַכט דעם כותב אין גמינע אין דער יד אַריין, און — אַריינגעצווינגען זיך אָהן אַ פייער-מויער!

ער האָט זיך מיט נחת אַריינגעצווינגען. אַ נושאים-מאַן איז ער, האָט איהם די חברה געמאַכט אַ חנוכת הבית. מען האָט אויסגעטרונקען, אָהן גוזמא, אודאי אַ פאַס ביער, אַ חוץ בראָנפען און ראָזינקע-וויין. עס איז געווען אַ שמחה, אַ גדולה.

נור די שמחה האָט נישט לאַנג געדויערט. עפּיס אַ בעל-הבית האָט זיך צוקריגט מיט ירוחם'ס אַ שכן, מיט נח מלמד,

דער נח מלמד איז אַמאָל אַ גרויסער בעל־הבית געווען, אַ גביר עצום! אַ חוץ דער נחלה, ביי וועלכער ער איז גע־בליבען, האָט ער פערמאָגט שענע עטליכע מאות; דער־צו האָט ער געפיהרט אַ מסחר מיט האָניג. שפּעטער, אַז עס איז ביי אונז געווען דאָס מחלוקת איבער'ן ליטווישען רב, האָט מען איהם דעם זוהן גע'מסר'ט (ער דיענט עד היום מיט אַ לונגען־פעהלער אין פאָלק), און ער אַליין איז אריינגעפאַלען אין אַ פּראָצעס פאַר אונטערלעגען דעם רב. אַ רציחה איז טאַקי דעמאָלט געווען. מיט „אויסזאָגען" איז מען שוין גע־וואוינט, אָבער אונטערשפּארען אַ הויז פון אַלע זייטען, און אונטערצינדען איז טאַקי רציחה'שדיג... צי ער האָט גע־שטעקט דערינען צי ניין, נור דאָס פּראָצעס און דער זוהן האָבען איהם בדיל הדל געמאַכט, און ער איז מלמד געוואָרען. אַלס פּריש־געבאַקענער מלמד האָט ער וועניג דרך־ארץ געהאַט פאַר בעלי־בתים, האָט זיך איינער בעלייריגט, ארויסגענומען זיין בן און אריינגעגעבען צו ירוחם'ן אין חדר.

נח'ן האָט די מעשה פערדראָסען, אַ „חברה־מאַן" איז ער פון לאַנג, אין פּאַוויאַט פּלעגט ער אָבליעגען טעג און נעכט, אַ מויל מיט אַ פּען האָט ער. נו — איז די מעשה מיט דער פייער־מויער ארויסגעשוואומען, און עס איז אראָבגעקומען דער סטאַרשי־סטראַזשניק.

נור דערוויייל האָט נח חרטה געהאַט! ער אַליין האָט זיך געמיהט! מען האָט אָנגעהאָנגען אָן דער דיעלע אַ מטבע, איז זי צוריק פערזונקען געוואָרען.

עס וואָלט שוין ווייטער גוט געווען, מאַכט זיך אָבער אַ מעשה מיט תכלית. אַז ירוחם איז אַ ראָדזינער און טהוט אָן בלאָהע ציצית, איז נח אַ פערברענטער בעלזער און שרייט געוואַלט! אַ וואָרט צו אַ וואָרט, די פייער־מויער איז ווייטער ארויס, עס איז שוין אַ דיעלע אין סאָנד.

מען האָט געלאָזט אַ „וויראָק זאַאָטשני", דער סאָנד האָט גע'פּסק'ט, אַז ירוחם זאָל במשך אַ חדש מאַכען אַ פייער־מויער,

און אויב נישט — זאָל מען איהם צולעגען דאָס הייזעל.

קיין דרייער איז נישט געוועזען, צונד האָט שוין נח קיין חרטה נישט געהאַט — (דאָס מחלוקת האָט ערשט רעכט געברענט) — און האָט נישט געוואָלט ענטפערן אַ גוט וואָרט. ירוחם האָט איהם גערופען צום רב; נח האָט אויסגעפּאַטשט דעם שמש.

אַז מלכה האָט געזעהען, אַז עס איז כלה כל הקיצין, האָט זי אָנגעחאַפּט נח׳ן אין מיטען גאַס ביים פּאָדקאָלנער, און געשלעפּט ווי אַ הורג אַריין צום רב. עס איז אפילו געוועזען אַ פולער מאַרק מיט בעלזער, נור ווער וועט צוגעהן צו אַ יידינע?... „גברא דנשי קטלוהו לית דין ולית דין״ *). נח׳ס ווייב איז נאָכגעגאַנגען און געשאָלטען מיט טויטע קללות. צוגעהן האָט זי מורא!... ביים רב האָט מלכה פערצעהלט די מעשה מהחל ועד כלה: זי פערלאַנגט, אַז נח זאָל מאַכען, אָדער עס זאָל זיין אַ פייער־מויער, אָדער די דיעלע זאָל ווייטער אָיינגעזונקען ווערען!...

אונזער רב׳יל האָט געוואוסט, אַז ווען ער וועט דאָ צו׳פסקענען, וועט דער צווייטער צד חסידים נעמען זיך צו איהם, האָט ער זיך אויסגעדרעהט ווי אַ יוד אַ למדן. ער קען נישט פּסקענען... גרמא בנזוקין... בע... מע... קיין פּשרה קען נישט זיין און האָט אָבגעשיקט די צדדים צו די רביים.

נו, „התובע הולך אַחרי הנתבע״, נח איז בעשטאַנען, ירוחם — פּאַר אין ברירה; און אַזוי האָבען זיך ביידע אַראָבגעחאַפּט קיין בעלז.

---

*) אַ מאַנספּערזאָן, וואָס ווייבער האָבען גע׳הרג׳עט, האָט קיין געריכט און קיין ריכטער.

איידער ירוחם איז אוועקגעפאָהרען, האָט ער איבערגעלאָזט זיינס אַ שוואָגער אַ דאָוויערענאָסט, מיט עטליכע רובל, וואָס ער האָט צוזאַמענגעבאָדגט (און געבאָרגט האָט מען איהם פאַר רחמנות), ער זאָל מאַכען דערווייל איין אָפּאָזיציע.

עס איז אָבער אַלץ געגאַנגען שלימשלימזל. דער שוואָגער האָט די פאָר רובל אויפגעגעסען, צי, ווי ער זאָגט, פערלוירען . . . מלכה איז פאַר גרויס צרות קראַנק געוואָרען . . . ביים רבין האָט אפילו ירוחם געוואונען אַ „פייער-מויער" מיט „הוצאות", נור צוריקצוועגס האָט מען ביידע, נח'ן מיט ירוחם'ן, געחאַפּט אויף דער גרעניץ, און אַ היימגעפיהרט מיט'ן עטאַפּ.

אַז מען האָט ירוחם'ן געברענגט, איז שיין מלכה געוועזען אויפ'ן עולם אמת, און דאָס הייזעל — צוואָרפען . . .

ו.

דער מַשְׂכִּיל.

און מיינט נישט, אַז אין טישעוויץ עקט זיך די וועלט! עס איז דאָ אַ משכיל אויך. און איין אמת'ער משכיל, אַ פּאַרצייטישער. אַ מענש אין די מיטעלע יאָהרען, נישט שטודיערט, נישט געלעזען, אָהן ביכער, אָהן צייטונגען אפילו, מיט איין וואָרט אַ משכיל פון דער לופט.

ער גאָלט זיך נישט די באָרד; אין טישעוויץ איז מען יוצא מיט אונטערשערען, נור מען זאָגט, אַז „ער איז מסלסל בשערו אפילו עשרת ימי תשובה"! דייטש געהט ער אויך נישט, דער פעלדשער אין טישעוויץ געהט אויך נישט דייטש, איז אויך אַ יוד אין אַ לאַנגער קאַפּאָטע מיט פּאות!

אונזער משכיל איז יוצא מיט שטיוועל־פוצען, און אַ שוואַרץ סטענגעלע אויפ'ן האלז. ער האָט שירים פון פאות, פאַר דאָס טראָגט ער אַ קאַנטיג קאַשקעטעל. „פּראָסטע" (זאָגט מען) ווישמן ישורן ויבעט; „עס געהט איהם זעהר שוואויל, אַ שאַרף געוועלב; אין גאַנצען, אימשטיינס געזאָגט, דריי קינדערליך, וואָס פעהלט איהם? איז ער אַ משכיל!"

מיט וואָס ער איז אַ משכיל, איז שווער געוועזען געוואָהר צו ווערען. עס איז גענוג, אַז מען ווייסט, אַז ער איז אַ משכיל; די גאַנצע שטאָדט זאָגט, אַז ער איז אַ משכיל, ער אַליין איז אויך מודה. דער עיקר זענען זיינע „ווערטליך", ער רעדט „על השם ועל משיחו".

לויט איך בין דערנאָך געוואָהר געוואָרען, האָט דער משכיל מיך אויך פאַר אַ משכיל גערעכענט, און זיכער גע־

ווזען, אַז איך וועל ביי איהם איינשטעהן, על כל פנים ביי איהם „שרייבען“ צום ערשטען.

— צו אַזאַ זאַך, האָט ער געזאָגט, דאַרף מען האָבען מענשען מיט קעפּ. מיט איך, פערד, וועט ער עפּיס מאַכען?

און אַז דער באַרג איז נישט געקומען צו מחמד׳ן, ווייל ער האָט פּשוט נישט געוואוסט פון איהם, איז מחמד געגאַנגען צום באַרג.

געטראָפען האָט ער מיך ביי איין אַלמנה אין שטוב. אַריינגעפאַלען איז ער מיט׳ן רשע׳ס שאלה פון דער הגדה — מיט׳ן: מה העבודה הזאת לכם?

— מאַי פּאַניע — וואָס מאַכט איהר עפּיס דאָ?

— וואו דאָ? פרעג איך.

— איהר מיינט, אַפּנים, גאָר, אַז איך בין פון אונטערן אייוועז! אַז מען וואוינט אין טישעוויץ, איז מען שוין קיין מענש נישט, ווייסט מען שוין נישט, וואָס אויף דער וועלט טהוט זיך? איהר ווייסט: „עם לבן גרתי“, איך וואוין טאַקי דאָ, נור אַ נאָז האָב איך!

— און אַז איהר האָט אַ נאָז און ווייסט, וואָס אויף דער וועלט טהוט זיך, נאָך וואָס פרעגט איהר?

דער שמש האָט אויפגעשפּיצט די אויערן. דאָס אייגענע האָבען געטהון די עטליכע ליידיג-געהערס, וואָס זענען מיר נאָכגעגאַנגען טריט-ביי-טריט. אויף זייער פּנים איז אויסגעגאָסען אַ ווילדע הנאה, אויפ׳ן שטערן — דער פּסוק: „יקומו נא הנערים... לאָמיר זעהען, ווי צוויי משכילים באַדיען זיך!“

— וואָס טויג מיר דאָרט, מאַכט דער משכיל גערייצט, חוזק-שמויזעק! מיין צונג איז אויך נישט קיין פּאָדעשווע! און פאַר וועמען האָב איך מיך דאָ צו צופיהרען, פאַר טישעוויצער המורים? זעהט נור די בידליאַקעס!

איך בין אין אַ פערלעגענהייט. אַנגעמען פאַר טישע-

ווײַל קען איך מיך נישט, ווײַל די טישעוויצער בעלי־בתּים, אין פענסטער און אין טהיר, האָבען גאַנץ אַנגענעהם גע־שמייכעלט.

— נור, זאָגט מיר, וואָס איז דאָס אַזוינס? דאָס פערשרייבען!

— סטאַטיסטיק!

— סטאַטיסטיק־שמיסטיק! מיר האָבען שוין געהערט אַזוינס! נור נאָך וואָס טויג עס?

איך האָב געזאָגט, נישט איהם, אייגענטליך, נור טישעוויצער קהל; זאָלען זיי האָבען אַ בעגריף פון דער סטאַטיסטיק.

— האַ! האַ! האַ! צולאַכט זיך געדיכט און גראָב דער משכיל, דאָס וועט איהר איינרעדען טישעוויצער חמורים, נישט מיר! פאַרוואָס פערשרייבט איהר, ווי מען וואוינט: מיט אַ פאַדלאָגע, אָהן אַ מאַדלאָגע? וואָס געהט איין אָן, אַז איינער וואוינט אָהן אַ פאַדלאָגע? האַ?

עס געהט אין דעם, פערצעהל איך איהם, אַז מען וויל אויסווייזען, ווי אָרים יודען זענען; מען מיינט...

— מען מיינט גאָרנישט, האַקט ער מיך איבער, נור — זאָל זיין אַזוי! וואָס דאַרף מען אָבער וויסען אַקו־ראַט, וויפיעל ייִנגלעך און וויפיעל מיידלעך? און — ווי אַלט יעדעס איז? און אַלע קרענק, וואָס איהר פערשרייבט!

— מען איז אונז חשד, אַז מיר דיענען נישט אין מיליטער; די ביכער, ווייסט איהר אודאי, זענען נישט ריכטיג, ווילען מיר אויסווייזען...

— נו, אויך רעכט, למשל... איך בין אייך דערווייל מודה... אָבער — פאַטענטען? נאָך וואָס פער־שרייבט איהר, ווער עס האָט? און פאַר וויפיעל?

— אויסצוווייזען, אַז יודען —

דער משכיל לאָזט מיך אָבער נישט ענדיגען.

— איהר דערצעהלט מיר נישט קיין באָבע־מעשיות!

דערווייל וועט מען געוואָהר ווערען, אַז איינער און דער צווייטער האָט אַ קלענערן פּאַטענט, וועט מען איהם שטעלען אַ חופּה!

קוים ער האָט עס אַרויסגעזאָגט, איז ראַפּטים דער עולם פון פענסטער נעלם געוואָרען. דער שבש פון טיר האָט זיך אָבגעטראָגען, און דער משכיל, וואָס האָט גאָרנישט אַזוי שלעכט געמיינט, איז געבליבען ווי פערשטיינערט.

דער עולם האָט מורא געקריגען. אין אַ פּאָר שעה אַרום האָט שוין גאַנץ טישיוויץ מיט מיר געקלונגען. מען האָט מיך שוין חשד געווען, אַז איך בין אַ געשיקטער פון דער אַקציז. אַ קשיא אויף אַ מעשה, די אַקציז ווייסט, אַז אַ יוד וועט בעסער געוואָהר ווערען אַלע סודות!

איך האָב מיך אַרומגעדרעהט אין מאַרק שוין איינער אַליין, דאָס שטעדטעל האָלט זיך פון מיר פון ווייטען. אײן משכיל איז מיר נאָך געגאַנגען טריט-ביי-טריט. ער האָט געוואָלט מיט מיר רעדען. נור ער איז מיר שרעקליך נמאס געוואָרען, איך האָב אויף זיין פּרצוף נישט געקאָנט קוקען.

און די פּנים'ער אין גאַס ווערען ערנסטער און פינסטערער, איך הויב שוין אָן קלערען וועגען פּלטה-מאַכען. מען קוקט אויף מיר צו פיעל פון דער זייט, מען סודעט זיך צו פיעל!

עס איז מיר איינגעפאַלען צו מאַכען נאָך די לעצטע פּרוב. איך האָב מיך דערמאַנט, אַז דער היינטיגער טישיוויצער רב איז אַמאָל ביי אונז דיין געוועזען, ער וועט מיך דערקענען, על כל פּנים עדות זאָגען, אַז איך בין נישט דאָס, וואָס מען מיינט!

— וואו וואוינט דער רב? פרעג איך דעם משכיל.

ער דערפרעהט זיך און ענטפערט:

— קומט, איך וועל אייך פיהרען!

ז.

דֶער טִישְׁיוִויצֶער רָב.

ווער עס האָט נישט דעם טישוויצער רב׳ס שלאָפּראָק געזעהען, וועט קיינמאָל נישט וויסען די סבה, פאַרוואָס די רביצין, זיין דריט ווייב, אַ יודינע קוים אין די מיטעלע יאָהרען, טראָגט שוין אַ פּאָר גרויסע ברילען אויף דער נאָז. דער שלאָפּראָק זעהט אויס ווי פון איינציגע פּעדעם געלאַטעט.

— נאָך 2 גילדען אַ וואָך, בעקלאָגט זיך דער רב, ווען די שטאָדט גיט מיר, וואָלט איך געקענט שוין דורכקומען; אַזוי איז גאָר ביטער! נור איך וועל מיינם אויספיהרען... אָהן אַ דין־תורה קענען זיי זיך נאָך בעגעהן, אויף דעם האָבען זיי גוטע יודען און... סאָנדעס; „טעפּעל — לעפעל״ פּסקענט אַ ליאַדע מלמד, שאלות־נשים; עס איז דאָך נאַריש, דאָס קען מען נישט מחמיץ זיין! אָבער אויספיהרען וועל איך. איך וואַרט נור אויף דער קלפּי! אָהן אַ רב וועלען זיי קיין קלפּי נישט מאַכען! לאָמיך זעהן אַ שטאָדט, קיין עיני־הרע, איין עיר ואם בישראל, אָהן גבאים! און, וועט דאָס אויך נישט העלפען, וועל איך נישט פּרובען די חלפּים... איך האָב זיי גוט אין דער האַנד!

עס איז שווער געוועזען דעם רב אַראָבצופיהרען פון זיינע אייגענע צרות. דאָך אַז דער משכיל האָט איהם צוגעזאָגט, זיך צו סטאַרען פאַר איהם ביי קהל, צו פּועל׳ן די הוספה, — האָט ער אונז געבעטען זיצען, און אויסגעהערט, אין וואָס עס געהט.

— נאַרישקייטען! מאַכט ער,—איך קען דיך! זאָג זיי,

די שוטים, אז איך קען דיך.

— זיי אנטלויפען פון מיר!

— עט, אנטלויפען! וואס הייסט אנטלויפען? ווער אנטלויפען? נאך וואס? נור מילא, אז דו זאגסט: אנטלויפען! וועל איך אליין מיט דיר אראבגעהן.

— אין וואס וועסט דו געהן? רופט זיך אן א ווייבעריש קול פון אונטערן אויווען.

— גיב מאקי אהער די קאפאטע! ענטפערט דער רב.

— געבען? איך האב זי ערשט צוטרענט!

— מילא, מאכט דער רב, אויך נישט קיין אומגליק, הם ושלום! וועלען מיר מארגען געהן.

איך גיב איהם צו פערשטעהן, אז עס איז ערשט מיטטאג-צייט, אז עס איז מיר א שאד דער טאג.

— נו, וואס זשע זאל איך טהון? פרעגט דער רב און פערלעגט די הענד, — פונקט האט די רביצין זיך גענומען צו מיין קאפטאן...

— רופט זיי ארויף אהער!

— רופען איז א קלייניגקייט, אויך איין עסק! נור ווער וועט קומען? מען וועט מיך הערען ווי דעם רב! אפשר בעסער אראבגעהן אין שלאפראק?

עס פאסט נישט, רבי, — רופט זיך אן דער משכיל,

— דער סטראזשניק געהט ארום אין גאס!

— פון מיינטוועגען, זאגט דער רב, איך וואלט געגאנגען; זאגט איהר: ניין, איז ניין.

עס בלייבט דערביי, מיר זאלען אלע דריי ארויפרופען דעם עולם פון גאס דורכ'ן פענסטער. מיט'ן פענסטערעפענען איז אבער נישט לייכט צוגעגאנגען. מען האט עס שוין א יאהר פונפצעהן נישט געעפענט. די שויבען זענען דורכגעברענט פון דער זון, דער קיט איז אויסגעדארט, און די שויבען ציטערן ביי יעדען טריט איבער דער פאדלאגע. די קוואטירען זענען געלעכערט פון האלץ-ווערים, צוגעקלעבט

נור מיט'ן ראָסט (זשאַווער) צו דער וואַנד, עס איז נאָך אַ ספק, אויב זיי האָבען זאַוויאַסען.

עס איז אונז דאָך געראָטען, מיר האָבען איין זייט געעפענט, דערנאָך די צווייטע און אָהן אַ שאָדען. דער רב האָט זיך אַנידערגעשטעלט אין דער מיט, איך און דער משכיל פון ביידע זייטען, און מיר אַלע דריי רופען.

דער מאַרק איז פול מיט מענשען. אין אַ פּאָר מינוט אַרום, איז שוין געוועזען איין עולם אין שטוב.

— רבותים, מאַכט צו זיי דער רב, איך קען דעם מענש...

מען וועט נישט שרייבען! האָבען זיך אָנגערופען עטליכע קולות צוזאַמען.

דער רב פערליערט באַלד דעם קוראַזש.

— נישט — נישט! מאַכט ער שטיל. דער משכיל איז אָבער דערוויל אַרויף אויפ'ן טיש און רופט:

— חמורים! מען מוז שרייבען! דער טובת הכלל פערלאַנגט עס!

„לטובת הכלל" לאָגט ער, אַז ער האָט מיט מיר „איבערגערעדט שוין דאָס גאַנצע פשט'ל", אַז עס איז נישט ווי ער האָט „קאַטאָוועס געטריבען", אַז איך האָב איהם אפילו געוויזען בריעף פון רבנים!

— פון וועלכע רבנים? רופט מען פון אַלע זייטען.

— פון פּאַריזער רב, האָט דער משכיל ווייטער געשפּינען אויפ'ן הייכען קול, — פון פּאַריזער רב — (קיין אַנדערער פּאַסט איהם נישט), פון לאָנדאָנער...

— יודען, אַהיים! — האָט איהם עמיץ איבערגעהאַקט, — נישט אונזערע לייט!

און דער עולם האָט זיך אָנגעהויבען אַרויסצושיטען אַזוי געשווינד, ווי ער איז אָנגעקומען. געבליבען זענען מיר דריי און — דער שמש, וואָס האָט זיך צוגערוקט צו מיר —

— שענקט מיר עפּים, מאַכט ער, פאַר'ן טאָג.

איך האָב איהם געגעבען עטליכע צעהנערליך. ער האָט נישט איבערגעצעהלט, אַריינגעוואָרפען אין קעשענע, און, נישט געזעגענט זיך, אַוועקגעגאַנגען.

וואָס זאָגט איהר, רבי? פרעג איך דעם רב.

— איך וויים? איך האָב שטאַרק — שטאַרק מורא — עס זאָל מיר נישט שאַדטען...

— אייך?

— וועמען דען? דיר? זעהסט דו איין עסק! וועסט דו נישט מאַכען די סטאַטיסטיק, מען וועט זיך בעגעהן אָהן איהר... כי הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל!.. איך מיין די שני זהובים אַ וואָך!

די רביצין מיט די גרויסע ברילען איז דערווייל אַפער פון אונטערן אויווען:

— איך האָב דיר לאַנג געזאָגט, מאַכט זי, דו זאָלסט זיך נישט אַריינמישען אין קהל׳ס זאַכען, נור דו פאָלגסט דען מיך? ווי קומט אַזוינס צו אַ רב, דיין דאגה—קהל?

— נו, שטיל שוין, רביצין, שטילער, ענטפערט ער איהר וויך, זעהסט דאָך, איך בין שוין אַזוי, איך האָב אַ וויייך האַרץ, עס בעריהרט מיך — נור אַ שאָד די צוויי גילדען אַ וואָך!

ח.

פֶּערְצֵייהֶלְטֶע מַעֲשִׂיות.

„אבל וחפוי ראש" בין איך אַראָבגעגאַנגען פון רב מיט'ן משכיל צוזאַמען אין גאַס אַריין. מיר טרעפען דאָך דעם שמש אויפ'ן וועג און דער פערזיכערט, אַז, ווי איהם זעהט אויס, וועט מען קאָנען מאָרגען ווייטער שרייבען.

דעם גאַנצען „טאַראַראַם" האָבען אָנגעמאַכט צוויי אָב־געקומענע בעלי־בתים, וואָס זענען היינט, פאַר גרויס דחקות געביך: איינער אַ טרפה'נער שענקער און דער צווייטער אַ פּערדס־הענדלער...

דער משכיל, פון זיין זייט, זאָגט מיר צו צווישען מנחה ומעריב איבערצושמועסען „דאָס פּשט'ל" מיט'ן עולם. און — „הייסט זיין נאָמען נישט שמעריל" (אַזאַ נאָמען האָט אַ משכיל אין טישיוויץ!) אויב ער וועט נישט „איבערקעהרען דאָס שטעדטיל".

— זיי מעגען זיך — זאָגט ער — אויף די קעפּ שטע־לען, און שרייבען מוז מען! הפה שאסר הפה שהתיר!

גוט האָטש, דער משכיל האָט אין אַ חדר געלערנט; אויף דער גרויסער וועלט טרעפען זיך נאָך אַנדערע משכילים. —

איך געה צוריק אויף דער סטאַנציע; דער שמש געהט מיט. ביי מיין בעל־הבית דעם אלמן איז נאָך אַ מנין גע־וועזען. צווישען מנחה ומעריב האָט מען אָנגעהויבען רעדען פון פּאָליטיק, נאָך מעריב איז מען אַראָב אויף יודען! דער רוב איז שרעקליך אָפּטימיסטיש. ערשטענס מיינט מען נישט זיי, צווייטענס וועט מען זיך מיט „יענקלען" נישט קיין עצה געבען; שכל האָט ער! דריטענס, געהט עס ווי אַ

רעדעל, אַ ביסעל אַרויף אַ ביסעל אַראָב, פיערטענס—ועט גאָט העלפען, פינפטענס — ועלען גוטע יודען נישט דערלאָזען.

דאָס אַלטע ליעדעל!

— גלויבט מיר—שפרינגט אַרויס איינער מיט פליהענ־דיגע קליינע אויגעלעך אונטער אַ קורצען שטערען,—גלויבט מיר, אַז ווען עס זאָל זיין אחדות צווישען אַלע גוטע יודען, זיי זאָלען זיך האַלטען איינס, טאַקי יד־אחת און אויפהערען צו זאָגען תחנון, וואָלט משיח געמוזט קומען.

— דער קאָזיניצער ז״ל האָט דאָך אויפגעהערט, פרעגט איינער.

— איין שוואַלב, ענטפערט דער יונגער־מאַן, מאַכט קיין זומער נישט. ווער שמועסט, זיי זאָלען אַרויסגעבען איין אסור אויף כלל ישראל!

אַמאָל מוז מען זיך אָקעגען שטעלען! אײַנשפאַרען זיך!

— ווען זיי גיבען אַרויס איין אסור — שפעט עמיץ און וואַרפט אויף מיר איין אויג, — וואָלטען די אפיקורסים אָנגעהויבען באַדיי דאַוונען אַבי צו זאָגען תחנון! אַבי משיח זאָל נישט קומען!

דער עולם שמייכעלט.

— וואָס קומט אָבער אַרויס — מיינט איין אַנדערער — אַז די גרויסע האַלטען זיך נישט צוזאַמען . . .

דער עולם האָט אָבגעקרעכצט.

געוויס האָט זיך יעדערער דערמאַנט, וויפיעל פעטש ער האָט שוין געקריגען, וויפיעל צרות ער האָט שוין געהאַט דורך דעם נישט ביינאַנד האַלטען. און דער בעסטער סימן, אַז טישיוויץ האָט שטאַרק געליטען פון מחלוקת, איז דאָס, וואָס פון דעם רעדען איז שוין נישט אַרויסגעקומען קיין וכוח וועגען דעם, ווער עס איז שולדיג, פאַר וואָס עס איז קיין שלום נישט דאָ צווישען די גרויסע. מען האָט מורא פאַר אַ ניי מחלוקת.

איך האָב מיך אָנגערופען, אַז אינ׳ם מחלוקת איז מעהר

שולדיג דער דלות. עס איז נישטאָ מיט װאָס צו האַנדלען, מען געהט ליידיג, זולט מען זיך געשעפטען, זולט מען נאָך עברות, פיהרט מען וכוחים, א והא ראיה: אין גרעסערע שטעדט, וואו יעדערער איז פערנומען מיט זיינע געשעפטען, איז שטיל.

— עס זאָל עמיץ — מיין איך — אַריינוואַרפען אין טישיוויץ אַ פּאָר טויזענד רובל, וואָלט מען פערגעסען אָן די אַלע זאַכען.

— אַ גרויסע זאַך עשירות, — רופט זיך אָן איינער, — איך זאָל געוועזען האָבען אָט אַזוי גרויס, אַ נאָגעל שכל, וואָלט איך היינט גאַנץ טישיוויץ אַריינגעשטעקט אין בוזעם... עס האָט זיך אין איין האָהר געווענדט; איך האָב נור געדאַרפט וועלען.

— אמת, אמת! האָט מען מעיד געוועזען אין אַלע זייטען, — אמת, אַ מעשה שהיה —

— מילא, המפורסם אין צריך ראיה.

דער יד, וואָס עס האָט איהם נור געפעהלט „אַ נאָגעל שכל“ אָדער אַ פּיצעלע רצון, נתעשר צו ווערען, האָט אויסגעזעהען ווי דער דלות אַליין: דאַר, געלב, צוזאַמענגעצויגען, אויסגעוויינט, און אין אַ קאַפּאָטע, וואָס האָט נור אין טישיוויצער רב'ס שלאָפראָק איהר גלייכען געהאַט.

אויף דעם איז אָנגעקומען דער משכיל.

— נאַטירליך! האָט ער זיך צולאַכט.

— ר' אליה — לאַכט ער — איהר האָט אודאי דאָס גרויסע געווינס אַ שעה פאַרן ציהען פערקויפט.

— זעה נור זיין לצנות, — מאַכט דער ר' אליה, גלייך ער געדענקט נישט די מעשה —

— אַזוי לאַנג קרענקט מיר נישט מיין קאָפּ — שווערט דער משכיל, — ווי לאַנג איך האָב שוין פערגעסען, אויב איך האָב אַמאָל געהערט די ליגען —

— ליגען? בעליידיגט זיך ר' אליה — גלאַט אַזוי,

ליגען?! נאָך אייך נאָך איז עפּיס אַנדערש אויך ליגען!

איך מיש מיך אַריין און פרעג, וואָס די מעשה איז געוועזען.

— פון וואָרקער צדיק, זכרונו לברכה, האָט איהר דאָך אודאי געהערט? הייבט ר' אליה אָן

— אודאי!

— מן הסתם! פון איהם האָט קינד־און־קייט געוואוסט! איהר ווייסט, אַז צו איהם פלעגען פאָהרען נישט נור חסידי אומות־העולם, נור אפילו דייטשליך אויך; אפילו ליטוואַקעס, די צלם־קעפּ, אויך! אַזוי גרויס גאָלד זאָל איך האָבען, ווי גרויס ליטוואַקעס איך האָב דאָרטען געזעהען. עס איז אפילו אַ מעשה געוועזען מיט אַ תוספות'ל. אַ ליטוואַק מוז דאָך אומעטום ווייזען זיין חריפות, פרעגט ער דאָרט אַ תוספות אין נדרים, דער רבי, זכרונו לברכה, האָט איהם אַמישנע פערטייטשט פערקעהרט. „ס'טייטש רבי, שפרינגט דער ליטוואַק אַרויס, אַ תוספות אין ראש השנה פון דער אייגענער סוגיא זאָגט דאָך בפירוש דעם היפך פון אייערע דבורים?" מילא, וואָס קלעהרט איהר — עס איז געוועזען אַ נס מן השמים, אַז אַנשי שלומינו האָבען איהם נישט גע'ממית'ט אויפ'ן אָרט. נור נישט אין דעם בין איך אויסען. געהאַנדעלט האָט דער וואָרקער מיט'ן רבונו של עולם, כביכול, ווי מיט אַ גוטען ברודער:

— רבונו של עולם, — גיט ער זיך אַ שטעל אַנידער אין מיטען שטוב, — עס וואָלט שוין אפשר גענוג געוועזען צו מוטשען דיינע יודעלעך מיט היצען! זיי קאָנען נישט זיצען און לערנען!

מען האָט, אפנים, עפּיס געענטפערט פון דאָרט.

— אַזוי! מאַכט ער, איז עפּיס אַנדערש! איך גיב דיר נאָך! ביי גוט בעצאָהלען איז אַלץ רעכט. נור רבונו של עולם! טאָמער אַ ביסעל אויף דער וועלט!...

מען האָט ווייטער אָנגעזעהן בחוש אין זיין פנים, אַז

ער הערט אַ תשובה און ענטפערט:
— מילא, נישט איז — נישט! דו ביזט קוראַנט, וועל־מיר וואַרטען!

נור אין דעם בין איך אויך נישט אויסען. דער עקר איז געוועזען פאַר סנדקאות. פאַר אַ סנדקאות איז ער שוין געוועזען שטאָהל און אייזען; עס האָט נישט געהאָלפען קיין תירוץ. מען האָט שוין געוואַרט דאָרטען, און קוים האָט ער נעגעבען אַ וואונק, איז באַלד מקוים אָבגעוואָרען. ער האָט געזאָגט, אַז איידער ער געהט צו סנדקאות, אַז ער דער־מאָנט זיך נור אין׳ם מוהל־מעסער, איז ער שוין בבחינת פחד, און דעריבער — „רצון יראיו יעשה״!

ער האָט זיך שטאַרק מצער געוועזען, וואָס מען איז דערפון געוואָהר געוואָרען. ער האָט געוואוסט, אַז ער וועט דעריבער שוין נישט לאַנג דאָ פיהרען, אַז ער וועט נתבקש ווערען בישיבה של מעלה. אַניט וואָלט דאָך די וועלט קיין קיום נישט געהאַט. עס האָט געדאַרפט צו זיין בסוד!

נור מען איז דערפון געוואָהר געוואָרען. איך אויך! איך אפילו פריהער ווי אַנדערע, ווייל דער גבאי משה איז מיין ערשט ווייב׳ס אַ לייבליכער שוואָגער געוועזען... און טאַקי דער משה, וואָס האָט אויסגעפלאַפּעלט דעם סוד. דערפאַר האָט מען איהם אפילו מעביר געוועזען אויף אַ האַלב יאָהר; נור דער צער פון דעם יוד איז אַזוי גרויס געוועזען, אַז דער רבי האָט רחמנות געקריגען, און באַלד צוריק געשטעלט על כנו, נור דאָס נעהער אויך נישט צו דער זאַך.

געננוג איך בין געוואָהר געוואָרען.

מילא — „וישמור הדבר בלבו״; איך האָב געוואַרט; איך וועל דאָך נישט געהן איבער אַ נאַרישקייט דולען דעם רבין דעם קאָפּ; איך וואַרט. דעמאָלט האָב איך געוואוינט אין גאַנצען אַ מייל אונטער וואַרקע. מיין ערשט ווייב האָט געלעבט, און עס איז איהר נישט שלעכט געגאַנגען: שווער אויסצוקומען איז אפילו געוועזען... נור — איך האָב

פערדיענט פון מיין שדלנות וואָס עס איז, און זי האָט אונז מפרנס געוועזען פון שטעל. אַחוץ׳ן „דרויב״, האָט זי נאָך קעסט געגעבען אַ פּאָר פּאָלק,—מיין עלטערער טאָכטער. דער איידעם — אַ למדן מופלג! וואָס האָט מיר געפעהלט?

ויהי היום, דער איידעם איז אין גער, אין שטעדטעל איז יריד, און די טאָכטער געהט צו קינד. שווער—איין ערשטלינג . . . ביילע־באָשע, אונזער באָבע, קאָן זיך קיין עצה נישט געבען, און זי האָט שוין וויהען דעם דריטען טאָג. עס העלפען נישט קיין טרוקענע, נישט קיין געהאַקטע באַנקעס, קיין אָדער־לאָזען, עס איז ביטער! און דאָ קריג איך אַ ידיעה, אַז דער רבי קומט אויף סנדקאות! וואָס קלערט איהר? „ליהודים היתה אורה!״ — מיר זענען אַלע דערפרעהט געוואָרען! עס איז אין אונז אַריין אַ נייע נשמה! מיר בעטען נור, גאָט זאָל זי דערהאַלטען נאָך אָנדערטהאַלבען טעג! וואָרען אַריינגעפּאַזט האָט מען ערשט פונקט אַ שעה פאַר׳ן סנדקאות! דאָ ווערט אָבער דערווייל ערגער און ערגער; עס ווערט סכנות־נפשות!

אַ פּאָר שעה פאַר׳ן סנדקאות איז איהר דאָך בעסער געוואָרען, אַזוי האָט זיך מיר געדאַכט. זי איז צו זיך געקו־מען, געעפענט די אויגען, געטריבען די מוטער אויפ׳ן יריד, און מיך צוגערופען צום בעט! . . . אַ נאַרישע יידענע . . . אַלע זענען אַזוי, פאַר׳ן האָבען זענען זיי בייז אויף אונז . . . שמואליק — זאָגט זי — געפעלט איהר נישט; ער איז איהר קיינמאָל נישט געפעלען, זי האָט איהם פון דער ערשטער שעה נישט געוואָלט! זי קאָן איהם גאָר נישט ליידען, זי וויל בעסער שטאַרבען! זי האָט אַמישנע אַרויסגעשיקט די מוטער, ווייל פאַר איהר האָט זי מורא געהאַט! זי, עליה השלום, איז טאַקי אַ פייער געוועזען צו קינדער. ביי׳ם בע־דעקענס, האָט זי זי געוואָלט פּאַטשען!

איך, פערשטייהט זיך, גיב איהר צו פערשטייהן, אַז אַלע ווייבער זענען אַזוי; אַז טייל טהוען אפילו נדרים, מיט די מאַנען נישט מעהר צו וואוינען; אַז דעריבער איז טאַקי

דער קרבן חטאת... טייל שווערען אפילו... נור — „אין אדם נתפס על צערו". און זי האַלט זיך איהרם, זי געזעגענט זיך מיט מיר... זי דאַרף נישט, נישט קיין נדרים, נישט קיין שבועות, — שמייכעלט זי, — „איך גייה — זאָגט זי — אוים ווי אַ ליכט!

מילא, הער איך זי עפּיס, אַז איך זעה בחוש, אַז עס איז איהר בעסער; זי איז צוריק ביים גאַנצען שכל. און עס איז נאָך אין גאַנצען אַ האַלבע שעה צו סנדקאות! זי איז גאָר, אויף נאמנות, שיין־חנ'עוודיג געוואָרען!

איך זיץ ביים בעט, רעד מיט איהר... די באָבע אפילו איז אַוועקגעגאַנגען; זי איז געגאַנגען קויפען אַ וויגעל אויפ'ן יריד. איך קוק אויפ'ן זייגער, עס איז שוין צייט צו גייהן, איך קוק אויף איהר, — כאחד האדם! געזונד! דאָך גלוסט זיך מיר נישט פון איהר אַוועקצוגעהן, זי איינע אַליין צו לאָזען. און איינע אַליין, כמעט אין דער גאַנצער שטאָדט.

ביי אונז — פערשטייהט איהר — איז יריד איין מאָל אין יאָהר, און שטייהט דריי טעג, און פון דעם האָט מען אַ גאַנץ יאָהר פרנסה. איהר קאָנט פערשטייהן, אַז אפילו ביים רבין איז אויך קיינער נישט געוועזען; אַלע אויפ'ן יריד.

נו, וואַרט איך אַ ביסעל.

אין אַ האַלבע שעה אַרום איז אָבער ראַפּטים ערגער געוואָרען. זי האַפּט מיך אָן ביי דער האַנד, פאַלט אַרונטער אויפ'ן קישען, מאַכט הועיות, שלעכט!

זי הויבט אָן פייפען... איך שריי, עס ענטפערט קיינער! פון מאַרק קומט אַריין אַ גול, אַ גערויש פון טויזענדער מענשען, נור מיך הערט נישט קיינער... צווישען אלפים מענשען מיט פויערן, — ווי אין אַ מדבר! איך וויל אויסרייסען די האַנד... גייהן עמיצען רופען, זי האַלט אָבער זי שטאַרק...

עס דויערט איין מינוט, צוויי, עס איז שוין באַלד

שפעט, דאָ איז ביטער — רוים איך פאָרט אוים די האַנד און לויף גלייך אהין! — דער ברית איז געוועזען אין צווייטען עק שטאָדט — איך פליה איבער וועגען, איבער קופּעס סחורות, איך פליה און פליה... עס דויערט מיר אַלץ צו לאַנג. געוועזען איז תמוז, און מיך האָט לויפענדיג געוואָרפען די קעלט... אָט, אָט, דערזעה איך שוין צמח'ס הויז, וואו עס איז דער ברית... „לב אדם יודע מרת נפשו" — דאָס האַרץ קלאַפּט אין מיר ווי ביי'ן אַ גזלן: איך פיהל, אַז דאָרט איז יציאת נשמה. אָט, האָב איך שוין דאָס ערשטע פענסטער! איך וויל אויף דער טהיר נישט וואַרטען, איך וועל אויסהאַקען די שויבען און אַריין. איך לויף גלייך צום פענסטער, איך זעה, דער רבי איז טאַקי אין שטוב, ער גייהט אַרום אויף און אָב, איך וועל אַריין ווי אַ גזלן! איך נעם צונויף די לעצטע כוחות... אין די אויערן קלינגט מיר: „טאַטעשי! טאַטעשי!"... איך שפּרינג —

דעם ערצעהלער האָט אָטעם פערפעהלט. ער רוהט זיך אָב, לאָזט אַראָב די אויגען, אין וועלכע עס האָבען זיך דיקע טרעהרען געוויזען, און ענדיגט שטילערהייד מיט אַ צובראָכען קול —

— עס איז אָבער נישט בעשערט געוועזען! — פאַר'ן פענסטער איז געוועזען אַ בערגעל מיסט מיט שטיינער — איך בין געפאַלען, און שיער נישט האַלז און לייב צובראָכען... איך האָב נאָך עד היום אַ צייכען אויפ'ן שטערן... אַז מען האָט מיך אַריינגעבראַכט צום רבין, האָט ער שוין אָוועקגעמאַכט מיט דער האַנד...

אַז איך בין אַהיים געקומען (ווי אַזוי, ווייס איך נישט), איז זי שוין געלעגען אויף דער ערד... אָדער זי איז אַראָבגעפאַלען ביים גוסס'ען, אָדער איך האָב זי אַראָבגעשלעפּט ביים אַרויסרייסען די האַנד...

דער עולם איז שטיל געוואָרען, עס האָט אונז געדריקט אַ שטיין אויפ'ן האַרץ. איין משכיל איז באַלד

צו זיך געקומען —

— נו, — מאַכט ער — „ברוך דין אמת!“, וואו איז דאָס עשירות!

דער ערצעהלער האָט זיך אויסגעווישט מיט'ן אַרבעל די אויגען, אַ טרויריגען שמייכעל געגעבען און ווייטער פערצייהלט —

— יאָ... איך האָב אייך נור געוואָלט ווייזען, וואָס מען מיינט: נישט בעשערט. דערוויילע האָט זיך געמאַכט צרות איבער צרות... מיין ווייב איז נפטר געוואָרען... די שטעל איז גע-גאַנגען לאיבוד... ביי אַ מאַנספּאַרשוין... איך בלייב מיט'ן דרויב אָהן אַ שטיקעל ברויט... האָב איך חתונה געהאַט... איך האָב אַמישנע גענומען איין עלטערע יידינע! וואָרען, באמת, געמיינט האָב איך — אַ יידינע צו דער שטעל! איך האָב אָבער געהאַט אַ „מקח טעות“, וואָס אַ יאָהר — אַ בן! דערווייל זענען אונזערע ירידים אָבגעפּאַלען, און אַ גאַנץ יאָהר איז די שטעל ווערט אַ „שישקע פולווער“... האָב איך מיך מישב געוועזען: איין עק זאָל עס האָבען! איך וועל אַוועק לייגען דאָס שרלנות, ווערען איין עושר, און זיצען און לערנען! אַי — ווי אַזוי ווערט מען איין עושר? איך שרייב צו מיין געוועזענעם ווייב'ס שוואָגער, צום גבאי, אַז, למען-השם, ער זאָל מיר מודיע זיין, ווען עס וועט זיך מאַ-כען אַ סנדקאות.

עס איז נישט אַוועק אַ חודש, קריג איך אַ שליח מיוחד, און לויף קיין וואָרקע. איך שטעל מיך אין ערגעץ נישט אָב, לויף גלייך צום רבין.

— און — אַ גרעסערער באַרג מיסט? לאַכט דער משכיל. דער ערצעהלער שיקט אין זיין זייט אַ בליק ווי אַ שפּיז.

— דער וואָרקער צדיק, ז"ע, — זאָגט ער — האָט געהאַלטען פון טהרות, זיין גאַנצע עבודה איז געוועזען טהרות.

— זעה נור, — מאַכט דער משכיל, — ווי ער קוקט אויף מיר! שייגעץ איינער! אַז דו ביזט געקומען אַהער, ווער האָט דיר געהאָלפען? אַ וואָרקער חסיד? אפשר דיין איינענער פעטער, דער צדיק? אָדער איך? האַ? דו וואָלסט שוין לאַנג געפגרט פאַר הונגער, ווען נישט איך!

און צו מיר זיך ווענדעניג:

— און היינט מיינט איהר, וואָס איז ער? מלמד ביי מיינע קינדער, זאָל איך זיי איהם היינט אַוועקנעמען, בלייבט ער שטעהן אָהן פרנסה — אָהן אַ שטיקעל ברויט אין פיסק...

דער יוד שווייגט מיט אַראָבגעלאָזטע אויגען.

דער משכיל ווערט מיר אַלע רגע עקעלער, כאָטש ער האָט מיר נאָך פריהער מיט די אויגען אַ צייכען געגעבען, אַז ער האָט געפועל'ט, און ביט די הענד געוויזען, אַז מאָרגען וועט מען שרייבען. איך דרייה מיך איבער צום ייד:

— נו, נו, דערצעהלט ווייטער, ר' קרוב.

— זעהט אַליין, — מאַכט ער צו'ם משכיל, — אונזער „פערשרייבער", אויפ'ן פנים קוקענדיג, איז מעהר משכיל פון אייך, און חוזק מאַכט ער נישט... מען מאַג זאָגען אַנדערש... דער רמב"ם, ז"ע, האָט אפילו אין כשוף, להבדיל, נישט געגלויבט... נור, ווי עס איז, ענטפערט מען ערנסט... אַ ייד דאַרף האָבען אַ דרך... נור חוזק איז נישט מעשה... מעשה... ייד, עס האַפט אָן ביי דער לעבער!

— נו, נו! — מאַכט דער משכיל ווייכער, — שוט שוין אוים די רעשט.

— איך וועל שוין מקצר זיין — הויבט אָן דער אָרי־מער ייד — איך קום אַריין אָהן אַ קוויטעל, בעל־פה... אפילו אָהן אַ פדיון... דעמאָלט געהט נישט קיין פדיון... פאַר סנדקאות איז ער בבחינת „לא יועל כל כופר", אַזוי כלפי מעלה, ווי כלפי מטה... נור דאָס פנים איז געוועזען

שרעקליך! הענד און פיס האָבען אונטער מיר געציטערט! איך שטעה און עפען נישט דאָס מויל. ער, זכותו יגן עלינו, מאַכט גרויסע שפּרייז אויף און אָב.

ראַפּטים דערזעהט ער מיך, און גיט אַ געשריי, טאַקי ממש ווי אַ לייב.

— וואָס ווילסט דו?

איך האָב מיך נאָך מעהר דערשראָקען און — קוים געענטפערט:

— עשירות!..

דער רבי האָט, אַפּנים, נישט גוט דערהערט.

— עשירות? פרעגט ער, און דאָס קול איז געוועזען ווי פון אַ דונער.

— האָטש... פּרנסה! ענטפער איך נאָך שטילער.

— וואָס, פּרנסה? שרייט ער ווייטער —

— האָטש — פאַר הונגער נישט שטאַרבען!

דער רבי לויפט אויף און אָב, און שטעלט זיך ראַפּטים אָב און פרעגט:

— וואָס נאָך?

איך האָב געמיינט — איך שטאַרב! דאַכט זיך מיר, (וויים איך, מיר דאַכט זיך אַזוי), אַז נישט איך, נור עמיץ אַנדערש האָט מיר איבערגעדריהט די צונג! און זי האָט געענטפערט:

— יוסף זאָל זיין אַ למדן...

און שוין! — איך בין קוים לעבענדיג אַרויס, און ער, ז"ע, איז די אַנדערע וואָך נפטר געוואָרען...

נו? האָט עפּיס אַ סך געפעהלט צו עשירות? אַ האָהר! איך בין מיר אַליין שולדיג! ווען איך שפּאַר מיך איין, האַלט מיך איינס — מילא!

— איז האָטש — פרעג איך — אייער יוסף אַ למדן מופלג?

— ער וואָלט אודאי געוועזען, — ענטפערט ער מיט אַ

צובראָכען לשון, — נור ער וויל נישט... אויף דעם איז שוין קיין רבי נישט פערהאַן... ער וויל נישט לערנען... טהו עפּים!

— וואָס טויג מיר דאָרטען — פּאַלט דער משכיל אַריין אין די רייד — דער „היוצא לנו מדברנו" איז: אַז מען דאַרף נישט האָבען קיין מיסט אונטער די פענסטער; אַז מען פועל'ט נישט אָהן אַ פּדיון, און דער עקר — אַז מען דאַרף פאַר קיין רבין נישט מורא האָבען!

אין איין רגע איז דער בלאַס־געלער ייד פלאַמענדיג געוואָרען, די אויגען האָבען זיך איהם אונטערגעצונדען, די געשטאַלט האָט זיך אויסגעצויגען, און די שטוב האָט אַ הילך געטהון פון צוויי פּעטש, וואָס דער משכיל האָט געקריגען.

. . . .

איך האָב מורא, אַז זיין ערשטע בקשה וועט אויך נישט דערפילט ווערען: ער וועט נאָך שטאַרבען פאַר הונגער.

ט.

אַ ייִנגֶעלֶע?

דעם גאַסטהייזערס שיין חנ'עוודיג ייִנגעלע מיט די מאָוסע תנועה'לעך, מיט די לעקעלעך פול מיט פעדערן, קען מיר אויס'ן קאָפּ נישט אַרויס. אָדער ער שטעהט מיר פאַר די אויגען מיט אַ מציפּיאָרעק אין האַנד און וויינט, און וויל דעם צווייטען; אָדער איך הער איהם ביי מנחה־מעריב זאָגען אַזוי קינדיש־וויינענדיג־ערנסט דעם קדיש, אַז עס חאַפּט מיך אָן ביים האַרץ.

ווען דער חסיד האָט דעם משכיל געפּאַטשט, איז דאָס קינד אַזוי בלאַס און גרין געוואָרען פאַר שרעק, אַז איך האָב איהם אָנגענומען ביי דער האַנד און אַרויסגעפיהרט פון שטוב.

— קום אַ ביסעל שפּאַצירען!

— שפּאַצירען? שטאַמעלט ער.

דאָס בלאַסע פּנים רויטעלט זיך.

— דו שפּאַציערסט קיינמאָל נישט?

— היינט נישט. אַז די מאַמע, עליה השלום, האָט געלעבט, פלעגט זי מיך מיטנעמען שבת ויום־טוב שפּאַציע־רען... דער טאַטע — איהר צו לענגערע יאָהר — הייסט בעסער אַריינקוקען אין אַ ספר.

דאָס איז שוין געוועזען אין לאַנגען איינפאָהר־הויז; פון דער ווייטענס שימערט אַ רויטער „מגן־דוד" פון אַ לאַמטער אַרויס. איך האָב זיין פּנים נישט געזעהען, נור זיין דאַר הענדטעל האָט אין מיינער געציטערט.

י. ל. פרץ.

מיר זענען ארויס אין גאס אריין.

דער הימעל הענגט איבער טישיוויץ ווי א טונקעל בלויער מונדיר מיט מאט־זילבערנע קנעפ. מיין מיט־שפאציערער האט עס אודאי אויסגעזעהן ווי א פרוכת מיט זילבערנע פליטער־לעך בענייהט. איהם חלומ'ט זיך אפשר אזא בלאה־זיידען תפילין־בייטעלע מיט פליטערלעך; אין א יאהר פינף זעקס וועט ער אפשר קריגען אזא מתנה פון דער כלה.

ביינאכט זעהט דאס שטעדטעל גאר אנדערש אויס. די קרום־ און לאם־געבויגענע הייזלעך פערשווינדען אין דער „פאפּישער שטילער שוים פון דער נאכט"; און די פענסטער אין שויבען־טהירען זעהען אויס ווי גרויסע פייערדיגע, פורפור־שטראהלענדיגע אויגען...

אויף די קוימען שטייהען שוין אודאי טעפ מיט זידענדיגע וואסער צו קארטאפעל אדער „קליסקעלעך מיט ביבערלעך". לויט סטאטיסטיק פאלט אין טישיוויץ דורכשניטליך 37 און א האלבער רובל אויף א קאפ א יאהר, לערך 10 קאפּיקעס א טאג. בערעכענט: מלמד־געלד, צוויירליי געפעס, שבתים און ימים־טובים, א קרענק און א גוטען ייד — אחוץ בייזאכען... וועט איהר פערשטעהן, אז א יאיכיל טרעפט זיך ביים קוימען זעלטען, אז די קליסקעלעך ווערען געמאכט פון רעציין־מעהל אהן איין איי, און ווער ווייסט, אויב די קארטאפעל ווערען געשמאלצען.

דאך שטייהען מאנכע הייזלעך שטאק בלינד. דארט גייהט א שטיקעל טרוקען ברויט, מיט אדער אהן א הערינג. און אפשר — קריאת־שמע אהן וויעטשערע... אין איינעם פון די הייזלעך מוז שטייהן די אלמנה, וואס דארף אזוי וויניג, און קלאפּען זיך אין דארען הארץ־ברעטעל אריין ביי דער לאנגער ודוי... אפשר מעסט זי זיך אן איהרע תכריכים... דערמאנט זיך אין אמאליגען, מיט א גאלדענעם פאס בעזוימ־טען חופה־קלייד, און פון די אלטע אויגען קאפּעט אראב א

טרעהר, און זי שמייכעלט דערביי אריין אין דער פינסטערער נאכט: וואס דארף א יידינע?

מיין יתום האט עפים אנדערש אין זין.

אונטערטאנצענדיג אויף איין פיסעל, רייסט ער אַרויף דאס קעפעל צו דער לבנה, וואס שווימט נאריש־אריסטאקראַ־טיש פון איין דרילע אַרוים אין דער צווייטער אריין.

ער זיפצט. צי האט ער געזעהען א שטערן פאלען? — ניין:

— אוי — זאגט ער — וואלט איך געוואלט, משיח זאל קומען!

— וואס איז?

— איך וויל, די לבנה זאל שוין גרעסער ווערען! עס איז אויף איהר אזא רחמנות! זי האט טאקי געזינדיגט, אבער אזוי לאנג צו ליידען... עס געהט שוין דער אלף הששי...

אין גאנצען צוויי בקשות: פון טאטען אויף דער ע ר ד — נאך א סציפיארעק, און פון פאטער אין ה י מ ע ל — די לבנה זאל גרעסער ווערען!

עס האפט מיך אן א ווילדער חשק איהם צו זאגען: לאז געמאך! דיין היענער טאטע וועט באלד חתונה האבען, דו וועסט באלד א שטיפמאמע קריגען, א שטיפקינד ווערען, און וועסט וויינען א שטיקעל ברויט! זיי מוחל דעם סציפיארעק, פערגעס אויך די לבנה...

איך האב מיך קוים איינגעהאלטען.

מיר זענען אַרוים פון טישיוויץ, דער פריהלינג־אטעם בלאזט אויף אונז פון גרינעם פעלד. ער שלעפט מיך צו צו א בוים. מיר זעצען זיך.

דא — פאלט מיר איין — האט ער געמוזט זיצען מיט זיין מוטער. זי האט איהם געמוזט ווייזען, וואס עס וואקסט אויף די שמאלע פאסען פון די מיעשטשאנסקע פעלדער; ער דערקענט ווייץ: קארן, קארטאפעל.

— און דאָ וואַקסען דערנער! צי קיינער עסט קיין דערנער נישט?

— אייזעל זאָגט מען עסען דערנער!

פּאַרוואָס — פרעגט ער — האָט גאָט בעשאַפען, יעדע בריאה זאָל עסען עפּיס אַנדערש?!

— ער ווייסט נישט, אַז ווען אַלע זאָלען גלייך עסען, וואָלטען אַלע גלייך געוועזען.

י.

דער יאַרציעווער רב

איז אַ מענש מיט אַלע „וויגאָדים", מיט אַלעם גוטען. ער נעמט פיער רובל אַ וואָך און האָט כמעט די והותר! וואָס? „דזיאַד ז'באַבאָן"! ער איז פריהער דין געוועזען אין אַ גרעסערער שטאָדט, אויך גענומען פיער רובל אַ וואָך, און האָט זיך משבת לשבת ביים הערינג כמעט די פינגער צושניטען. ער רעכענט מיר אויס: אָנבייסען, ווייס איך, אַ ביסעל מילך=גריץ, אַ האַלב פונט פלייש צו'ם וואַרעמעס. ביינאַכט אַ גלעזעל וואַרימס מיט נעכטיגע בייגעל, — איז שוין געוועזען ענג! נהרא נהרא ופשטיה, — דאָס וואַרמעס אין די גרויסע שטעדט איז אַ דלות. אַזוי איז מען אינגאַנצען פטור פון קאָלדאָן ... ער איז נישט קראַנק צו וואַרטען ביז וויעציערע. און אין דערפריה — אַ ביסעל באָרשטש. אַזוי פיהרט מען זיך טאַקי אין יאַרציעוו און אַזוי איז טאַקי גוט! דאָרט איז זעהר שלעכט געווען. איהם האָט עס אפילו נישט געאַרט, ער האָט גאָר נישט ליעב קיין פלייש, אין דער וואָכען איז עס אַ „מאכל גס", טאַקי אַ שווער מאכל. אין דער וואָכען האָט ער ליעב אַ ציבעלקע מיט אַ ביסעל פיצמיטהאַנע. פיצמיטהאַנע האָט ער ליעבער אפילו ווי פורים'דיג קרויט, ער האָט שוין אַזאַ טבע. „נור די רביצין, זי הערט דאָך נישט — שמייכעלט ער אויף איהר קוקענדיג — זי האָט עס אַמאָל פערדראָסען! אַ יידענע האָט קנאה! ווי הייסט? די שוחט'קע האָט קישקע, און זי, די דין'טע — אפילו קיין ביינדיל! נישט אַ רציחה, האַ? היינט בין איך אַלץ פטור; אין יאַרציעוו, ברוך השם, עסט קינד אין

קיט פלייש — משבת לשבת, און אויך — שעבסענס! און אַבי די רביצין האָט נישט וועמען מקנא צו זיין, איז אַלץ גוט.

— מקנא צו זיין! וואָרציט אַריין די רביצין.

— איך וויים, איך וויים — לאַכט שטיל דעם רב׳ס קליין גערונצעלט קעפעל, בשעת דאָס וויייך־שפּיציגע בערדיל ציטערט, און די אַלטע אויגען ווערען פייכטער — איך וויים, דיר איז נישט געגאַנגען אינ׳ם זינדיגען גוף, נור אין כבוד התורה... ס׳טייטש אַ שוחט — יאָ, און אַ דין — נישט! אַ דין איז דאָך גרעסער ווי אַ שוחט! סיי ווי סיי, היינט בין איך פּטור פון די אַלע זאַכען! — אַז מע קוילעט גאָר נישט אַ גאַנצע וואָך.

נאָך צופריעדענער איז ער פון דער פרישע לופט. אין דער גרויסער שטאָדט פּאַסט נישט פּאַר בעלי־בתים, נור גרויסע הייזער: אין מיטען וואוינען רייכע בעלי־בתים; אונטען אין קעלער, און אויבען אונטערן דאַך — אָרימע לייט, און — פערשטעהט זיך — די משעובדי־קהל.

זומער האָט עס איהם געשטיקט... עס איז אַזוי ווייט געקומען, אַז די רביצין האָט איהם אַוועק גע׳גנב׳עט דאָס טאַבאַק־פּישקעלע, ער זאָל חאָטש קיין טאַבאַק נישט שמעקען. זי האָט עס אָבער געמוזט אָבגעבען; אָהן טאַבאַק איז ער גאָר אוים מענש; ער קאָן אפילו ביי׳ן אַ ספר אָהן טאַבאַק נישט זיצען. אפילו ווען ער שמעקט נישט, מוז ער דאָס קאָרינע פּושקעלע דרייען אין דער האַנד ביים לערנען, און אפילו (ווי צינד) ביים רעדען, אַניט פערליערט ער די מחשבות, איז ער מגמגם מיט׳ן לשון.

מילא — וואָס קלערט איהר — „אַז ער האָט דערזעהן יאַרציעוו מיט׳ן גרויסען, מיט גראָז־בעוואַקסענעם מאַרק", האָט ער זיך געוואָלט לאָזען כלי־זמר שפּילען. „כלי־זמר האָבען טאַקי געשפּילט", דעם טאָג איז גאַנץ קהל אין דערהיים געוועזען, און מען איז איהם אַקעגען גע־גאַנגען מיט קאָמאָראָווער מוזיק. אויך האָט ער זיך גאָר

מחיה געווען מיט די פּיצעלעך הייזעלעך, טאַקי ווי קאָרינגע טאַבאַק־שטעקעלעך, סאַמע הילצערנע, איינס איז דאָ אַ געמויערטס, אַ גרויס, דאָס וואָס שטעהט אין מיטען מאַרק, — איז עס דעם פּריץ׳ס. —

און היינט די מרעפּ, וואָס ער איז פּטור געוואָרען. ער איז בטבע אַ כשל־ברך, נאָך אַ יאָהר וואָלט ער אָהן פּים געבליבען! און די מנוחה! שטיל! עס בילט נישט קיין הונד, און להבדיל, עס וואָיוועט נישט די קינדער. עס איז דאָ אַ דרייסיג קינדער איז איבער זיי אפשר 6 מלמדים. האָט מען טאַקי אויף זיי השגחה, נישט ווי אין די גרויסע שטעדט! וואָיוועט, יאָ! פּורים, חנוכה, אַזוי אַ יום־טוב! אַזוי אָבער — מען זאָל עס הערען אַ שאָדן!

און דער עיקר, האָט ער אַ ברכה פון זיין ליבען נאָמען — אַ שטעדטעל אָהן מחלוקת! עס איז אפילו דאָ צוויי דריי חסידים מיט תכלת, — „גלויבט מיר, איך בעט פּאַר זייער לעבען", וואָרום, הם ושלום, איבער הונדערט יאָהר, וועט זיך מאַכען איין עסק מיט דער קבורה! אַזוי איז שטיל.

דאָס שטעדטיל איז סאַמע דאָרפס־גייער, אָדער „לייפּער". אפילו די בעלי־מלאכות זיצען נישט אין דערהיים, און געהען אויף די דערפער אַרבייטען. אפילו דער פעלדשער לויפט אַרום אין דער סביבה מיט די באַנקעס. זונטאָג אין דערפריה קענט איהר טרעפען דעם גאַנצען עולם, ווי ער שיט זיך אַרויס פון די הינערנע הייזלעך. אונטער דער שטאָדט טהוט מען אויס די שטיוועל, מען הענגט זיי אויף אַ שטעקען איבער די פּלייצעס, און מען צולויפט זיך אין אַלע זייטען. פרייטאָג פאַרנאַכט קומען זיי צוריק. אפילו דער שוחט גייהט אמאָל אַוועק אויף אַ גאַנצע וואָך,—ווען האָט מען צייט צו פיהרען מחלוקת?

שבת און יום־טוב, איז אפילו עלול צו אַזוינע זאַכען, עס מאַכט זיך אַמאָל איין עסק, נור ווי! זיי זענען גאָר נישט געוואוינט דערצו; עס געהט עפּיס אומגעלימפּערט— דער עולם איז שלעפעריג און מיעד.

זיצט ער טאַקי און לערענט.

„עס מאַכט זיך אפילו (שמייכעלט ער) אַמאָל אַ שטיקל מחלוקת, נור — לשם שמים! צווישען מיר מיט'ן שוחט. פערשטעהט איהר: אַ שאלה טרעפט זיך זייהר זעלטען: אַ גאַנצע וואָך גייהט מילכדיג געפעס, שבת — פליישיג געפעס, ביי איין קוימען, בבת־אחת, שטייהן זיי נישט! אַ שאלת הריאה טרעפט זיך איין מאָל אין יאָהר! נו פאַר דאָס, אַז עס טרעפט זיך שוין, לאָזט מען זי אַזוי געשווינד נישט אַרויס; וואַרפט מען דורך גאַנץ ש"ס, אַלע פוסקים, און עס ווערט אַ מחלוקת. דער שוחט איז זייהר איינגעשפאַרט און פערקרעקט, און האָט נאָך אַ טבע זיין בינטעל חסרונים צולייגען אויף יענעמס פלייצע; זאָגט ער, אַז איך בין „איינגעשפאַרט און פערקרעקט!"".

לכתחילה האָט ער אפילו דאָ אויך ווילד צער געהאַט פון צוויי זאַכען: פון די הייוען, און — פונ'ם הייזעל. „אַלץ (שמייכעלט ער) דורך דער רביצין". מיט די הייוען איז אַזוי געווען די מעשה: ער האָט זיך משוה געווען מיט קהל 4 רובל אַ וואָך. אַז דער פריהערדיגער רב האָט בעקומען 4 רובל אַ וואָך מיט די הייוען, האָט מען פון איהם מעלים געווען, און גאָר נישט.

נור דעם ערשטען שבת־הגדול האָט ער געהאַלטען גאָר אַ גרויסען דרוש איבער חמץ בפסח. די שטאָדט איז גאָר אויסער זיך געוואָרען. „אַ גוטע זאַך שמעקט יעדען, אפילו איין עם־הארץ דאורייתא. איך זאָג, אַז עס קומט פון דעם, וואָס אַלע נשמות זענען געווען ביים באַרג סיני, און דאָרטען איז געווען „כל מה שעתיד תלמיד ותיק להדש"! דעריבער אפילו ווען די נשמה האָט שוין פערגעסען, דערשמעקט זי דאָך, אַז דאָס איז עפּיס פון יענע זאַכען... און טאַקי באַלד חול־המועד האָט מיר די שטאָדט אַליין צוגעגעבען די הייוען. באותו הרגע האָב איך ביי מיר געפיהלט אַביסעל גאות, און זיין ליעבער נאָמען האָט מיך טאַקי באַלד געשטראָפט דערפאַר.

איך האָב געהאַט צרות פון די הייוען. אַ גאַנצע וואָך

האָב איך געהאַט דין־תורות צווישען די בעלי־בית׳טעס מיט דער רביצין: דער איז די חלה געוועזען צו האַרט, דער — צו שווער, דער איז די חלה אָברינדיג געוואָרען. מען האָט זי חושד געוועזען, אַז זי גיסט אַריין וואַסער. ווייס איך? איך האָב נישט געזעהן און זי זאָגט: ניין.

מילא, עס איז דאָך נאַריש, איך וועל דאָך דער רביצין קיין דין־תורה נישט פסק׳ענען, מאַך איך פשרות. קומט מען פרייטאָג, מויש איך אויס אויף מיינע קווליטשען, אַ גאַנצע וואָך גיב איך צו אַ ביסעל הייוועו אויף קליסקעלעך. הכלל — צרות צרורות! געלויבט איז גאָט, עס האָט אַ שניידער געברענגט געפרעסטע הייוועו! אויס פּינדוש! אַיין — עק!

מיט׳ן הייזעל ווייטער איז אַזוי געוועזען:

ער האָט בעמערקט, אַז די רביצין מאַכט זיך אַ קניפּעל. מילא, מאַכט זי — מאַכט זי; זיין דאגה. די קינדער געהט עס אפילו גוט, נו, וויל זי אפשר איין איינינקעל אַ מתנה קויפען; זאָל זיין אַזוי. ער אפילו האַלט נישט דערפון, נור מיט אַ יידענע פיהרט ער קיין מלחמה נישט. אפשר, טראַכט ער, מיינט זי עפּיס אַנדערש. „איך ווייס, נישט אויסגערעדט זאָל עס זיין, אַ סך גרייטען זיך אָן אויף שפּעטער... ווייס איך! איך זאָג: „ברוך השם יום יום!”, אַז מען וועט נפטר ווערען, וועט זיין תכריכים! נור ער מישט זיך נישט אַריין!

די הייוועו זענען נאָך דעמאָלט געגאַנגען, און, קורץ און בקיצור, „איינמאָל דערציילט מען מיר און בית־המדרש אַ מעשה! באשר בכן, די רביצין האָט געקויפט אַ ביסעל געהילץ! איך קום אַהיים, אמת! זי האָט שוין אפילו בעשטעלט בעלי־מלאכות, זי הויבט אָן בויען אַ הייזעל! וואָס איז? זי וויל נישט וואוינען קאַמאָרינע!”. ער האָט זיך ווייטער נישט געמישט, — זאָל זי בויען! און זי האָט אויפגעבויט, זי האָט זיך אַריינגעצווינגען, ער — האָט נור איבערגעטראָגען זיין ש״ס. — „נו, בין איך בעל־הבית אויך!”

ייז איהם אָבער זעהר ווייט געוועזען צום בית המדרש.

„לא־עליכם, אויף דער עלטער זענען מיר שוואַך געוואָרען די פּיס. אין דערהיים קיין סך ספרים האָב איך נישט. אין בית־המדרש ווייטער איז אַ חרם, נישט אַרויסצוגעבען קיין ספר. נישט נור דעם רב, קיין ראש־הקהל אפילו נישט. מאַכט זיך אַ שאלה, האָב איך מיר נישט מיט וואָס די הענד צו צופיהרען, איך האָב געליטען צער דערפון״!

— „וואָס טהוט גאָט? מאַכט זיך אַ שרפה׳לע, עס זענען אָבגעברענט געוואָרען עטליכע הייזער. מיינס אויך! געלויבט איז גאָט! די בעלי־הבתים האָבען קיין גרויסען היזק נישט געהאַט, זיי זענען געווען „סעקעריערט״; איך אודאי נישט — קהל האָט מיר, ווי איהר זעהט, אָבגעצוימט אַ שטיקעל „בית־המדרש!״.

יא.

לַאשְׁצְיָאוו.

אין אַ טונקעלע זומער־נאַכט, צווישען 11 און 12, בין איך אָנגעקומען קיין לאַשציאָוו. ווייטער אַ מאַרק, אַרומגעצוימט מיט געבויטע און געמויערטע הייזלעך. אין מיטען מאַרק לי־גען אָנגעוואָרפענע ווייסע שטיינער. איך פאָהר צו נעהנ־טער, — די שטיינער ריהרען זיך, קריגען הערנער; עס ווערט פון זיי אַ מאַסע הערליך־ווייסע ציגען.

די ציגען זענען געשייטער פאַר טישיוויצער קהל; זיי דערשרעקען זיך נישט. איינע אָדער צוויי אינגאַנצען האָבען אויפגעהויבען די קעפּ, בעטראַכט אונז שלעפעריג, און ווייטער זיך גענומען צום קאַרגען גראָז אין גאַס און צום קראַ־צען איינס דאָס אַנדערע!

גליקליכע ציגען! עס מאַכט אויף אייך קיינער קיין בל־בולים, איהר ברויכט זיך נישט שרעקען פאַר סטאַטיסטיקער. אמת—מען קוילעט אייך, נו וואָס? ווער שטאַרבט נישט פאַר דער צייט? יסורים—האָט איהר זיכער ווייניגער!

איך דערמאַן מיך, וואָס מען האָט מיר אין טישיוויץ געזאָגט: אין לאַשציאָוו וועט אייך בעסער און געשווינדער געהן. רוהיגע בעלי־בתים, שטילע, עס וועט אייך קיינער נישט נאָך לויפען".

קהל און די ציגען זעהען אוים אַ זווג צו זיין; איינס אין דאָס אַנדערע געראָטען.

דאָך מיין גאַסט־הייזער, מיינס איין אַלטער בעקאַנטער, מאַכט מיר אַ ביסעל שווער דאָס האַרץ, עס איז נישט, זאָגט ער, אַזוי לייכט ווי מען מיינט.

י. ל. פרץ.

— און וואָס וועט איהר טהון, פרעגט ער, איהר וועט אַרומגעהן מבית לבית?!

— ווי דען?

— הלואי מען זאָל אייך ענטפּערען אַ גוט וואָרט!

— פאַר וואָס נישט?

— אַ יוד האָט פיינט, מען זאָל איהם עפענען און ציהלען די קאַסע.

— וואָס איז, די ברכה וועט נישט אַריין?

— ניין, דאָס נישט, נור די קללה — דער קרעדיט וועט אַרויס.

יב.

די ערשטע בריב.

אין דער פריה, נאך איידער דער שמש איז געקומען, זענען שוין געוועזן ביי מיר עטליכע יודען; זיי ווילען זעהן דעם בערשרייבער. מיין שם פאהרט פאר מיר!

איך מאך א בריב, און ווענד זיך צו איינעם.

— גוט מארגען, ר׳ קרוב.

— גוט מארגען, שלום־עליכם.

ער דערלאנגט מיר גאנץ פויל די האנד.

— ווי הייסט איהר, ר׳ קרוב?

— לוי־יצחק.

— און אויפ׳ן דייטשען נאמען?

— וואס דארפט איהר צו וויסען?

— וואס, א סוד איז עס?

— א סוד צי נישט א סוד, נור איהר מעגט מיר זאגען, נאך וואס איהר דארפט וויסען... דאס איז דאך אודאי קיין סוד נישט!

— איהר ווייסט דען נישט?

— נישט אקוראט...

— און ווי איז אייער „מכח שטוים״?

— „בערענפעלץ״, — ענטפערט ער א ביסעל פערשעמט.

— א ווייב?

— עט!

— וואס הייסט „עט״?

— ער וויל זיך גט׳ן! — ענטפערט פאר איהם איין אנדערער.

— וויפיעל קינדער?

ער מוז זיך מישב זיין, און צייהלט אויף די פינגער: פ׳ן ערשטען ווייב, מיינע — איינס, צוויי, דריי, איהרע — איינס, צוויי, — פון צווייטען ווייב...

עס ווערט איהם דאָך נמאָס צו צייהלען —

— נו, זאָל זיין זעקס!

— „זאָל זיין" טויג נישט, איך דאַרף וויסען אַקוראַט!

— זעהט איהר, אַט דער „אַקוראַט" איז נישט פראָסט! אקוראט!

וואָס דאַרפט איהר וויסען אַקוראַט? וואָס איז, אַ טשי־נאָוניק זענט איהר? מע׳צאָהלט איך דערפאַר? עס וועט אייך עמיץ נאָכפאָהרען און קאָנטראָליערען? אַ־קו־ראַט!

— זאָג, בהמה, זאָג! מונטערן די רעשט. האָסט אָנ־געהויבען — זאָג!

זיי ווילען וויסען, וואָס פאַר אַ שאלות עס וועט אַלץ זיין.

ער האָט נאָך אַמאָל איבערגעצייהלט אויף די פינגער און עס איז געוואָרען, ב״ה, 3 מעהר.

— גיין קינדער, זאָלען געזונד און שטאַרק זיין.

— וויפיעל זיהן, און וויפיעל טעכטער?

ער האָט נאָך אַמאָל געצייהלט:

פיער זיהן און פינף טעכטער.

— וויפיעל זיהן, און וויפיעל טעכטער האָט איהר אויס־געגעבען?

— דאָס דאַרפט איהר אויך וויסען? זאָגט מיר פאָרט, נאָך וואָס?

— זאָג שוין, זאָג! רופט דער עולם אונגעדולדיגער —

— דריי טעכטער און צוויי זיהן, ענטפערט עמיץ פאַר׳ן געפרעגטען —

— טאָקי? מאַכט דער געפרעגטער, און שראַליק?

— ער האָט דאָך נישט חתונה געהאַט?

— ביזט אַ פערד! מע׳רופט איהם דעם שבת אויף! וואָס

באַכט אויס אַנדערהאַלבען וואָכען ? —
איך פערשרייב, און פרעג ווייטער :
— גערדיענט אין מיליטער האָט איהר ?
— אַ בעצאָהלטער, 400 רובל ! וואו נעם איך זיי היינט ! קרעכצט ער.
— און די זיהן ?
— דער עלטערער האָט אַ גולע אונטער'ן רעכטען אויג, אין איז, לא-עליכם, נאָך אַ ביסעל געברעכט... אַבגעלעגען איז ער אין דריי שפּיטעלער, געקאָסט האָט מעהר ווי אַ חתונה ! און מע'האָט איהם קוים פון פאָלק אַהיים געשיקט ! דער צווייטער האָט אַ ווייבאָר, דער דריטער דיענט —
— און דאָס ווייב ?
— מן הסתם איז זי ביי מיר ! וואָס איז די שאלה ?
— זי האָט דאָך געקענט זיין ביי איהר פאָטער !
— אַ קבצן !
— אַ הויז האָט איהר ?
— ווי דען !
— וויפיעל איז עס ווערט ?
— עס זאָל שטעהן אין זאַמושץ וואָלט עס ווערטה געוועזען, היע איז עס נישט ווערטה אַ דרייער, טיליע וואָס איך האָב אַ דירה.
— פאַר 100 רובל וואָלט איהר עס פערקויפט ?
— חס ושלום ! אַ נחלה ? ! פאַר 300 אויך נישט, זעהט איהר — 500 רובל ! מאַ ! וואָלט איך מיר געדונגען אַ שטיבעל, געמאַכט אַ שטיקל עסק...
— און אַזוי וואָס איז אייער געשעפט ?
— ווער האָט אַ געשעפט ?
— פון וואָס לעבט איהר ?
— דאָס מיינט איהר ? ! מע'לעבט !
— פון וואַנען ?
— פון השם-יתברך ! אַז ער גיט, האָט מען !

— ער וואַרפט דאָך נישט פון הימעל אַראָב!

— ער וואַרפט טאַקי! איך וויים, פון וואַנען איך לעב? אַט, מאַכט אַ חשבון: איך דאַרף אַ הון — 4 רובל אַ וואָך אודאי! פון הויז האָב איך, אַ חוץ מיין דירה, אַ רובל 12 הכנסה; נעהט אַראָב 9 רובל פּאָדאַטעק, אַ 5 רובל אויף רע־פּעראַציע, בלייבט — אַ לאָך אין קעשענע אויף 2 רובל אַ יאָהר אודאי!

ער פאַלט אַריין אין גדלות:

— קיין געלד, ברוך־השם, האָב איך נישט! נישט איך, נישט די אַלע יידען, וואָס שטייהען דאָ, נישט אַלע יידען! אויסער, אפשר, די דייטשען פון די גרויסע שטעדט... מיר האָבען נישט קיין געלד! קיין מלאכה קען איך נישט, מיין זיידע האָט קיין שטיוועל נישט גענייהט! פונדעסטוועגען, אַז השם יתברך וויל, לעב איך; און לעב שוין אַזוי אַ יאָהר עטלי־כע פינפציג! און — דאַרף מען אַ קינד חתונה מאַכען, מאַכט מען חתונה, טאַנצט מען אין דער בלאָטע!

— הכלל, וואָס זענט איהר?

— אַ יוד!

— וואָס טהוט איהר גאַנצע טעג?

— איך לערן, איך דאַווען... וואָס טהוט אַ יוד?! אַז איך עס אָב, גייה איך אין מאַרק אַריין...

— וואָס טהוט איהר אין מאַרק?

— וואָס איך טהו? וואָס עס לאָזט זיך! אַט, נעכטען למשל, האָב איך, דורכגעהענדיג, געהערט, אַז יונה באָריק וויל קויפען, פון אַ פריצ׳ס וועגען, 3 טריקעס; פאַרטאָג בין איך שוין ביים צווייטען פריץ, וואָס האָט אַמאָל געזאָגט, אַז ער האָט צופיעל טריקעס! האָב איך געמאַכט מיט יונה באָריק יחדו, און האָבען ברוך־השם פערדיענט צו אַנדערהאַלבען קער־ביל־שטיק!

— זענט איהר, הייסט עס, אַ מעקלער?

— איך וויים? אַמאָל פאַלט מיר אַיין, קויף איך גאָר אַ

קערציל תבואה!

— אַמאָל?

— וואָס הייסט אַמאָל? אַז איך האָב דאָס קערביל קויף איך.

— און אַז נישט?

— שאַף איך מיר אַ קערביל!

— ווי אַזוי? —

— ווי הייסט ווי אַזוי?

און עס דויערט אַ שטונדע, איידער איך ווער געוואָהר, אַז לוי יצחק בערענפעלץ איז אַ שטיקל דין און זיצט אין בוררות, אַ שטיק מעקלער, אַ חלק סוחר, אַ פּיצעל שדכן, אַמאָל, פּאַלט איהם איין, געהט ער גאָר אין שליחות.

און פון די אַלע, אויסגערעכענטע און פערגעסענע „מלאכות" פערדיענט ער, האָטש בדוחק גדול, זיין ברויט פאַר ווייב און קינד! אפילו פאַר דער אויסגעגעבענער טאָכטער, ווייל איהר שווער איז גאָר אַ קבצן!

יג.

די צווייטע פריב.

מען פיהרט מיך אין אַ געוועלבעל אַריין.

עטליכע פעקליך זאַפּאַלקעס, עטליכע פידעליך פּאַפּי־ראָסען; נאָדלען, שפּילקים, האָהרנאָדלען, קנעפּליך, געלער גרינער זייף! עטליכע שטיקליך היימיש־גע׳מלאכה׳טער שמע־קעדיגער זייף ... אַ ביסעל בשמים, און נאָך קליינינקייטען... אַ צושפּרינג: ביים טיש ליגט איין אַלטע סאָכע, דאָס איז שוין, אַ ביי־געשעפט.

— ווער וואוינט דאָ? פרעג איך.

— איהר זעהט דאָך! — ענטפערט מיר אַ יידענע און קעמט ווייטער אַ מיידעלע פון אַ יאָהר צעהן, וואָס האָט דער־וויל אַפער געחאַפּט דאָס קעפּיל פון אונטערן קעמעל, און בעקוקט מיט גרויסע פער׳חדוש׳טע אויגען דעם גוי, וואָס רעדט יידיש!

— לעגסט צוריק דעם קאָפּ! חצופה! שרייט די מוטער.

— ווי הייסט אייער מאַן? פרעג איך.

— משה!

— אויפ׳ן דייטשען נאָמען?

— זיין נאָמען זאָל אַהיים קומען! — שילט זי פלוצים — 4 שעה איז ער געגאַנגען אָבנעמען ביי דער שלכנות אַ טעפּעל.

— הער אויף צו פּיסקעווען׳ — מאַכט דער שמש, — זאָג, וואָס מען פרעגט דיך —

פאַר׳ן שמש האָט זי מורא, ער איז שמש און סאַלטיס

צוזאמען. ער נעמט צונויף די פּאַדאַטקעס און איז, אַ חוץ דעם אַ חשוב ביים וואָט:

— ווער פּיסקעוועט? ווען? וואָס? אויף מיין מאַן טאָר איך אייך קיין וואָרט נישט רעדען?

— ווי הייסט ער אויפ׳ן דייטשען נאָמען? פרעג איך נאָך אַמאָל.

דער שמש אַליין האָט זיך דערמאַנט און זאָגט מיר: „יונגפרייד".

— וויפיעל קינדער האָט איהר?

— איך בעט אייך זייער, ר׳ קרוב, קומט שפּעטער, ווען מיין מאַן וועט זיין; דאָס איז זיין זאַך! גענוג, איך האָב אויף מיין קאָפּ דאָס געוועלב מיט דער שטוב, מיט זעקס קינדער לאָבוסעס... טשעפּעט איהר אייך חאָטש אָב פון מיר!

איך פערשרייב דערוויל: זעקס קינדער, און פרעג, וויפיעל זי האָט פון זיי אויסגעגעבען.

— אויסגעגעבען! הלואי וואָלט איך אויסגעגעבען, וואָלטען מיר וויינינגער גראָהע האָהר געוואַקסען! ס׳וואַקסט ביז׳ן גראָהען צאָפּ אַריין.

— איהר האָט סאַמע מיידלעך?

— דריי יינגען אויך!

— וואָס טהוען זיי?

— וואָס זאָלען זיי טהוען? צרות טהוען זיי מיר אָן! זיי האָבען אָפּענע מיילער!

— פאַרוואָס לערנט איהר זיי נישט קיין מלאכה?

זי פערציהט די נאָז, וואַרפט אַ בייזען בליק און וויל מעהר נישט ענטפערן.

איך פאַל אויף איין המצאה, קויף ביי איהר אַ פּעקעל פּאַפּיראָסען, זי ווערט אַ ביסעל בעסער אויפ׳ן פּנים, און איך פרעג.

— וויפיעל פערדיענט אייער מאַן?

— ער ? ער פערדיענט ! מע'קאָן זיך דען מיט איהם בעהעלפען, נאָך אַ טעפעל צו אַ שכנות שיקען ? אסור חזיר, ער זוימט שוין פיער שעה ! איך וועל דען עסען היינט וואַרמעס דורך איהם ?

זי איז ווייטער אַריין אין אַזאַרט ; איך האָב געמוזט אָבטרעטען און חאַפּען דעם מאַן אין גאַס ; איך האָב איהם דערקענט, ער האָט געטראָגען אַ טעפעל !

יד.

אין שוחט׳ס הויז.

פון שוחט׳ס הייזעל לויפען מיר אקעגען פערשיעדענע געמישטע קולות. א גבור א האהן שרייט זיין קוקוריקו מיט גאוה, גלייך עס וואלט קיין חלף אויף דער וועלט נישט גע־וועזען. טרויעריג דאגעגען מעקיט א צוגעבונדען קעלבעל; עס לייד, א פנים, הונגער... פאר דאס, צווישען די לאטעס, אונטער׳ן הויכען, געלעכערטען דאך, ציפציען הונדערטער פייגעל, — זיי האבען פליגעל און לאכען אויס׳ן שוחט! זומער איז, די לופט איז פול ווערימליך; מענשען, אפילו די ארימ־סטע, די קארגסטע, לאזען איבער קרישקעלעך... ציפ־ציפ־ציפ, ציפ־ציפ־ציפ! אויסגעבעט איז די נעסט; אויסגעציערט מיט גלאנצעדיגע פארבען דער „ער״, סקראמנע און שטיל די „זי״, און די קינדערלעך זענען זאט! עס איז זיי וואַרים און — אין ערגיץ נישט פערשריבען...

פרעגט זיי אבער בחרם, וואס מען מיינט „מום בקדשים״? מיט דער שאלה בעשעפטיגען זיך צוויי יונגע לייט, בארפי־סע, אין יארמולקעס, אויסגעטהון ביז די טליתים קטנים.

די יונגע לייט זענען נור פסול צו רעוווידירען פאטענ־טען, סחורה אויף דער קאמער, אבער קעלבער צום מזבח — פראנק און פריי.

ווען גאט האט די וועלט צוטיילט; דער פויער האט זיך גענומען די ערד, דער פישער — דעם טייך, דער יע־גער — דעם וואלד, דער גערטנער — די פרולטבוימער, דער סוחר — די מאס און די וואג. און אזוי וייטער, האט דער פאעט געוויילט אין א וועלדעל. די נאכטיגאל האט איהם גע־

טרילערט, די בוימער — איינגערוימט אַלערליי וואַלד־קלאַ־טשערייען . . . און די אויגען, די פּאָעטישע אויגען האָבען זיך נישט געקאָנט אָברייסען פון דער ווערשינס קניהען ביים טייך און דער קיאַנקע אין איהרע הענד, און ער האָט אַלץ פערשפּעטיגט! אַז ער איז געקומען, איז שוין די וועלט פערטיילט געוועזען. ביי גאָט איז פונזיינטוועגען מעהר נישט געבליבען ווי — וואָלקען, רעגענבויגען, ראָסע און זומער־פייגעל. צוריקצוועגס האָט ער אפילו שוין די ווערשין נישט געטראָפען, זי האָט זיך געשטעלט ערגיץ פאַר איין אַם . . .

— האָסט פאַנטאַזיע, בעשאַף דיר וועלטען אַליין! האָט איהם גאָט געזאָגט!

און מען האָט מקנא געוועזען דעם פּאָעט, זיין וועלט איז די בעסטע! דער פּויער בעאַרבייט זיין ערד מיט נויט און שוויים. דער פישער גייהט אויך נישט ליידיג; ווינטער דורכ־צוברעכען אַייז, איז נישט קיין גוטע זאַך. דער יעגער ווערט מיעד פון לויפען און יאָגען. פון וואַלד־עפּעל מאַכען זיך „פאַננעס" נישט אַזוי גרינג! . . . דער סוחר אפילו מוז עפּיס טהון, חאַטש פעלשען מאָס און וואָג, — אַ ניט שטאַרבט ער פאַר הונגער. איין פּאָעט, וואָס ליגט אויפ'ן בויך און שאַפט זיך וועלטען!

עס איז אָבער אַ טעות געוועזען. עס האָט זיך אויס־געוויזען, אַז זיין נשמה איז נור אַ קאַמערא־אָבסקוראַ, און די גרויסע וועלט מיט איהרע גרויסע בלאָטעס, און מיט די חזרים אין די בלאָטעס פאָטאָגראַפירען זיך אָב אין איהר! כל־זמן דער חזיר ווייסט זיין אָרט, איז נאָך צו דערליידען! קוים אָבער זעצט ער זיך אויבען אָן . . . ווערט דעם פּאָעטס וועלט אויך חזיריש ווי אונזערע . . .

מקנא צו זיין בלייבט נור אונזערע יונגע לייט: דעם שוחט'ס זוהן מיט'ן שוחט'ס איידעם. אין דער וועלט פון „מום בקדשים" שלאָגט זיך אונזער וועלט מיט די חזרים איה־רע נישט אָב, צווישען זייער וועלט און אונזער וועלט

איז גאָר קיין שייכות, קיין בריק, קיין צוזאַמענהאַנג נישטאָ.

און דעריבער, אַז איך בין געקומען פון אונזער וועלט אויף יענע וועלט, ווערען די גמרות פערמאַכט, און אויף די יונגע פנים'ער האָט זיך בעוויזען שרעק און וואונדער; זיי וואָלטען דערזעהען עמיצען פון איין אַנדערער וועלט.

דער שוחט איז נישט אין דער היים, ער איז געגאַנגען אין דאָרף אַריין — דעריבער בלעקט נאָך דאָס קאַלב אין הויז. די שוחט'קע האָט איהר שניט=קרעמעל.

די שנור און אַ טאָכטער שטייהען ביים קוימען דרייפאַליג רויט. ערשטענס פאַר נחת פון די מענער מיט זייער תורה; צווייטענס פון דעם קנאַקעדיגען פייער; און דריטענס — פאַר בושה פאַר אַ פרעמדען מאַנספערשוין, און אַ דייטש דערצו. איינע האָט געהאַפט אַ שפיץ פאַרטוך אין מויל אַריין, די צווייטע האָט זיך אָבגערוקט, גלייך זי וואָלט אויסגעגאַנגען קדושה; ביידע קוקען אויף מיר פערוואונדערט פון אונטער קורצע שטערען אונטער האָהר=בענדלעך פון געפלאָכטענע פעדעם.

די יונגע לייט זענען דאָך באַלד צו זיך געקומען. זיי האָבען שוין געהערט פונ'ם „פערשרייבער", געשטויסען זיך, אַז איך בין עס!

דאָס פערשרייבען גייהט צו געשווינד.

דער שוחט נעמט פיער רובל אַ וואָך, אַ חוץ וואָס ער פערדיענט אין דאָרף; ווען נישט „שחיטת=חוץ", וואָלט ער גאָר געלויכטען. דאָס געוועלבעל מאַכט וויניג, דאָך — אַ באַרער שטענדיגער גראָשען. פרנסה, ב"ה, איז דאָ! די קינדער זענען פערזאָרגט: ביז הונדערט יאָהר עסען זיי קעסט; פלייש ביים שוחט פעהלט נישט! איבער הונדערט און צוואַנציג יאָהר וועלען זיי נעמען ירושה: איינער — די חזקה אויף שחיטה, דער צווייטער — דאָס געוועלבעל. דאָס הייזעל וועט בלייבען בשותפות!

זיי זעהען בעסער אויס, ווי אַלע אין שטעדטעל. בעסער

פאַר סוחרים, בעלי־בתים, בעלי־מלאכות... אפילו פאַר די שענקער מיט'ן פעלדשער צוזאַמען.

עס וועט נאָך קומען אַ צייט — טראַכט איך אַרויסגע־הענדיג — ווען מלמדות אפילו וועט זיין איינע פון די בעסטע פרנסות...

עס איז דאָך נישט אַזוי שלעכט ווי מען מיינט. אַ חוץ רבנות, שחיטה, שמשות און מלמדות, איז דאָ נאָך אַ גוטע פרנסה.

ביים שוחט אין הויז וואוינט אַ „קאַמאַרניצאַ״; זי צאָהלט פינפצעהן רובל אַ יאָהר. די טהיר איז צוגעשלאָסען, דורכ'ן פענסטער, וואָס געהט אין גאַס אריין, זעה איך דאָך אַ גאַנץ שיין שטיבעל. צוויי הויכפערבעטע בעטען מיט ווייסע קישען, הילצערנע רויטגעפאַרבטע כלי־בית, אויף דער וואַנד, נעבען קוימען, העגנען קופערנע כלים, עס בלאַנקט אַ מעשענער הענגעל־לייכטער. דאָס שטיבעל איז פול מיט רחבות און בעל־בתישקייט.

— זי האָט זילבער אויך, — זאָגט מען מיר, — איך זעה אַ גרויסען קאַסטען מיט מעש־בלעך בעשלאָגען; דאָרט מוזען זיין בענש־לייכטער, אפשר ציהרונג אויך.

— וואָס קלערט איהר, — זאָגט מען, — זי האָט אַ מטמון מיט געלד; דאָס גאַנצע שטערטעל ליגט ביי איהר אין קעשענע! זי איז אַיין אלמנה מיט דריי יתומים. אַ גאַנצע וואָך איז די דירה געשלאָסען, ווייל זי קומט אַהיים משבת לשבת, אויסער שבת חזון. אַ גאַנצע וואָך איז זי אין די סביבות און בעטעלט מיט אַלע דריי קינדער.

טו.

די סקולער רביצין.

„אסתר המלכה איז געוועזען גרין, נור אַ פּאָדעם ליט־זעליגקייט איז איהר געוועזען אויסגעגאָסען אויפ׳ן פּנים.״ אסתר די סקולער רביצין איז אויך גרין; אָבער נישט איין פּאָדעם חסד, נור אַ גאַנץ בונט ליטזעליגע שטראַהלען ליגט אויף איהר פּנים. איין אַלטע יידינע, אַ דאַרע; דאָס קעפּעל איבערגעצויגען מיט אַ איינגעשרומפּענעם דין־רויזיגען הייטעל, הוידעט זיך, ווי אַ הדר אײן אתרוג, איבער׳ן רויטען ברוסט־טיכעל. נור דער אתרוג האָט צוויי ערנסט־גוטע אויגען!

זי איז אַ היגע געבוירענע, וואוינט איינע אַליין. אַלע קינדער האָט זי אויסגעגעבען אין פערשידענע שטעדט אַריין; נור זיין ביי זיי, וויל זי נישט מכמה טעמים! פאַר שנירען און איידימס קאָן מען נישט ערוב זיין; און אַ מאַן האַלט פאַר׳ן ווייב, אַ ווייב — פאַר׳ן מאַן. (נישט אומזיסט זאָגט די הייליגע תורה: „על כן יעזוב״: עס ווערט טאַקי איין פלייש). — וויל זי זיי נישט מעביר זיין אויף „כבוד־אם״; דאָס איז איין אמת׳ער: „לפני עור לא תתן מכשול״.

— „גאָט, ב״ה, — זאָגט זי, — האָט אַמישנע בעשאַ־פען אַזוי דעם מענש, אַז ער זאָל נישט זעהן דעם נאָהנטסטענס פעהלער, אַ נישט וואָלט געוועזען אַזוי פיעל גט׳ן ווי כתובות!״

צווייטענס — האָט דער סקולער רב נישט איינמאָל גע־זאָגט, אַז איין אלמנה, וואָס קומט אָן צו איהרע קינדער, איז אַ טאָפּעלע עגונה, און — „דעם סקולער רב׳ס ווערטער דאַרף מען איינפאַסען אין גאָלד און טראָגען אויפ׳ן האַלז פאַר איין אויבעל!״.

— אמת, — זאָגט זי מיט אַ שטילען זיפץ, — היינט טראָגט מען שוין נישט קיין אויבעל, פאַלשע פערל זענען שענער!

אין סקול האָט זי נישט געקאָנט בלייבען. זויט דער

סקולער רב, איהר מאַן, עליו השלום, איז געשטאָרבען, איז איהר די שטאָדט נמאס ומאוס געוואָרען.

— טאַקי, — זאָגט זי, — פנה הודה, פנה זיוה, פנה הדרה.

זי פאָהרט אַהין איינמאָל אין יאָהר, אויף דער יאָהר־צייט. נור זי קאָן זיך דאָרט נישט לאַנג אויפהאַלטען — „אַ פוסטקע געוואָרען״!

פערציג יאָהר האָט זי געוואוינט מיט'ן סקולער רב. די, וואָס האָבען איהם געקענט, זאָגען, אַז זי איז געוואָרען ער אוים'ן אויג.

— ער איז געוועזען, — ער זאָל מיר עס מוחל זיין! — אַ מתנגד; האָלט זי נישט פון גוטע יידען. זיין „עבודה״ איז געוועזען תורה, פשוט — „נגלה״, זיצט זי שטענדיג ביים „צאינה־וראינה״, אָדער לערנט דעם שלחן ערוך אויף עברי־טייטש! אַלע צוויי ווערטער פעררופט זי זיך אויפ'ן סקולער רב, און — זיין קול, זיינע תנועות, זיינע מנהגים.

נאָך דעם סקולער רב'ס קדוש און הבדלה, וויל זי קיין אַנדערענס ברכות נישט הערען; מאַכט זי זיך אַליין קדוש והבדלה, איבער חלות אָדער ראָזינקע־וויין. און איהר קדוש איז זיין קדוש אוים'ן אויג; דער אייגענער שטילער, בעלי־בתישער נגון, מיט דער אייגענער מתיקות.

זי עסט „גלאַט כשר״, און איז אַ גרויסע מלומדת.

זי קען אַודאי שאלות פסק'ענען אויך! זי איז אַודאי געשטאַנען פערציג יאָהר דורכאַנאַנד ביים קוימען, איבער־געדרייהט מיט'ן גוטען פנים צום טיש, וואו דער מאַן איז געזעסען און געלערנט; מיט די טויבען־אויגען האָט זי איינ־געזאָפּט יעדע תנועה זיינע מיט; די האַלב־בעהאַלטענע אוי־ערן אונטערן שטערען־טיכעל — זיין יעדעס וואָרט... זי איז געוועזען אַיין אמת'ער „עזר כנגדו״; זיין יעדער געדאַנק האָט זיך דעריבער אָבגעשלאָגען אין איהר מח, און זיין גוטס־קייט — אין איהר האַרץ.

אַ טייך ליעגט שוין הינדערטער יאָהר אין איין אַנדער

געלעגער, און אַלע בעוועגונגען פון זיינע פּאַליעס זענען נאָך אויסגעקריצט אויפ'ן פּעלזון פון איבער דעם ערשטען געלעגער. דעם סקולער רב'ס לעבען האָט געקענט רוהיגער זיין פון אַ טייך, נור די רביצין איז פּאַר איהם קיין פעלזון ניט געווען. גיכער אַ שוואָם, וואָס האָט אין זיך אַלץ אַריינגעצויגען.

פון דער היינטיגער וועלט איז זי נישט צופרידען.

„נישט פרום, — זאָל זיך דער רבונו של עולם זאָרגען... אַז זיינע יידעלעך פיהרען זיך אַזוי, מן הסתם וויל ער אַזוי... נור — אָהן אַ תכלית: די טייערסטע שטאָפען זענען שפּינוועבס, אויך נייהט מען נישט ווי אַמאָל, פריהער צושניידט מען אויף קלינעס!"

— פון קיין פּרוכת וועל איך שוין נישט רעדען, נור מען קען אפילו קיין קינד קיין בגד דערפון נישט מאַכען. די פערצייטישע אויבלען ווערען אַלע מאָל טייערער, אַ שטערענטיכעל האָט איין אייביגען ווערטה, אפילו פון אַ ברוסט־טוך קען מען אויסטעפּען די פּעדעם אויף זילבער און גאָלד, נור פון פאַלשע פּערעל און דזיעטען קען מען שוין גאָר נישט מאַכען.

— און, גלויבט מיר, אַז ס'איז אַ סך מאוסער, על כל פנים — אין מיינע אויגען!

קיין שנאה טראָגט זי דאָך קיינעם נישט נאָך.

— מיין מאַן, דער סקולער רב, זכרונו לברכה, איז אַ מתנגד געוועזען, און קיינמאָל נישט גע'רודפ'ט קיין חסידים, — חס ושלום!

זי געדענקט, אַז די בעלי־בתים זענען אַמאָל געקומען שרייען, אַז מען איז עובר זמן קריאת־שמע — האָט זי געהערט פון זיין אייגען „פה־קדוש" אַזאַ תשובה: עס זענען פערהאַנען, — האָט ער זיי געזאָגט, — פערשידענע חילות, האָבען זיי פערשיעדען כלי־זיין, אַנדערע מנהגים, נור אַלע דיענען איין מלכות. אפילו שטיוועל, — האָט ער צוגעגעבען מיט זיין שמייכעלע — מאַכט מען אויך נישט אויף איין קאָפּיטע.

זי געדענקט אַלע זיינע ווערטליך, און פיהרט זיך לויט זיינע דעות.

ער פלעגט זיך שטאַרק בייזערן, אויב אַ בעל־מלאכה האָט זיך פאר איהם אויפגעשטעלט; ער האָט שטאַרק געהאַל־טען פון אַ נהגה מיגיע כפו! און דעריבער, אַז זי איז אַהער געקומען מיט איהרע עטליכע הונדערט גילדען, האָט זי זיך באַלד פערלייגט אַ פאַבריקעל פון פאַטאַש.

— אַ יידינע — זאָגט זי — איז נישט פטור פון דעם; עס איז נישט קיין „מצות עשה שהזמן גרמא‟. דערנאָך האָט מען איהר די פאָר זהובים בעהאַלטען, און זי איז געבלי־בעןביים פאַטאַש אַליין.

— עס וואָלט — זאָגט זי מיר — קיין שלעכטער מסחר נישט געוועזען, איך לייז, ברוך השם... פאַר ימים־טובים אפילו 2 — 3 רובל אַ וואָך! וואָרען — געלויבט איז זיין ליע־בען נאָמען — מיין פאַטאַש האָט אַ שם אין די סביבות, נור — היינטיגע צייטען, אַלץ גייהט אויף באַרג... ווערט מיר אַמאָל פערפאַלען.

איך קוק מיך אום אין אַלע זייטען; איך זעה נישט קיין כלים, קיין זאַכען צו דער מלאכה.

— דערצו — גיט זי מיר צו פערשטייהן — דאַרף מען גאָר נישט: מען נעמט אַ ביסעל זאַלע (אַש פון קוימען), קאַרטאָפעל, און אַנדערע געוויקסען, מען צואַרבייט אין וואַסער, לאָזט אויספאָ־רען, און מען שטעלט אויספרייען צום קוימען. פון דעם קומט אַרויס אומריינער פאַטאַש; און — אַז מען טהוט נאָך אַמאָל דאָס איי־גענע, ווערט שוין דערפון „ליטער‟, דאָס הייסט, ריינער פאַטאַש"!

ביי מיין אַוועקגעהן, פרעגט זי מיך אַ ביסעל פערשעמט און בעזאָרגט:

— זאָגט נור, איך בעט איבער אייער כבוד, און אַז אייערע כתבים וועלען קומען אין די גרויסע הענד אַריין, וועט מען מיך נישט הייסען נעמען אַ פאַטענט?

טז.

אַסֶעקוּרִירְט.

א רוהיג=שטילע זומער=נאַכט. אין עק הימעל שווארצט זיך דאָס בעריהמטע וועלדעל; אויף זיינע בוימער האָבען עס אונזערע עלטערן אויסגעשניטען די מסכתות, אויף וועלכער זיי האָבען געמאַכט א סיום אין וועג. דאָ נישט ווייט האָבען זיי זיך אָבגעשטעלט. דער „ראש הגולה" האט געזאָגט: פה=לין! און פון דעמאָלט אָן הייסט דאָס לאַנד פוילין; די אמות=העולם קענען אָבער נישט אויסלייגען!

אויך האָט דאָס וועלדעל א קורצען וועג קיין ירושלים. און —עס איז געוועזען אַמאָל א ציעג, ביי איינעם פון די ל"ו צדיקים, און די ציעג האָט געקענט דעם וועג; זי פלעגט אַלע פאַרטאָג לויפען זיך פאַשען צום הר=הבית, און צוריקקומען מיט 3 טעפמילך פאַר'ן צדיק'ס וועגען.

רעכטס פונ'ם וואלד, ביי'ן א טייכעל, ליעגט דאָס שטעדטעל. עס איז געטיילט אויף צוויי חלקים. איין חלק איז א לאַנגע שנור — א גראַדע, ברוקירטע גאַס מיט געמויערטע הייזער, אונטער בלעכענע דעכער, — סאַמע גשמיות, צוגעקאָוועט צו דער ערד מיט פונדאַמענטען. די איינוואוינער פון דער גאַס זענען זיכער, אַז זיי וועלען דאָ לעבען און שטאַרבען; אַז, ווען עס זאָלען קומען אַלע ווינטען פון דער וועלט, וועלען זיי זיי נישט ריהרען פונ'ם אָרט.

דערנאָך געהט ערשט דאָס צווייטע טייל. גאָר איין אַנדערע וועלט; סאַמע רוחניות: לייכטע היהנערנע הייזער, דורכאויס סאָסנע און שטרוי, זעלטען א שינדעל=דאַך. עס בלאָזט א קליין ווינטעל — ואיננו... צי האָפען די איינוואוינער צו

געפינען דעם קורצען וועג, און זוכען, ווי די אונשטערבליכע ציעג, דעם הר־הבית, אָדער זיי שפּעקולירען אויף פּייער־קאַסע?

און ווי ענליך די הייזלעך זענען צו די איינוואוינער! אויך שמאָל־ברוסטיג, פּערטונקעלטע פענסטער־אויגען, איינגעהויקערטע אונטער אַ פּעררוקטען שטרויענעם ספּאָדעק.

פון די סכות קרעהען אַרוים העהנער, קוואָקען היהנער און גענז געגגען. פון זומפּ, וואָס לעקט מיט שבעים לשונות די שוועלען, קוואָקען בעל־בתיש די פרעש. נישט זעלטען מישט זיך אַריין אַ יידיש קעלבעל מיט אַ בלעק, און אַ גוי־שער הונד ענפערט איהם פון דער לאַנגער גאַס.

באַלד אין דער פריה וועל איך אָנהויבען פערשרייבען.

איך ווייס פריהער, וואָס עס וועט זיין: אויב נישט 36 רובל אַ יאָהר, וועט אַרוים 33 און 32... איך וועל געפינען אַ סך מלאכות און ווייניג ברכות; פאַבריקען פון פּאָטאַש, אַ סך ליידיגע שטובען... דער שמש וועט מיר אויסרעכענען: ער איז אַ לייפער, זי — אַ פּשעקופקאַ; צוויי מיידלעך דיענען אין לובלין, אין זאַמושטש... איין בחור איז אַ בעלפער, דער אַנדערער דיענט, און די שנור מיט 3—4—5 קינדער איז אַהיים געפאָהרען צו איהר פאָטער־און־מוטער...

איך וועל טרעפען פערלאָזטע קינדער, וואָס באָדען זיך צוזאַמען מיט גענז און ענטען אין עק זומפּ; פּיצלעך־דרויבע, וואָס רייסט זיך די העלזלעך — אין וויעג, קראַנקע אָהן הילף אין די בעטען, קעסט־קינדער ביי גמרות, יונגע ווייבלעך אין פעלענע שייטלעך מיט בושה און אָהן בושה... קוים מאַך איך צו די אויגען, שווימען פאַר מיר דורך סאַמע מאַטע, גרינע, בלאַסע, פערקרומטע צורות... זעלטען איינע שמייכעלט. זעלטען איינע מיט אַ חן־גריבעל... אַלע מענער אַזוי ווייניג מעניש, אַזוי גולם'עוואַטע... ווייבלעך מיט פערטריפטע אויגען, טראָגענדיג — אַ מולטער אויבס, אַ זאַק ציבעלעס, אָדער אַ פרישען „אתה בחרתנו“ מיט אַ זאַק ציבעלעס צוזאַ־

מען. — איך וויים פאַראוים, אז איך וועל טרעפען אַ טרפה־נע שענק, צוויי־דריי פערדס־גנבים, און מעהר ווי צוויי־דריי פאַסיערער...

נור וואָס וועט זיין פון דער סטאַטיסטיק? צי קען זי ענטפערן אויף דער פראַגע: אויף וויפיעל ליידיגע מאָגען, ליידיגע צייהן; אויף וויפיעל מענשען, וואָס אַ שטיקעל דאַר ברויט ציהט זיי די אויגען ווי מיט צוואַנגען אוים די לעבער ארוים; אויף וויפיעל מענשען וואָס זענען באמת געשטאָרבען, פאַר הונגער — עס פאַלט אוים אַ טרפה׳נע שענק, אַ גנב און אַ פערדס־גנב?

די געלעהרטע מעדיצין האָט ערפונדען אַ מאַשין, וואָס פערשרייבט דעם דפק, דאָס האַרצקלאַפּען; די נאַרישע סטאַ־טיסטיק שפיעלט זיך מיט ציפערן.

צי ווייסט זי, וויפיעל מאָל און — יעדעס מאָל — ווי טיעף און ווי שטאַרק דאָס האַרץ האָט געקלעמט ביי׳ן אַ היספּאַני־שען מיוחס׳ם אייניקעל, דעם תבואת שור׳ס אַ זוהן, אָדער אַזוי אַ בעל־הבית, איידער ער האָט דאָס ערשטע מאָל אָב־געטהון, וואָס נישט רעכט איז? און ווי לאַנג עס האָט דער־נאָכטען געבלוטיגט? צי צייהלט זי חאָטש די פריהער און שפּעטער נישט געשלאָפענע נעכט? צי רעכענט זי, וויפיעל טעג הונגער, וויפיעל מאָל די קינדער האָבען זיך געוואָרפען אין קראַמף, וויפיעל מאָל די הענד און פים האָט געוואָרפען דאָס פיבער ביים ערשטען אָנגיסען אַ גלעזעל בראָנפען אָהן אַ פאַטענט?

אין דער ליידיגער לופט שווימען פאַר מיר אַרוים געלע, בלאַסע און בלויע פנים׳ער, און ברוינבלויע פערברענטע, ליפען — ליספּעלן:

— 24 טעג איז אויף מיין קוימען קיין פייער נישט געוועזען.

— 10 טאָג דורכלאַנאַנד האָבען מיר געגעסען שאָלען פון קאַרטאָפעל.

— דריי זענען געשטאָרבען אָהן אַ דאָקטאָר, אָהן אַ

רעצעפט; דאָס 4־טע האָב איך שוין געמוזט ראַטעווען.

די הייזעריגע וועכטער שניידען מיר דאָס האַרץ, ווי אַ שטומפּיג מעסער; איך אַנטלויף פון פענסטער, ביי וועלכען איך בין געשטאַנען; אָבער די שטוב איז פול מיט געשפּענסטער.

ביים אויווען שטייט אַ רויטער ייד, איין אָנגעפּרעסגער —

—חי, חי! — לאַכט ער, —גנבענען, קויפען אַ גנבה? אויך אַ געשעפט! לכל הפחות אַ חודש זיצען! — און אַ חודש וואָלט איך היזק געהאַט אַ מטמון... אויף מיר וועלען אַלע פּריצים עדות זאָגען... ערליך! ערליך!

דאָס קול איז נאָך ערגער; עס זעגט..., איך וואַרף מיך אויפ'ן בעט, איך פערמאַך די אויגען, און עס בעוויזט זיך מיר די אַלטע גוטע סקולער רביצין.

— אָבער, — מאַכט זי מיט איהר קינדיש זילבערן קול, — אָבער, אַז אויב נאָך אַלעס, וועט זיך אויסווייזען נישקשה'־דיג, — וועסט דו, קינד מיינס, זאָגען פּרק: ועמך כלם צדיקים?...

עס דאַכט זיך מיר, אַז איהרע בלויע, גוטע, טויבענע אויגען גלעטען מיין הייסען שטערן מיט פערכשופט־ליכטיג־זיסע, לייטזעליגע שטראַהלען.

אונטער די אויגען בין איך איינגעשלאָפען, און ביידע מלאכים, דער יצר־טוב מיט'ן יצר־הרע, האָבען זיך מיר גע־חלומט. איך האָב זיי געזעהן, ווי זיי פליהען אַראָב פאַרטאָג פון הימעל, איינגעהילט אין אַ רויזיגען לייכטען נעפּעל.

דער יצר־הרע האָט געטראָגען אין איין האַנד — אַ בלוי פּאַפּיער מיט אַ גרויס שוואַרץ אויג אין דער הייך פון דער לינ־קער זייט, — איין אַקט, אודאי אויף אַ הויז, אפשר אַ גוט... אַ חוץ טייערע קליידער, שטריימלעך, קאַפּטאַנעס מיט סטראָ־קעס, זיידענע גאַרטלען, ווי אויך צילינדער און פּרעק, ווי פאַר איינעם. אויך: שטערענטיכלעך, אויבלען, ברוסט־טיכער פון גינגאָלד, העלזער־פּערל, ווי אויך — זיידענע און אַטלאַסענע שלעפּען פון אַלערליי קאָלירען, — דאָס אַלץ אין איין האַנד, און

אין דער צווייטער: שאָלען פון קאַרטאָפּעל . . .

דער יצר־טוב — נאַקעט און בלויז, אָהן קליידער און אָהן כלים, אַזוי ווי גאָט האָט איהם בעשאַפען . . .

ביידע פליהען. עס דאַכט זיך מיר, דער יצר־טוב וויל מיר עפּיס זאָגען, ער עפענט דאָס מייליכעל . . . אָבער נישט זיין קול וועקט מיך אויף, נור אַ ווילד געשריי: עס ברענט! איך שפּרינג אויף, אַ שרפה פונקט געגענאיבער!

אַ פייערדיגע צונג שטרעקט זיך אויס צו מיר, און זי, דאַכט זיך, זאָגט:

— שרעק נישט . . . אַפּיקורירט!

יז.

דער נשרף.

די פייערדיגע צונג האָט מיר אַרויסגעשטרעקט ר׳ חיים ווייצענזאַנג׳ס הויז. וואָס אַמאָל ווערט די צונג גרעסער, דאָס הויז קלענער, ביז עס איז אינגאַנצען איינגעפאַלען אין אַ ים פון יללות און געשריי פאַר שרעק. צום גליק איז קיין ווינד בשעת שרפה נישט געוועזען.

אַז פון אונטער׳ן באָד איז אַרוים די זון, אַ רויט־חנ׳עוודיג, ווי אַ יונגע צדקת נאָך טבילה, האָט זי שוין מעהר נישט געזעהען, ווי שוואַרצע, לאַנגע מענער־קעפּ מיט שטעקעלעך צווישען די גלאָוויעס. זיי זוכען „שירים״ פון ווייצענזאַנג׳ס עשירות, צווישען די „שיריים״ פון ווייצענזאַנג׳ס הויז.

אַרום הייזעל שטעהען שוין רעדליך געלע ווייבער, זיי האַלטען זיך צו מיט די „אָבגעגאָסענע נעגעל״ די ברודיגע שאַלען איבער די אומגעוואַשענע קעפּ. און מיט בלאַסע ליפּען, בעקרעכצען זיי און בעוויינען דאָס הויז.

מיט׳ן מאָרגען איז אָנגעקומען אַ פרישער ווינטעל. פריהער וואָלט עס זיך די הענד צופיהרט, אַצונד שאָקעלט עס קוים מיט׳ן איבערגעבליבענעם אַלטען קוימען, ווי מיט אַ לולב איבער די ווייבער. דער קוימען שאָקעלט זיך און קרעכצט טרויעריג. ווי איין אלמן — איין אָבל. און אפשר הערט ער, ווי דער גאַסט־הייזער פערצייהלט מיר דעם „חורבן־הבית״, און שאָקעלט צו מיט׳ן קאָפּ: אמת אמת!

. . . .

געשווינדער וועסט דו אַמאָל אויפקלויבען יעדען פאָדעם, יעדען שטויב פון לעבען, פון וועלכע דער שר של שינה האָט

דיר אויסגעוועבט א פאנטאסטישען חלום, איידער דו וועסט נישט אויסזוכען אלע מעשים, וואס א ייד מוז טהון, איידער זיין אוי־ער דערהערט דעם זיסען קלאנג פון קופערנעם גראשען.

איך זאל וועלען אלץ פערשרייבען, וואלט א שטעדטעל געדארפט האבען א בלאנקעט, ווי די „יריעה מיט די זילבערנע פליטערליך”, וואס דער רבונו של עולם האט אויסגעשפרייט צווישען „רגלי השכינה” און אונזערע קעפ, כדי די אויגען פון א בשר ודם זאלען נישט זעהען, וואס פאר א מינע ער, כביכול, מאכט, ווען אזא מטופל שטעלט זיך אנידער, הויבט אויף דעם קאפ מיט׳ן אויסגעברענטען מוח, פערלאשענע אויגען און ציטע־ריגען גארגעל, און, צוהאלטענדיג דעם לײדיגען, איינגעצויגע־נעם מאגען מיט אויסגעקנאקטע, דארביינינגע הענד — און ער בעט אהן א קול, אהן א לשון—די צונג וויל זיך נישט איבערדרע־הען—נור דאס בלוט זיינס רופט: „רבונו של עולם”, איך האב מיינס געטהון, אצונד מוזט דו שוין העלפען! — „רבונו של עולם”! פרנסני בעורב... וואס בין איך ערגער פונ׳ם פויגעל?... רבונו של עולם, וואו זענען מיינע קרישקע־לעך? ווען וועט זיין מיין שבת־שירה?”

און, לויט׳ן לייב, וואס ער האט אויף זיך, איז ער גאנץ ענליך צו׳ן א פויגעל; עס פעהלט איהם נור פליגעל, און דעריבער אויך—א נעסט מיט קרישקעלעך...

פאר דאס זענען אמאל די יידישע פרנסות אזוי ספעציא־ליזירט, אז זייער גלייכען וועט זיין אין 21־סטען יאהר־הונדערט, ווען איין ספעציאליסט וועט אויפהויבען די אויבערשטע ברעם, דער צווייטער — אראבדריקען די אונטערשטע, און א דריי־טער וועט בעטראכטען דאס קראנקע אויג.

ווען א קאלבס־בראטען, א שמאטע אין א פאבריק פון פאפיר, אדער איין עקספארטירערט איי — זאלען האבען א מויל צום רעדען און דעם רבין ר׳ העשיל׳ס זכרון, וואלטען זיי דאך נישט אימשטאנד געוועזען אויסצורעכענען, וויפיעל יידישע הענד עס האבען זיי ארויסגעצויגען און אריינגעפיהרט,—פון פויערס

אָבאָרע אין בראָט־פּאַן, פון מיסט־קאַסטען אין האָלענדער אַריין, מעבדות לחירות . . .

און אַ יידישע פּרנסה איז אויך אַזאַ לייטער, ווי יעקב אבינו האָט געזעהען אין חלום, בשעת ווען פון אַלע שטיי־נער איז פאַר זיין קאָפּ איין שטיין געוואָרען. אַ לייטער, וואָס שטעהט אויף דער ערד און גרייכט ביז'ן הימעל אַריין.

ווי טיעף זי איז איינגעגראָבען אין דער ערד, ווייסט נור דער וואָרים, וואָס ליגט אונטער איהרע פיס; ווי הויך זי שטייהט — נור דער שטערן וואָס לייכט איבער איהר.

אונזער איינעם שווינדעלט, אַרויפקוקענדיג, פאַר די אויגען, אַראָבקוקענדיג אַלץ טיעפער און טיעפער — דרעהען זיך איבער די גערערם, און דאָס פנים ווערט אויף אייביג גרין.

אויף דער לייטער געהען מלאכים אַרויף און אַראָב . . . מענשען, לײדער, קלעטערען מיט די לעצטע כוחות אַרויף און פאַלען אָהן כח אַראָב. אַ ייד, ווען אפילו ער ברעכט נישט האַלז און נאַקען, ווען ער בענשט שוין גומל, האָט ער שוין אויך נישט קיין כח נאָך אַמאָל צו קלעטערן . . .

אויף אַזאַ לייטער איז געקראָכען אונזער נשרף.

פריהער איז ער „געלאָפען" אויפ'ן דאָרף, אונטער די באָרפיסע פיס האָט איהם די ערד געברענט. דעם קין קלינגט נישט דעם ברודערס בלוט אין די אויערן, נור וויב און קינדרס געשריי: עסען!

גאָט האָט געהאָלפען; אַ פּאָר יאָהר דורכגעגאַנגען האָט ער סאַמע מציאות געקויפט; נאָך אַ משך פון אַ פאָר יאָהר — אַוואַנ־סירט פון אַ „לייפער" אויף אַ „גייהער": אין דערהיים איז שוין דאָ פאָרראַט אויף אַ גאַנצע וואָך' דער מח איז רוהיגער, און האָט שוין צייט צו פיהלען, אַז די פיס ווערען געשוואָלען, אַז אַ טאַטע פון זעקס קינדער דאַרף גייהן, נישט לויפען, אויב ער וויל, די פיס זאָלען איהם דערטראָגען על כל פנים ביז צו איינעמס בר־מצוה . . .

און גאָט ב"ה האָט ווייטער געהאָלפען; ער איז שוין,

ברוך השם, אַ דאָרף־סוחר! דאָס הייסט: ער גייהט שוין צו פוס נור דעמאָלט, ווען עס מאַכט זיך איהם נישט קיין געלעגענהייט: פון איין דאָרף אין צווייטען אריין פאַר אַ קאָפּיקע. מאַכט זיך אָבער איהם אַ געלעגענהייט — פאָהרט ער!

גאָט, ברוך הוא, האָט וויטער געהאָלפען; נאָך אַ פּאָר יאָהר, און ער האָט שוין זיין אייגענע פערד־און־בידקע!

און די צייט שטייהט נישט, ער רוהט נישט, גאָט, ברוך הוא, העלפט, — פון פערד ווערט אַ פּאָר פערד, פון דער בידקע — אַ בריטשקע. עס קומט נאָך צו'ן אַ שמייסער! ער איז שוין תבואה־סוחר; פריהער האַנדעלט ער מיט פויערים, דערנאָך — מיט פריצים!

און אַז גאָט העלפט, קריגט מען חן ביי לייט: פריהער ביים גומיענני, דערנאָך ביים עקאָנאָם, דערנאָך ביים רזאָנדצע, דערנאָך ביים לאָקיי פון הויף, און גאָר צום סוף ביי'ם חראַביע פ. אַליין. אָה! דעמאָלט ווערט ער שוין אַ תושב, — איין „איינגעזעסענער" אין שטעדטעל. פון שמייסער ווערט אַ היימישער משרת, פערד און וואָגען פערקויפט, און אין קעשענע ליגען דעם חראַביע פ.'ס קוויטלעך...

וואָס איז ער אַצונד?

אין שטעדטעל זעהט ער שוין אויס ווי אַ זון, אַרום וועלכער עס דרעהען זיך די שטערען — קלענערע סוחרים, און כוכבי דשביט — מעקלערס.

ער בעשיינט און בעלייכט דאָס גאַנצע שטעדטעל מיט קרעדיט. יעלענסקין זעהט ער אויס ווי אַ שפּין, וואָס זיצט אין מיטען וועבעכטס, און וואו דער חראַביע פ. איז איינער פון די פליגען, וואָס ווערען פערפּלאָנטערט.

נאָך אַ צייט האָט אונזער „זון־שפּין" אָדער „שפּין־זון" פערגרעסערט דאָס הייזעל, געשריבען מיט קינדער תנאים, צוגעזאָגט נדן, געקויפט דער ווייב פּערל, זיך — אַ שאָפּען פּעלץ, בעשטעלט פאַר די יינגלעך בעסערע מלמדים, פאַר די מיידלעך — אַ לעהרער, אויסצולערנען חאָטש אַ יידיש בריוועל שרייבען...

י. ל. פרץ.

פלוצלונג (על כל פנים — פאַר'ן שטעדטעל) האָט דער חראַביע פ. באַנקראָטיערט און אונזער שפין-זון אָדער זון-שפין האָט אויף אַמאָל אַלץ פערלוירען.

. . . .

א חודש פריהער, ווען איך פאָהר דורך, וואָלט איך געווען פערשריבען:

א הויז,—1500 רובל, א פראָפינאַציע, א האַנדעל פון וואַלד און תבואה, א פראָצענטניק.

ער האָט ביים חראַביע פ. 15000 רובל אויף 10 פראָצענט, נישט אויף די היפאָטיק, נור אויף האַנד-קוויטלעך...

היינט פערשרייב איך איין וואָרט:

„נשרף"!

איך קען דאָך צוגעבען:

„א ייד פון 82 יאָהר, געשוואָלענע פיס, א הויז-געזינד פון 17 פאַרשוין...

יח.

דָער עֶמִיגְרַאנְט.

איך עפען אַ טהיר.

אַ שטוב אָהן בעטען, אָהן כלים, אָנגעשיט מיט היי און שטרוי. אין מיטען שטוב שטייהט איין איבערגעדרייהט פעסעל. אַרום פעסעל — 4 מאָרזאַקעס-קינדער מיט צושויבערטע האָהר, אַרום אַ גרויסע געלע ליימענע שיסעל מיט „פיצמיטהאָנע", פון וועלכער זיי שעפען מיט די רעכטע הענטלעך מיט בלעכענע פערגרינטע לעפעל. אין די לינקע הענטלעך האַלטען זיי — צו שטיקלעך קלייען-ברויט.

אין איין ווינקעל אויף דער ערד זיצט אַ בלאַס ווייבעל, און די טרעהרען קאַפּען איהר פון די אויגען אויף דער קאַרטאָפלע, וואָס זי נעמט זיך צום שיילען. אין צווייטען ווינקעל ליגט „ער", אויסגעצויגען אויף דער ערד.

— בחנם אַייער טרחה, ר' קרוב, — מאַכט ער צו מיר, און הויבט זיך נישט אויף, — בחנם אייער טרחה: איך בין שוין נישט קיין היגער.

אַז ער זעהט, אַז איך האָב דאָך קיין חשק נישט אַוועקצוגייהן, הויבט ער זיך לאַנגזאַם אויף.

— נו, וואו וועל איך אַייך זעצען? פרעגט ער פערדריסליך.

איך בין איהם מבטיח, אַז איך קען שרייבען שטייהענדיג.

— איהר וועט פון מיר גאָר נישט האָבען! איך וואַרט נור אויף אַ שיפס-קאַרטע... איהר זעהט דאָך, איך האָב שוין אַלץ פון שטוב, אפילו די כלים צו דער מלאכה, פערקויפט.

— איהר זענט אַ בעל מלאכה? פרעג איך.

— אַ שניידער.

— און וואָס נייט איהר אַרויסצופאָהרען?

— דער הונגער.

און דער הונגער איז געלעגען אויף זיין פנים, אויף איהר פנים, און נאָך מעהר אין די קינדערס ברענענדיגע אייגעלעך איבער דער פיצמיטהאָגע.

— קיין אַרבייט נישטאָ?

ער מאַכט מיט די פּלייצעס. עס הייסט: אָן דעם האָט מען שוין לאַנג פערגעסען.

— וואוהין פאָהרט איהר?

— קיין לאָנדאָן. איך בין שוין איינמאָל אין לאָנדאָן געוועזען, שען געלד פערדיענט. מיין ווייב 10 רובל אַ וואָך געשיקט, און אַליין ווי אַ מענש געלעבט, — האָט דער שוואַרץ יאָהר אַהיים געשלעפּט.

איך האָב געקלערט, אַז דער „שוואַרץ-יאָהר“ איז דאָס ווייב.

— פאַרוואָס האָט איהר אייער פאַמיליע נישט מיט-גענומען?

עס האָט מיך אַליין צוריקגעשלעפּט! פינסטער חשך איז דאָרט. אַזוי ווי איך האָב צוגעמאַכט אַיין אויג, האָט זיך מיר געחלומט דאָס שטעדטעל, דער טייך אַרום, דער וואַלד... עס איז מיר דאָרט ענג געוועזען, עס האָט גע-צויגען און געצויגען...

— דאָ איז טאַקי — זאָג איך — אַ הערליכע געגענד.

— לופט בחצי חנם!... און מיר שלינגען שוין, ברוך השם, לופט דריי יאָהר! היינט פאָהר איך שוין מיט ווייב און קינד! איין עק זאָל עס האָבען.

— און עס וועט אייך ווייטער אַ שאָד זיין דער וואַלד?

— דער וואַלד — פערקרימט ער זיך מיט אַ ביטערן שמייכעל — מיין ווייב איז אייערנעכטען געגאַנגען אין וואַלד אַריין

בילדער

קלויבען יאַגדעס, האָט מען זי אָבגעצויגען און נאָך מיט אַ פּאָר בייטשען מכּבד געוועזען.

— אַ טייך האָט איהר... וויל איך איהם אָוועקציהען פון די טרויריגע געדאַנקען. זיין בלאַס פּנים ווערט נאָך בלאַסער —

— דער טייך! דעם זומער האָט ער מיר אַ קינד צוגענומען.

איך בין קוים אַרויס פון שטוב.

יט.

דער משוגע.

איך בין אהיים געקומען אויף דער סטאַנציע דענערוויערט. איך בין לאַנג געלעגען אויף דער האַרטער סאָפע, איידער איך האָב געקאָנט צומאַכן איין אויג. עס וועקט מיך אַ שאָרך. דורכ'ן פענסטער גנב'עט זיך עמיץ צו מיר צ'ר'ין. איך זעה אויף דער פוטרינע צוויי דאַרע, ברודיגע הענד. עס הויבט זיך איבער זיי אויף אַ צושויבערטער קאָפּ מיט צוויי ברענענדיגע אויגען און אַ געל פּנים.

— מיך ווילט איהר נישט פערשרייבען? פרעגט דער קאָפּ שטיל.

איך האָב נישט געוואוסט, וואָס צו ענטפערן. ער רעכענט: שתיקה כהודאה, און שטייהט שוין אין מיטען שטוב.

דערשראָקען און נאָך מעהר פערוואונדערט, לאָז איך פון איהם קיין אויג נישט אַראָב.

— פערשרייבט! מאַכט ער אונגעדולדיג. דערלאַנגען אייך טינט און פעדער? ער וואַרט ווייטער נישט אויף תשובה און רוקט מיר צו, צו דער סאָפע, דאָס קליינע טישעל מיט'ן שרייב־געצייג.

— שרייבט, איך בעט אייך, שרייבט!

און דאָס קול איז אַזוי מילד און שטיל, עס שלייכט זיך אַזוי לייכט אַריין אין האַרץ, אַז איך הער מיך אויף צו שרעקען.

איך זעץ מיך אויף צום פערשרייבען. איך פרעג, און ער ענטפערט.

— איהר הייסט?

— יונה.

— אויפ'ן צונאָמען ?

— יינגעלוויז האָט מען מיך גערופען יונה ציעג, נאָך דער חתונה — יונה דראַנג; נור זייט עס האָט זיך מיר דאָס מכשול געטראָפען — דער משוגע'נער יונה.

— אויפ'ן דייטשישען נאָמען ?

— אַ... דאָס מיינט איהר ? באַלד, באַלד — פּערעל־מאַן! איהר זעהט מיינע פּערל ?!

ער ווייזט מיר די צוריסענע רויטע פאַטשיילע אַרום האַלז, און זאָגט:

— אמת'ע פּערל, הא! נור — איך היים אַזוי! וואָס זאָל איך טהון ?

— אַ ווייב ?

— זי זאָלט איהר בעסער נישט פערשרייבען... זי וואוינט נישט מיט מיר... זייט דאָס מכשול האָט מיך גע־טראָפען, וואוינט זי נישט מיט מיר... אַ וואויל ווייבעל! איך וואָלט איהר זעהר גערן געגעבען גט, נור דער רב לאָזט נישט; ער זאָגט איך טאָר נישט, — אַ וואויל ווייבעל!

דערביי ווערען איהם די אויגען פייכט.

— זי האָט אפילו דאָס קינד צו זיך גענומען. עס איז איהם ביי איהר בעסער. וואָס וואָלט איך געטהון דערמיט ? אַרומגעטראָגען ? מען וואַרפט אויף מיר שטיינער; מען וואָלט מיר נאָך דאָס קינד געשעדיגט.

— איין קינד האָט איהר ?

— איינס.

— וואָס פאַר אַ „מכשול" האָט אייך געטראָפען ?

— איהר זאָלט אַזוי וויסען פון אַלדאָס בייז, אויב איך ווייס וואָס. דער עולם זאָגט — אַ דבוק. דער רופא זאָגט, אַז עס איז מיר אַ שטיין געפאַלען אין קאָפּ אַריין, האָט זיך מיר די נשמה, אָדער ווי ער זאָגט, „דאָס חיות" אַראָבגע־לאָזט אין בויך אַריין, דער שוואַרץ יאָהר ווייסט מיך! איך געדענק נישט דעם שטיין. אַ ביי׳ל אויפ׳ן קאָפּ האָב איך אפילו.

ער נעמט אראָב דאָס היטעל מיט דער יאַרמאָלקע צו־זאַמען, בייגט איין דעם קאָפּ און ווייזט מיר אַ גאָל בערגעל צווישען די האָהר.

— אפשר איז עס פון אַ שטיין, נור משוגע בין איך, דאָס איז אמת!

— וואָס איז אייער שגעון?

— צוויי דריי מאָל אין טאָג האָב איך די נשמה אין בויך, דעמאָלט רייד איך פון בויך אַרויס, און קרייהע ווי אַ האָהן... איך קאָן מיך באין אופן נישט איינהאַלטען, באין אופן נישט.

— פאַר'ן מכשול וואָס זענט איהר געוועזען?

— איך בין נאָך גאָר נישט געוועזען. עס האָט מיך גע־טראָפען באַלד ביים ערשטען יאָהר קעסט... דעריבער האָב איך טאַקי נור איין קינד, געזונד און שטאַרק זאָל עס זיין.

— האָט איהר עפּעס געלד?

— איך האָב געהאַט עטליכע גילדען נדן. אַ סך אַוועק געגאַנגען אויף רפואות, גוטע יידען... די רעשט האָב איך איהר אַוועקגעגעבען.

— פון וואַנען לעבט איהר?

— פון צרות... יינגלעך וואַרפען מיר שטיינער, קען איך מיך נישט אַרומדרייהען אין מאַרק, אַזוי וואָלט איך אפשר עפּיס פערדיענט נעבען אַ סוחר...

מען פלעגט אויף מיר אַמאָל רחמנות האָבען, מקרב זיין. היינט — שלעכטע צייטען; מוז איך בעטלען, בעטעל איך פאַרוואַרעמעס, ווען די קינדער זענען נאָך אין חדר.

און איך האָב ווייניג דערפון... דאָס שטעדטעל איז קליין; אַחוץ מיר זענען נאָך דאָ משוגעים... אַט זאָגט מען, ערשט נעכטען, האָט די „לאָקשיכע" געוואָרפען דער דיענסט אַ פאַן אין קאָפּ אַריין. זי ועט זיכער משוגע ווערען, גאַנץ זיכער; איך וויים נאָך נישט, צי זי וועט קרייהען ווי איך, צי בלאָזען אין דער פויסט אַריין, ווי שלמה'ציע דעם רב'ס אָדער, שווייגען ווי חנה די טיקערען...

כ.

בְּלַאנְקֶעטֶען.

איך וויל דאָס שטעדטעל נישט אָנרופען ביים נאָמען, נור נאָך איינס אַזוינס ווען איך טרעף אויפ'ן וועג, וואָלט איך אויך אָנגעהויבען קרייהען. —

נאַט אייך בלאַנקעטען!

„געוועזען איין אויסגעצייכענטער שוסטער, מפרנס געוועזען ווייב און קינד (זעלטען — וועניגער אַלס 4 — 5) בכבוד. געוואונען אויף דער לאָטעריע, אויף אַ „בראָנשוויינער", — אַ מטמון מיט גאָלד... אָנגעהויבען טרינקען. אַלץ פערטרונקען, ווייב און קינדער אויף דער מדינה געלאָזט, און אליין איז ער נעלם געוואָרען. שטאַרבט אודאי ערגיץ אונטער אַ צוים".

נור דאָס איז ווייניג יידישליך. נאַט אייך „מים שלנו", זיין שותף צום בראָנשוויינער:

„געוועזען אַ מלמד. געוואונען אויף דער לאָטעריע, געדונגען בשותפות מיט'ן רבין אַ מיהל. די מיהל איז געגאַנגען קאַפויר; באַנקראָטירט... היינט איז ער שמש אין אַ חסידים־שטיבעל. קיין פענסיע נעמט ער נישט, נור ער פערקויפט אין שטיבעל דעם ביטערן טראָפּען. דאָס ווייב איז איין אַיינקייפערין, צוטראָגט אין די הייזער אייער, פוטער. זי פערדיענט ווייניג, ווייל זי איז לאָהם. איין זוהן איז אַוועק, דער צווייטער אַרבייט ערגיץ ביי'ן אַ סטאָליער; איינער איז אין דערהיים, — קראַנק אויף שקראָפול".

„אלמנה ביילא באשע (דעם צונאָמען קען מען נישט געוואָהר ווערען) וואוינט צוזאַמען מיט אַ שנור אַ זעלנערקע. (דער מאַן איז נעלם געוואָרען אין טירקישען קריעג.) די

שנור פליקט פעדערן. זי איז אַ טוקערין און אַ וועלטערין ביי „קינפעטאָרינס" אָדער אַזוי ביי קראַנקע. זומער, כל־זמן דער פריץ האָט געלאָזט, פלעגט זי קלויבען יאַגדעס אין וואַלד. אַ קראַנקע יידינע, בעטעלט אַ ביסעל צו."

„זיינוויל גראָף — ערשט נישט לאַנג געוואָרען אַ שינדער. פאַריאָהרען איז ער נאָך געוועזען אַ גרויסער פישער, האָט ער אָבגעדונגען דעם טייך, וואָס דער פריץ האָט געוואָלט פערדינגען אַ קריסט; אַ סך אָבטרעטגעלד געגעבען. אַ גאַנצען זומער האָט ער געהאַפּט נור טרפה׳נע פיש, און איז בדיל הדל געוואָרען".

„שמערקע בענציעס — אַ געוועזענער דאַנציגער סוחר... שוין אַ יאָהר צוואַנציג, אַז ער איז אַהיים געקומען מיט׳ן בייטש־שטעקעלע... האַנדעלט פון דעמאָלט אָן מיט ראָזינקע־וויין אויף קדוש. דאָס ווייב — אַ נייטאָרין; שוין אַ פּאָר יאָהר ליידט זי אויף די אויגען. זיי האָבען אפילו קיין קינדער נישט, נור עס איז אַ גרויסע קאָנקורענץ אויף ראָזינקע־וויין, לעבען זיי בדוחק.

„מלך פערילס — אַ שענער יונגערמאַן, נישט לאַנג נאָך קעסט... געהאַנדעלט בשותפות מיט אַ תבואה־סוחר, אָנגעוואהרען דאָס געלד; דערוויל איז דער שווער געשטאָר־בען אין אָרימקייט. מען ווייסט נאָך נישט, צו וואָס ער וועט זיך נעמען, אינגאַנצען דריי קינדערליך, נישט מעהר."

מען האָט מיך נאָך געבעטען, איך זאָל פערשרייבען איינעם (מען האָט פערגעסען, ווי ער הייסט) אַ געלען ייד, מיט ווייב און קינדער (מען געדענקט נישט וויפיעל, נור אַ סך) ער ציהט זיך היינט־מאָרגען אין שטאָדט אַריין. דער פריץ האָט איהם אָבגעזאָגט פון דער פאַכט. מען ווייסט נאָך נישט, צו וואָס ער וועט זיך נעמען, נור — פערשרייבען מעגט איהר איהם!"

כא.

דער לַמֶ"ד־וָיו'ניק.

— ביי אונז — די מעשה פערציילט מיר אַ דרדקי־מלמד — איז טאַקי אין דער אמת געווען אַ למ"ד־ווי'ניק.

— ער האָט אַליין געזאָגט? פרעג איך.

— אַ שענער למ"ד־ווי'ניק וואָלט ער געווען, ער זאָל אַליין זאָגען! ער האָט געלייקענט שטיין און ביין. אַז מען האָט איהם געפרעגט דעריבער, איז ער געוואָרען מלא חמה, אַנגעצונדען. נור, אַ קשיא אויף אַ מעשה, געוואָהר געוואָרען איז מען, געוואוסט! — יאָ... די גאַנצע שטאָדט, קינד און קייט האָט געוואוסט! אַ שאלה דאָס איז! מען שמועסט — ברור כשמש! עס זענען געווען אין דער התחלה בלתי־מאמינים, האָבען זיי טאַקי געהאַט אַ מאוסען סוף.

אָט, למשל: יעקב־יוסף וויינשענקער, אַ ייד אפילו איין ערליכער, איין איש מכובד, האָט עפּיס, איך ווייס נישט ווי אזוי, גערדרייהט אויפ'ן מיט דער נאָז. גערעדט? חס ושלום! נור אזוי, אַ דריי געטהון מיט דער נאָז, ווי איינער רעדט — מוחל! גאָר נישט! — נו, וואָס קלערט איהר? עס איז נישט אויסגעגאַנגען פינף, זעקס יאָהר — ואיננו! יעקב־יוסף ליעגט אויפ'ן קברות! אַ רחמנות איז געוועזען אויף לאה דער מיל־ליגערין! עס איז געוועזען אַ בלאָטע און זי האָט איהם פון דער קלאַדקע נישט אָבגעטרעטען; וואָס זאָל איך אייך זאָגען, פון דעמאָלט אָן איז איהר מילך געוואָרען געוואָרען ביי אַלע בעלי־בתים אפשר אַ חדש דורכאַנאַנד! און דאָ העלפט נישט קיין בעטען! אַז מען קומט צו איהם, מאַכט ער זיך כאַי־לא־ידע און — שעלט נאָך!

— און גלאַט — וויל איך מיין חריפות בעווייזען — תלמיד חכם, שמחל על כבודו אין כבודו מחול!

— תלמיד־לחם? ! איז אַ למ״ד־ווי׳ניק אַ תלמיד־חכם? און רעכט עברי, מיינט איהר, האָט ער יאָ געקענט? נח מיט זיעבען גרייזען! און גלאַט —? ! עברי איז גאָר נישט! ביי אינז האַלט מען נישט פון קיין עברי. ער האָט אפילו נישט געקענט מעביר זיין די סדרה. און פונדעסטוועגען, זעהט איהר, האָט זיין תהלים־זאָגען געמאַכט אַזאַ רושם אין די עולמות העליונים! נאָך יענער רב, זכרונו לברכה, האָט געזאָגט, אַז וועלכער (אַזוי האָט ער געהייסען, דער למ״ד־ווי׳ניק) לעכערט אַלע שבעה רקיעים! און נור זיין תהלים מיינט איהר? איך וועל אייך פערצייהלען, וואָס אַ מענש איז! ביי חנה דער טוקערין איז לאָ־עליכם׳דיג געוואָרען די ציעג, האָט זי זי געטריבען צום זנאַחאַר, וואָס וואוינט אונטער דער שטאָדט. די ציעג וואַקעלט זיך, אַזוי חולה איז זי געוועזען.

אויפ׳ן וועג — ס׳איז טאַקי געוועזען מן השמים — טרעפט זיך די ציעג מיט׳ן למ״ד־ווי׳ניק. און אַזוי ווי זי וואַקעלט זיך, האָט זי זיך אָנגערירט אין זיין בגד. וואָס קלערט איהר? באחד האדם! אין דער רגע געזונד געוואָרען. זי האָט עס געהאַלטען אפילו בסוד, האָט זיך אָבער געטראָפען אַזאַ מעשה: עס איז געוואָרען אַ פגירה אויף ציעגען, טאַקי ממש „אין בית...״ האָט זי אויסגעזאָגט די סגולה. האָט מען אַרויסגענאַרט וועלוועלין אין מאַרק אַריין און אַרויפגעיאָגט אויף איהם אַלע ציעגען.

— און אַלע זענען געזונד געוואָרען?

— אַ שאלה דאָס איז, אפילו טאָפעלט מילך געגעבען! די טוקערין האָט דערפאַר בעקומען אַ גראָשען פון אַ ציעג; נתעשר געוואָרען!

— און ער?

— ער? גאָר נישט! אַז ער האָט אַלץ אָבגעלייקענט, נאָך געבייזערט זיך און געשאָלטען... און אַזוינער טאָר

גאָר קיין געלד נישט גענומען, ער איז דאָך קיין גוטער ייד נישט... ער קען דאָך נישט נתגלה ווערען!

— פון וואָס האָט ער געלעבט?

— אַמאָל איז ער אַ שוסטער געוועזען (אַ למ״ד־ווי״ניק מוז דאָך זיין אַ בעל־מלאכה; חאָטש אַ וואַסערטרעגער, נור אַ נהנה מיגיע כפו), אין זיינס אַ פּאָר שיך פלעגט ער, זאָל לע־בען, גייהן צו סנדקאות... נור אויף דער עלטער איז ער געוואָרען אוים שוסטער; ער האָט שוין נישט געקענט אפילו קיין דראַטווע ציהען, ווער שמועסט אַ לאַטקעלע לייגען... די הענד האָבען איהם געציטערט... נור אַזוי: אַ שליחות׳ל, אַ קענדעל וואַסער, אַ לינה, אַ תהלים זאָגען... פון דער תוכחה... און ווינטער — דער עיקר פון הרובע הייצען אין בית המדרש!

— האָלץ האָט ער געטראָגען?

— געטראָגען?! און חברה וואו איז? מען האָט גע־ברענגט האָלץ, אַריינגעלייגט, ער האָט קאָמאַנדירט און אונ־טערגעצונדען... מען זאָגט „אַ דומם״, אַיין אויווען! און זעהט איהר, דער בית־המדרש־אויווען האָט איהם אַזוי געקענט, ווי אַ ווייב, להבדיל, אַ מאַן! אַז ער האָט אונטערגעהייצט, האָט זיך געברענט; עס האָט געמעגט זיין אַ ווינד סכנות נפשות! אומעטום האָט געראויכט, און דער בית־המדרש־אויווען האָט געפלאַקערט! און דער אויווען איז געוועזען אַ צושפּאַלטענער, אַ זקן מופלג! און לאָז אַיין אַנדערער פּרובען צוגייהן — באין אופן! אָדער עס ברענט נישט, אָדער דער רויך יאָגט פון אַלע שפּאַלטען; און אַניט, אַז נישט דאָס און נישט יענס, גייהט אַרוים די וואַרעם דורכ׳ן קוימען, און ביינאַכט ווערט מען שיער נישט געפרוירען. דערנאָכטען, אַז ער איז נפטר געוואָרען, האָט מען טאַקי געמוזט אַריינשטעלען אַיין אַנדערע כּלי; ווייל אויפ׳ן אַלטען אויווען האָט קיינער קיין שליטה נישט געהאַט!...

אַ שאָד אַזאַ ייד! כל זמן ער האָט געלעבט, איז גע־

וועזען פרנסה; היינט, רחמנא לצלן, אויסצוגייהן פאר א דרויי-
ער! און מען האט קיין דאקטוירים נישט געדארפט...

— אליץ זיין תהלים?

— איהר פרעגט ערשט! מען שמועסט „תציל ממות״! בחוש!

— איז קיינער נישט נפטר געווארען אין זיין צייט?!

— כולי האי! קיינער נישט נפטר געווארען! וואס איז, דער מלאך המות מיינט איהר, האט שוין גאר קיין דעה נישט? וויפיעל מאל, מיינט איהר, האט דער „ייד״ אליין, זכרונו לברכה, אנגעוואונשען לרפואה שלמה, און ער, דער שטן, האט זיך געשטעלט „שטארצעם״, נו, האט עפּיס געהאלפען? א מלאך איז פארט נישט קיין קלייניגקייט! און דאס בית-דין של-מעלה פסקעט איהם אויך אמאל צו! ווי דען! קיין דאקטאר האט מען פארט נישט בעדארפט; עס האט טאקי קיינער דא נישט אויסגעהאלטען; היינט האבען מיר צוויי דאקטוירים!

— חוצ'ן זנאחאר?

— ער איז שוין אויך פערהאפט געווארען...

— געפגרט?

— אויף אזוינעם זאגט מען נישט געפגרט...
די סטרא אחרא איז אויך נישט קיין קלייניגקייט...

כב.

דער מסר.

אויב טאמאשאוו האט געהאט א למ"ד-ווי'ניק, האט זי פאר דאס געהאט א מסר אויך! דאס האט מיר פערציילט דער דרדקי-מלמד. און ער איז אויך ערשט נישט לאנג — נור איך וויים נישט, וואס מען זאגט — נפטר, געשטארבען, צי פערהאפט געווארען.

און אפשר מיינט איהר — א פראסטער מסר; פשוט כמשמעו: ער האט געזעהן ערגיץ א פאלשע מאס, א נישט-גלייכע וואג, איז ער געגאנגען און האט אויסגעזאגט? חס ושלום, דוקא נישט! נור „לא-יחרץ" געלד! נור געסטראשעט: אט גייהט ער, אט לויפט ער, אט פאהרט ער, אט שרייבט ער, אט שיקט ער א „שטאפעט"! וכדומה גוטע זאכען; און האט אויסגעצויגען די קליי פון די ביינער...

— און איז'ן איז ער א מכה שולדיג געוועזען — פערציילט דער דרדקי-מלמד — איך געדענק דאך נאך, ווען ירוחם האט איהם אראבגעברענגט! א זיידענער יונגערמאן! נור ירוחם האט צוגעזאגט נדן מיט קעסט און אליין נישט געהאט קיין מזון סעודה אחת. און ירוחם אליין איז אויך א מכה שולדיג: דער ברודער זיינער געציל (א כלי, א גביר עצום), דער האט דאס גרעסטע חלק דערינגען!

עס איז די מעשה מיט צוויי ברידער; איינער א קלוגער און א גוטער, און דער צווייטער א נאר און א שלעכטער. דער גוטער-קלוגער איז איין אביון. און דער שלעכטער נאר — איין עשר גדול. פערשטייהט זיך, אז דער רייכער וויל דעם ארימען נישט העלפען.

— מילא, כל זמן עס איז געגאנגען וועגען מזונות, האָט ירוחם געשוויגען. אָבער, אַז די בתולה זיינע, גרונע, איז איבערגעוואַקסען למעלה מעשרים אמה און אַ 19 — 20 יעהריגע בוגרת געוואָרען, האָט שוין ירוחם געשטורמט. שטאָדט און רב האָבען זיך אַריינגעלייגט און געציל האָט געגעבען אַ קוויטעל: אַז, אַ יאָהר אחר החופה, וועט ער אויסצאָהלען אַזוי פיעל און אַזוי פיעל. פריהער וויל ער נישט: דאָס פאָר-פאָלק קען זיך נאָך צוגייהן, ירוחם וועט אויפעסען דאָס געלד, און מען וועט ווייטער שטורמען נדן.

געוואָלט האָט ער — 3 יאָהר, געפּויעלט האָט מען אויף אַ יאָהר! נאָך אַ יאָהר, געציל זאָגט: לאו הכי! בדיניהם איז דאָס קוויטעל נישט ווערט געוועזען אַ דרייער, דערוויל איז געוואָרען אוים „יד ישראל תקיפה“; דער אַלטער רב איז נפטר געוואָרען, דער נייער רב מישט זיך נישט, ער האָט מורא פאַר׳ן קאַזיאָנע, דער קאַזיאָננע שיקט אָב לערכאות... און — גאָר נישט! געציל גיט נישט אַ דרייער! ירוחם ווערט נעלם; אָדער צו אַ גוטען ייד, אָדער אויף דער מדינה... און ביינוש בלייבט ביי גרונען!

דעם רבונו של עולם׳ס דרכים זענען טאַקי נישט צום פערשטייהן! עס איז דאָך נאַריש, ער איז געוועזען אַ בחור, זי — אַ בתולה, איז דאָך אַ זווג, נישט לפי מעשיו, און — איין אשה — אַ מאַשין, אַ קאָזאַק, און אַ מאַן — אַ גאָר נישט, אַ זעקעל ביינער, אַ גל של עצמות! וואָס קלערט איהר, זי האָט איהם גענומען אין דער לערן און געמאַכט פונ׳ם אַ לייט!

זי האָט׳ן נור אָנגערייצט אויף געצלין. ער זאָל נישט לאָזען אויסנעמען, נישט לאָזען געבען איהם קיין עליה... עס האָט געהאָלפען ווי איין אַרבעס אָן דער וואַנד! געציל האָט׳ן אויסגעפּאַטשט, און פון דעמאָלט אָן האָט זיך דער יונג געשעמט צו קומען אין בית המדרש אַריין.

איינמאָל, פאַר פסח, אַז ס׳איז שוין געוועזען כלה כל הקצין, האָט גרונע ווייטער געיאָגט ביינוש׳ן צום פעטער,

און געיאָגט מיט אַ בעזעם! ביינוש איז נאָך אַמאָל געגאַנגען,
און דער פעטער האָט איהם נאָך אַמאָל אַרויסגעוואָרפען . . .

און דאָ איז געשעהן אַ מעשה נורא. וואָס אויף דער וועלט קען זיך טרעפען! מיין צווייט ווייב איז דעמאָלט נאָך אַ גרושה געווען און געוואוינט ביי גרונען קאַמאַרינע; און זי האָט אַליין געזעהן, ווי ביינוש איז אַהיים געקומען נישט טויט און נישט לעבעדיג און האָט געציטערט ווי אין אַ פיעבער. אַ מבין איז מיין פלונית׳טע, (איידער דאָס אורחים־הויז איז אָבגעברענט געוואָרען, איז זי דאָרט בעל־הבית׳טע געווען) האָט זי באַלד געזעהן, אַז עס איז נישט פשוט!

און דאָ דאַרף נאָך גרונע אַהיים קומען פון מאַרק, (זי איז געזעסען מיט בייגעל) וועט זי איהם דערלייגען; האָט זי איהם פאַר רחמנות איין עצה געגעבען, ער זאָל זיך לייגען אָברוהען אויפ׳ן פיעקאַליק . . . און ער, רחמנא ליצלן, איז געווען ווי אַ גולם. מען זאָגט אַזוי, זאָל זיין אַזוי; ער איז אַרויף אויפ׳ן פיעקאַליק.

גרונע איז אַהיים געקומען. מיין פלונית׳טע האָלט בשתיקה; ביינוש שלאָפט אויפ׳ן פיעקאַליק, אָדער ער מאַכט זיך שלאָפענדיג. און אפשר איז ער שוין נישט געווען ביי די קלאָרע געדאַנקען. וואָרען, אַזוי ווי געציל האָט׳ן אַרויס־געוואָרפען, האָט ער באַלד אַ געשריי געטהון, אַז ער וועט אויסזאָגען, וואו דער זוהן ליגט בעהאַלטען; און ביי קלאָרע געדאַנקען וואָלט ביינוש אַזוינס נישט געזאָגט.

ווי עס איז געווען, אויף דער געצליכע האָבען די ווערטער אַ גרויסען רושם געמאַכט. מיינע שונאים זאָלען אַזוי וויסען פון זייער לעבען, אויב ביינוש האָט גאָר געוואוסט וואו יונה־געצילס איז בעהאַלטען! נור — אַ יידינע — אַ מאַמע! אַ בן יחיד! . . . וואָס קלערט איהר, — אַ שפייז־קראָם האָט זי געהאַט, נעמט זי אַ טרעגער מיט אַ זעקעל פסח׳דיג מעהל און הייסט זיך נאָכטראָגען צו גרונען —

זי קומט אַריין . . . (נור אַ שאָד מיין ווייב איז נישטאָ!

זי איז דאָך געווען דערבײַ; אַז זי דערציילט, איז צו קיילען פאַר געלעכטער.) זי קומט אַריין, דעם טרעגער לאָזט זי אין הויז.
„גוט מאָרגען, גרונע!‟ גרונע ענטפערט נישט; ווערט איהר שוין פינסטער פאַר די אויגען. „וואו — פרעגט זי — איז בײַ־נושעל?‟ — „דער שוואַרצער יאָהר זאָל'ן וויסען!‟ ענטפערט גרונע און דרייהט זיך איבער צום קוימען, שוימט אַלץ דאָס יאַילעל. איז ער דאָך אודאי געגאַנגען מסר'ן! מיין געצלי־לע רופט אַריין דעם טרעגער, מען לייגט אָב דאָס זעקעל מעהל; גרונע זעהט נישט, אָדער מאַכט זיך נישט זעהענדיג, דער מזיק זאָל זי וויסען! די געצליכלע הויבט אָן פלאַמען און צאַפלען, „גרונישע, מיר זענען דאָך קרובים, איין בלוט... רופ'ן צוריק! לאָז ער מיך און זיין נשמה נישט אומברענגען!‟
צונד ערשט האָט זיך גרונע איבערגעדרייהט. קיין נאַ־רישע יידינע איז זי נישט געוועזען, באַלד פערשטאַנען אין וואָס עס גייהט, אויסגענאַרט נאָך אַ פּאָר קערבליך און געלאָ־פען מכלומרשט אָבזוכען ביינוש'ן...
אין שטעדטעל איז באַלד אַ שם געוואָרען, אַז ביינוש מסר'ט... און גרונע האָט הנאה געהאָט דערפון... זי האָט געהאַלטען ביינוש'ן אויפ'ן פּיעקאַליק און געסטראַשעט און געצאַפּט ביי אַלע בעלי־בתים, וואו נור עס איז געוועזען עפּיס אַ חטא.
— איז זי דאָך גאָר דער מסר געוועזען?
— פריהער זי און דערנאָך ער אַליין. פאַר האַרצדריקע־ניש האָט ער אָנגעהויבען צו טרינקען; דערנאָכטען האָט ער זיך שוין אין די שענקען אַרומגעוואַלגערט און אַליין געמאַכט די קונץ. ער האָט שוין אפילו גרונען אַ דרייער נישט געגע־בען און אַלץ פערשאַשעט... אַ שאָד אַזאַ כלי! וואָס פון איהם איז געוואָרען!
— וואָס איז געוואָרען?
— ער האָט זיך די קישקעס פערברענט... פריהער נאָך איז ער משוגע געוואָרען, אין די גאַסען אַרומגעלאָפען,

אָדער וואָלענוויז ערגיץ אונטער אַ צוים אָבגעלעגען... נור אהיים צו גרונען — באין אופן נישט! אַז ער איז שוין גאָר חרב געוואָרען, האָבען איהם צעהן מענשען נישט געקאָנט אריינפיהרען צו גרונען אין שטוב אריין. ער האָט געשלאָגען, געביסען... מען האָט איהם געמוזט נעמען אין בית־המדרש אריין (דאָס אורחים־הויז איז שוין נישט געוועזען) און דאָרט איז ער נפטר געוואָרען. מען האָט איהם אפילו געוואָלט ראַטעווען, אַ מומחה גערופען, מען האָט תהלים געזאָגט...

— דער למ״ד־ווי׳ניק אויך?

— אודאי!

— נו?

— אַ מענש אָהן קישקעס, טהו עפּים!

כג.

דאס וואסערל.

דער וועג, דער זאמדיגער, שווערער וועג, קומט ארויס פון שיטערן, אויסגעקרימטען, פערקנוידערטען נאדעל-וועלדיל, וואס עס האט זיך, ווי מיין פוהרמאן מאציעי האט מיר פערטייטשט, נישט געלוינט אויסצוהאקען, און שניידט זיך ברייט אריין צווישען פויערשע פעלדער מיט שיטערן האבער.

מיט'ן שפיץ פון דער בייטש ווייזט מאציעי אויפ'ן האבער, און מאכט דיזעלבע טרויריגע בעמערקונג:

— ער שטייהט נאך. עס לוינט זיך דען צו שניידען אזא האבער?

ער האקט אב און דרייהט זיך צוריק איבער צו די פערד, וואס האבען זיך בענוצט מיט דער מינוט און אראבגעחאפט זיך צום האבער. דאס לינקע, וואס האט שוין געהאט אויסגעדרייהט דעם קאפ צום בייסען, בעקומט א שמיץ—

— פשא-קרעוו!

א שטילע טרויריגע נאכט, אהן א לבנה. שיטער, ווי דער האבער אויפ'ן פעלד, בלאנקען פערזייהטע שטערנדליך, עפיס מיעד, פערוואגעלט, עפיס ווי אבצוקומען... דאס אויפפלאטערן פון פויגעל אין וואלד יאגט אונז וואס אמאל וויניגער נאך. שטיל. רעכטס אין יענער זייט פעלד, ציהט זיך א לויזע קייט פון קארג-בעוואקסענע בערגליך, וואס רוקען זיך פויל און פאמעליך צוריק, צוריק, ווי מאדנע, שלעכט-געשוירענע שאף. אט איז איינע ארויף אויף דער צווייטער און איז, רייטענדיג, פערשטארט געווארען... די זון

איז שוין לאַנג אַראָב קענענאיבער. דער לעצטער ליכטיגער שטריף, ביים זוים פון הימעל, לעשט זיך פּאַמעליך אויס אונטער צייטיגע, פערשוואומענע נעביל.

לינקס, פון צווישען שיטערן האָבער, ציטערן אַרויס צעוואָרפענע פלעמליך.

— אַ דאָרף? פרעג איך.

— אונזער דאָרף! ענטפערט מאַציעי, און זעהענדיג, אַז איך האָב קיין חשק נישט, צו לאָזען איהם שלאָפען, זיפצט ער אָב, זיך אונטערגעבענדיג, נעמט אַרויס פון בוזעם די ערדענע „פּייקע", שטופּט זי אָן פול מיט מאַחאָרקע און פערייכערט. ביים אויפפלאַמען פון שוועבעלע פאַלט אַ רויטליכער שיין אויף זיין האַלב-אויסגעדרייהט פּנים אין דער רעם פון אַ האָהריגער מיץ און אַ בעוואַקסענער „געמבע".

— טאַק, חזר'ט ער איבער, אונזער דאָרף...

— וואָס אַזוי צעוואָרפען?

— אַזוי אויסגעקומען... דער פריץ האָט געמאַט יד אחת מיט דער קאָמיסיע... מיר האָבען דען פערשטאַנען?

— און יידען וואוינען ביי אייך?

— ביי אונז נישט. אויף אונזערע פעלדער טאָר מען נישט, אויף פריצישע...

— און די פריצים לאָזען?

— נישט אומזיסט. און ווי איינער... ווער עס הערט נישט דעם גלח...

— זיי שאַדטען אייך, די יידען?

— שאַדטען? ער וואַרפט אויף מיר אַ פאַרשענדיגען בליק, שווייגט אַ ווייל און גיט צו:

— אָבער וואָס טויגען זיי אונז?

אין פעלד אַרבייטען זיי נישט. „נישט זייערע הענד"... און ווער וועט זיי געבען ערד? דאָס איז די פראַגע! — אַמאָל פלעגען זיי האַלטען די קרעטשמעס...

— האָט זיך געטרונקען?

— אַ זינדיגער מענש . . .
— אויף באָרג ?
— ווי אַמאָל . . . פאַר ניי־יאָהר זיכער אויף באָרג .
— און דער ייד פלעגט פערשרייבען ?
— אודאי, וואָס דען, שענקען זאָל ער? ער האָט קיין ווייב און קינדער נישט? יעדערער קוקט אויף זיין ברויט...
— מיט אַ טאָפּעלט קריידעל ?
— ווער ווייסט? מיינע פלעגט אַזוי זאָגען . . . און האָט ווייטער געטרונקען אויף באָרג .
— זי אויך !
— זי אויך. מען מוז. אַ סך מאָל מוז מען — שכור־ערהייד האָט זי איינמאָל געוואָלט מאָשקען אונטערצינדען.
— וואָס פאַר אַ מאָשעק ?
— אונזער מאָשעק . . . וואָס האָט דעמאָלט די קרעטשמע געהאַלטען . . . היינט האַנדעלט ער ביי אונז. איין עהרליכער מאַן מאָשעק. מיט'ן קריידעל, וויים איך נישט, נור אַזוי—אַ גוטער מענש . . . וואָס מען דאַרף: אַ פעלדשער, אַ דאָקטאָר, איין אַדוואָקאַט . . . אַלץ ווייסט ער, און פיהרט אומעטום . . .
— און זי האָט איהם נישט אונטערגעצונדען ?
— ווי! . . . געלאָפען מיט אַ ברענענדיגען שייטהאָלץ אונטערצינדען און געפאַלען איבער דער גאַס. עד היום האָט זי אַ ברען אויף דער האַנד, זי איז מיט דער האַנד אין פייער אַריינגעפאַלען. אַ געשריי געמאַכט . . . מען האָט זי קוים אָבגעלאָשען . . ., דערנאָך האָט זי מאָשקען איבערגעבעטען . . . אודאי. און ער האָט איהר מוחל געווען . . . אַ גוטער מענש מאָשעק. אָט שטייהט ער דאָרט.

ער ווייזט ווייטער מיט דעם שפּיץ בייטש פאַר זיך, און איך זעה נור אַ שאָטען ביים ראַנד פון וועג.

— דאָס שאָקעלט זיך, זאָגט מאַציעי, זיין חאַלאַט... אַ זאַק טראָגט ער אויף די פלייצעס. אודאי אין שטעדטעל

אריין נאָך עפּיס.

— וואָס־זשע שטייהט ער?

— ער, וויל מען זאָל איהם אַריבער פיהרען איבער׳ן וואַסער.

— וואָס פאַר אַ וואַסער?

— דאָרט! ווייזט ער צום עק דאָרף.

דעם שפּיגעלדיגען ברייטען שטרייף אונטער׳ן הימעל האָב איך געהאַלטען פאַר טוי.

עס איז געווען נישט קיין טוי.

— דער פאָן ווייסט נישט, אַז דאָס יאָהר האָבען מיר קיין רעגען און קיין טוי נישט געהאַט? וואַסער איז עס.

— מען וועט פאָהרען איבער אַ פּראָם?

— וואָס פאַר אַ פּראָם? ביז צום קנעכיל וואַסער... אַ שטייהענדיגס...

— רעגען־וואַסער?

— „מוסי"!... (דאַכט זיך)

— פון די אַרומיגע בערגליך?

— מוסי...

מיר פאָהרען וויטער, און פון שאָטען ווערט טאַקי איין אמת׳ער מאָשעק. איך זעה שוין, ווי די פאָלעס פון חאַלאַט שאָקלען זיך. אַ ווייסע באָרד ציטערט.

מיר האָבען זיך מיט איהם אויסגעגלייכט, און ער האַלט זיך שוין ביים ראַנד פון פוהר.

— גוטען אָווענד, מאַציעי!

— גוטען אָווענד, מאָשעק!

— נעם מיך אויף איבער׳ן וואַסער —

— אַ צעהנעריל! —

— אַ פאַפּיראָס!

— מיט אַ קאָפּיקע!

— צוויי פאַפּיראָסען!...

דינגט זיך „מאָשעק" מיט׳ן פויער, נאָכגייהענדיג דער פוהר אין שווערען זאַמד.

— בעט דעם פריץ! — זאָגט ענדליך מאַציעי.

און מאַשעק טוישט די האַנד, דרייהט זיך איבער צו מיר. אַ מאָגערער, גרויז־גרויער ייד —

— פאַן — הויבט ער אָן — פאַזוואָ —

נור ער ענדיגט נישט. ער האָט אַ בעסערן תביעת עין פאַר'ן פויער. ער דערקענט באַלד, אַז דער פריץ איז קיין אמת'ער פריץ נישט, און וויעגט זיך שוין מיט „ראשו ורובו" איבער דער פוהר. ער האָט נור אַ ישוב, וואו ער זאָל זיך צוזעצען. אפשר צום פויער? פאָרט אַ דייטש!

נור איך האָב איהם שוין איין אָרט געמאַכט נעבען מיר:

— זיצט ר' משה.

צוויי מאָל דאַרף מען איהם נישט זאָגען, ער זיצט שוין און רעדט שוין:

ראשית — שלום־עליכם אַ ייד...

השנית — אַ שיינעם דאַנק! פון מאַציעי'ס מאַלאָרקע קען מען שכור ווערען.

והשלישית:

— פון וואַנען ווייסט עס אַ ייד, אַז איך הייס משה? איהר קענט מיך?

איך זאָג איהם אויס, פון וואַנען, און ער פון זיין זייט בערוהיגט מיך:

— נור איבער'ן וואַסער'ל — זאָגט ער, דערנאָך נעם איך מיך רעכטס... איהר פאָהרט אודאי לינקס?

ער הויבט מיך אָן פאָרשען, און איך האַק איהם איבער.

— ווי דאָס וואַסער גלאַנצט, אַ שפּיגעל.

— באַ! אַזאַ וואַסער... און ער האַקט אָב. איך דערפיהל עפּיס אַ בעהאַלטען ענין.

— וואָס פאַר אַ וואַסער? רעגען־וואַסער?

— רעגען־וואַסער! מאַכט ער פערדריסליך — ווען איז געווען רעגען?

— מוז זיין ערגיץ אַ קוואַל?

— וואו האָט איהר דאָ אַ קוואַל? צעהן מייל אַרום נישט!
— וואָס דען, ר׳ קרוב?
— וואָס דען?! גאָר נישט.
ער בעהאַלט עפּיס אַ סוד.
— פּאָרט וואָס?
— וואָס וועלען מיר ריידען פּוסטע רייד... וויל ער מיך אַראָבפיהרען פון וועג. זאָגט בעסער, מיט וואָס האַנדעלט אַ ייד?
איך ווייס שוין זיכער, אַז מיט׳ן וואַסערל איז ניש פּשוט.
און עפּיס בלאַנקט עס אַזוי וואונדערליך־רוהיג אין דער שטילער נאַכט... און עפּיס קוקט ער דערויף נישט פּראָסט, און רייסט דערפון קיין אויג נישט אָב, און עפּיס פיהל איך, קלינגט אין זיין קול... איך מוז איהם מאַכען ריידעוודיג.
— עפּיס — זאָג איך — דערציי‌הלט מען וועגען וואַסערל!
— מאַלע וואָס... עט...
עפּיס געטרויט ער מיר נישט. איך דערלאַנג איהם אַ פּאַפּיראָס; ער רויכערט נישט.
— אפשר אַ קאַפּ? — פרעג איך און נעם אַרויס מיין פּלעשיל.
— פאַר מעריב!... כ׳האָב מיך נאָר וואָס אַרומגעגאַרטעלט מיט דער פּאַטשיילקע מעריב צו דאַווענען, העראיך — מען פאָהרט. לויף איך אַרויס און שטעל מיך ביים וועג. ס׳איז קיין חיות נישט... געוועהנליך גייה איך אַריבער צו פוס, וואַסער ביז צו די קנעכיל, נור די וואָך, לא־עליכם, בין איך נישט בקו הבריאה... האָב איך מורא פאַר פערקיהלען... פערשטייהט איהר מיך, מעריב וועל איך שוין דאַווענען דאָרט (ער וויזט מיט׳ן פינגער רעכטס)... און איהר — טרינקט געזונטערהייד, לחים ולשלום!
— אַליין טרינק איך נישט... און איך בעהאַלט צוריק דאָס פּלעשיל...
— אפשר וועט איהר אָבדאַווענען מעריב?

— אויפ'ן חעג דאַווען איך נישט...

— וויאַ! פאַלט אַריין מאַציעי, זיך נעמענדיג באַרג אויף.

— זעהט איהר! מאַכט ר' משה,— דאַווען ביי אַ פויער! ווייטער אַ פויזע.

— און ווי גייהט עס אייך, ר' משה? — פרעג איך, צו־ריק אָנקניפּענדיג.

— אַט פאַרהאַן אַ בורא עולם, לעבט מען.

ער בלייבט ווייטער שטיל. נישטאָ זיך אָן וואָס אָנ־צוטשעפּען.

— ווייסט איהר וואָס, ר' משה?

— וואָס, למשל?

— דערציילט עפּיס! עס איז אַזוי שטיל... נישט היימליך שטיל.

— וואָס פאַלט אייך איין... וואָס זאָל איך אייך דערציילען?

— חאָטש וועגען וואַסערל... איהר האָט דאָך אַ מעשה וועגען וואַסערל?

— און אַז איך האָב, ווילט איהר האָבען פון וואָס צו־לאַכען?

— חס ושלום!

— און אפשר נישט—ווענדט ער זיך אַליין אָב—היינ־טיגע צייטען... „ציוניזם"...

— ווי קימט אהער „ציוניזם"?

— ווייס איך? נור עפּיס פּלוצלונג איז אַיין איבער־קעהרעניש געוואָרען... ישיבה־בחורים ווערען ציוניסטען און וואַרפען אַוועק די גמרא און טהוען אַלעס בייז... דייטשען ווערען ציוניסטען און חאַפּען זיך צוריק צו יידישקייט... גע־נאַלטע בערד און יידישקייט... איך מיין נישט אייך, חלילה—גיט ער צו מיט אַיין איבערבעטענדיגען שמייכעל...

— ווי קומט דאָס צום וואַסערל?

— עס קומט... אַט, זאָל איך נישט פערדריסען... אַ

דייטש, למשל, ווערט פרום, האָט ער, למשל, יאָהרצייט, גייהט ער אַריין אין אַ יידישע רעסטאָראַציע און הייסט זיך געבען פאַר דער מאַמעס נשמה וועגען — „קוגעל״ — זיין יידישקייט איז קוגעל ... אייער יידישקייט איז אפשר מעשה׳לעך, איהר האָט יאָהרצייט?

און דאָך האָט ער מיר די מעשה דערציייהלט. ער האָט אפשר מעהר געוואָלט דערציייהלען, ווי איך הערען!

— וואו היינט איז דאָס וואַסערל, איז אַמאָל אַ שטעדטיל געווען ... אפילו נישט קיין גרויס שטעדטיל, נור אַזוי. דער עיקר איז געווען: פרנסה האָט מען געהאַט ...

— און וואו איז עס אַהינגעקומען?

— וואו איז אַלץ אַהינגעקומען? דאָ איז אַמאָל וואַלד געווען ... וואו איז ער? אַרום און אַרום וואַלד געווען ... אַ „מאַיאָנטעק!״ אין יענער זייט וואַלד איז אַ פּאַלאַץ געווען ...

— כ׳האָב געזעהן אַ חורבה ...

— אויף שטיקער צופאַלט זי! דעמאָלט האָט אַ גראַף געוואוינט ... און דער פאַלאַץ האָט ביינאַכט געלויכט מיט שטורקאַצען זיבען מייל אַרום... און דער וואַלד האָט געלעבט אַ לעבען — געקלאַפּט און גערוישט און געקנאַקט און געבילען ... פריצים האָבען געפייפט, געבלאָזען אויף זייערע שופרות, להבדיל; און געיאָגט, און געשאָסען, און געהוליעט, און אויסגעזעצט זיך אויפ׳ן גראָז מיט מוזיק, מיט שטורקאַצען ... מיט ווייבער... און געגעסען און געטרונקען... און הינד האָבען געוואָיעט!...

נור אָנגעהויבען האָט זיך עס שוין...

אַראָבצו האָבען שוין דייטשען געוואוינט, דעם וואַלד געהאַקט... אויף איין אַנדער זייט — שינדעל-מאַכער... מען פלעגט דורכפאָהרען: וואָס אַמאָל אַ הילצערן ביידעל... פאַר׳ן ביידעל אַ פייערל ... דער שינדעל-מאַכער אַרבייט ביים ליכט, דאָס ווייב קאָכט וועטשערע ביים פייערל... און

פרייהליך, מען זינגט... איין שינדעל־מאַלער זינגט פייפענדיג צו צום צווייטען, איינער צום צווייטען... און אַזוי גייהט עס דריי, פיער מאָל איבער'ן וואַלד...

און וואו דאָס וואַסערל איז, האָט גאָר פאַרצייטענס געוואוינט אַ ישובניק, דער פאַכטער... מיט דער צייט האָט ער זיך אַראָבגעברענגט צוויי איידימס... גענומען שנורען אויף קעסט, געהאַלטען אַ מלמד... צוגעבויט הייזליך... אַראָבגעברענגט אַ שוחט... נאָך עטליכע יאָהר — אַ שטעדטיל.

און, ווי געזאָגט, אַ שטעדטיל מיט פרנסה!

דער פריץ האָט געשאָסען אַ האָז, דער „גאַיאָווע״, אונטער זיינע פלייצעם — עלף, צוועלף פעלעכליך בחצי חנם... היינט — דאָס מילכינגס, פון צעהן פאַלוואַרקען אַ מילכינגס! היינט — אַ ביסעל תבואה... און דעם פריצ'ס תבואה — נאָך אויפ'ן פעלד, סאַמע „קאָנדיציעס״ — און געוועלבליך: שפייז, בשמים... און ליכט און מעט און אַלערליי וויינען... דער הויף דאַרף!

און דאָס ביסעל יידלעך איז טאַקי געזעסען און געלערנט... די נשים האָבען געהאַנדעלט... דעם „חמדת הימים'ס״ לייבליכער ברודער איז דאָ רב געווען... אַריינגעשיקט קיין וואַרשוי אַ פאָר היהנער מיט אַ ביסעל האָניג אַ צושלאָג צו אַ שאלת־תשובה צום וואַרשויער רב: אהובי אחי, היות... און אַזוי ווייטער... מיט דער צייט: לומדים מופלגים, איידעמס פון די גרעסטע ישיבות אַרוים... קליין, נור, ווי זאָגט מען עס, מיט וואָג, אַ שטעדטיל מיט וואָג... עס האָט גאָר נישט געפעהלט. אפילו אַ למ"ד־ווי'ניק געווען...

— אַ וואַסער־טרעגער?

— דוקא אַ קירזשנער! געדאַכט האָט זיך, אפילו איין ערליכער ייד, נור איין עם הארץ דאוריתא... שטענדיג מיט די אויגען אין סדור; „אשרי״ נישט אויסענווייניג. און קיין קול גייהט איהם ביים דאַווענען פון מויל נישט אַרוים. אפילו ביי'ם „למנצח״ נישט. ער מוז נעביך, זאָגט מען, קיין עברי

נישט קענען... נור אַזוי — גאָר פרום! ערב=יום=כפור, למשל, לאָזט ער זיך באמת שמייסען׳ „עס זאָל ווייה טהון"! בעט ער זיך רחמים ביים שמש. סוכות ווייטער שטייהט ער אָב שעה׳ן= לאַנג ביים רב אונטער דער טהיר — ער וויל דוקא בענשען מיט זיין אתרוג! פאַר הושענא=רבא ווערט ער גאָר נעלם אויף אַ טאָג — און ברענגט זיך, ווייסט דער בורא עולם פון וואַנען, הושענות, וואָס די וועלט פערמאָגט נישט... ווייס איך? אַז ער נעמט קיין יתור נישט, מילא — ווער האָט דעמאָלט גע= נומען? נור פלוצים מאַכט זיך אַ מעשה... חול=המועד=פסח איז עס געווען. יאָ, חול=המועד=פסח. און אפשר חול=המועד= סוכות; נור זיכער חול=המועד. גייהען פון ערגיץ אַ פאָר מענשען, ביינאַכט... פון אַ שמחה, צי פון אַ חולה. בית= המדרש=לייט, יינגע לייטליך... ערגיץ זיך פערזעסען. פער= אַמפערט זיך אין לערנען... גייהען זיי אַזוי איבערן מאַרק — פאַר׳ן קירזשנערס שטוב פאַרביי — בים קירזשנער לייכט זיך... דורכ׳ן לאָדען לייכט זיך... פאַלט זיי איין אַ חשד; יונגע לייט! באשר בכן, נאָך יום=טוב איז באַלד יריד, אַרבייט ער, דער עם=הארץ, אופ׳ן יריד אום חול=המועד, און באַלד האָט מען אַ סמך: ולא עם הארץ חסיד! ווילען זיי איהם חאַפּען... און עס איז לייכט צו חאַפּען: דער לאָדען איז נור צוגע= שפאַרט. גיט מען אַ קלאַפּ אין לאָדען! וואָס האָבען זיי אָבער דערזעהן? דער קירזשנער זיצט ביי אַ חלב׳ן ליכטעל איבער אַ ספר און וויינט... מען זעהט בחוש, ווי ער וויינט... טרעהרען גי= סען זיך... ער קוקט אין ספר אַריין און זיי גיסען זיך! און אין שטוב איז ליכטיג. נישט ווי פון אַ חלב׳ן ליכטעל. און ער טהוט זיך זיינס און הערט נישט, און מען האָט געעפענט דעם לאָ= דען. בלייבען זיי שטייהן דערשראָקען, מאַכען זיי שטיל צו דעם לאָדען... — זאָל עס בלייבען, זאָגען זיי, בסוד... ווער ווייסט, וואָס דאָס בעטייט... דאָס איז איינס. אין אַ פאָר יאָהר שפעטער מאַכט זיך ווייטער אַזאַ מעשה: פלוצלונג הערט זיך אַ משונה׳נער קלאַנג, עס ווערט אַ קלא דלא פסיק, —

באשר בכן, אז ערגיץ אין דער סביבה, נאָכדעם ווי עס איז נפטר געוואָרען אַ מרא דאתרא, האָט קהל אַראָבגערעננט צוויי רבנים... דאָס הייסט: בעלי בתים — איין רב, און חסידים — אַ צווייטען רב...

היינט איז מען געוועהנט צו אַזוינע זאַכען. דעמאָלט — נאָך נישט. אַ פשוט'ער חלול השם... מחלוקת... ווערט איין אסיפה, אַ צווייטע, אַ דריטע — אַהין אַהער, עס בלייבט עס זאָל פסק'ענען דער לובלינער רב! וואָרום אַ מעשה — ביידע רבנים זענען לומדים, ערליכע יידען, אין ביידע זענען אַראָבגעבערעננט געוואָרען אין איין טאָג! דער איז אַריינגעקומען פון מזרח-זייט, דער פון מערב-זייט און האָבען ביידע זיך געטראָפען פונקט אין מיטען מאַרק! גייה וויים ווערכען אָבצושאַפען!

— און וואָס האָט געזאָגט דער לובלינער רב?

— דאָס איז דאָך די מעשה, ער האָט אויך גאָר נישט געזאָגט... ער האָט נישט — זאָגט ער — קיין וואָג אָבצוועגען רבנים!... נור וואָס דען? און דאָ הויבט זיך ערשט אָן די מעשה... אַ קלא דלא פסיק, אַז דער לובלינער רב האָט זיי איין עצה געגעבען, זיי זאָלען אַראָבשיקען צוויי בעלי-בתים אין דעם און דעם שטעדטיל אַריין (ער האָט זיי אָנגערופען דאָס שטעדטיל) פרעגען זיך צו לייבעל קירזשנער — לייבעל האָט ער געהייסען — און וואָס ליבל קירזשנער וועט זאָגען, אַזוי זאָל זיין... אַזאַ קול איז אַרוים. ווער האָט דערציילט? מען ווייסט נישט. זענען דאָ געווען פרעמדע מענשען? עס ווייזט זיך אוים, אַז עס זענען געווען. עס האָבען זיך אַרומגעדרייהט אין גאָס צוויי פרעמדע לייט... משונה'דיגע ספאָדיקליך... נישט געהאַנדעלט, נישט געקויפט, נישט פערקויפט — גאָר נישט און נעלם געוואָרען. עס געפינט זיך שוין איינער, וואָס האָט זיי געזעהן ביי לייבעל קירזשנערס שטוב... לויפט מען צום רב, ווייסט ער פון גאָר נישט. גייהט, זאָגט ער, צו לייב'לען און פרעגט, גייהט מען און מען וויל

פרעגען. זעהט מען — לייבעל פּאַקט זיך —
— וואו אַהין פאָהרט איהר, ר' לייבעל? — מען זאָגט איהם שוין: „ר' לייבעל"!
קיין ארץ ישראל פאָהרט ער.
איהר פערשטייהט אַ מעשה? קוים זאָל ער נתגלה ווערען, פאָהרט ער קיין ארץ ישראל...
— און ער איז געפאָהרען?
— געפאָהרען!

מאַציעי שלאָפט.
דער וואָגען טרעפט אויף אַ צווייג פון אַ געוועזענעם בוים און שפּרינגט קאַפּויר. מען איז דאָך אָבגעקומען מיט אַ קליין ביסעל שרעק. מיר פאָהרען ווייטער טריט ביי טריט און ר' משה הייבט צוריק אָן צו דערציילען.
— יאָ, וואו האַלט איך? ביים אָוועקפאָהרען...
געוועזן איז אָבער נאָך איין ערליכער יוד, אפילו אַ פּלוטעוואַטער, בייזער יוד, אַ שטיק משוגעת — אַ דרדקי-מלמד, יוסל בערציעס האָט ער געהייסען. און דעם יוסל בערציעס שיקט ער רופען פאַר'ן אָוועקפאָהרען! ער דאַרף איהם עפּיס מוסר זיין...
די בויד שטייהט גרייט, אָנגעפּראָפּט מיט פּאַרשוינען און מען וואַרט, און זיי שמועסען עפּיס חדר בחדר אויפ'ן אויער.
און עס איז געוועזן אַ וויכטיג ענין.
— זיי וויסען, האָט ער איהם מוסר געוועזן, אַז דער שר של אש איז אין כעס אויף אונזער קהלה!...
— פאַרוואָס? פרעג איך.
— דאָס האָט טאַקי יוסל בערציעס אויך געפרעגט, האָט ער איהם אָבער נישט געזאָגט און אפשר נישט געוואָלט זאָגען, געזאָגט האָט ער אַז עס איז אַ גאַנצער ענין, צו דערציילען באריכות, און די בויד וואַרט, און ער וויל נישט

דער בעל־עגלה זאָל שילטען... נאָר אין כעס איז ער, און וויל דאָס גאַנצע שטעדטיל פערברענען. מילא, כל זמן – זאָגט ער — איך בין דאָ געווען, האָב איך נישט דערלאָזט... גאַנצע נעכט בין איך געזעסען איבער הייליגע ספרים... דער שר של אש לאָזט אַ פונק אויף אַ שטרויענעם דאַך, איך — אַ טרעהר אויפ׳ן ספר, און די טרעהר אויפ׳ן ספר פערלעשט דעם פונק אויפ׳ן דאַך!... אַצונד פערשטייהט איהר, וואָס עס איז געווען חול־המועד, האַ?! און אַזוי כמה שנים—זאָגט ער — האָבען מיר זיך געבאָרעט, ער — פייער; איך — וואַסער! היינט — זאָגט ער — פאָהר איך אַוועק... וויל איך, זאָגט ער, אַז דו, יוסל בערציעס, זאָלסט בעשיצען אויף מיין אָרט די קהלה... זאָלסט זיין ממלא מקומי.

— גאַנצע נעכט זיצען איבער ספרים און וויינען? פרעגט יוסל.

— דאָס נישט — זאָגט ער — נישט פאַר דיין כח! וועסט פאַר חלשות באַלד איינשלאָפען... נור מוסר וועל איך דיר מוסר זיין צוויי שמות — איין שם אויף רעגען! וועסט דיך צו איהם מתכון זיין איינמאָל, וועט אָנהויבען טריפען, וועסט נאָך קיין ענגים נישט זעהען און טריפען וועט... וועסט דיך מתכון זיין דאָס צווייטע מאָל, וועלען קומען עננים און עס וועט זיין אַ שפריי־רעגען... וועסט דו דיך אָבער מתכון זיין צום דריטען מאָל, וועלען אָנקומען נייע עננים ווי די בערג, און וועלען פערדעקען דעם גאַנצען הי־מעל, און עס וועט אַראָבפאַלען אַ שלאַגס־רעגען, וואָס וועט פערלעשען דאָס גרעסטע פייער!... וועסט דו אָבער זעהען, אַז עס איז גענוג — האָסט דו אַ צווייטען שם — אויף טריקע־ניש. קוים וועסט דו זיך מתכון זיין צום שם, וועט קומען אַ ווינד פון מזרח־זייט און אויסקעהרען די עננים, ווי מיט אַ בעזעם, און פעריאָגען זיי לארבע כנפות הארץ. און דאָ וועט אַרוים אַ תמוז׳דיגע זון, אַ מחיה, און כהרף עין וועט ווערען וואַרים און טרוקען, ווי אונטער׳ן אויווען... נור, הוי זהיר,

צוויי מאָל צום שם זאָלסטו דו דיך נישט מתּכון זיין, ווייל עס וועט ווערען אַ היץ, ממש אַ פייער, וואָס וועט פערברע־נען אַלע תבואות און אַלע גראָזען. און מענשען, און בהמות, און חיות ועופות וועלען, חס ושלום, משוגע, מטורף ווע־רען... און עס וועט ווערען, חס ושלום, אַ שנת בצורת — אַ הונגער, רחמנא לצלן...

וכך הוה!...

עס גייהט נישט אַוועק אַ וואָך נאָך זיין אַוועקפאָהרען, קומט אָנצופאָהרען פון אַלדי שוואַרצע יאָהר מכלומרשט אַ דייטשעל, פרעגט זיך נאָך וועגען שוועלען און אַנדער געהילץ. קויפען קויפט ער נישט, נור ער גייהט אַרום מיט אַ פּיפּקע אין מויל און פרעגט אויס וועגען מקחים און פערשרייבט... פיפקעט און פערשרייבט. און עס בעוויזט זיך איינמאָל פאַרנאַכט אַ ווינדטעל, און האַפּט אַרויס אַ פונק פון דער פּיפּ־קע, און יאָגט אַרויף אויף אַ שטרויענעם דאַך! פאַרנאַכט איז עס געוועזען...

דער עולם איז ביי מנחה... פאַלען אַריין עטליכע מאַרק־יידינעס: עס ברענט!... דעם און דעמס שפּייכלער ברענט. איידער וואָס, איידער ווען — אַ שרפה...

מען לויפט, מען שרייט, מען זוכט וואַסער — דער ברו־נעם איז אָהן שטריק. וואו זענען די שטריק? מען לויפט צום „הויף" נאָך נייע שטריק און דאָ פלאַקערט...

איז דאָך דאָ יוסל בעריצעס, לויפט מען צו יוסל בער־ציעס, לויפט יוסל בעריציעס אין מקוה, איז זיך טובל דריי מאָל און קומט אַרויף און איז זיך מתּכון צום שם — עס הויבט אָן טריפען... נאָך אַמאָל זיך מתּכון — אַ שפּריי־רעגען!... איז שוין אָבער געוועזען צו שפּעט, דאָס פייער פלאַקערט וואָס אַמאָל שטאַרקער... דאָס רעגען־וואַסער פאַלט זידענדיג און קאָכענדיג אויפ'ן פייער, עס זיעדט און קאָכט אין די אויערן;

איז ער זיך נאָך אַמאָל מתלון — נו, נו!... קומען אָן שוואַרצע וואָלקען מארבע כנפות הארץ — עס ווערט אַ געגיסעריי, וואָס זאָל איך זאָגען, אַ מבול!

— און פערלאָשען די שרפה? פרעג איך... דער יוד ווערט טרויעריג:

— איידער וואָס, איידער ווען, די שטאָדט איז נחרב געוואָרען!

— צו שפעט?

— דאָס איז ראשית... והשנית — האָט יוסל בערציעס דעם צווייטען שם פערגעסען! דאָס מבול האָט פערטרונקען דעם רעשט... און זעהט איהר, דאָס וואַסערל, וואָס איהר זעהט, איז אַ זכר פון יענעם וואַסער... עד היום נישט אויסגעטריקענט...

— און ווי אַזוי האָט עס פאָרט אויפגעהערט?

— ס'איז דאָך נאַריש — ענטפערט ער — קיין מבול האָט דאָך נישט געקענט זיין — עס האָט דאָך געמוזט אַמאָל אויפהערען.

מיר פאָהרען שוין אין וואַסער אַריין.

— הפלא ופלא! חאַפּט זיך אַרויס ר' משה.

— וואָס? פרעג איך.

— אָט, אַזאַ וואַסער, און די פערד גייהען... און פאַציעי פיפקעט... גלייך גאָר נישט!

כד.

ר׳ בֶּעְריל

דאָס שטעדטיל רעש׳ט.

— ר׳ בעריל איז מסוכן! ר׳ בעריל איז שטאַרק, שטאַרק שלאַף! ר׳ בעריל גוסס׳עט! מען דאַרף, נעביך, רחמים... אַ כשר׳ער ייד, אַ כשרע נשמה, אַזאַ פרומע!

אַזוי האָט מען געקרעכצט אין רעדעל אין גאַס.

— ווער איז דער ר׳ בעריל? פרעג איך.

— ווי הייסט? איהר קענט נישט ר׳ בערלען? ר׳ בערלען קענט איהר נישט?

מען האָט מיך אָנגעקוקט ווי אַ ווילדען מענש; גלייך איך וואָלט געקומען פון אונטער די הרי חשך.

— רבותים, — האָב איך מיך פערענטפערט, — איך בין דאָך נישט קיין היענער, ווי לאַנג בין איך דען דאָ?

— פונדעסטוועגען! ווער קען עס נישט אַזאַ יוד, אַזאַ יוד! אַ קינד פון דער וויעג דאַרף קענען ר׳ בערלען! ער איז איין אמת׳ער יוד. ווען אַלע יודען זאָלען אַזוי זיין, וואָלט שוין לאַנג משיח געקומען!

מהיכא תיתי, טראַכט איך מיר, זאָלען אַלע יודען גוט און פרום זיין און זאָל משיח קומען!

איך שטוים מיך, אַז ר׳ בערעלע איז אודאי אַ יוד אַ למדן, אַ בעל־צדקה, דערצו נאָך אַ פרומער יוד.

נאָך דערמאָן מיך, אַז איך האָב ווירקליך אַמאָל געזעהן

אַ ספר פון אַ ציאַחנאָווקער מחבר!

— דאָס האָט ער עס געמאַכט אויף טהרות? פרעג איך.

דער עולם ציהט די אַקסעל: ר׳ בערעלע, זאָגט מען, האָט קיין ספרים נישט געשריבען, ער איז אפילו נישט קיין גרויסער למדן... אַזוי דאָרט: אַ פרק משניות, אַ שטיקעל עין־יעקב און דאָס אויך — קוים, קוים!

האַ, טראַכט איך מיר, אַז נישט קיין מופלג — איז ער גלאַט געוועזען אַ בעל־צדקה! דאָס שטעדטיל האָט אַ שוהל, אַ בית־המדרש, אַ שטיקעל „אורחים־הויז״, וואָס דיענט אין איין וועגס פאַר אַ הקדש... עס איז דאָ אַ מקוה... און איך פרעג: וועלכעס פון זיי האָט ר׳ בעריל געבויט?

דער עולם אָבער מיינט — איך מאַך חוזק; ר׳ בערעלע האָט נישט געבויט: נישט קיין בית־המדרש, נישט קיין מקוה, נישט קיין „אורחים־הויז״...

— ער איז געוועזען — זאָגט מען מיר — ב ט ב ע גאָר אַ קאַרגער! נישט אויכגערעדט זאָל עס זיין, ער האָט אָהן פראָצענט קיין יוד קיין דרייער נישט געבאָרגט... עס זאָל איהם נישט זיין צו גנאי, ער האָט אפילו קיינמאָל קיין פלעט אויף שבת נישט אַהיים גענומען... ערב יום כפור, אַז ער פלעגט שוין יאָ אַריינוואַרפען אין „דער קערה״ אַ האַרטען דרייער, האָט איהם אויך, נישט צו זינדיגען מיט די רייד, די האַנד געציטערט...

— אַ וואונדערליכע זאַך, — בעמערקט איינער, — אַלע פרומע יודען, אַלע אמת׳ע יודען זענען קאַרג! פון וואַנען נעמט זיך, אַז געלד גיבען נור די דייטשען? אַלע צדקה־חברות, אַלע כשר׳ע הלואות מאַכען דייטשען, און די אמת־פרומע לייט האַלטען זיך גאָר פון דערווייטען. למשל, ר׳ בעריל, נישט אויסגערעדט זאָל עס זיין, ער איז דאָך געוועזען אַ נהרג על פחות משוה פרוטה...

דער עולם קלערט תרוצים און איך גייה צו איין אַנדער רערעל.

— ווייה צו די יאָהר! — קלאָגט מען. — ר׳ בערעלע, ר׳ בערעלע! אין גאַנצען זיבציג יאָהר! עס איז נעביך זעהר ביטער, זעהר ביטער!

— האַ, — טראַכט איך מיר, — שוין דאָס צווייטע רע־דעל, עס מוז דאָך עפּיס זיין! איינער קרעכצט:

— ווייה איז מיר, אַזאַ מיוחס!

איז ער נישט, טראַכט איך מיר, עפּיס איין „איינִיקעל״, האָט ער נישט זכות אבות?

— ע! — רופט זיך דערווייל אָן דער צווייטער, — וואָס פאַר אַ מיוחס! דער טאַטע זיינער איז געוועזען אַ שענקער. פון אבות אבותיו איז ער קיין מיוחס נישט, מילא פון ווייבס צד...

— פון ווייבס צד ווייסט מען...

— נור גלאַט — יחוס עצמו! אַ קליינִיגקייט ר׳ בערע־לע! פהי!

— פהי! פהי! מאַכט דער צווייטער. — פהי, פהי, פהי! — דער דריטער.

— יודען, בעט איך מיך, זאָגט מיר פאָרט, ווער ר׳ בערעלע איז!

מען האָט מיך ווייטער אָנגעקוקט ווי אַ ווילדען מענש.

איך גייה אַזוי דורך דעם גאַנצען מאַרק, וויפיעל עס שטייהען רעדליך, אַזוי פיעל מאָל הער איך אַלץ קרעכצען: ר׳ בערעלע, ר׳ בערעלע. קיין איינציג וואָרט פון געשעפט. גאַנץ ציאַחנאָוועקע לעבט, זעהט אויס, פון גרייטען, שניידט קופּאָנעס, האָט גאָר נישט וואָס צו זאָרגען.

איך זעה, ווי אַ וואַסער־טרעגער פערלירט פּלוצלונג, אין מיטען גאַס, צוויי קאַנען וואַסער, די קלעפּקים פון די געשפּרענגטע קאַנען שווימען אַוועק! גאָר נישט געוואוסט האָט ער נעביך! מען האָט איהם ראַפּטים געזאָגט, אַז ר׳ בערל שטאַרבט! אַ יידינע האָט, דורך דער אייגענער סבה, אָנגע־הויבען שרייען: געוואַלד און געוואַלד! עס שטיקט זי, עס איז איהר נישט גוט, עס עקט זיך איהר לעבען! באַלד ריג־

געלט זי אַרום אַ חברה ווייבער, אין שאַלען, אין ציעפּקים, מיט טיכלעך אויף די קעפּ, טייל בלויז אין האָהרבענדער, איי־נע די אַנדערע וויל איבערשרייען... אוים קנאה, ווערט אַ יללה אַ געפּילדער.

— יודען, בני רחמנים, — שרייט אַלע איבער אַ פּיסטעל פון אַ גבאי'טע, — יודען בני רחמנים, וואָס שווייגט איהר? לאָז מען עפּיס טהון, לאָז מען ראַטעווען! מיר ווייבער וואָלטען יאָ געטהון, נור וואָס קענען ווייבער טהון? שוואַכע נשמות, פינסטע־רע נפשות!...

די גאַנצע גאַס ווערט פיל מיט געוויין.

עס מוז דאָך עפּיס זיין, טראַכט איך. עס פאַלט מיר איין, אַז ר' בערל איז, על כל פנים, דער גרויסער ערליכער מאַן. „עסקת באמונה" איז אַ גרויסע זאַך, אפשר האָט ער גאָר משיב געוועזען אַ גרויסע אבדה.

— הערט נור, ר' קרוב, פרעג איך איינעם, מיט וואָס האַנדעלט ר' בער'ל?

— ר' בער'ל, — ציהט ער מיט די אַקסעל, — האָט קיינמאָל נישט געהאַנדעלט; כל זמן דאָס ווייב האָט געלעבט האָט זי געהאַט אַ שענק, אַ פּראָסטע שענק... מען האָט אפילו גערעדט אויף דער שענק... פערשטייהט איהר: אַ יידינע! איהר דאגה, זעהסטו, וואָס עס טהוט זיך דאָרט אינ'ם פינסטערן הדר... עס איז געוועזען גאָר אַ מאוסע שענק... עס האָט נישט איינמאָל דעם עולם פּערדראָסען... אַז מען האָט אָבער געזעהן, אַז ר' בערל שווייגט, האָט מען אויך געשוויגען.

עס בלייבט נישט מעהר נור אַ פּראָסטער „ירא שמים"! אויפ'ן אָרט פון תורה — תעניתים; אויפ'ן אָרט פון ערליך־האַנדלען — כונה מיט — זייט מיר מוחל — נאָך עפּיס...

ווייס איך? אַ כשל־ברך, אַ חלש, אַ „בעל־בכיה"... און נאָך אַזוינע יידישע מעלות...

איך קלער נאָך פון „גלגול שלג": אַ קשיא אויף אַ מעשה,

ווייניג שניי פערהאַן ?

אַזוי טראַכטענדיג, גייה איך צוריק אויף דער סטאַנציע, אויסצוכּרעגען די היימישע לייט.

מיין סטאַנציע איז געוועזען, ווי געוועהנליך אין אַזאַ שטעדטעל, די צווייטע שטוב פון אַ שענק. נור היינט האָט אַלץ אַנדערש אויסגעזעהן! די שענק-שטוב איז ליידיג: דער בעל הבית איז נישטאָ. געלאָפען, דאַכט זיך צופוס, צו ר׳ בערעלעס רבין, דערציידהלען איהם ווי עס האַלט. „דער רבי, זאָל לעבען, ווייסט אודאי אַלץ אַליין, נור דער דרך ארץ איז, מען זאָל איהם מודיע זיין. די בעל-הבית׳טע איז געלאָפען אויפ׳ן הייליגען אָרט. די שנור רייסט אַיין די שול. דער איידעם פיהרט דאָס רעדעל ביי׳ם תהלים-זאָגען אין בית-המדרש... ביי דער שענק שטייהט אַ צושויבערט דינסט-מיידעל, מיט וועלכען איך האָב מורא צו רעדען, עס איז דאָך ציאַחנאָווקע! איך גייה גלייך אין מיין שטוב אַריין, זעץ מיך שרייבען בריעף.

איך דערהער: ר׳ בערעלע! און איל מיך צו דער טהיר: אין שענק-שטוב שטייהען שוין צוויי יידען. איינער אַרומגעבונדען מיט אַ שטריק, אַ סימן פון אַ טרעגער; דער צווייטער מיט אַ גרויסער רויטער נאָז, אַ סימן מובהק פון אַ „חברה-נושאים-מאַן“.

— הערסטו, ברודער, — מאַכט דער חברה-נושאים-מאַן, — שלעכט איז זעהר, נור סיי ווי סיי, אַ קאָפּ מוז מען מאַכען! ר׳ בערעלע — ער זאָל נור אויף מיינע הענד נישט קומען, מאַריך ימים זאָל ער זיין, — האָט אויך ליעב אַ קאָפּ, אָבער גאָר שטאַרק! באַ, ווען איך האָב אַ שענק, וואָלט איך מיך אַנדערש געפיהרט; ביי מיר האָט אַ ווייב קיין דעה נישט...

נור ר׳ בערעלע! נעביך... דאָס מרשעת פּלעגט איהם אַוועקיאָגען ווי אַ קאַץ פון דער מילך! אַ שטילער יוד, נעביך... נישט געוואָלט זיך קריעגען... פאַר דאָס אין שטיבעל — אַ

תקון, אַ יאָהר־צייט, פלעגט ער שוין אָבדאַוונען דער ערשטער, דער ערשטער ברכה מאַכען.

— אוי־וואַ, אוי־וואַ! בעוואונדערט דער טרעגער. מען האָט זיי אָנגעגאָסען בראָנפען.

— דרייסיג יאָהר האָב איך מיט איהם צוזאַמען געדאַוונט,— מאַכט דער חברה נושאים מאַן מיט גאוה.

— טאַקי אַ זכיה! ענטפערט דער טרעגער.

— לחיים!

— לחיים טובים ולשלום! ר׳ בערעלען צו׳ן רפואה שלמה: וואָס שאַדט עס, גאָט ברוך הוא, לאָז ער נאָך עט־ליכע יאָהר דאָ דאַוונען.

— קיין גרויסער דאַוונער, רופט זיך אָן דער חברה־נושאים־מאַן, איז ער קיינמאָל נישט געוועזען; ער איז נאָך פון די ערשטע קאָצקער!

געשלאָפען אַ גאַנצע נאַכט בין איך נישט. עס איז געוועזען סכנת־נפשות אין שטעדטיל. אַלע מאָל האָבען מיך אויפגעוועקט אַנדערע קולות. אין מיטען דער נאַכט האָב איך דערהערט, ווי מיין בעל הבית, ר׳ יונה איז געקומען. ער האָט געבערענגט פון רבין אַ ידיעה, אז מען דאַרף רחמים! און, קריכענדיג מיט די שטיוועל אין בעט אַריין, אָנגעזאָגט דעם עולם, מען זאָל איהם אַלע מאָל וועקען און זאָגען וואָס עס הערט זיך.

און אַלע פערטעל שעה כמעט האָט עמיץ אַנדערש אַ זעץ געטהון אין לאָדען:

— יונה. הערסט? ר׳ בערעלע, קיין עין הרע ניט, שוויצט! ר׳ בערעלע ניסט, ר׳ בערעלע דאָס, ר׳ בערעלע — יענץ!... פאַר טאָג איז אין לאָדען אַריין ווי אַ דונער; די

שויבען האָבען געפּלאַצט, עטליכע שטיקלעך גלאָז זענען צו מיר אין בעט אַריין. דאָס האָט מען גערופען ר׳ יונה׳ן צו יציאת נשמה. אַצונד איז ערשט געוואָרען אַ געוויין, דאָס גאַנ־צע שטעדטיל איז ווי איינגעזונקען געוואָרען אין אַ ים פון טרע־רען. עס האָט זיך מיר געדאַכט, אַז איך שווים מיט׳ן בעטעל אַרום אין אַ מבול. עס האָט מיך געשווידערט. אַלע מיינע טויטע קרובים האָבען זיך מיר אויפגעוועקט אין זכרון, און איך האָב מיטגעוויינט מיט ציאַכנאָווקע.

אויפ׳ן טאָג ערשט איז שטיל געוואָרען. איך בין איינ־געשלאָפען און האָב מיך אויפגעכאַפּט ערשט פאַרנאַכט צו דער לויה...

מען האָט געטראָגען די מטה אין שוהל אַריין; דער רב איז אַרויף אויפ׳ן בעלעמער... דער רב נעביך פּעראַי־קעט זיך... שפּייט... שטעלט זיך, מיט דער גאַנצער וועלט צוגלייך. אויפ׳ן פּסוק: בכו בכה להולך. צוויי זייגער שעה נאָכאַנאַנד קוועטשט ער די אַלטע אויגען מיט׳ן אַלטען פּסוק; צוויי זייגער שעה האָב איך מיך געלאָזט פּרעסען און דריקען, און האָב דאָך איבער ר׳ בערעלען קיין וואָרט נישט געהערט.

צוריקגייהענדיג פון דער לויה, פרעג איך מיין בעל הבית, אויב ר׳ בעריל איז אַיין עושר געוועזען.

— אַ זעכציג טויזענדער! ענטפערט ער בקיצור.

— אַלץ פון דער שענק? פרעג איך פערוואונדערט.

— היד ה׳ תקצר? זאָגט ר׳ יונה.

— הערט נור, פרעג איך ווייטער, האָט ער עפּיס אָבגעזאָגט אויף עולמות?

דערווייל רוקט זיך צו אַ יונגערמאַן מיט אַ פּנים פון אַ בן תורה, און האַפּט אָן מיין בעל הבית ביי׳ם לאַץ.

— הערסט, יונה, עס וועט זיין אַ שיינער דין תורה... אַ שודא דדיינא...

— וואָס איז? פרעגט ר׳ יונה.

— הערסט דאָך, ר׳ בעריל, זכרונו לברכה, האָט פערזאָגט אַ תמיכה זיין שוועסטער דער אלמנה. געזאָגט האָט ער כהאי לישנא: מען זאָל איהר געבען זעכציג רובעל אַ יאָהר — פינף רובעל אַ חודש...

— איך בין דאָך געווען דערביי, ענטפערט אונגעדול-דיג ר׳ יונה, וואָס איז דער דין תורה?

— שוטה! און „ואדר״?

צווייטע אָבטיילונג:

בילדער.

אינהאלט:

ר' יוחנן גבאי.

נעילה.

אייזיק'ל שחט!

בשעת מגפה.

אין חדר אַריין, שקצים!

ר׳ יוחנן גבאי.

(אַ מעשה׳לע)

מיעד, אָנגעהאָרוועט פון קהלישער אַרבייט, איז ר׳ יוחנן גבאי געקומען אַהיים. אין דער קיך איז איהם שוין אָקעגען־געקומען דער ריח פונ׳ם עסען, פונ׳ם פלייש און די געקאָכטע עפעל. און ער איז שנעל געגאַנגען ווייטער אין דעם צווייטען צימער אַריין, דאָרט האָט איהם אָבער דאָס ווייב זיינס, סאָשע, נישט פריינדליך אויפגענומען.

— בטלן! — האָט זי געשריגען מיט געבייזער ווי דער גבאי האָט זיך נאָר געוויזען אויף דער שוועל.

— וואָס בייזערסטו דיך אַזוי? — האָט זי דער גבאי געפרעגט, וועהרענד ער האָט זיך אַנידערגעזעצט אויף אַ בענקעל אָברוהען.

— ער פרעגט נאָך, וואָס איך בייזער מיך! תמיד ביזטו פערנומען מיט קהל־זאַכען און ווען וועסטו, בטלן, עפּיס טהון פאַר דיר?

— פאַר מיר? — האָט זיך דער גבאי געוואונדערט — וואָס האָב איך דען פאַר מיר צו טהון? אונזערע קינדער זענען שוין, ברוך השם, זעלבסשטענדיגע מענשען און אונז אַליין, דאַכט זיך, פעהלט אויך גאָר נישט... און וואָס האָב איך צו טהון? — אַרומקוקענדיג זיך אין שטוב גיט ער נאָך צו: דאָס בעט זעה איך איז צוגעבעט אָהן מיר, די כלים זענען אויפגעפוצט אָהן מיין הילף; די וועגן האָב איך

אפילו נישט אָנגעריהרט און איך זעה דאָך נישט אויף זיי קיין פּיציל שפּין־וועבס. דער טיש איז אויך שוין צוגעגרייט. דאָס טישטוך איז ווייס ווי שניי, די גאָפּעל־מעסער און די לעפעל בלישטשען ווי גאָלד. איך זעה אויך אַ געמאָלטען רעטיך, אַ ביסעל געריבענעם חריין, אַ פלעשעל בראָנפען . . .

— הער שוין אויף מיט דיינע גריימען און גייה דיך בעסער וואַשען!

— ניין, סאָשע, איך וועל מיך נישט פריהער גייהן וואַשען, ביז דו וועסט נישט אַליין מודה זיין, אַז איך בין געדעכט. דאָ אין דערהיים האָב איך גאָר נישט וואָס צוטהון, אָבער דאָרט אין דעם בית־המדרש האָב איך אַ סך צוטהון, ווייל ווער וועט זיך דערמיט אָבגעבען, אַז נישט איך? אפשר יוסקע קרעמער, וואָס האָט נישט קיינמאָל קיין צייט, אפילו צו עסען? צו אפשר יחיאל דער דאָרפגייהער, וואָס גייהט אַוועק פון דערהיים שבת־צו־נאַכטס תיכף נאָך הבדלה און קומט אַהיים ערשט פרייטאָג אין דער שפעט? צו אפשר ראובן פראָצענטניק, וואָס לויפט זיך אָן אַ גאַנצען טאָג צווישען די אָרימע לייט, צוזאַמען צונעמען די עטליכע זעקסערליך פראָצענט? אָדער אפשר איינער פון די אָרימע בעלי־מלאכות, וואָס מוזען נעביך שווער און ביטער אַרבייטען אויף פרנסה?

— לאָמיך שוין געמאַך! איך בין שוין נישט בייז . . .

— שאַדט נישט. איך ווייס, אַז דו ביזט שוין נישט בייז. איך וויל דיר אָבער נאָך בעווייזען, אַז איך טהו פּאַר מיינעט וועגען אויך. אָט קוק, סאָשע, קוק אָן מיין ווייסע באָרד־און־פּאות! מיין נישט, אַז איך בין נאָך אַ יונגער מענש. מען מוז זיך שוין טאַקי אָנגרייטען אין וועג אַריין . . .

— אין וועג אַריין? וואָס פאַר אַ וועג? — פרעגט סאָשע פערוואונדערט זי האָט אָבער באַלד געחאַפּט, וואָס ער מיינט און האָט אויסגערופען מיט שרעק: חס־ושלום, חס־ושלום! רעד נישט, רעד נישט! אל תפתח פה לשטן!

— האָב נישט קיין מורא, סאָשע. דו ביזט שוין אויך

עלטער פון 20 יאָהר . . . און וואָס וועלען מיר טהון, אז מען וועט אונז דאָרט פרעגען, וואָס מיר האָבען אַזוינס געטהון אויף דער וועלט? וואָס וועלען מיר אויף דעם ענטפערן? אפשר וועלען מיר זאָגען, אז מיר האָבען דאָ געגעסען און געטרונקען? און וואָס וועט דער אויבערשטער זאָגען? דו למשל, וועסט דיך נאָך קענען ריהמען, אז דו האָסט עוסק געווען מיט הכנסת כלה . . .

— זיי שטיל! — בעט זיך סאָשע. זי האָט מורא, עס וועט איהר שאַטען צום שכר אויף יענער וועלט.

— איבער דעם וויל איך אויך טהון עפּיס גוטס . . .

— זעהר גוט, זעהר גוט. טהו ווי דו ווילסט. גייה זיך נור וואַשען . . .

— נאָך עפּיס — זאָגט דער גבאי ווייטער — געדענקסט נאָך, סאָשע דאָס זיידענע חופה-קלייד דיינס מיט די זילבערנע פּאַסען?

— צו איך געדענק!

— אפשר וואָלסטו עס געגעבען אויף אַ פרוכת?

— זעהר גוט. איך גייה שוין . . .

— וואַרט. סאָשע-לעבען, איך האָב עס שוין אַליין גענומען. עס הענגט שוין אויפ'ן ארון-קודש;

— גנב! שמייכעלט סאָשע.

ציינד ערשט גייהט זיך ר' יוחנן וואַשען און עסט מיט אַפּעטיט. בענשט און גייהט שלאָפען.

ר' יוחנן גבאי איז ענטשלאָפען געוואָרען, און זיין נשמה איז געפלויגען אין הימעל אַריין, און האָט דאָרט אַיינגעשריבען אינ'ם בוך צווישען די מצות:

„איך יוחנן בן שרה האָב געאַרבייט אַ גאַנצען טאָג אַ הייליגע אַרבייט, איך האָב מיר אין זיין געהאַט: איך און מיין ווייב סאָשע זיצען אין אַ שיין הויז, בשעת, גאָטס הויז,

דאָס הייליגע בית־המדרש, איז בויפעליג און בעדאַרף אַ רע־פּעראַציע. איך האָב איבער דעם געדונגען בעלי־מלאכות, דאָס הויז צו רעפּערירען. היינט האָט מען אויך געבראַכט צוויי נייע בענק און אַ נייעם טיש. איך האָב אויך געהייסען ריינינגען די פּאָדלאָגע, די ווענד און אַלע כלי־קודש. איך האָב אויך אַנידערגעשטעלט אַ נייעם לייכטער פאַר'ן עמוד ביי דער מזרח־וואַנד. אויף דעם איז געוועזען אין דער קאַסע בסך־הכל 300 גולדען, דאָס איבריגע האָב איך געמוזט דערלייגען פון מיין קעשענע — 45 גילדען מיט 18 גראשען. אויפ'ן חשבון פון מיין ווייב סאָשע האָב איך געלאָזט מאַכען דאָס זיידענע פּרוכת, חוץ הכנסת־כלה, וואָס זי בעשעפטיגט זיך דערמיט. גאָט זאָל עס איהר געדענקען צום גוטען! אין בית־המדרש איז אַלדינג געענדיגט געוואָרען גאַנץ גוט. און איך האָב אָנ־געזאָגט דעם שמש, ער זאָל, חלילה וחלילה, נישט מעהר אריינלאָזען קיינעם נעכטיגען אין בית־המדרש, גאָטס הויז זאָל נישט מעהר זיין קיין שלאָף־שטוב פאַר „אָרחי־פּרחי". ער זאָל געדענקען צו פערשליעסען ביי נאַכט דאָס בית־המדרש...

ר' יוחנן גבאי'ס נשמה האָט נאָך אַלץ געשריבען, איז געקומען צו פליהען איין אַנדערע נשמה און האָט איינגעשריבען אין איהר בוך די דאָזיגע ווערטער:

„איך בעריל בן יהודית בין שוין אַ זיבעציגער. אַזוי לאַנג, ווי איך האָב נאָר געהאַט כח, האָב איך געאַרבייט אויף פּרנסה. ווי איך בין אָבער אַלט געוואָרען און האָב פערלוי־רען דעם כח, האָב איך שוין נישט מעהר געקענט פערדיע־נען, און האָב געמוזט אָנהייבען גייהן אין די הייזער. תחלת איז מיר אפילו נישט שלעכט געווען. איך האָב שטענדיג געהאַט צו עסען. די בעלי־בתים האָבען מיך גוט געקענט און האָ־בען מיך געשטיצט. לאַנגזאַם בין איך זיי אָבער נמאס געוואָ־רען, און מען האָט מיר שוין זעלטענער דערלאַנגט אַ שטיקעל ברויט! מאַנכעס מאָל — אַ טרוקענס, וואָס איך האָב עס אפילו נישט געקענט צעקייען, ווייל איך האָב נישט מעהר קיין

צייהן . . . איך האָב איינגעזעהן, אז איך וועל מוזען אין מיין שטאָדט שטאַרבען פאַר הונגער. האָב איך מיך אוועקגעלאָזט פון מיין שטאָדט און בין דאָ אהערגעקומען. די קעלט איז געווען זעהר גרויס, און איך האָב געוואָלט גייהן אין בית־המדרש אַריין נעכטיגען, אַזוי ווי מען איז זיך געוויינטליך נוהג ביי יודען. דער שמש האָט אָבער פערשלאָסען די טהיר, און האָט מיך נישט אַריינגעלאָזט. דער גבאי האָט איהם אָנגעזאָגט, ער זאָל נישט לאָזען קיינעם נעכטיגען אין בית־המדרש, גאָטס הויז זאָל נישט ווערען קיין אַכסניא . . . אַצינד שלאָף איך אויף דער גאַס און די קעלט פרעסט מיר אַרויס דעם מאַרך פון די אַלטע פערדאַרטע ביינער מיינע. איך בין הונגעריג און עס איז מיר שרעקליך קאַלט . . פרעג איך דיך, רבונו של עולם, ווער בעדאַרף גיכער האָבען דאָס בית־המדרש, דו אָדער איך?"

און עס איז אַרויס אַ בת־קול פון הימעל: „רופטביידע צום בית־דין של מעלה!"

און צו מאָרגענס אין דער פריה האָט מען געפונען טויט: דעם גבאי ר' יוחנן ביי זיך אין דער הוים אויפ'ן בעט; און איין אַלטען אָרימאַן — געפרוירען, אויף דער גאַס נעבען דעם בית־המדרש . . .

נעילה.

אַ הינקעדיגער „ערל" איז געקומען אין שוהל אַריין און אָנגעצונדען נייע ליכט אין די הענגלייכטער און אין רעהרליך אויף די שטענדער.

דער וויסער עולם האָט אָנגעהויבען אויפ'ם ניי צו קרעכ-צען, די וואָס האָבען גערוהט אין פּאָליש, קומען צוריק; מען הייבט זיך פון די בענק —

— יתגדל!

ציהט דער הייזעריגער חזן.

דער עולם בעדעקט זיך מיט די טליתים, די ווייבערישע שוהל לאָזט פלוצים אַרויס אַ געוויין... עס ווערט אַ געקלאַפּע-ריי אויף די שטענדער:

— די ווייבער זאָלען שווייגען!

זיי הערען דאָך נישט אויף, און אַ קאָמישער כעס בעוויזט זיך אויף די פערוויינטע בלייכע פּנים'ער פון די מענער.

— שמיה רבאָ! האָט זיך אַרויסגעריסען דעם חזנ'ס קול.

די ווייבער זענען אַביסעל שטילער געוואָרען. די מענער האָבען זיך צושאָקעלט און אונטערגעהאָלפען, מיט די זינגער צו-זאַמען, מיט אַ וויינענדיגען: איי-איי-איי...

נעילה!

דער הימעל וועט זיך שפּאַלטען און באַלד צוריק פער-שליעסען; פערמאַכט וועלען ווערען די טויערין פון געבעט... און דער עולם איילט זיך!

יעדערער פיהלט. אז אויב נישט היינט, וועט ער שוין אַ גאַנץ גייהענדיג יאָהר אזא געלעגענהייט צום הימעל נישט האָבען.

הושענא רבה איז אויך אַ טאָג, עפּיס אַ צולאָג צו ימים-נוראים, נור שלעכט איז שוין דעם, וועמענס משפּט מען לייגט אָב... גלייכער באַלד, באַלד!

און די ווייבער'שע שוהל שלעפּט מיט מיט דער מענישער... די נעילה'דיגע שמונה עשרה ווערט דערטרונקען אין הייסע ברענענדיגע טרעהרען. עס רוישען ווינטען, טייכער ברומען, אַלטע וועלדער ברויזען:

ובכן תן פּחדך!... איינער פריהער, איינער שפּעטער, נישט דוקא מיט דער אמת'ער כונה... זעהסט דו שוין, עס געהט אַ סך אָן דעם ציאַכנאָווקער בעדער, אַז פּאַראַל. וואָס בינדט איהם די בעזעמליך, האָט פאַר עפּיס אַנדערש פּחד; זיין דאגה... און גאָר שלמה זעץ, דער שיינער בעל-הבית, וואָס אפילו אין מיטען דער שמונה עשרה, מוזער זיך אַלע מאָל אַריינשטעקען די האַנד אין דער ווייסער באָרד און צוטהיילען זי אויף צתיי — אויך זיין עסק. באשר — אַ סך קריסטען זענען עס דאָ אין ציאַכנאָווקע! דער וואָיט מיט'ן שרייבער איז גלייכער זיי זענען קריסטען; גאָט זאָל היטען פאַר אַ יודישען טשינאָווניק, די הויט וואָלט ער אָבגעריסען. בלייבט דער הרובע-הייצער, דער ערוב-שומר, — ווער דען וועט הייצען אין הרובע? אויף דער פאָרשטאָרט וואונען אפילו קריסטען אין אַ סך קליינע הייזעלעך, אפילו ריינע, אויסגפּוצטע, מיט פאָרהענגליך און וואַזאָנען אין די פענסטער, נור ווער רעדט פון פויערען... זיי מעגען בלייבען ביים טעות!... נור רבונו של עולם... ובכן תן פּחדך — זאָל זיך זיין שנור נישט װעלען גט'ען מיט'ן זוהן דורכ'ן חולי נופל, זי מעג זיך צו געוויהנען... „ואימתך" איז ער שטאַרק ממתיק און האָט אין זין, אַז עס איז פאָרט אַ שאָד, וואָס ווייץ איז דאָס יאָהר ראַפּטינם געפאַלען — רבונו של עולם, טראַכט ער, ויעשו כלם אגדה אחת — מען זאָל זיך מאַכען טאַקי איין האַנד און האַלטען דעם מקח... לעשות רצונך בלבב שלם!..

— אוי וויי, טאַטע! שרייט ער אוים אין מיטען: שמחה

לארצך וששון לעירך... און איהם אין מוח ברענט: נאָך איין יאָהר אַזוינס ביזט דו קאַפּוט!...

— אתה בחרתנו! שרייט מיט אַ קול בענדעט דער חייט...
און חזר'ט זיך איבער: אתה בחרתנו! דאָס ווייב איז איהם, נעביך, קראַנק שוין אַ פּאָר יאָהר. זי שפּייט, נעביך, מיט בלוט, און מען וואוינט אין איין שטוב... עס וויל קיין קונה די שוועל נישט איבערטרעטען!—טאַטע זיסער, אתה בחרתנו! עס איז דאָך מיין זווג געווען... אהבת אותנו... איך האָב זי דען שלעכט בעהאַנ־דעלט, ורצית בנו, האָב איך דען דאָס געמיינט, דאָס געוואָלט? וקרבתנו מלכנו לעבודתך... וואָס פאַר אַ טעם האָט מיין ארבייט? אַזוי קלאָגט ער... ביז אין קץ לאשי חובותינו... דאָ האָט ער זיך צו לאָזט אויף אַ קול—חובות האָט ערמעהר ווי האָהר אויפ'ן קאָפּ.

דער עולם איז שוין אויסגעגאַנגען שמונה עשרה; מען וואַרט נור אויף חיים בער'ן. דער שמש האָט שוין שטאַרק חשק געהאַט צו געבען אַ קלאַפּ אין שלחן, נור חיים בער'ס אַ קרוב, יונה וואָלף דער סאַדאָווניק, דער גבר אלים אין שוהל, האָט איהם פערהאַלטען... זאָל ער זיך אויסוויינען, אויסחלי־פען... חיים בער איז אַ יוד מיט אַלט קינדער און ממש אָהן אַ שטיקעל ברויט.

— ואין אתה חפץ במיתתם—חליפעט נאָך חיים בער... במיתתם! פאַר הונגער, טראַכט ער, פראָסט פאַר הונגער, מיינע ווערם. רחל...

— ולמה תמותו? פאַר ווען, פאַר וואָס, וואָס האָבען זיי געזינדיגט, די אָרעמע שעפעלעך...

— יסורים וחלאים רעים! דער ביי זענען זיי נאָך קראַנק, — שקאַרלאַטינע, מאָזלען, ווערים, ציין — רבונו של עולם...

דער חזן האָט אָנגעהויבען, דער עולם האָט זיך צוזעצט פאַר די שטענדער און אונטערגעהאָלפען צו דער הויכער שמונה

עשרה. טייל זענען געבליבען שטייהן, אָנגעשפּאַרט אָן דער קיהלער וואַנד מיט די ברענענדיגע שלעפען און שטילערהייט געחליפעט...

איינער פון זיי איז טאַקי חיים בער.

נעילה, באַלד ווערט פערמאַכט דער טויער; עס איז טייער יעדע מינוט, יעדער רגע... ער גיסט און גיסט מיט טרעהרען.

ווי לאַנג איז דען גאָר, אַז חיים בער איז געוואָרען אַ יונגער מאַן, אַ בעל בית'ל?...

פאַר אַ יאָהר ניין—צעהן, האָט ער נאָך ברייט געזונגען „חמול על מעשיך ותשמח במעשיך" גאָר מיט אַ ברייטען לוסטיגען קאָזאַק... ער דערמאַנט זיך אפילו אַ חטא... עס ווערט איהם היים אין אַלע אברים... ער געדענקט, אַז ער האָט זיך דעמאָלט אומיסנע הויך צו זונגען, הויך, לעבענדיג און לוסטיג, רחל זאָל הערען אין דער ווייבער'שער שוהל.

זאָגענדיג. האָט ער דעמאָלט געקוקט אויפ'ן פאָרהענגעל פון פענסטער, וואו זי פלעגט שטייהן, און עס האָט זיך איהם געדאַכט, אַז עס ווערט קיילעכדיג-בולט צווישען די קראַטען... זי מוז אַ וודאי אַראָבקוקען.

אַ דעמאָלם האָט ער גאָר אַנדערש אויסגעזעהען יום כפור.

אַ פרישער יונגער-מאַן, אַ נייער טלית, אַ שפּאָגעל נייער ברייטער קיטעל—צוויי עטרות... דער גאַרטעל, די יאַרמולקע האָבען געגלאַנצט מיט גאָלד און זילבער! שוואַרצע לאָקען, אַ שוואַרץ בערדיל, וואַרימע שקאַרפּיטקעס...

פראַנק און פריי, האָט ער זיך אַרומגעקוקט! עס איז איהם לייכט געוועזען אויפ'ן האַרץ! ערשטענס, האָט ער נישט שטאַרק געגלייבט אין חטאים. אָט, זעהסט דו שוין, ער מאַכט זיך אַ סך דאַרויס... יונה וואָלף האָט איהם געגעבען אַ מאָל אַ פּאַטש אומזיסט, און דוקא אין בית המדרש, שבת הגדול ביי דעם רבי'ס דרשה... נו, האָט ער איהם דען נישט מוחל געהען? מוחל געוועזען אַ פּאַטש... זאָל דער רבונו של עולם

נישט מוחל זיין אַ מוקצה׳לע, אַ ריץ אין דער קוואָרט צום וואַשען? און ווייטער. —וואָס זינדיגט ער? אחטא ואשוב, האָט ער נישט געזאָגט, יום כפור איז מכפר. דער תענית איז מכפר, די רעשט וועט אויך מיט גאָטס הילף אָבגעווישט ווערען...

און ער פלעגט גאַנץ הערצליך צו זינגען; אַז עס איז איהם היים געוואָרען, פלעגט ער אַרוים גייהן אין פּאָליש זיך אָבקיהלען, אַז דער מאָגען האָט איהם דערמאָנט אין אכילה, האָט ער איהם געזאָגט מיט גאוה: שטיל קישקע! אוך מעג האָבען אַ טאָג קרעדיט ביי דיר, איך וועל דיר בעצאָהלען מיט פּראָצענט, וויינינג כפרות האָט רחל׳ע געשאָכטען?

היינט קומט זיין פּוס נישט איבער דער שוועל פון שוהל פון כל נדרי ביז נאָך נעילה... איבער דער גאַנצער צייט שטייהט ער. ער זינגט נישט, נור וויינט און בעט זיך... ער הייבט שוין אָן גלייבען אין זיינע חטאים... ער מוז דאָך האָבען חטאים, און שטאַרקע, שרעקליכע... חאָטש ער ווייסט נישט פון זיי...

אַנדערש איז נישט מעגליך, עס זאָל אַ מענש אַזוי נאָכיאָגען דאָס אומגליק!

„ובכן" האָט אָנגעהויבען דער חזן צו דרייהען ווי איין ענגבער. דער עולם איז נאָך רוהיגער געוואָרען, זעלטען האָט איינער שוין אויסגעהאַפּט ביים חזן אַ וואָרט פון מויל...

דער חזן זאָגט די שמונה עשרה, און חיים בער שטייהט נאָך אַלץ, אָנגעשפּאַרט מיט׳ן קאָפּף אין די וואַנד. עס דאַכט זיך, אַז ער דאַווינט, און קאָפּ דאָך ליגט נישט די כונה פונ׳ם דאַווענען.

„כי תעביר ממשלת זדון מן הארץ" איז דער חזן מטעים. אַ ודאי וואָלט אונזער חיים בער געוואָלט, אַז דער וואָיט מיט׳ן שרייבער זאָלען אַ ביסעל בעסער ווערען... דער וואָיט ווי דער וואָיט, מיט אַ טרינק-בראָנפען קויפט מען איהם איבער... נור דער שרייבער! מען הערט נישט מעהר נור ניעדאָימקעס... פון וואַנען, פון וואָס?... פון אַ קורצע צייט הערט ער איהם אפילו

ווי די קאַץ; שוין אַ פּאָר יאָהר האָט ער קיין כלי און קיין בעט־געוואַנד, דאָס הייזעל איז שוין לאַנג פערקויפט... שריי חי־וקים „ניעדאָימקי", נעם אויב דו קענסט! און וואָס הייסט ניע־דאָימקי? באשר, ציאַכנאָווקע איז אַ מאָל אַ שטאָדט געוועזען מיט אַ מאַגיסטראַט מיט פּאָליציי מיט קאָנסענסין... זאָל ער היינט, היינט, ווען ציאַכנאָווקע איז אַ גמינע און ער שטאַרבט פאַר הונגער, אָבצאָהלען חובות... אַ ודאי, ווען חיים בער זאָל נאָך דאַרפען אויסלייזען דאָס קישען, מורא האָבען, מען זאָל אים נישט פערקויפען דאָס הייזעל, וואָלט ער נאָהכגעזאָגט דעם חזן מיט גרויס כונה „כי תעביר..." אָבער היינט, לאָזט ער אוים'ן וואָיט, טייטעלט מיט די פינגער אויפ'ן שרייבער...

ער האָט אָנגעשפּאַרט דעם קאָפּ אויף דער האַנד, און הוידעט זיך און די ליפּען זאָגען נאָך יעלה ויבא...

זכרוננו ופקדוננו וזכרון אבותינו...

ער האָט זיך דערמאַנט, אַז זיין טאַטע איז געוועזען אַ כשר'ער יוד, זיין שווער איז געווען אַ סופר, און ער טראַכט, אַז עס וואָלט אַ יושר געווען, זיי זאָלען זיך דאָרט מיהען פאַר איהם...

פאַר דאָס זאָגט ער שוין נאָך אָהן כונה, „וזכרון משיח בן דוד עבדך, וזכרון ירושלים עיר קדשך".

מיינט נישט, חלילה! אַז חיים בער איז אַ געגנער פון ארץ ישראל, אַז ער לייגט חס ושלום דעם „וואָסכאָד" און האַלט נישט פון די קאָלאָניען. אָדער, אַז ער איז חס ושלום איין אפיקורס און גלייבט נישט, אַז משיח וועט קומען, אַז ער מוז קומען און קען יעדער טאָג קומען. חיים בער איז אַ קלוגער יונג, אַ בעל המצאה'ניק, דאָך אַ פשוט'ער יוד, אַ יוד ווי אַלע יודען. ער גלויבט אין דעם אָמעם באמונה שלמה... זאָל משיח חאָטש מאָרגען קומען!

אויף דער פּאַפּירענע בריק צו גייהן איז ביי איהם אַ קליי־ניגקייט, ער וואָלט געלאָפען גאָר אָהן אַ ישוב. אין ירושלים וואוינען מהיכי תיתי, עס איז שוין אפילו צייט, עס איז שוין לאַנג

כלה פרוטה מן הכיס... נור—איידער עס וועט זיין מלחמת גוג ומגוג, איידער דער טערק וועט מנצח זיין אַלע שבעים אומות, איידער אליהו און משיח בן יוסף וועלען קומען, איידער נאָך משיח בן יוסף וועט גע׳הרג׳עט ווערען, קאָן ער זיך נאָך גענוג אָנשטאַרבען פאַר הונגער,.. ער און רחל, מיט אַלע זיבען קראַנקע און געזונטע קינדער! רבונו של עולם, וואו איז דיין רחמנות.

ער פיהלט דאָך, אַז שולדיג איז ער זיך פאָרט אַליין. פריהער ער, דערנאָך אפילו דער רבונו של עולם אויך... צו האָט ער נישט געקענט האַנדלען, אַ געוועלב, אַ שענק עפענען, אויפ׳ן טאַרג שטייהן, אַ מעקלער ווערען גלייך ווי אַלע יודען?! ער איז אָבער געווען אַ בעל המצאה... די המצאות האָבען איהם געקוילעט. ייִנגעלווייז האָט ער אויסגעצייכענט געגאָסען דריידליך, געשניצט לאַמטערן, אַמשענסטען געשוויִמען, אַמגעשיקסטען זיך געגליטשט. ער האָט געהאַט אַ טאַלענט צו די אַלע זאַכען, אַ ציעקאַווע יינג, ער האָט געוואָלט אַלץ וויסען, אַלץ קענען. ער האָט געפונען איין המצאה צו פלעכטען אויף אַ שטעקען הוילע הבדלות, פלעגט אין דעם זכות בעקומען ביים שמש דאָס גרעבסטע לעכטיל יעדער ווינטער-נאַכט צום לערנען; היינט מאַכט מען שוין די הבדלות אין אַלע שטעדט, דעמאָלט האָט קיינער נישט געוואוסט פונ׳ם סוד; עס האָט געהייסען: חיים-בער׳ס הבדלות! אַ סוכה-מאַכער פלעגט ער זיין גאָר אַ וואוילער; אַ מייסטער אויפצושטעלען אַ כשרה סוכה פון עטליכע ברעטער, כמעט אָן נעגעל און גאָר אָהן כלים, היינט—זיינע רייזעלעך שבועות, זיינע מייסטערישע מזרח׳ס...

נור, ווי אויבען איז געשטאַנען, די המצאות האָבען איהר איבערגעפיהרט.

האַנדלען נאָך דער התונה, גלייך ווי אַלע יודען, האָט ער נישט געוואָלט. עס האָט איהם געצויגען צו עפּיס אַ פאַבריקעל מיט איין המצאה׳לע—פריהער האָט ער אָבגעקויפט ביי

אַ שנאָרער אַ סוד, צו מאַכען זייף, אַרויסנעמען פלעקען. דער שנאָרער האָט ביי איהם אויסגענאַרט אַהונדערטער, און חיים בער האָט זיך אַוועקגעלאָזט אויף דער וועלט, זייף פערקויפען. דאָס ווייב האָט געוויינט, עס איז איהר אַ שאָד געווען באַלד נאָך דער חתונה אַליין צו בלייבען. און בעזונדער האָט זי נישט געגלויבט אינ'ם גאַנצען משא־מתן... זייף איז ביי איהר גאָר קיין סחורה נישט געווען, — ווער דאַרף זייף? מען זאָגט חאָטש גרינעם זייף, דאָס דאַרף מען צו קינדערשע קעפּלעך; פּראָסטע זייף דאַרף מען צו וועש... אָבער פלעקען אַרוים צו נעמען? ווייבערישע זאַכען וואַשען זיך, מענישע מאַכט נישט אוים: איין ברית'ל, איין חתונה, איין מלוה־מלכה אפילו — איז שוין נאָכ'ן בגד... חיים בער האָט אָבער געוואוסט, וואָס אויף דער וועלט טהוט זיך. אַז מיט ציאַלגעוואוסט, נאָווקע עקט זיך נאָך נישט די וועלט. אַז נישט אומעטום איז אַ מנהג פון פלעקען. — ער האָט זיך געשוואוירען מיט כל השבועות, אַז קוים מאַכט ער די ערשטע צוויי טויזענד רובל, קומט ער אַהיים, קויפט זיך אַ נחלה, און היידאַ! זיין פוס וועט שוין נישט איבער די שוועל... ער וועט זיך מאַכען אַ שענק, אַ געוועלבעל, אָבלעבען שוין זיינע יאָהרען בשלום... דאָס ווייבעל, נעביך, האָט געמוזט בעשטייהן. און ער איז אין אַ האַלב יאָהר אַרום אַהיים געקומען אָהן אַ דרייער. דער זייף איז אַריינגעגאַנגען אין בלויזע הוצאות, חאָטש געגעסען האָט ער ווייניג און געקומען איז ער קריעה־בליאה...

רחל'ע האָט זיך, נעביך, צוויינט מיט ביטערע טרערען און געשיקט דעם מאַן צום רבי'ן...

ער איז געפאָהרען. ביים געזעגענען מאַכט ער צו איהר: ווייסט דו, רחל, דו האָסט אין מיר אָנגעוואוירען עולם הבא... איך האָב געמיינט, איך וועל קומען אַהיים, ווייס איך, אַ יידענע, וועט זי שרייען, וועט זי שעלטען, אפשר נאָך אַ ציפ טהון ביי'ן דער באָרד, ביי אַ פּאה... און דו — גאָר נישט, גאָר נישט! אַ ביסעל געוויינט און מעהר נישט. דאָס

האָט מיך טאַקי געשניטען ביים האַרץ...

רחל האָט געשמייכעלט מיט טרעהרען אין די אויגען.
זי פערהאָפט, אַז פריהער גאָט ...ן דערנאָך דער רבי וועט
איין עצה געבען...

פון מיטען וועג האָט ער איהר געשריבען אַ בריעף:
ראשית — האָט ער איהר מודיע געווען — אַז ער איז בקי
הבריאה, און פערלאַנגט פון איהר דאָס אייגענע צו הערען,
שנית — אַז ער פאָהרט נישט צום רבי'ן, ווי ער האָט גע־
מיינט, נור צוריק אין דער וועלט אַריין! עס האָט איהם אַ
גליק געטראָפען: ער האָט אָבגעקויפט אַ נייע המצאה, אַ מין
וואַקס, וואָס מען קען דערמיט צונויפקלעבען טעלער און
גלעזער. דאָס, שרייבט ער, איז שוין אַ דבר השוה לכל נפש;
דער אָרימסטער יוד האָט צווייערליי געפעס און קינדערלעך,
וואָס צוברעכען עס; אַ פאָר גלעזער וואַלגערן זיך אויך ביי
יעדען יוד אַרום... ער פערהאָפט צו גאָט א. א. וו.

רחל האָט ווייטער אַוועק געוויינט אַ האַלב יאָהר און
חיים בער איז ווייטער אַהיים געקומען קריעה־בליאה, נור שוין
מיט איין המצאה אויף אַ היימיש געשעפט, פון „אָוואָצאָווע
וואַסער" — אַ זאַפט פון פרוכטען.

פאַר דער המצאה האָט ער בעצאָהלט דעם לעצטען
גילדען און עטליכע יאָהר שוין קוועהלט ער זיך מיט דעם
געשעפט. דעם ערשטען זומער, ווען אויבס איז געראָטען,
אַלע בוימער אין די גערטנער אַרום ציאַכנאָווקע זענען בע־
האָנגען געווען מיט עפעל, באַרען און פלוימען, אַז מען האָט גע־
מוזט די בוימער אונטערשפאַרען, האָט בעריל אויפגעלעבט! —
ער האָט רחל'ן בערעכענט. וואָס פאַר עשרות ער וועט מאַכען:
דאָס מאַטעריאַל וועט גאָר כמעט נישט קאָסטען, פרוכטען —
בחצי חנם... ער האָט אָבער. נעביך, געהאַט אַ גרויסען
טעות. אַז פרוכטען בחצי חנם, האָט טאַקי דער עולם געגע־
סען אויבס און האָט נישט געדאַרפט טרינקען קיין וואַסער...
און אַזוי איז געגאַנגען אַ יאָהר נאָך אַ יאָהר... אויבס איז גע־

ראָהטען, ער האָט גענליטן פאַר אַ ביסעל וואַסער אין אַ יומא דפגרא, סכות, שמחת תורה — אין דער וואָכען נישט! — דערנאָך גייהט ווינטער — אוים געשעפט...

— רבונו של עולם, שרייט חיים אין האַרץ, רבונו של עולם — זאָל דאָס אויבס חאָטש איין מאָל נישט געראָה־טען, זאָל עס איינמאָל דער ווינד אַראָביאָגען פונ'ם בוים, זאָלען עס איינמאָל די ווערם אויפפרעסען, רבונו של עולם!

די שווערע געדאַנקען האָט איבערגעריסען דער חזן מיט: „פתח לנו שער"...

גאָר אַנדערש האָט נעילה געדאַווענט חיים־בער'ס קרוב; דער, וואָס האָט פערהאַלטען דעם שמש, ער זאָל נישט קלאַפּען ביז חיים וועט אויסגייהן שמונה עשרה, — יונה וואָלף דער סאַדאָווניק.

ער שטייהט אויך גאַנץ יום כפור אויף די פיס, ער ברענט אויך אונטער'ן טלית; ער האָפּעט און קאָפּעט; ער שרייט אויך און האַקט אין דער וואַנד אַריין — נור, ווען חיים בער וויינט און בעט זיך, ווי אַ קינד ביים טאַטען, חאָטש אַ שטיקעל דאַר ברויט, טאַנצט מעהרסטענטייל יונה וואָלף פאַר דעם איבערשטען מלא שמחה און דאַנקט איהם פאַר זיינע וואונדער. שוין זעקס יאָהר האַלט ער אַ סאָד פון פּרול־טען און פון יאָהר צו יאָהר גייהט עס בעסער. ער גיט אַ קרעכץ ביי זכרנו, כתבנו צי התמנו לחיים... געזונד איז דער עיקר! בשעת ער דאַנקט זיין ליעבען נאָמען פאַר זיך און זיין ווייבם געזונד, בעט ער אויף געזונד פאַר זיינע קינדער... עפּים איינס איז גאָר קיין לייט נישט: וואָס אַמאָל גיסט זיך איהם עפּים אוים אויפ'ן קעפּיל. שטענדיג איז איהם רויט אונטער'ן נעזעל. און מאַנכעס מאָל וואַקסען איהם „גולעס" אַרום דעם העלזעל.

כל זמן דאָס קינד האָט געציינדעלט, איז מען זיכער גע־וועזן, אַז עס איז צייהן. דערנאָך האָט מען גערעכענט אויף ווערם

דאָס קינד האָט אָבער אויסגענומען „ווערם־קרויט" ווי האַלץ און עס האָט נישט געהאָלפען — האָט מען געשיקט אַ קוויטעל. איין מאָל איז מען מיט איהם אַליין געפאָהרען צום רבי'ן. עס איז אפילו בעסער געוואָרען, נור דערנאָך ווייטער ערגער.

דער רופא זאָגט, עס איז שקראָפעל. מען דאַרף איהם באָדען אין זאַלץ־וואַסער אָדער שיקען אין אַ באָד אַריין. אויף שיקען אין אַ באָד סטאַרטשעט נישט דאָס עשרות, מען זאָל אפילו דעם גאַנצען דלות פערזעצען און דעם ווייב די אוי־רינג אויסטהון... היימישע זאַלץ־בעדער איז נישטאָ וואו צו מאַכען; אין סאָד, וואו מען וואוינט אַ גאַנצען זומער. איז קיין וואַסער נישטאָ צו טרינקען, און צום קאָכען פיהרט מען אַנדערטהאַלבען ווערסט אַ קענדעל וואַסער...

דאָס יינגעלע וואַקסט מיט דעם פאַרכעל, מיט די גו־לעס, מיט דעם געשוואָלענעם נעזעל, לערנט אַ גאַנצען ווינ־טער אין חדר און איז אַ וואויל יינגעל.

חתמנו לחיים, — וויינט דעריבער יונה וואָלף — מיין קינד, מיין עלוי, מיין נחת, מיין טרייסט זאָל מיר לעבען!

אַ חוץ ביים זכרנו לחיים האָבען יונה וואָלפ'ס גערדאַנ־קען נישט קיין שום שייכות מיט דעם דאַוונען. אַ גאַנצע טאָג לויבט ער און לויבט דעם אייבערשטען. נור ווייל ער איז, נעביך, אַ גראָבער יונג, קומט אַמאָל אוים, אַז ער הענגט זיך אָן אויף אַ וואָרט און צווויינט זיך אָדער צולאַכט זיך גאָר בחנם... דער אמת איז, אַז ווען יונה וואָלף זאָל נישט זיין שטומפּיג אויף דער עברי, וואָלט קיין בריאה נישט געקענט איינשטייהן און אויסהאַלטען אין שוהל; אַז עס קומט צו די בעקאַנטע תפלות, רייסט ער דעם חזן אַלץ פון מויל אַרויס און צולאָזט זיך אויף אַ קול, אַז ווען נישט וואָס די שוהל איז געמויערט און פערצייטענס — וואָלטען די ווענד געציטערט און אפשר איינגעפאַלען. דאָס גליק איז, וואָס ביי קרבנות, ובא לציון, פון ומקבלין דין מן דין אָן, ביי יעדען פיוט מיט „גרודעס" בלייבט ער, נעביך, שטיל, האַקט ער אָב...

אָט, ביי דעם שטיל בלייבען און אָבהאַקען, הייבט ער זיך אָן פערקרימען. איינציהען דעם שטערן, אַמאָל נאָך צו־דריקען די אויגען און אַריבערוואַרפען דעם טלית איבער'ן קאָפּ, דער עולם זאָל מיינען אַז ער האָט אַצינד כונות... און דעמאָלט האָט ער טאַקי מחשבות... מיט'ן שרייען פער־דולט ער זיך אַליין די געדאַנקען. שטילערהייט, אונטער'ן טלית קומען פאַר אַלע הוריות... דעמאָלט דאַנקט ער און לויבט דעם אייבערשטען שוין מיט זיינע אייגענע ווערטער...

עס גייהט איהם גאַנץ גוט... קיין עשירות מאַכט ער נישט, דאָך האָט ער שוין אַרויסגעטריבען דעם דלות, געקויפט דעם ווייב אַ פּאָר „צוועקעס", צו ליכט־בענטשען אַ פּאָר זילבערנע לייכטערליך, און — עס איז דאָ צו „פופלען"... דאָס קינד, נעביך... מילא... גאָט וועט העלפען, ער אַליין האָט אויך אַמאָל, ניט היינט געדאַכט, געהאַט שקראָפעל, עס שיינט איהם נאָך די לבנה אויף דעם קאָפּ...

נו!...

ער דערמאַנט זיך — ווי דו יינגען האָבען איהם גערופט אין חדר... איין חיים — בער נישט. ערשטענס אַלס קרוב האָט ער איהם נאָך פערטיידיגט. צווייטענס איז ער טאַקי געווען אַ מזג טוב, דער חיים בער. און פונדעסטוועגען האָט ער אַלע צרות געליטען דורך דעם חיים בער'ן. חיים בער האָט געקענט דעם שעור — ער נישט; חיים בער איז שיין — ער נמאס ומאוס און ברודיג; חיים בער האָט געטויגט צו אַלעם — ער אויף כפּרות... אַלץ נור חיים בער... דער מלמד האָט איהם געפּאַטשט: לערן דיך אָב פון חיים בער'ן! די מאַמע האָט געריסען פון איהם פּאַסען און געשטעלט איהם פאַר אַ שפּיגעל חיים בערן, דער טאַטע האָט אויך איהם גע־פּייניגט מיט חיים בער'ן!...

חאָטש חיים בער פלעגט מיט איהם האַלטען, מציל זיין פון חברים'ס הענד. פונדעסטוועגען פלעגט ער דאָך אין האַרץ איהם פיינד האָבען, אמת פיינד... פאַרוואָס? פאַרוועןְ?

— פאַר קנאה, — שטויסט זיך יונה וואָלף — און האָט שטאַרק חרטה אויף דער קנאה. נור, עס איז דאָך אַלץ קינ-דערשע זאַכען, מעשה נערות... היינט האָט ער שוין קיין קנאה נישט אויף איהם, ער בעט פאַר זיין לעבען...

און באמת האָט ער אַצונד חיים בער'ן שטאַרק ליעב. מיט'ן גאַנצען הארצען איז ער זיך אויף איהם מרחם; מיט דריי פערטיל קרעכץ ביים דאַווענען האָט ער איהם געמיינט. —

— דער אייבערשטער זאָל איהם נעביך העלפען. ווי דער ווינטער וועט נעביך זיין, ווי ער וועט זיך דורך שטופען, זאָל ער נעביך האָטש אַ גוטען זומער האָבען, האָטש לייזען... אַבי מען לייזט נור, איז שוין דאָ אַ באַרער גראָשען, קען מען זיך די הענד צופיהרען...

ביי „מרובים צרכי עמך" איז ער שטיל געבליבען, עס איז שוין געוועזען פאַר איהם אַ „שלעכטער וועג", אַ גראָבלע... ער האָט אַראָבגעלאָזט די אויגען אויף דעם גרויסען מחזור און געטראַכט:

— רבונו של עולם, אויב איך, צי מיין ווייב, צי מיי-נע קינדער האָבען אַ חסד ביי דיר, אָדער זכות אבות, רבונו של עולם — זאָל מיר מיין קינד האָבען אַ רפואה שלמה... אין סאַר זאָלען וואַקסען עפעל ווי האָלץ... די זאַפטיגע פולע פאַפּיראָווקעס, וואָס צוגייהן אין מויל... רבונו של עולם, זאָלען זיך דיינע יידעלעך אָנטרינקען מיט מיינע עפעל, עס זאָל זיי אָנגיסען פולע מיילער מיט זאַפט! אויך פערגעס נישט, רבונו של עולם, אָן חיים בער'ן, ער זאָל לייזען פאַר אָוועצאָווע וואַסער אויך...

אין מיטען האָט ער זיך אויפגעכאַפּט. עס גייהט זכור ברית אברהם ועקדת יצחק! וויטער אַ שאָסעע — אַ גלייך שטיקעל וועג! גאַלאָפּ! עס טרעפט זיך אפילו אַמאָל אַ גרי-בעל, אַ שטיינדל, אַ „טבועות וגנוזות"... נישקשה, עס שלינגט זיך שוין איין מיט'ן נגון. פאַר דאָס „אנקת מסלדיך" גייהט שוין מיט דער הויט, ער איז שוין ביז דעם סוף ווי אין דער

חיים, ער האָט שוין גאָר נישט אין זין — ער שרייט, ער לאַרמט, ער זינגט, גלייך ער איז איינער אין שוהל!

אַרויסגייהענדיג פון שוהל, האָט ער זיך געטראָפען מיט חיים בער'ן —

— זאָלסט דיר האָבען פיעל גוטס אויסגעבעטען —

— גם אתם — האָט איהם חיים בער געענטפערט.

— וואָס דו ווילסט נור אַליין, זאָל ער דיר געבען —

— דיר אויך, יונה וואָלף — גאָט זאָל אונז ביידע געבען אַ גוט יאָהר...

— ביידע זאָל'מיר לייזען!...

און זיי זענען זיך צוגאַנגען...

זיי האָבען זיך גאַנץ ערנסט געבענשט. און נאָכ'ן צוגייהן, האָט יעדערער נאָך אַמאָל אויפגעהויבען די אויגען צום הימעל: —

— אויבם זאָל זיין ווי גאָלד — האָט געבעטען יונה וואָלף.

— פוילען זאָל עס! האָט געבעטען חיים בער...

דערנאָך האָט יונה וואָלף געשיקט חיים בער'ן „אַ כפרה", אַ גרויסען, פעטען, אויסגעזאָטענעם האָהן, און חיים בער יונה-וואָלפען — דריי פלאַשען אָוועצאָווע. ביידע האָבען זיך געלייגט שלאָפען מיט בטחון —

יונה וואָלף — אַז עפעל וועט זיין ווי גאָלד, און חיים בער — אַז דאָס אויבס וועט פוילען און ער וועט לייזען גאָר וואַסער...

זייערע ביידע ווייבער זענען נישט געשלאָפען. חיים בער'ס ווייב האָט געקלערט: וואו נעמט מען אויף סוכות? און יונה וואָלפ'ס: וואו נעמט מען סוכות חאָטש נאָך אַ האַלב טוץ זילבערנע לעפעל צום יום-טוב'דיגען טיש.

אייזיק'ל שֶׁחֶט.

1.

אַ מלמד שטאַרבט פלוצלונג אַוועק

נאָך צוואַנציג יאָהר קנעלען, און דוקא אין די רייכסטע הייזער אין שטעדטיל, איז אבוגדור׳ל־מלמד אַוועקגעפאַלען אויפ׳ן האַלז; עס האַט זיך איהם בלוט געוויזען, דאָס קול בעהאַלטען, און דערצו איז ער שטאַרק אָבגעפאַלען.

— אַ שאָד נעביך — זיפצט מען אין שטעדטיל — אַ יוד אַ למדן און אַ גוטער מלמד!

און עלענד איז אביגדור׳ל ווי אַ שטיין. אַהער געקומען קנעלען איז ער אַלס יונגערמאַן פון דער פרעמד; קיין קרוב, קיין גואל... דערצו נאָך איין אלמן מיט אַ פיעריעהריג ייִנגעל... איבער דער גאַנצער צייט האָבען זיך איהם קיין קינדער נישט געהאַלטען; דאָס לעצטע מאָל איז זי געשטאָרבען אין קימפעט, און גייה פרעג גאָט אַ קשיא.

קהל האַט דאָך אביגדור׳לען אין זין!

ערשטענס — איז געבליבען אין בית־המדרש — איז קיין יושר ניט, מען זאָל איהם דאָס מעמד צונעמען; ער וועט דאָך נעביך אויסגייהען ווי אַ ליכט! שווינדזוכט, זאָגט מען אפילו, איז אַנ־שטעקענדיג, זאָל מען זאָגען! מיר ווייסען, אַז החיים־והמות איז טאַקי נור ביי גאָט ברוך הוא, אין דער האַנד; אַז אָהן זיין ידיעה האָט דער מלאך־המות קיין שליטה נישט; אָהן זיין ווסען, וועט זיך קיינעם קיין האָהר נישט קרימען. — אַזוי איז

געבליבען אין בית־המדרש אין דער פריה ביי שחרית, פאַרנאַכט ביי מנחה ומעריב, און דאָך איז זיך דאָס מעמד צוקראַכען.

אָנגעהויבען קאַליע מאַכען האָט א „נחות־דרגא״ — איין אויפגעקומענער בעל־הבית, דעם מומחה׳ס אַ לייבליך שוועסטערקינד; נאָך איהם האָבען זיך די רעשט בעלי־בתים צוריק געצויגען...

קהל קאָן דאָך נישט צוזעהן, אַ יוד — אַ למדן זאָל שטאַרבען, חס־ושלום, פאַר הונגער.

טהון מוז מען! עס איז אַ מצוה און אַ יושר צוזאַמען. אויפ׳ן וועג ליעגט דאָך די שאלה; ו ו ע ר דאַרף טהון? דאָס גאַנצע בית־המדרש זאָגט, אַז דער עיקר חוב פאַלט אויף די בעלי־בתים, וואָס האָבען איהם דאָס חדר צוגומען. ד י וויטער זאָגען: כל ישראל ערבים זה בזה, און אויסהאַלטען אַ יוד אַ למדן איז מחויב גאַנץ קהל. זיי וועלען זיך די הענד נישט אָבוואַשען, נישט שטייהן פון דער וויטענס, נור דעם גאַנצען עול אויף זיך קענען זיי ניט נעמען!

דערפון מאַכט זיך אַ צווייטע שאלה: וואו האָט קהל געלד? עס זענען פערהאַן 3 דאָזאָרצעס, נור דער אמת׳ער ראש־הקהל, דער מושל־בכפה, איז ר׳ שמעריל, אַ פרומער, מתונות׳דיגער, שטילער משניות־יוד... און ר׳ שמעריל זאָגט, אַז אויספיהרען מיט דער הכנסה, וואָס קהל האָט, קאָן ער נישט, אַז איין גראָשען זעהט נישט דעם צווייטען, אַז קהל איז אַ געלעכערטער זאַק, אַז ער מוז צולעגען פון דער קעשענע! און — איינס פון דיביידע: אָדער ער וועט זיך מוזען גט׳ען מיט דעם ווייב, וואָס טהוט אָן מעשים, אָדער אַוועקוואַרפען קהל; זאָל איין אַנדערער גייהן אין ספּאָדיק! מילא! דאָס — זאָגט מען — איז נאָך נישט פון די גרויסע זאַכען; דערויף איז נאָך דאָ אַ תשובה!: אָדער מען קלויבט אויס איין אנדערן ראש־וראשון, אָדער — טהוט מען זין איין אַנדרע עצה. היינו: מען מאַכט אויף וואָס עס איז אַ פונדוש! וויט דאַרף מען נישט זוכען: שבת־ליכט, כלי פּיני שפיי!...

נאָסע הייזוען זענען שוין פערדינגען, מאַכט מען פון טרוקענע. אַניט זאָל מען פערדינגען נאָך אויף דריי יאָהר דאָס באָד. און אפשר איז גלייכער אויפצונעמען אַ שוחט. די דריי גייהען אין געלד, זאָל נאָך אַ יוד, נישט דוקא ר׳ שמעריל׳ס אַ קרוב, האָבען פרנסה, און קהל—אַ פּאָר גראָשען! און אַ פונדוש דאַרף מען סיי ווי סיי: דער שוהל-דאַך שיילט זיך, די מקוה דאַרף רעפּע-ראַציע, אַניט זענען די נשים מסוכן. היינט איז שוין, ברוך-השם, די תלמוד-תורה בטל עטליכע יאָהר, שוין צייט עס זאָל אויף איהר אויך איין אויפרעכטונג קומען...

און בעשטעהט קהל נישט אויף די אַלע פּלענער, זאָל מען מאַכען אַ נדבה, אַ שיינע נדבה! זאָל מען גייהן מבית לבית! קעסט-קינדער, וואָס האָבען, ברוך-השם, צייט און געזונדע פּיס, פעהלט נישט, קיין עין-הרע!

דערווייל האָט מען אביגדור׳לען אָבגעזאָגט פון דער דירה.

דעם טאָג האָט ער פערבראַכט וואו עס איז. אַ ביסעל אין בית-המדרש, אַ ביסעל אין בעקאַנטע שטיבער. וואו ער איז גע-קומען מיט׳ן יינגעל, האָט מען זיי מיט עפּיס מכבד געוועזען: אַ ביסעל בראָנפען (פּאַר׳ן קינד— ז י ס ע ן בראָנפען), אַ שטיקעלע לעקיך... נור אויף נאַכטלעגער האָט זיי קיינער נישט פער-בעטען. נאָך מנחה-מעריב איז אביגדור׳ל מיט׳ן יינגעל געבליבען אַליין אין בית-המדרש; אפילו די, וואָס לערנען געוועהנליך נאָכ׳ן דאַווענען, האָבען זיך אויך אָנגהויבען צו איילען צהיים.

נאָך אַ פּאָר שעה איז אין גרויסען, לעריגען בית-המדרש אביגדור׳לען קאַלט געוואָרען! ער האָט איבערגעלאָזט דאָס קינד, וואָס איז איינגעשלאָפען אויף דער באַנק, און איז זיך געגאַנגען אָנוואַרמען צו אַ בעקער, וואו מען אַרבייט די גאַנצע נאַכט. מען האָט איהם ערלויבט, און ער האָט זיך געזעצט ביי דער וואַנד, נישט ווייט פון ברענענדיגען אויווען. אַ ליעבע וואַרם האָט איהם דורכגענומען און ער איז איינגעשלאָפען. עס האָט איהם קיינער ניט געוועקט און ער איז געשלאָפען ביז שפּעט אין דער פריה.

די צווייטע נאַכט איז ער געקומען שוין מיט'ן יינגעל צו־זאַמען זיך וואַרעמען. ער האט פערנומען דאָס זעלבע אָרט, דאָס יינגעל האָט זיך געזעצט דערנעבען און אָנגעשפּאַרט דאָס קעפּעל אויפ'ן פאָטערס שויס. זיי זענען ביידע אַזוי געשלאָפען ביז אין דער פריה.

אַזוי האָט געדויערט עטליכע טעג; ביז די פאָליציי איז געוואָהר געוואָרען. סכנת־נפשות האָט זיך געטהון! דער בעקער איז שיער נישט געגאַנגען אין תפיסה, ער האָט זיך קוים אויס־געקויפטע מיט עטליכע רובל און געחתמ'ט, אַז מעהר לאָזט ער אביגדור'לען אין שטוב נישט אריין. אָרט עפּיס די פאָליציי, אַז אביגדור'ל איז אַ יוד אַ למדן? עטליכע בעלי־בתים זענען אפילו געגאַנגען בעטען, וואו מען דאַרף, נור וואָס איז היינטיגע צייטען ווערט אַ בקשה פון אַ יוד.

אביגדור'ל איז געגאַנגען אין באָד אריין... ווייטער דאָס זעלבע: די פאָליציי מישט זיך אַריין און וויל פערמאַכען דאָס באָד מיט דער מקוה! שפּאַרען זיך טאָר מען נישט; עס איז באמת אַ חורבה. רעד אַ וואָרט — לייגט מען אַ חותם, וועט קאָסטען אַ כּ׳וזענדער! עד היום ווייס מען נישט, ווער דער מסר איז געוועזען... געמוזט האָט מען דאָך מסר'ן, די פאָליציי מישט זיך אַליין נישט אריין!

סיי ווי סיי, אביגדור'ל מיט'ן יינגעל האָבען שוין נישט וואו צו גייהן; זיי זענען געבליבען אין קאַלטען בית־המדרש.

דעמאָלט איז טאַקי דאָס רחמנות אויפ'ן פאָטער מיט'ן קינד נאָך גרעסער געוואָרען! מען האָט ערשט דערזעהען, אַז זיי האָבען ביידע נישט קיין העמד אויפ'ן לייב.

איצט האָט שוין דאָס גאַנצע בית־המדרש מודה געוועזען, אַז אביגדור'ל פאַלט אויף קהל. נור וואָס זאָל קהל טהון? מען האָט זיך איבערגעלייגט, און מען איז געקומען צו דער דעה, אַז דאָס באָד פערדינגען אויף דריי יאָהר קען מען נישט. דער־וויל איז עס אַ מפּולת. קיינער וועט קיין דרייער נישט געבען, ביז מען וועט עס נישט פערריכטען.

א נייעם שוחט אויפנעמען איז א געפעהרליכע זאך; אהן מחלוקת וועט עס נישט צוגייהן... און ווי לאנג איז גאר, אז דורך א מחלוקת פון שוחטים האט א האלבע שטאדט געצאהלט שטראף פאר פאטענטען? — אויף דעם איז מען שוין אין גלות!

מיט געפרעסטע הייזער, האט זיך אויסגעוויזען, האנדלען מעהר קריסטען ווי יידען... א פונדוש אויף שפייז וועלען די בעלי-מלאכות נישט צו לאזען. בעלי-מלאכות און חברה-נושאים זענען איין קניפעל; וועט זיך באלד אנהייבען איין עסק מיט חברה-קדישא.

אויף עופות—וויל דער רוב בעלי-בתים נישט. זיי זאגען, אז אויב עס וועט זיין א פונדוש, וועלען זיי אויפהערען עסען עופות... אויך קאן דערפון ארויס א פרצה געגען שחיטת-חוץ! פיש זענען אזוי אויך ממין-קרח... און אבלעגען אויף דער לאנגער באנק טאר מען פארט נישט; על כן—מוז מען צוזאמענגע-מען א נדבה. מען הייבט שוין אן קלערען: מי ומי ההולכים? ווער מיט וועמען?

נור—א מענש דענקט און גאט לענקט.

אין שטילען מארק איז פליצלונג אין מיטען דער וואך, אין א פראסטען דינסטאג, א געפילדער געווארען: אהר'לע בעל-עגלה, מיט זיין בריטשקע, מיט זיינע פערדליך ווי די לייבען, טרייבט, יאגט אויף און אב, איבער בערג און טאל, שטיין און ביין; אויף און אב, אהין און צוריק, אז עס פערהילכט די אויערן! אין בריטשקע זיצט ר' גבריאל'טשע. פון דער רעכטער זייט האלט איהם אונטער דאס צווייטע, צי דאס דריטע ווייב, פון לינקער זייט—דער מומחה פון שטאדט. ביידע קלאפען דעם בעל-עגלה אין קארק אריין: פאהר! פאהר! פאהר! גולן! א כפרה צעהן פערד פאר א מענש!

ר' גבריאל'טשען האט זיך, לא-עליכם, א דארם איבערגע-דרייהט. ער האט שוין, זאגט מען, קוועקזילבער גענומען, טייל זאגען

אפילו: פיזעס אויך! און פריהער גאָט ועדנאָך אָהר׳לע מיט זיינע לייבען, קענען איהם ראַטעווען. דערווייל איז נישט גוט! דער אַלטער חברה־קדישא־שמש, וואָס האָט שוין געזעהן מעהר מתים, ווי איין אַנדערער לעבעדיגע, זאָגט, אַז אויב די קישקע גלייכט זיך נישט אוים נאָך אָרה׳לעס טרייבען איבער׳ן מאַרק, איז גאָר נישט גוט; מוז שוין דאָרט זיין אַ קשר של קימא, דאַרף מען טאַקי גרויס רחמים!... מען האָט אַראָבגעבראַכט פון ערגיץ אַ דאָקטאָר, האָט ער אויך מודה געוועזען, אַז נור איין גאָט קאָן העלפען...

פון אַ נדבה־מאַכען פאַר אביגדור׳לען האָט מען פלוצלונג אויפגעהערט צו רעדען. פאַרוואָס? קיינער ברענגט עס נישט איבער די ליפען, נור יעדערער ווייסט די סבה... דער חדש־גבאי פון חברה־קדישא בלאָזט זיך שוין: ער רעדט שוין מיט עלטערע יודען בלשון „אתה״, דערלאַנגט שוין קיינעם קיין שמעק־טאַבאַק נישט. זאָג איהם: גוט מאָרגען, הערט ער קוים! ער ווייס, אַז עס גייהט זיין ממשלה!

און קהל האָט מיט ר׳ גבריאל׳טשען אַ לאַנגען, לאַנגען חשבון. נישט נור אביגדור׳ל וועט אויפגעריכט ווערען! אַ יוד, קיין עין־הרע, אַ גביר: דריי הייזער, צוויי שפייכלער, באַר גאָר אַ מטמון און — אָהן קינדער! אַ מענש, ר״ל, זאָל קיין שליטה נישט האָבען אויף זיין אייגענעם גראָשען... קיין קערה, קיין מעות־חטין, קיין „מאיר בעל־הנס״, קיין אורח אויף שבת, גאָר נישט! פורים ווערט ער כלומר׳שט קראַנק און פערמאַכט טיר און טויער! זייט ער האָט דאָס לעצטע מאָל חתונה געהאַט, צוריק מיט אַ יאָהר צוואַנציג, האָט ער קהל אפילו מיט לעקיך און בראָנפען נישט מהנה געוועזען...

קיין שלעכטס, חס־ושלום, ווינשט קיינער נישט. אַ יוד בלייבט יוד. דעם רבונו־של־עולם וועט קיינער קיין עצה נישט געבען, נור וואָס אמת איז אמת.

ביי אָהר׳לע בעל־עגלה איז שוין אַ פערד געפאַלען און עס העלפט נישט! להבדיל, דער חברה־קדישא גבאי האָט

שוין אפילו פאַר זיין אייגען ווייב קיין דרך־ארץ נישט!...

הײנטיגע צייטען אָבער געשעהען אויך אַמאָל נסים. זעלטען, דאָך טרעפט זיך! גבריאל'טשע האָט מנדר געווען עטליכע פונט ליכט אין שוהל אַריין, און עס האָט אָנגעשלאָגען! ר' גבריאל'טשע איז אויפגעשטאַנען תחית המתים! דערפאַר איז אביגדור'ל נעביך, להבדיל בין החיים והמתים, פלוצלונג אַוועקגעשטאָרבען!..

2.

אַ טרוקענע לויה.

אַ לויה האָט אביגדור'ל געהאַט גאָר אַ זעלטענע: קינד און קייט!

דאָך איז זי געווען — איך קען מיך אַנדערש נישט אויסדריקען — אַ טרוקענע לויה! עס איז קיין אלמנה, קיין יתומה נישט געבליבען.

עס איז נישטאָ פאַר די ווייבער אין וואָס זיך אָנצוחאַפען. מען הלש'ט נישט, עס וויינט זיך אפילו נישט רעכט! דער אָרימער יתום ווייסט נאָך אפילו נישט, וואָס אַ קבר איז, וואָס געשטאָרבען הייסט! ער איז מעהר צורשראָקען, ווי פערוויינט! די ווייבער האָבען זיך ווירקליך נישט אין וואָס אָנצוהאַלטען. אַז איינע דערמאַנט זיך גראָד אָן איהר אייגענער ברענענדיגער צרה און לאָזט אַרויס אַ קול, בלייבט עס ווי הענגען אין דער לופטען, קיינער האַפט נישט אונטער, ציהט נישט ווייטער; עס ווערט ווי פערגליווערט, ווי דערשטיקט. —

די ווייבער זענען דעריבער באַלד אָבגעשטאַנען.

און יונה באָץ, דער גבאי פון חברה נושאים פון

היינטיגען חודש, האָט עס בעמערקט און נאָכגעשריגען:

— אַהיים, נשים, אַהיים! אַ לויה אָהן געוויין, איז ווי אַ התונה אָהן כלי־זמר. נישט פאַר אייך גערעדט!

די ווייבער שעלטען דעם „לאַנגען יונה" פון ווייטען, נור זיי טרעטען אָב.

די מענער האַלטען אויך נישט לאַנג פלאַץ.

פעריאָגטע קרעמער און אַזוי עלטערע און שוואַכע בעלי־בתים, געהען נור צו יעדערער ביז אין זיין עק גאַס. אַנדע־רע בעגלייטען די מטה ביז עק שטאָדט און שטעלען זיך אָב. וואו מען בלייבט שטייהן, קלאַפט מען אָן אין דער ערשטער בעסטער שויב, און אין שטוב ווייסט מען שוין, וואָס דאָס קלאַפען בעטייט: באַלד בעווייזט זיך עמיצער מיט אַ קוואָרט וואַסער, צו וואַשען די הענד. דער עולם בעגיסט די נעגעל, קרעכצט אָב, זאָגט וואָס מען דאַרף, און גייהט זיך זיין וועג, אַהיים צי אין געשעפט אַריין.

יונגע בעלי־הבית׳ליך, קעסט־עסער, בני־תורה, וואָס האָבען ביי אַביגדור׳לען געלערנט, אָדער נור אַמאָל מיט איהם פון תורה גערעדט, פיהרען די מטה אוים דער שטאָדט אַרויס. צום בית־עלמין זענען זיי דאָך נישט צוגעקומען. עס איז אַ שיינער, ליכטיגער טאָג, נעמט מען זיך רעכטס צום טייכעל, די הענד צו וואַשען. טייל ווילען אַ ביסעל שפּאַצי־רען אונטער דער שטאָדט. עקסטרע צוליעב דעם אַרויסגייהן לוינט זיך נישט, נור אַז מען איז שוין דאָ!... אַנדערע וועלען זיך שוין אינאיינוועגס אָבבאָדען.

פערשיט דאָס קבר, אונטערגעזאָגט דעם יתום דעם קדיש, האָבען שוין נור עטליכע מלמדים. דאָך זיי יאָגען זיך אויך צוריק, אין די חדרים אַריין: די תלמידים האָבען שוין דאָרט געמוזט „די גאַנצע וועלט איבערקעהרען"...

דאָס ברעטעל מיט׳ן „פה נטמן", די מצבה אויף דער־וויל, וואָס וועט שוין געווים בלייבען אויף שטענדיג, שטעקט אין קבר אַריין יונה באַץ און שילט דערביי מיט טויטע

קללות אַלע בעלי־בתים... די כחות האָבען זיי איהם צוגע־נומען, דעם מאַרך פון די ביינער אַרויסגעצויגען און אַוועק־געוואָרפען, ווי אַ שאָל פון אַיין אויסגעפּרעסטער לימענע...

די נושאים פערמאַכען דאָס בית־עלמין. —

אין שטאָדט אַריין איז אַ וויאָרסט וועגס. די זון האָלט שוין אין אונטערגייהן. מען וועט קומען צו מנחה און אפשר וועט נאָך צייט זיין צו חאַפּען אַ טרונק בראָנפען; צו דער אַרבייט וועט מען שוין זיך נישט זעצען. גייהט מען טריט ביי טריט און מען שעלט די בעלי־בתים פאַר זייער אכזר'יש הארץ...

נישט נור געגען מלמדים זענען די בעלי־בתים נישט יוצא... ווי אַזוי בעהאַנדלען זיי אָרימע לייט בכלל און בעלי־מלאכות בפרט?! — באַלד פערגעסט מען אָנ'ם נפטר און מען גייהט איבער צו לעבעדיגע צרות: אָרימע לייט זע־נען אין חברה נושאים, בעלי־בתים שטייהען איבער זיי אין חברה־קדישא. די חברה נושאים אַרבייט צום טויט, די חברה־קדישא נעמט צו דאָס גאַנצע געלד פאַר די גבאים'ס קרובים; פאַר עטליכע ליידינגייהער, טעלער־לעקער... צי האָט דען אַ בעל־מלאכה אַ דעה אין שטאָדט? ווער נעמט אויף אַ חזן? בעלי־בתים! פרעג זיי בחרם, צי איז עס אַ כשר'ער טרעל, צי אַ קרייה פון אַ האָהן! פרעג זיי בחרם, וואָס אַ „וואָלאַך", וואָס אַ „יעלה־" איז, און די טרעלבייכער נעמען אויף חזנים! ווער מאַכט שוחטים? בעלי־בתים! שמערל ראש הקהל, ימח שמו: דריי קרובים — דריי שוחטים! עס וואָלט שוין אפילו צייט געוועזען, צו מאַכען אַ שטיקעל מרידה, איז פונקט אַ יקרות... יונה באַץ האָט געוואָלט שוין אָנהייבען אַיינקויפען אויף דער סעודה, וואָס חברה מאַכט פון יאָהר צו יאָהר, — איז צו גאָר נישט צוצוטרעטען... און אַז עס איז יקרות, האָט דער בעל־מלאכה קיין קוראַזש נישט... פון דער סעודה קומט מען אַרויף אויף דער פּאַראַיאָהריגער און היינט־עהריגער קלפי, וואָס גייהט גאָר נישט צו עהרליך. שטענדיג

מוז זיין אַ שווינדעל, אַ. אַ. וו.

און דער אָרימער יתום גייהט נאָך פון הינטען אַ פער־געסענער, אַ דערשראָקענער . . . די אויגען זענען אַרויסגע־זעצט, דאָס דאַרע פּנימ׳ל — אין פּאַסען, פון די טרעה־רען. וואָס זיי האָבען געלאָזט איבער די איינגעריבטע באַ־קען . . . די ליפליך ציטערען איהם נאָך פון פריהערדיגען געוויין . . . ער פיהלט אפילו קיין הונגער נישט, האָטש ער האָט נאָך היינט אין זיין מויל נישט געהאַט.

קינדער קענען דאָך לאַנג נישט טרויערען. עס מאַכען אויף זיך אויפמערקזאַם די שטיינער, וואָס ליגען אין די זייטען פון שאָסע. יעדעס שטיקעל וועגס ליגט אַ שטיין אויף אַ קליין בערגעלע ערד, אַרומגעברעמט מיט גראָז; פון דער־ווייטענס קוקט אויף איהם יעדער שטיין מיט אַ גרויס אויג; אַז ער קומט צו נעהנטער, זעהט ער, אַז עס איז איין אויס־געמאָהלט ראָד מיט אַ ציפער אין דער מיט. נאָך וואָס די שטיינער נוצען, איז איהם נ י ש ט אינטערסאַנט צו וויסען, נור אַריבערשפּרינגען איבער אַזאַ שטיין דאַרף מען פּרובען. עס געראָט איהם, און ער איילט זיך שוין אָקעגען דעם צווייטען שטיין, איבער וועלכען ער שפּרינגט נאָך געשיקטער, און אַזוי ווייטער, ביז ער מיידט אויס די נושאים.

— זעה נור, זעה, — דער יתום!

— נעביך, באָרפיס! — בעמערקט יונה באַץ מיט אַ זיפץ.

— מיינע האָבען אויך קיין שטיוועליך נישט, ענטפערט העשעל היטעלמאַכער.

— אָבער טאַטע־מאַמע האָבען זיי — מאַכט יונה באַץ.

— פהי! — פייפט אונטער בעריל דער צוקער־בעקער. דאָס הייסט; אַז טאַטע־מאַמע פערדיענען נישט, העלפען זיי אַ סך!

דער אָווענד פאַלט צו, אונטער׳ן הימעל בעווייזט זיך אַ ריהרעוודיגע חמאַרע שוואַלבען. די לופט ווערט פול שוואַל־

בען-לשון, פול גערויש פון פליגעל... אַ געשפּילעריי, אַ געפּיס־קעריי אַ געיעגן שפּילענדיג, לאָזען זיך עטליכע שוואַלבען אַראָב, אָט רייסען זיך אָב נאָך עטליכע און מאַכען משונה־קונציגע רע־דער, אַלץ נידריגער און נידריגער... דער יתום בלייבט שטייהן מיט אַיין אָפען מויל, קוקענדיג אויף די שוואַלבען. אין אַ רגע אַרום רייסען זיך אידם פון האַלז אַרויס משונה׳־נע טענער. ער וויל נאָכמאַכען דאָס געשריי פון די פייגע־ליך. די פיסליך הייבען זיך, און טאַנצען אונטער איהם, גלייך ער וויל זיי נאָכפליהען. און ער קלאַטשט מיט די הענטליך פאַר גרויס שמחה, קוקענדיג אויף דער לוסטיגער באַנדע אין דער לופט. פלוצלינג האַפּט ער אַ פאַר שטיינדליך און ציהלט זיך צו די שוואַלבען, וואָס לאָזען זיך אַמנידריגסטען אַראָב!

— ערשט נאָך קדיש! — מאַכט העשעל־היטעלמאַכער מיט אַ ברוגז־קול — כדאי צו האָבען און אויפצוהאָדעווען...

— וואָס ווייסט אַ קינד? — זאָגט יונה באַץ...

— אַיין ערשט געבוירען קאַלב — מאַכט העשעל — בלעקט אויך אַ צייט נאָך דער קוה...

— אַ קוה — מאַכט דער צוקער־בעקער — איז מאַמע נישט אַ טאַטע, און אַ יינגעל איז קיין קאַלב נישט.

יונה באַץ רופט צו דעם יתום:

— קום נור אַהער, שייגעציל!

ווי ווייך יונה באַץ׳ס קול איז נישט געוועזען, איז דאָך דער יתום פערציטערט געוואָרען. די פרייד, דער שמייכעל זענען איהם אַראָב פון פנימ׳ל. אויף זייער אָרט שטייהט שוין צוריק די שטומפיגע שרעק. נישט גערן גייהט ער צו.

יונה באַץ נעמט איהם אָן ביי דער האַנד.

— קום, יינגעלע... איך וועל דיך אַהיים פיהרען.

— וואו האָט אַ הונד אַ הויז — וויצעלט דער צוקער־בעקער. און יונה באַץ פערטראַכט זיך. דאָך לאָזט ער שוין דעם יתומ׳ס האַנד פון זיינער נישט אַרויס...

די נושאים גייהען שוין שטיל צו צו דער שטאָדט. ווי־

בעמערקען נישט, אַז דער יתום האָט זיך אָנגעשלאָגען אָן אַ שטיין און טאַנצט אונטער אויף איין פיסעל.

פאַר שרעק האָט ער אפילו קיין זיפץ נישט געטהון.—

3.

יונה באַץ און זיינע חברים.

אין אָנהייב שטאָדט, וואו עס שיידען זיך די געסליך, רעכטס צום בית־המדרש און לינקס צום חברה־נושאים'ס שוהל'כיל, שטעלט יונה אָב זיינע חברים און פרעגט פער־זאָרגט:

— וואָס טהוט מען מיט'ן יתום?

— אַ שדוך! — וויצעלט, ווי זיין שטייגער איז, דער צוקער־בעקער,

— פיהר איהם אין בין בית־המדרש אריין! — מאַכט העשעל היטעל־מאַכער.

— און גאָר?

— האָסט וויניג דיינע קינדער? — פרעגט דער צו־קער־בעקער.

— זאָלען בעלי־בתים זאָרגען — מאַכט דער היטעל־מאַכער.

— אַה! — פייפט אונטער יונה באַץ — איהר געדענקט חנטשע'ס דער משוגע'נערס יינגעל . . . וואו איז ער היינט?

— אין תפיסה — ענטפערט דער צוקער־בעקער גלייכ־גילטיג.

— עס איז איהם בעסער, ווי מיינע אין דערהיים — מיינט העשעל מיט אַ זיפץ,

— יורען — זאָגט יונה ערנסט — זינדיגט נישט מיט די רייד.

— נו ? — פרעגעןביידע.

— הערט, וואָס איך וועל אייך זאָגען — מאַלט יונה מיט אַ פערענדערט קול — דער יתום איז געבליבען מיט אונז... עס איז נישט פראָסט... עס איז מן הסתם אַזוי בעשערט...

— עט!

— ניין, נישט עט! פאַרוואָס איז ער מיט קיינעם נישט אהיים געגאַנגען, נור מיט אונז געבליבען?

— מיר זענען די לעצטע געוועזען...

— דאָס אַלץ איז אַ הימעל־זאַך... אויף אַ יתום קוקט מען... מיר טאָרען איהם נישט אָבלאָזען...

יענע ציהען מיט די פּלייצעס. עפּיס איז זיי היינט יונה צו ערנסט, צו פרום; עפּיס נישט דאָס וואָס שטענדיג. ראָך וואַרפען זיי איין אויג אויפ'ן קינד, און בלייבען אויך פערציטערט: אַ דערשראָקען, פערציטערט פייגעלע; עס שניידט ביים האַרץ.

— ווי הייסטו, יינגעלע? פרעגט דער צוקער־בעקער ווייך.

— דוד'ל — שטאַמעלט קיים אַרויס דאָס קינד.

— נו? — פרעגט ווייטער יונה.

זיי שוויינען.

— גיט איין עצה — בעט זיך יונה.

נור די חברים האָבען זיך שוין אָבגעשאָקעלט, און מעהר אויפ'ן יתום וועלען זיי שוין נישט קוקען.

— נעם איהם צו דיר — זאָגען ביידע, נישט אויפהויבענדיג די אויגען פון דער ערד.

און די אשה מיינע?

זיי שוויינען. דער עולם ווייסט, אַז ביי יונה'ן אין דער היים פיהרט שרה'לע די מלוכה. אַז דער לאַנגער יונה, קוים דאַרף ער אַהיים גייהן, לאָזט ער, שוין אויפ'ן וועג, אַראָב דעם קאָפּ. ביי דער טיר, איידער ער לייגט אַרויף די האַנד אויף דער קלאַמקע, האָט ער נאָך אַ ישוב, צי קען ער נישט

נאָך ערגיץ אָוועקגייהן. אויב נישט, בייגט ער זיך נאָך טיעפער איין און עפּענט. אין שטוב איז ער שוין אין דרייען געבויגען... יונה דער בעל־דברן, דער ראש־וראשון אויף יעדער סעודה, ביי יעדען מנין, דער טרינקער, דער פּאַטשער, די שרעק פאַר רב און קהל, דער יונה קען און דער היים קיין צוויי נישט ציילען... עס איז איהם נישט צו דערקענען!

— זי וואָלט איהם פעראימערט דאָס לעבען! — זאָגט יונה — איהר אייגענע וויזט זי קיין פרייע מינע... — ענדיגט ער מיט אַ זיפץ.

— און וואו ביזטו צו אַלדע שוואַרצע יאָהר!

— וואָס זאָל איך טהון מיט אַ יידענע?

די נושאים שווייגען. וואָרען באמת, וואָס טהוט מען מיט איין אשה? אַ בעל־הבית, אַז ער קריגט אונטער דער פּעל, פּאַטשט מען אַמאָל אוים; דעם רב — ענטפערט מען אַ גראָב וואָרט, פערקריכט ער אין אַ מויזען־לאָך... אָבער איין אשה מיט יללות, מיט נעגעליך,.. אויף דעם איז שוין קיין הילף נישט פערהאַנען.

— ווייסטו וואָס, העשעל — חאַפּט זיך יונה אויף, ווי פון שלאָף — נעם איהם צו דיר.

— משוגע ביזטו, מטורף! איך האָב פאַר מיינע קיין ברויט נישט... שיינע ירידים היינט!

— פאַר צאָהלען, מיין איך!

— ווער וועט צאָהלען?

וויפיעל ווילסטו אַ וואָך?

— חאָטש אַ רובעל אַ וואָך — ענטפערט העשעל.

— אָבער, ווער וועט צאָהלען — פרעגט ער ווייטער.

מען ווייסט, אַז דאָס קניפּעל איז ביי שרה׳לען, נישט ביי יונה׳ן אין האַנד; ער קריגט אפילו אויף קיין טרונק־בראַנפען נישט; חאָטש פרנסה איז, ברוך השם, דאָ אַ קעסעל־מאַכער איז ער אַ גוטער!

— און אַז בעלי־בתים וועלען צאָהלען ?! — פרעגט יונה.
— אָה! זיי לויפען שוין!
— זיי מוזען צאָהלען — גיט יונה אַ טופּ מיט׳ן פּוס.
— יו־נה! — מאַכט דער צוקער־בעקער — לאָז דיך נישט גלוסטען! מיש דיך נישט אין קהל׳ישע זאַכען; שוין לאַנג נישט געווען קיין מחלוקת! ווילסט ווייטער אַ פייער אונטער־צינדען!

העשעל ראָטה אויך דאָס זעלבע:
— גיב מיר איבער דעם יתום, איך וועל איהם אָב־פיהרען אין בית־המדרש אַריין.
— אָבפיהרען וועל איך איהם אַליין — זאָגט יונה מיט אַ האַרטער שטימע.
— האַ! אַז דו האָסט זיך אָנגעציעפּעט!

ביידע נושאים הייבען מיט די פּלייצעס און גייהען זייער וועגס,

יונה שטייהט אַ ביסעל פערטראַכט. אַ מינוט שפּעטער שרייט ער זיי נאָך:
— העשעל, געדענק, פּאַר אַ רובל אַ וואָך!
— איך געדענק! ענטפערט העשעל פון ווייטען.
— עפּיס אַ דיבוק איז אין איהם אַריין... רחמנא ליצלן! — מאַכט דער צוקער־בעקער.
— נו, אַ רחמנות איז טאַקי — ענטפערט העשעל.
— אודאי איז אַ רחמנות, — מאַכט דער צוקער־בע־קער, — נור הערסטו, ברודער, וואָס איך וועל דיר זאָגען? רחמנות איז אַ טהייערער ביסען פאַר אָרימע לייט!

זיי נעמען זיך אָן אַ זייט און טרעטען אָב אין דער ערשטער בעסטער שענק אויף אַ טרונק־בראָנפען.

יונה שטייהט נאָך אַלץ מיט׳ן יתום ביי דער האַנד; ער האָט נאָך אַ ישוב.

4.

אין בית-המדרש צווישען מנחה ומעריב.

— וואָס טהוסטו דאָ, יונה'לע? — פרעגט מען צווישען מנחה ומעריב, אַז מען האָט יונה'ן אין בית-המדרש בעמערקט. אין שטעדטיל איז אָבער, ברוך-השם, שטיל, בערוהיגט מען זיך, און מען גייהט ווייטער, מיט'ן לולקע-ציבוק אין מויל, אָדער מען שטייהט אין רעדליך און מען רעדט. פון אבינגדורל'ן האָט מען שוין אָבגערעדט אַלדאָס גוטס, וואָס מען האָט נור געקענט, איז מען אַריבער אויף מקחים פון פראָדוקטען, ליציטאַציעס פאָליטיק. פון עמיגראַציעס האָט מען נאָך דעמאָלט נישט געוואוסט.

דעם יתום האָט מען בעסער בעגעגענט: ווער עס האָט איהם בעמערקט, האָט זיך אָבגעשטעלט אַ רגע, אַ זיפץ געטהון, טייל נאָך — אַ גלעט איבער'ן היטעלע...

פלוצלינג איז אַ גערודער געוואָרען, און אַלע אויגען האָבען זיך געווענדט צום שלחן אין מיטען בית-המדרש. יונה שטייהט שוין דאָרט, און האָט שוין אַרויפגעשטעלט דעם יתום אויפ'ן טיש. דאָס קינד לאָזט אַרויס אַ געוויין, וויל אַראָב פון טיש, וויינענדיג, זעצען זיך. ער האָט מורא פאַר דער הייך איבער דעם גאַנצען עולם. יונה אָבער לאָזט נישט. ער האַלט איהם אונטער ביים פאָדקאָלנער און בעמיהט זיך איהם צו בערוהיגען:

— שטיל, דוד'ל, — רוימט ער איהם איין, — שטיל, דיין טובה מיין איך!

דער יתום חליפעט, נור שטילער.

פון מזרח-וואַנד הערט זיך דערווייל אַ קול פון אַ בעל-הבית:

— מיט שטיוועל אויפ'ן שלחן? אַראָב, שייגעץ!

יונה דערקענט דאָס קול און ענטפערט געלאַסען נור פעסט:

שרעק דיך נישט, ראוב׳לע, שרעק דיך נישט, פרומע נשמה! בארפיס שטייהט ער, דער יתום; ער האט שוין לאנג קיין שטיוועליך נישט.

און דערהיצט פון זיינע אייגענע רייד, גיט ער צו מיט כעס:

— און דא וועט ער שטייהן, ביז די בעלי-בתים וועלען איהם פערזארגען.

דער עולם שווייגט פעראינטערעסירט.

— עס איהם אפילו — מאכט ווייטער יונה — שווער צו שטייהן, ער איז בארפיס געוועזען אויפ׳ן הייליגען ארט, ער האט זיך א פיסעל פערווונדט... שטייהן מוז ער דאך, רבותים! ער מוז, ווייל ער איז א יתום און דארף, מען זאל פאר איהם זארגען!

— זעה נור דעם בעל-טובה! — רופט זיך עמיצער אן פון א זייט.

— מעריב-דאווינען! — קאמאנדירערט איין אנדערע.

— חזן, צום עמוד! — רופט דער גבאי.

יונה גיט א קלאפ אין טיש אריין, אז עס הילעכט. די נאהענטע בעלי-בתים שפריגנען אב. ר׳ קלונימוס דער דיין, וואס האט, שטייהענדיג ביי׳ם שלחן, זייט דער יתום איז אויפ׳ן טיש, זיין שיעור אויסגעלערנט, און זיין אבגעמיטשעט און אפשר אויסגעהונגערט פנים פערשטעלט מיט דער האנד, נעמט זי צונד אוועק. אין די אלטע גראהע אויגען בעוויזט זיך א שטומער טיעפער צער.

— יונה — שטאמעלט ער — נישט מיט געוואלט...

— מען וועט נישט דאווינען! — שרייט יונה, חאפענדיג א לייכטער פון שלחן אין דער האנד אריין.

דער גבאי האט זיך צוריק אנידער געזעצט, דער חזן בלייבט שטייהן אין מיטען וועג צום עמוד, און יונה דרייהט זיך איבער צום דיין.

— רבי — מאכט ער מיט ניפט — דאווינען, מיינט איהר, ווילען זיי! חס-ושלום! די וועטשערע מיינען זיי! די ווייבער קאכען זיי שוין וועטשערע! עס וועט זיין א קאכענדיגע יויך

מיט קנאַקענדיגע בייגעל, אַ פעט שטיקעלע פלייש מיט בע־
טעמ'טען רויטען חריין, — און אפשר אַ ביסעל זיסע מייער־
ליך דערצו... און דער יתום האָט נישט צו עסען.

— נישט דיין דאגה! — שרייט עמיצער, אַ בעהאַלטע־
נער, פון מיטען אַ רעדעל אַרויס. ר' קלונימוס דיין פערשטעלט
צוריק דאָס פנים מיט די ביינעריגע הענד און יונה ענטפערט:

— עס איז יאָ מיין דאגה! איהר זענט אייך פון דער
לויה ווי די מייז צוקראָכען, און מיר דעם יתום איבעגעלאָזט!
ניט אייער ווילען איז עס געוועזען, נור אַ גאָט־זאַך! גאָט
וויים, וואָס ער טהוט! גאָט ווייס, אַז איין אָרימאַן האָט יודיש־
קייט אין הארץ, אַז יונה באַץ ווערט דעם יתום נישט אַוועק־
וואַרפען אָהן הילף!

דער יתום הייבט אָן צו פערשטייהן פון וואָס מען רעדט.
ער גליטשט זיך אַ ביסעל אויס, לייגט די רעכטע האַנד אויף
יונה'ס פלייצעס, און שטייהט אַזוי אָנגעשפאַרט, אונטערהאַל־
טענדיג מיט דער לינקער האַנד דאָס פערוואונדעטע פיסעל...

דאָס קאַפּאָטקעלע האָט זיך איהם פון איינציגען קנעפיל
אָבגעלאָזט. פון אונטער דעם אָבגעריסענעם העמדיל קוקט
אַרויס אַ שטיק אויסגעדאַרט לייב. אויפ'ן פנים ליגט עפּיס
אַ וואונדערליך־טרויעריגער שמייכעל... ער שרעקט זיך שוין
נישט פאַר'ן עולם; ער פיהלט, אַז יונה באַץ הערשט איצט
איבער אַלע, און אַז ער איז געשטיצט אויף יונה באַץ!

— זעהט, בעלי־בתים! זעהט, יודען, בני רחמנים! —
רופט יונה מיט אַ ווייכער קול — אַ געראַניעט פיסעל, באָרפיס...

— ביי מיר איז דאָ אַ פּאָר שטיוועליך! אַלטע נור גאַנצע...
יונה דערקענט דאָס קול.

— גוט! מאַכט ער, ר' יוסיל איז מנדר, אַ גוטע
התחלה... נור אָהן אַ העמד איז ער אויך!

איין אַנדערער איז מודיע, אַז זיין ווייב וועט אודאי
נישט קאַרגען עטליכע העמדליך פאַר אַ יתום.

— זייער וואויל, — זאָגט יונה — וויים איך שוין: הע־

בעלע וועט געבען ! און א בגד'ל ?...

עס איז דאָס אויך עמיצער מנדר ; יונה נעמט ווייטער אָן פאַר ליעב.

— נור עסען — רופט ער ווייטער — עסען, ווער וועט געבען ? פאַרוואָס שווייגט ר' שמעריל ? פאַר וואָס רעדט נישט דער ראש־הקהל ?

ר' שמעריל, אַ דיק יודעל מיט לאַנגע ברעמען, וואָס פערשטעלען איהם די אויגען אויפ'ן פערלאָפּענעם פנים, זיצט איבער'ן משניות און ריהרט זיך פון אָרט.

— נישט דאָ איז די קהל־שטוב—מאַכט ער שטיל און געלאַסען צו די בעלי־בתים, וואָס שטייהען אַרום זיין שטענדער, דו תשובה גיט איבער איינער דעם צווייטען. כהרף־עין פליהט זי איבער דאָס גאַנצע בית־המדרש : ר' שמעריל זאָגט, אַז נישט דאָ איז די קהל שטוב !

— אַ ממזר פון אַ יוד ! — בעמערקט עמיצער.

— אַ ביסמאַרק !

— אַ קע'טענע־גנב — פעררייכט איינער אין דער שטיל.

דערווייל רופט זיך נאָך אַ קול אָן פון מזרח־וואַנד, פון דער צווייטער מזרח־וואַנד :

— יונה — רופט עס — פאָלג מיך, יונה, לאָז געמאַך... היינט איז דאָנערשטאָג ביינאַכט... וואָס איז היינט פאַר אַ מאָדע ? עס איז קיין מנהג, קיין דין נישט אין אַ מיטען דאָנערשטאָג נישט צו לאָזען דאַוונען... גייה אַהיים, און שבת קום אין דער פריה, לאָז נישט אויסגעמען, מהיכי־תיתא...

— און שבת — שנייד איהם יונה אָב אַ תשובה—וועט ר' ירחמיאל דאַוונען אין דער היים ! אָבעסען און לייגען זיך אונטער דעם איבערבעט ? האַ ?

עס ווערט אַ געלעכטער : אַ חרוץ־עתיק יונה...

— הכלל, יונה, וואָס ווילסט דו ?

— עסען פאַר'ן יתום, איך פאַר מיר וויל גאָר נישט !

— עסען, רבותים, עסען פאַר׳ן יתום! — הייבט ווי־טער אָן יונה. נישט ווילענדיג, פאַלט ער אַריין אין טאָן פון „צוויי גילדוין צו מצוות, דריי גילדוין צו מצוות״. עס ווערט פרייהליכער אין בית־המדרש.

— איך נעם איהם אַהיים אויף וועטשערע, — הערט זיך אַ קול.

— גוט — רופט ווייטער יונה — איך אַ נדבה! פער־שרייבען וועט מען עס ר׳ יחיאל׳קעלען אויבען און אונטען! הערסט, יתומ׳ל — דרייהט ער זיך איבער צום קינד — אַ התחלה טובה האָסטו שוין! אויף לאַנג לעבען — אַ וועטשערע. און מאָרגען — דרייהט ער זיך איבער צום קול, וואָס האָט גע־רופען —, מאָרגען וואָס וועט זיין?

— זאָל זיין מאָרגען אָנבייסען איך! — ענטפערט דאָס זעלבע קול...

— און וואַרמעס?

— גוי! — שרייט מען פון אַ זייט, מאָרגען איז פרייטאָג!

— און שבת? — לאָזט יונה נישט אָב.

— שבת מעג ער אויך קומען צו מיר!

— און זונטאָג, פרעגט ווייטער יונה, און מאָנטאָג, און דינסטאָג, און די גאַנצע וואָך; און ווייטער שבת, און ווייטער אַ וואָך!

— וואָס האָסטו דיך אָנגעציעפּעט אָן מיר! איין בעל־בית בין איך דאָ?

— חס־ושלום! צו אַלע בעלי־בתים רעד איך! וואָל־טען אַלע געהאַט אַזאַ יודיש האַרץ ווי איהר, וואָלט שוין דער יתום אויפ׳ן טיש נישט געשטאַנען.

דער עולם שווייגט.

— דאַוונען! ווערט ווייטער אַ געשריי, אַ געטומעל.

— שיקט נאָכ׳ן ווייב, וועט ער אַנטלויפען! — הערט זיך איין עצה אין מיטען געטומעל. דאָס האָט יונה׳ן ווי אַ בליץ געטראָפען! אין איין רגע איז דער גרויסער, לאַנגער

יונה געוואָרען חי חוזק, בטל ומבוטל! דער וויץ האָט איהם געטראָפען, ווי גלית'ן דוד'ס גלאַט שטיינדיל. גלייך אין שלעף אַריין!

— דאַוונען! דאַוונען! שרייט מען שוין העכער. יונה שוויצט, הייבט די האַנד מיט'ן לייכטער נישט אויף; ער האָט דעם גאַנצען „שייגעץ" פערלוירען!

5.

איין אומגעריכטע הילף.

און ווער ווייס, וואָס מיט'ן יתום וואָלט געוואָרען, ווען נישט אַ הילף, פון גאָר איין אַנדערער זייט!

אויפ'ן בעלעמער פון ארון־קודש איז פלוצלינג אַרויפגעשפרונגען אַ שוואַרצער, בעוואַקסענער יונגערמאַן מיט אַ ספאָדיקיל אויפ'ן שפּיץ קאָפּ, מיט צוויי צופּלאָסענע פאות פון אונטער דעם ספאָדיקיל, צולאָפענע ציצית פון אונטער'ן אָפענעם חאַלאַטיל, און צוויי ברענענדיגע לויפענדיגע אויגען אונטער'ן ברייטען שטערן. —

— זעהט, זעהט — ווערט אַ גערודער — חיים־שמואל!

און איין אויגענבליק ווענדען זיך אַלע אויגען אָב פון שלחן צום ארון־קודש.

אפילו ר' שמעריל, וואָס איז ביז אַהער אַזוי רוהיג געזעסען ביים משניות, ווערט אויך עפּיס אונרוהיג, הייבט די ברעמען אויף.

— ווער? ווער? — פרעגט ער מיט זיין זיסען, נור דערשראָקענעם קול.

— חיים־שמואל, חיים־שמואל! חזר'ט מען איבער.

— רבותים! — שרייט דערווייל דער יונגערמאַן פון ארון־קדש אַראָב! — געדענקט, וואָס איך זאָג אייך! דער רבונו־של־

עולם, ווי אין די הייליגע ספרים שטייהט, איז איין אבי-יתומים! איהר טאָרט דעם יתום נישט פערלאָזען — אניט וועט איהר, חס-ושלום, אויך איבערלאָזען יתומים...

— אראָב, שייגעץ, פון בעלעמער...

— שרייט נישט, רבותים, איין אמת וואָרט וויל איך אויך זאָגען, א גוט וואָרט...

א גוט וואָרט וויל דער עולם הערען.

— שאַט, רבותים... יודען בני רחמנים זענט איהר, א יודיש הארץ האָט איהר, פאַר וואָס שווייגט איהר? איהר האָט — זאָגט איהר — א לאָך אין קעשענע?

עס ווערט א געלעכטער.

— לאַכט נישט, איך מיין ערנסט. איהר האָט קיין געלד נישט, אָרים קהל! איהר האָט נישט. ר׳ שמעריל האָט נישט!... מילא... וועל איך געבען געלד!

ביי די ווערטער ווערט ר׳ שמעריל אונרוהיגער. ער פערמאַכט דאָס משניות, הייבט זיך אויף פון אָרט און קוקט צום בעלעמער.

— יונה — רופט דער יונגערמאַן פון בעלעמר אריבער צום שלחן — האָסט וועמען איבערצוגעבען דעם יתום?

— א ודאי! — ענטפערט יונה, וואָס איז דערווייל צו זיך געקומען.

— וויפיעל דאַרף עס קאָסטען?

— א רובל א וואָך!

— זעהר וואויל! רבותי, איך גיב געלד: איך צאָהל א רובל א וואָך פאַר׳ן יתום!

— דו? דו? — ווערט א גערופעריי. מען ווייסט, אז דער יונגערמאַן האָט נישט קיין דרייער ביי דער נשמה.

— נישט מיין געלד! רבותי! הערט, איך גיב אייך נישט מיין געלד, מיין שוואָגער אייזיקיל׳ס געלד!

— אה! ווערט א געדרוישעריי. דער עולם פערשטייהט שוין אָן וואָס עס גייהט. דער שוואָגער אייזיק׳ל האָט א היתר-

שחיטה!

צונד ווערט שוין ר׳ שמעריל בלאַס. מיט אויפגעפלאַמטע אויגען הייבט ער זיך אָן צוצורוקען צום בעלעמער. דאָך איידער ער שטופט זיך דורך, רופט דערווייל דער יונגערמאַן:

— מיין שוואָגער גיט אַ חרם־קוויטעל... ער צאָהלט אַ רובל אַ וואָך פאַר׳ן יתום... ביז ער וועט בר־מצוה ווערען... אפילו ביז דער חופה...

דערזעהענדיג ר׳ שמערלין פאַר זיך, שוין אויפ׳ן ערשטען טרעפּיל פון בעלעמער, רופט ער דאָס איבריגע אין איין אָטעם:

— נור פאַר שחיטת עופות! נור פאַר שחיטת עופות! שרייט, עולם: יאָ!

און דעם עולם געפעלט די קונץ, און הייבט אָן שרייען מיט התלהבות:

— יאָ! יאָ! מסכים! מסכים׳ אַלע בעשטייהען!

ר׳ שמעריל איז שוין געשטאַנען ביי׳ם יונגענמאַן. ער האָט איהם שוין געהאַלטען ביי׳ם לאַץ אַראָבצושלעפּען „ווי אַ הורג" פון בעלעמער, נור פון געשריי „יאָ! יאָ!" און „מסכים" איז ער ווי פערטומעלט געוואָרען.

— שעחט אייזיק׳ל! — שרייט צולעצט דער יונגערמאַן. ער שפּרינגט אַראָב פון בעלעמער רעכטס, ער זאָל זיך מיט ר׳ שמערלין נישט טרעפען.

און ר׳ שמעריל קומט צו זיך צוריק, הייבט אָן רעדען, ווענדט זיך צום דין:

— ר׳ קלונימוס! ר׳ קלונימוס, ווי דערלאָזט...

שטייהט שוין דער אייגענער יונגערמאַן אין טלית ביי׳ם עמוד און גיט אַ געשריי:

— והוא רחום...

דער עולם צוהוידעט, צעוויגט זיך, ענטפערט פרייהליך און שמעריל׳ס קול ווערט פערטרונקען אינ׳ם דאַווענען.

ר׳ קלונימוס האָט נאָך אַלץ נישט אַראָבגענומען די האַנד פון פנים...

בשעת מגפה.

נשעת מגפה.

1

דאָס שטעדטעל שרעקט זיך .

„זי גייהט! אוי, זי איז שוין נישט ווייט! אַרום אין די דערפער איז סכנות נפשות! רבונו של עולם! וואָס טהוט מען ?". אל תפתח פה לשטן: דעם נאָמען פון דער מגפה טאָר מען נישט ברענגען איבער די ליפען, נור די שרעק לייגט זיך יעדען ווי אַ שטיין אויפ'ן האַרץ.

און עס קומען אַלע טאָג ערגערע ידיעות: אין אַפּט איז אַ וואַסערטרעגער געפאַלען מיט די קאַנען אין מיט'ן גאַס... אין אָסטראָווצע האָט מען צוויי יודען געפּאַלמעסט. אין בראָט־קאָוו זיצט אַ דאָקטאָר מיט אַ סטודענט פון וואַרשוי. ראַחעוו און אָבגעשלאָסען, מען לאָזט ניט אַרויס און ניט אַריין.

גאַנץ ראַדאָם איז אַרומגענומען מיט אַ צעפּ פון קאָזאַקען... אין צוויזמיר, רחמנא ליצלן, זאָגט מען, פאַלען מענשען ווי פליגען... אַ שרעק!

דער האַנדעל ווערט שוואַכער, דאָס פרומקייט שטאַרקער. תבואה־סוחרים האָבען זיך מורא צו ריהרען פון אָרט. דער גרויסער יוסיל האָט שוין זיין פערד־און־בודקע פערקויפט — אַ שאָד דער האָבער; די תבואה־מעקלער ציהען אַלע טאָג פעסטער איין די גאַרטלען אויפ'ן ליידיגען מאָגען, און די שטיבער ווערט אַלע וואָך מעהר רחבות: מען טראָגט אַרויס יעדען פרייטאָג עפּיס אַנדערש צו פערזעצען אויף שבת! אַ בעל־מלאכה, אָפּט אפילו אַ בעל־הבית, האַפּט איין איבריגען טרונק־בראַנפען, צו מאַכען זיך אַ האַרץ, אויף קוראַזש... פון דעם

האָט דאָך אַ שענקער קיין פרנסה נישט, און אַ פויער זעהט מען זעלטען אין שטעדטיל... פאַר דאָס — האָט דעם רופא'ס ווייב אויסגעטהון דאָס שייטעל און אָנגעטהון אַ האָהרבאַנד. אַ בעהאַל־טענער משכיל האָט פערברענט בריש־גלי איין „אהבת ציון" און גע־נומען זיך צו תהלים זאָגען. די דיענסט פון בעדער איז געקומען צום רב, אַרויסנעמען אַ תשובה, באשר... זי פלעגט אַלע פרייטאָג אַריינקוקען דורך אַ שפאַרע אין באָד אַריין צו די מענער... עפּיס אַ יונגערמאַן, מען וויל נישט פורם בשמו זיין, פאַסט שוין אַ גאַנצען חודש און קלערט נאָך אַ פרוש צו ווערען. גאָט ווייסט, פאַרוואָס פאַר וואָס אַ זינד! טייל שניידער טראָגען אָב דעם יתור; קצבים גיבען אַ גרעסערען צולאָג. איין ירוחם חלפן האַלט זיך נאָך, נעמט ניט ווייניגער פאַר 10 פּראָצענט אַ חודש אויף אַ חרם־קוויטעל, מיט אַ משכון... דאָס איז אַ הארץ — אַ קיזעל־שטיין!

און די פּנים'ער זענען געל און בלאַס, די ליפּען—ברוין־און־בלאָה, די אויגען—קיילעכדיג גרוים, די ק[illegible]—אַראָבגעלאָזט... און די גאַס איז שטיל: צוואָרפענע, קליינע קופּקעלעך מענ־שען, מענער בעזונדער און ווייבער בעזונדער, שטייהען און סוד'ען זיך אָהן לשון, שאָקלען מיט די קעפּ, מאַכען מיט די הענד און הייבען אַלע מאָל אויף די פּייכטע אויגען צום בלוי־ערנעם הימעל, וואָס האָט זיך אויסגעשפּרייט איבער'ן שטעט־טיל... עס איז שטיל אפילו אין בית־המדרש ביי מנחה ומעריב... פאַר דאָס איז פול די עזרת נשים אפילו צו מנחה ומעריב. אַלע מינוט רייסט זיך אַ יעמערליך געוויין דורך די אייזערנע קראַטען פון דער ווייבערישער שוהל אַרוים, אַז האָהר און נעגיל שטעלען זיך ביי די מענער קאַפּויר! עס איז יעדע נאַכט כל נדרי; מען באַט זיך אין טרערהען.

וואָס טהוט מען? וואָס פאַר אַ עצה, וואָס פאַר אַ ראַט?

אין וואַרשאַ — פערציילט מען, האָט מען טוי־הייזער געעפענט פאַר אָרימע לייט, אַ ביליגע קיך געמאַכט; מען טיילט — קויהלען, קליידער, עסען אומזיסט. אַלץ זייערע

מיטעל... אַלץ נאָכטהון די אומות העולם און אפשר דעם פּאָליצמייסטער צוליעב! דאָ האָט מען אַנדערע צדקות: „מאיר בעל־נס״, גוטע יודען... און אפילו ווילכטיגע סגולות! באַלד שבת־צו־נאַכטס שטעלט מען אויף די בענש־ליכט אין די פענ־סטער... אונטערן שטעדטיל האָט וואסיל אַ מיהל; מען וועט איהם ביינאַכט אַוועק „לקחינען״ די סטאָווידלעס און בעגראָ־בען אויפ׳ן הייליגען אָרט; מען וועט חתונה מאַכען אַ יתום מיט אַ יתומה; מען וועט אַיינרייסען שוהלען און קברים. מען וועט אַלץ טהון. ליידער אָבער זענען די אַלע סגולות אייביגע זאַכען, און דאָך איז ביי דער ערשטער מגפה, שנת תק״ץ, דער גאַנצער מאַרק בעוואַקסען געוואָרען מיט גראָז און אין מיטען איז נור אַ פּאָר סציעזקים געוועזען, אויסגעטרעטען פון דער חברה נושאים.

און אויסער דעם, און נאָך שרעקליכער פאַר דער מגפה, זע־נען: די דעזינפעקציע, איזאָלאַציע און, רחמנא ליצלן, דאָס פּאָל־מיסען... אַ מענש לעבט נישט אייביג, שטאַרבט נישט מעהר ווי איין מאָל... נור טויט און לעבען איז ביים בעל רחמים אין דער האַנד; עס העלפט וויינען, בעטען, תשובה טהון; צדקה איז אַ רפואה... יענץ אָבער איז אין גוי׳שע הענד; מען נעמט אַרויס דעם מאַרך פון די ביינער, עס קאָסט אָב ממון מיט דמים, און — מען פּאָלמיסט! מען צושניידט אַ מת, רחמנא ליצלן, אויף פּיצפּיצליך, מען איז מקבר אָהן תכריכים; אין סמאָלע... אין שפּיטאָל ווייטער, סמ׳ט מען... מען פער־ברענט אומשולדיג בעטגעוואַנט, אָדער מען מאַכט אַ צעפ פון קאָזאַקען, האָטש אַלע זאָלען שטאַרבען פון הונגער, אָדער איינער זאָל אויפפרעסען דעם צווייטען... האַ! מען מוז אָנ־הייבען טהון, מען קען דעם שונא אין שטאָדט נישט אַריינ־לאָזען!

עס שטייהען שוין בענש־ליכט אין די פענסטער, מען קוקט זיך שוין אום אויף וואַסיל׳ס מיהל, מען רעדט שוין וועגען חתונה מאַכען אַ יתום מיט אַ יתומה! און די שרעק

וואַקסט פון טאָג צו טאָג... מען האָט געהאָפט, אַז די סכנה וועט אַריבער צוזאַמען מיט'ן זומער, מיט די גרויסע היצען...
עס איז שוין אַלץ אַריבער, עס איז שוין נאָך ימים נוראים... עס איז, ב"ה, נאָך סוכות... די קעלט נעמט שוין דורך די ביינער, עס ווייזט זיך אָפּט אַ ביסעל שניי, און די מגפה רוקט זיך אַלץ נעהנטער און נעהנטער! גאָט זאָל שומר ומציל זיין!

2.

צוויי שרעקען זיך נישט.

און דאָך זענען דאָ אין שטעדטיל צוויי פּאַרשוין, וואָס שרעקען זיך נישט; נאָך מעהר — זיי האָפען אויף דער מגפה!
די צוויי פּאַרשוין זענען: דער יונגער דאָקטאָר סאַוויצ־קי, אַ קריסט, און, להבדיל, יוסיל דער ישובה־בחור.
סאַוויצקי איז דריטהאַלבען יאָהר צוריק אהער געקומען באַלד נאָך דעם ענדיגען דאָס אוניווערזיטעט... געקומען איז ער אַ גוטער קריסט, אַ דימענט! ממש מחסידי אומות העולם... מען האָט זיך געוואונשען, דער וואָיט זאָל אַזאַ גוטער זיין, עס האָט אין דעם מענש קיין פּיצעל גאוה נישט געשטעקט; ער האָט זיך גאָר נישט געהאַלטען גרויס; יעדען זיך אָבגע־גריסט, אפילו אַ קינד, אפילו אַ יידענע! אַלטע לייט פלעגט ער אָבטרעטען פון וועג... יודישע פּיש האָט ער ליעב גע־האַט, ווי דאָס לעבען... און אַלע בעלי־בתים האָבען איהם שטאַרק מכבד געוועזען: מען האָט זיך פאַר איהם געניינט, אַראָבגענומען אפילו דאָס גאַנצע היטעל. מען פלעגט איהם שיקען חלה אויף שבת, פערבעטען אָפּט אויף פּיש. מען האָט איהם געוואונשען כל טוב, נור — גענוצט האָט מען

איהם נישט... ווער דארף דאָ אַ דאָקטאָר? אַ רופא איז וויה־ביג? און בפרט אַזאַ רופא! ער גיט נור אַ קוק אויפ'ן חולה, ווייסט ער שוין, וואָס עס איז איהם... דעריבער איז טאַקי קיין וואונדער נישט, וואָס דער אַפּאָטהעקער נעמט אָן זיינע רעצעפּטען! מעגליך איז דאָך, אַז איין אַנדערער דאָקטאָר וואָלט גיכער פּראַקטיק געהאַט. עס זאָל, למשל, געווען אַראָבקומען איין אַלטער דאָקטאָר, איין אָנגעזאָפּטער, מיט גרויסער פּראַקטיק... דאָ איז אָבער אַראָבגעקומען אַ יונגער שנעק, וואָס קען זיך קיין וואָנסע פון דער אייבערשטער ליפּ נישט אַרויסציפען, מיט אַ יונג, בלאַס פּנימ'ל, ווי ביי'ן אַ בהולה. אָנגעטהון ווי אַ „פּירציג", אַ „פּראַנטיל"; ערשט פון „חדר" אַרוים! און אַזוי ווי די אייער ווילען שטענדיג קלוגער זיין פאַר די היהנער, מוז ער זיין אַ חולק אויפ'ן אַלטען רופא, וואָס האָט שוין די צייהן אויפגעגעסען אין דער מלאכה! מוז ער זאָגען, אַז די קראַנקע נעמען צופיעל ריצין־עהל, אַז געהאַקטע באַנקעס זענען אַ סכנה, בפרט ביי אַ קינפּעטאָרין — פּיאַווקעס הייסט ער שטעלען אויף דער שויב — זיי זאָלען נישט שאַטען... פון טרוקענע באַנקעס מאַכט ער חוכא־וטלולא, און גלויבט נישט אפילו אין זאַלבען... איהר האָט נאָך געהערט, אַ דאָקטאָר אָהן אַ זאַלב, אָהן אַ ביסעל בלוט־צאַפּען, ממש אָהן באַנקעס? און גייה נוץ אַזוינס! דער אַפּאָטהייקער אַליין דרייהט מיט דער נאָז אויף זיינע רעצעפּטען! פאַר צוואַנציג גראָשען אַ רעצעפּט!

סאַוויצקי האָט זיך געהאַלטען אַזוי אַ האַלב יאָהר: גע־פיהרט איין אָפענע מלחמה מיט'ן רופא, און אַ בעהאַלטענע מיט'ן אַפּאָטהייקער. מיט די בעלי־בתים האָט ער אַלץ נאָך גוט געלעבט.

עס האָט אַזוי לאַנג געדויערט, ביז ער האָט אויפגע־געסען די פּאָר גילדען, וואָס ער האָט פון ערגיץ געבראַכט. מיט דער צייט האָט ער זיך נאָך פערשולדיגט: פאַר דירה־געלד, פאַר פלייש, פאַר שפּייז, פאַר קליידער; אומעטום איז

ער געווען אַ בעל חוב, און די בעלי חובות ווערען מיט יעדען טאָג אומגעדולדיגער . . .

און איינמאָל, אַז דער קצב האָט צוריקגעשיקט די דיענסט אָהן פלייש, האָט סאַוויצקי אַראָבגעלאָזט די פליגעל און אָנגעהויבען מודה זיין, אַז בלוט-צאַפּען דאַרף מען, אַז ריצען-אייל מעג מען נעמען יעדע מינוט . . . מיט דעם האָט ער זיך אָבער גאָר נישט פערבעסערט; וואָרום — ערשטענס האָט מען איהם ניט געגלויבט, אַז ער מיינט עס ערנסט; ער וויל נור אפשר אַריינגאַרען דעם עולם! צווייטענס, ווייטער, אויב ער איז אַליין מודה דעם פעלדשער, דאַרף מען דאָך איהם אודאי אויף ערב יום כפור!

סאַוויצקי האָט ווייטער פון ערגיץ געקריגען אַ פּאָר גילדען (ביי קריסטען טרעפען זיך אָפט ירושות פון רייכע פעטער און מוהמעס), האָט ווייטער געקוועהלט זיך אַ האַלב יאָהר אומזיסט, און איז ווייטער אויף איין המצאה געפאַלען: ער איז פּלוצלינג געוואָרען איין אַנטיסעמיט, אָבער גאָר אַ שאַרפער אַנטיסעמיט.

ער האָט אויפגעהערט צו גריסען. טיילמאָל פלעגט ער אפילו אָבשפּרונגען און אויסשפּייען פאַר אַ יוד . . .

דעם וואָס האָט ער אָנגערעדט, ער זאָל, האָטש עס גייהט צו ווינטער, אַראָבטרייבען עטליכע יידישע פאַמיליעס פון פּויערישער ערד . . . איז געקומען אַ נייער סטראַזשניק (די אַלטע האָבען שוין געהאַט זייער פעסט „לא יחרץ" געלד) פלעגט ער איהם אַליין אַרומפיהרען אין אַלע הייף און אָנווייזען, וואו אומריינקייט איז . . . דעם אַפּאָטהייקער האָט ער איינמאָל געזאָגט, אַז, ווען ער זאָל זיין אויף זיין אָרט, וואָלט ער אַלע יודען פערסמט! . . . און נאָך, און נאָך אַזוינע זאַכען . . .

די המצאה האָט שוין אַ ביסעל געהאָלפען! טייל בעלי־בתים האָבען איהם אָנגעהויבען רופען, צאָהלען פאַר וויזיטען, האָטש מען פלעגט צורייסען די רעצעפּטען אָדער אויס־

גיסען די מיקסטורען און אַרויסוואַרפען די זאַלבען,—דעם שונא ישראל מוז מען פערמאַכען דאָס מויל... עס איז אויך גע־ווען אַ מין חורש, אַ מין „לא יחרץ געלד”... אויף פרנסה האָט עס דאָך נישט גענוגט!

מעהר קיין המצאות האָט ער נישט געהאַט, עס איז שוין קיין האָפנונג נישט געווען, עס זאָל זיך פערבעסערן.

דערצו האָבען זיך איהם נאָך געמאַכט עטליכע אומגליק־ליכע צופאַלען: ער האָט אַ יינגעל ניט געקענט אַרויסנעמען איין אַרבים פון איין אויער... אַ קראַנקער האָט זיך יאָ אַמאָל איינגעשטעלט דאָס לעבען און גענומען זיין רעצעפט, איז ער פונקט אין אַ וואָך אַרום געשטאָרבען! דאָס ערנסטע איז גע־ווען, וואָס ער האָט זיך איינמאָל נישט איינגעהאַלטען און געזאָגט, אַז היץ איז גאָר קיין קרענק נישט נור אַ רפואה. עס איז גאָר אַ מין כלי זיין, מיט וואָס דער גוף אַליין וויל גובר זיין די קרענק!... ווער עס האָט געהערט האָט שיעור נישט געפלאַצט פון געלעכטער... נאָך מעהר האָט מען געקייכט פאַר לאַכען אַז עס האָט זיך געטראָפען, מען האָט איהם גע־רופען צו'ן אַ יולדת, אַרויסצונעמען דאָס „אָרט”. די שטאָדט־באָבע איז גראָד אַרויסגעפאָהרען אין אַ דאָרף אַריין, און מען האָט ג ע מ ו ז ט קומען אויף זיינע הענד! די נאַרישע הכנות, וואָס ער האָט געמאַכט! ער האָט געהייסען אַריינגעבען אַ שיסעל וואַסער, אַ שטיקעל זייף! ער האָט אין דער שיסעל עפּיס אַריינגעגאָסען פון אַ פלעשעלע, וואָס ער האָט מיטגע־ברענגט. דער עולם שטייהט אַלץ און קוקט, מען מיינט אַז ער טהוט דעם אַפּאָטהייקער להכעיס, און מאַכט אין דערהיים די רעצעפּט, אָדער גאָט ווייסט, וואָס דאָ ועט זיין... צום סוף נעמט ער פשוט און וואַשט זיך די הענד!— און הענד האָט ער דוקא געהאַט ריינע ווי גאָלד, ווי דער שטייגער איז ביי קריסטען!— וויניג נאָך, נעמט ער אַ מעסעריל און ריי־ניגט אונטער די נעגיל, להבדיל — אַ כשר'ע יידענע אין מקוה אַריין! דערנאָך פערשאַרצט ער די הענד און וויטער געוואַ־

שען... עס איז דען גאַר נאָך צודערצייהלען? הלנות פון אַ קונצענמאַכער... דערנאָך האָט ער אפילו גליקליך אַרויסגע־נומען דאָס „אַרט". די יולדת, וועלכער עס איז איהר ניט געוועזען צום ערשטען מאָל, האָט אפילו געזאָגט, אַז ער האָט אַ שמלערע האַנד פון דער באָבען, און מאַכט עס. ווען נישט די משוגע'נע הויות, געשווינדער; נור ווער קען אויסשטייהן אַזוינע הלנות? און וואָס טהוט מען, אַז עס אין שטוב נישטאָ קיין זייף? דאָ איז גראָד אַ וועש געוועזען, אבער ווייטער?

דאָס אַלץ צוזאַמען האָט געבראַכט דערצו, אַז סאַוויצ־קי'ן איז געגאַנגען, ווי אַ רשע אויף יענער וועלט. און נאָך דריטהאַלבען יאָהר האָט ער איינגעזעהען, אַז ער וועט דאָ נישט אויסהאַלטען, אַז, בחרפתנו, די הויזען שווימען שוין אויף איהם אַרום. ער ווערט פון טאָג צו טאָג דאַרער און קען נאָך אַריינפאַלען אין אַ קרענק. האָט ער שוין געוואָלט מאַכען פליטה. דערווייל — זי גייהט!

— ניין! אין אַזאַ צייט פאַהרט מען נישט אַרוים פון אַזאַ שטעדטיל! עס וועט זיין אַ גאָלדענע צייט! עס איז שוין אפילו געקומען אַ „פריקאַז", מען זאָל אויפשטעלען אַ „באַראַק" פאַר קראַנקע אויף חאָלעריע און אָבזונדערן אַ הויז פאַר זיי־ער הויזגעזונד. און חאַטש קהל האָט זיך געלאָזט קאָסטען און איבערגעקויפט דעם וואָיט מיט די סטראַזשניקעס, מען זאָל די „הוצאה" נור פערשרייבען, און ניט איבערשרעקען דאָס שטעדטיל, —האָט דאָך יעדערער געפיהלט, אַז זי גייהט, אַז זי רוקט זיך! אַז עס איז פאַר יעדען סכנות נפשות און פאַר סאַ־וויצקי'ן אַ גליק! ער וועט נעמען ביי דער רעגירונג דריי—פיער רובל אַ טאָג; די קראַנקע וועלע צאָהלען בעזונדער... געזונדטע וועלען צאָהלען, מען זאָל זיי נישט, חס ושלום, האַלטען פאַר קראַנקע. און אַלע יודעלעך וועלען צאָהלען: פאַר יאָ־דעזינפעקציע, נישט־דעזינפעקציע, יאָ־איזאָלאַציע, נישט־איזאָלאַציע, פאַר אַריין און אַרויסלאָזען, פאַר רעדען און

שווייגען, און דער עיקר — „קבורה געלד״! פאַר אום געפאַל־מעסט, אָהן סמאָלע...

סאָוויצקי לעבט אויף! עס ווערט איהם פריילליך אויפ'ן האַרץ.

ער שפּאַציערט אין די גאַסען, פּייפענדיג אַ פריילליך לידעלע. ער קוקט יעדען לוסטיג אין פּנים אַריין; ער קוקט אין אַלע טירען, אין אַלע פענסטער אַריין: יודעליך האָבען זיך ליעב צו בעהאַלטען; אָה! ער וועט נישט לאָזען! זיי וועלען איהם פאַר אַלע יאָהרען בעצאָהלען! ער וועט זיך אָבנעמען זיינס!

דערנאָך וועט ער אַרויס פון פערהאַקטען שטעדטיל און חתונה האָבען! וואָרען, ווען האָט ער דאָ? דעם אַפּאַטייקערס טאָכטער, די מיאוסע בריאה?

3.

דער צווייטער, וואָס שרעקט זיך נישט.

חתונה האָבען וויל אויך יוסיל דער ישיבה־בחור, און האָפט אויך דעריבער אויף דער מגפה. ער איז איין אָרימער יתום אין שטאָדט. די בעלי־הבתים זאָלען אפילו וועלען, קענען זיי קיין אַנדערן יתום נישט קריגען; מען וועט איהם מוזען חתונה מאַכען!

און עס ווילט זיך איהם שטאַרק חתונה האָבען. און עס איז קיין וואונדער נישט! ער האָט עס בירושה: זיין טאַטע, זיין זיידע אין זיינע יאָהרען, האָבען שוין אפילו קינדער בעגראָבען. אַכטצעהנטען יאָהר איז ער אַלט! „ללעג ולקלס״ איז ער. „אַלטער בחור״ רופט מען איהם, „בוגרת״... ביי טאָג אין בית־המדרש האָט ער קיין רוה נישט. די ווערטליך

אויף זיין השבון שטעלען איהם ווי שפילקעס. ביינאַכט איז נאָך ערגער! איינער אַליין ליגט ער אין בית־המדרש אויף דער האַרטער באַנק און שלאָפט נישט גאַנצע נעכט... בייזע חלומות לאָזען איהם נישט שלאָפען; אויף די גלייכע ווענד וואָלט ער געקראָכען...

ער בעט זיך אין הלש'ט פאַר שכנים, מען זאָל איהם דערען אַ שידוך! רחמים, בעט ער זיך, און הערט פון יעדען אַליך די אייגענע תשובה: סיידען מיט דער מלכה שבא! ווער וועט דיך נעמען, פאַרך?

דעם „פאַרך" האָט יוסיל גראָד נישט געהאַט; פאַר דאָס האָט ער אָבער געהאַט אַנדערע מעלות... אַהער געקומען איז ער פאַר אַ יאָהר פערצעהן מיט'ן פאָטער — אַ פאַקענטרעגער, וואָס איז, דורכפאָהרענדיג, דאָ קראַנק געוואָרען, און לא עליכם, געשטאָרבען. אפילו די מוטער האָט ער נישט געקענט, דעריבער פלעגט ער טאַקי וואַנדערן פון קינדהייט אָן צוזאַמען מיט'ן פאָטער.

קהל האָט רחמנות געקריגען, בעלי־הבתים האָבען אויס־געקויפט אַלע ספרים, דערפאַר בחצי חנם דעם פאָטער בע־גראָבען, אפילו אַ שיינע קרקע געגעבען. דעם יתום האָט מען אריינגענומען אין תלמוד־תורה און געהייסען שלאָפען אין בית־המדרש. געגעסען האָט ער טעג, ווי ער היום.

אין אַ האַלב יאָהר אַרום, האָט יוסיל אין בית־המדרש געמאָזעלט, דערנאָך געפּאָקט און געקריגען אַ געשטיפּעלט פּנים ווי אַ ריב־אייזען.

אין אַ יאָהר אַרום האָט איהם איין אַנדער אומגליק גע־טראָפען: אין בית־המדרש איז געוועזען איין אַלטער, צושפּאַל־טענער אויווען, און ער איז שוין דעמאָלט דער אָפיציעלער הרוּ־בע־הייצער געוועזען. דער אויווען איז געוועזען איין אַלטע קאַ־ליקע און האָט שוין קיין היץ נישט געהאַלטען. בייטאָג איז נאָך געווען צו דערליידען; ביינאַכט פלעגט ער אָבער אויסגע־פרוירען צו ווערען. פון די לאַכים, וואָס די בעלי־בתים האָבען

איהם געשענקט פאַר אַ יום־טוב, האָט ער זיך קוים געהאַט צו קליידען, צוצודעקען זיך האָט איהם שטענדיג געפעהלט. איינמאָל האָט זיך יוסיל מיישב געוועזען, און אַוועקגעגנב'עט דעם שליסעל פון האַלץ־קאַמער. ער האָט אָנגעהויבען גנב'ענען האָלץ און יעדען טאָג שטאַרקער און שטאַרקער צו הייצען, און זיצען קעגען פייער און וואַרמען זיך. איינמאָל האָט איהם גאָט, ווי דער עולם זאָגט, פאַר דער גנבה געשטראָפט, דער אויווען האָט פלוצלונג געפלאַצט, אַ שטיק איז אַרויסגעפאַלען און צובראָכען אידם אַ פוס... דער שטאָדט־רופא האָט איהם אפילו דעם פוס אויסגעהיילט, נור ער איז געבליבען שוין קערצער פאַר'ן צווייטען, און יוסיל הינקט פון דאַמאָלס אָן!

דערצו איז ער קיין עילוי ניט געוועזען, קיין גרויסער מתמיד אויך נישט... ווער וועט אַזוינס אויסהאַפען? ווער וועט זיך אויף אַזוינס לאַקאָמען? קיין וואַסערטרעגער וועט אויך אַזאַ איידעם ניט נעמען. און דאַ, ווי אויף להכעיס, האָבען ביי איהם די אויגען געברענט ווי ברענענדיגע קוילען, דאָס האַרץ האָט געקלעמט און געבענקט און געקרענקט נאָך עפּיס... אָפט פלעגט זיך איהם דער קאָפּ פערדרייהען, און די אויערן האָבען איהם ווי גלאָקען געקלונגען און עס האָט איהם געוואָרפען, ווי אין אַ פיבער, היץ און קעלט, היץ און קעלט...

נור ווער קוקט זיך אום אויף אַ יתום!

די בעל־בתים זענען יוצא דערמיט, וואָס זיי גיבען איהם טעג... אויך, אומשטיינס געזאָגט, וואָס פאַר איין עסען מען גיט איהם! וואָס איז, עולם הבא וועט מען פונ'ם האָבען? אַ יונג וויל נישט לערנען, אַז ער זיצט איבער אַ ספר און איז גאָר אויפ'ן עולם הדמיון, מען רעדט צו איהם און ער הערט נישט! אין מיטען האַפּט ער זיך אויף, שפּרינגט אָב פון אָרט, לאָזט איבער דאָס ספר נישט פערמאַכט, און לויפט אַרום ווי משוגע אין בית־המדרש, קעהרט אום אַלע שטענדער, וואַרפט אום מענשען, גלייך דער טייוועל וואָלט איהם געטראָגען...

אַ משוגענער, אַ פלוט! — האָהר־פלאַקס, קנאָכען,

פערשימעלט ברויט, אייערנעכטיגע קאשע איז אויך איין עבירה איהם צו געבען... וואס האט מען פונ'ם? — זיין גליק נאך וואס ער איז א יתום!

אז עס מאכט זיך אזא „בן״ ביי טאטע-מאמע, גיט מען די סחורה אוועק צו א בעל-מלאכה... איבער א פרעמד קינד וויל קיינער נישט שאלטען. ווער וויל אזוינס אויף זיך נעמען? דער פאטער איז געוועזען א יוד א למדן, ביז אין דער לעצטער מינוט האט ער מיט מענשען גערעדט פון תורה, געשטארבען ווי א צדיק, אין חודש ניסן, און נאך א שארפער, אבער גאר א שארפער ודוי... נו גייה גיב זיינס א קינד צו א בעל-מלאכה! ווער וועט אויף זיך נעמען אזא פערענטפער פאר א שוכן-עפר?

און יוסיל וואקסט איינער אליין אין בית-המדרש; ביי-טאג עסען איהם די ווערטליך אויף די גאל, ביינאכט זויגען איהם בייזע חלומות דאס בלוט פון די אדערן... שוין צוויי-דריי יאהר, אז ער האט קיין מנוחה נישט!

אין דער התחלה האט ער זיך נישט געלאזט; ער האט געוואוסט, אז דאס זענען שלעכטע געדאנקען, הרהורים רעים. די געדאנקען זענען אבער אלע מאל שטארקער, און זיין ווי-לען שוואכער און שוואכער געווארען, און ער האט אנגעהויבען פאסטען תעניתים. עס האט אבער נישט געהאלפען! תהלים זאגען — קיין פעולה נישט! לערנען — אז ער זעהט קיין אות נישט! פאר די אויגען פליהען איהם פייערדיגע רעדער!

ער האט געזעהען, אז דער יצר-הרע איז שטארקער פון איהם, האט ער אראבגעלאזט די פליגעל, אויפגעהערט זיך אנטקעגען צו שטעלען! — ער האט זיך נור געטרייסט, אז ער קען דאך אמאל חתונה האבען! און ער האט געווארט אויף שירוכים, און אז זיי זענען נישט געקומען צו איהם, איז ער געגאנגען צו זיי, די בושה אין א זייט! נור נישט אזוי געשווינד ערבייגט מען די בושה.

חדשים גאנצע האט געדויערט, איידער ער האט זיך

איינגעשטעלט צו רעדען מיט אַ שדכן, פריהער מיט איינעם, דערנאָך מיט'ן צווייטען, דערנאָך מיט אַ דריטען, ביז ער איז אויסגעגאַנגען די גאַנצע שטאָדט שדכנים... און אַז דער לעצטער האָט איהם אויך געענטפערט די אייגענע תשובה, אַז נור די מלכה־שבא וועט איהם נעמען, איז ער אַריינגעפאַלען אין אַ מרה־שחורה.

עס איז איהם נמאס ומאוס געוואָרען דאָס לעבען.

איינמאָל ביינאַכט איז איהם דורכגעפלויגען אַ געדאַנק דורכ'ן ברענענדיגען מוח, אַז איידער אַזאַ לעבען, איז בעסער שוין דער טויט.

עס האָט זיך ביי איהם אָנגעהויבען אַ נייע מלחמה מיט'ן נייעם זינדיגען געדאַנק, און ער האָט ווייטער נישט גובר גע־וועזען! צום ערשטען מאָל איז ער, דער געדאַנק, דורך ווי אַ בליץ און נעלם געוואָרען... דעם צווייטען טאָג איז ער דאָך צוריקגעקומען און שוין לענגער געוויילט; דעם דריטען טאָג האָט ער שוין געטראַכט דריבער לענגער. ער האָט זיך דער־מאַנט, אַז יענע וואָך איז געווען אַ שטאַרקער ווינד, מן הסתם האָט זיך עמיצער געהאָנגען... אפשר אַ גוי? ניין! צוליעב אַ גוי וועט קיין ווינד נישט זיין; מן הסתם אַ יוד! פאַר אַ יאָהרען איז אַ יוד דערטרונקען געוואָרען אין מקוה — חיים שניידער. ווער ווייסט, אפשר האָט ער זיך אומיסנע דער־טרונקען? וואָס טהוט אַ שניידער אין מיטען יאָהר אין מקוה? מילא ערב יום־כפור געהען אַלע אין מקוה אַריין, אָבער אין אַ שיינעם העלען מיטוואָך?

אַ פאָר טאָג שפעטער האָט עס איהם אויך געצויגען ווי מיט צוואַנגען אין מקוה אַריין. „וואָס שאַדט עס? גייהן מעג איך דאָך?". איז ער געגאַנגען. ער האָט זיך דאָך אפילו נישט אויסגעטהון. ער האָט געפיהלט, אַז קוים גייהט ער אַריין, וועט ער שוין פון דאָרט נישט אַרויס; וועט ער שוין דאָרט בלייבען!... געשטאַנען איז ער דאָך אַ גוטע שעה איבער דער מקוה; ער האָט זיך נישט געקאָנט אָברייסען פון איהר,

געקוקט אויפ'ן ברודיגען וואַסער און בעטראַכט, ווי זיין שוואַך בילד ציטערט פון אויבען אַרום. דערנאָך האָט זיך איהם פאַר־געשטעלט, אַז דאָס איז גאָר נישט זיין, נור חיים שניידערס בילד, אַז חיים שניידער שמייכעלט און רופט איהם: „קום, קום! דאָ איז אַזוי שטיל, אַזוי קיהל, אַ מחיה!" —

עס איז איהם היים געוואָרען, און איז אַנטלאָפען פאַר שרעק! ערשט אין גאַס איז ער צו זיך געקומען. פערבייגייהענ־דיג פאַר אַ שטריקענמאַכער, האָט ער בעמערקט, אַז די שטריק ליגען הפקר; דער שטריקענמאַכער איז ערגיץ אַוועקגעגאַנגען... פאַרוואָס איז ער אַוועקגעגאַנגען? וואו אַהין? עטליכע אַזוינע נאַרישע שאלות זענען איהם דורכגעפלויגען דורכ'ן מוח, בשעת ווענן די הענד אַליין, אָהן זיין ידיעה, האָבען אַוועקגעגנבעט אַ שטריק, וואָס איז גראָד בעזונדער געלעגען ביי דער שוועל.

די גנבה האָט ער ערשט אין בית־המדרש בעמערקט, ער האָט זיך שטאַרק געוואונדערט. ער פערשטייהט נישט ווי אַרום דער שטריק איז צו איהם געקומען אין קעשענע אריין!

— עס איז אַ גאָט־זאַך! טראַכט ער מיט טרערען אין די אויגען. גאָט אַליין וויל, איך זאָל מיר דאָס לעבען נע־מען, איך זאָל מיך הענגען! און אַ מין ביטערליך־יעמערליך רחמנות אויף זיך אַליין פילט איהם אָן דאָס האַרץ. גאָט אַליין, דער וואָס האָט'ן בעשאַפען, וואָס האָט'ן פאַר אַ יתום געמאַכט, וואָס האָט אויף איהם פאָקען געשיקט, דעם אויווען אַרויפגע־וואָרפען, וויל נאָך אַצינד, ער זאָל זיך הענגען! די וועלט האָט ער איהם נישט געגעבען און וויל נאָך, ער זאָל יענע וועלט אויך פערליערען! פאַר וואָס?

צי פאַר דעם, וואָס ער האָט ניט גובר געווען דעם יצר־הרע?

ווי אַזוי? איינער אַליין... אָהן טאַטע־מאַמע, אָהן חברים. און דער יצר־הרע איז דאָך פאָרט אַ מלאך און פיהרט די מלאכה משׁשׁת ימי בראשית... און ער פיהלט זיך שרעקליך עלענד און אומגליקליך... גאָט אַליין איז אומגערעכט געגען איהם, אויב ער וויל, ער זאָל זיך הענגען! ער זעהט

עס דאָך בעשיינפערליך, עס איז קיין ספק ניט. און וואָס קומט אַרויס? אַז גאָט וויל, וואָס קאָן ער זיך העלפען? ער, דער וואָרם, דער יתום!

ער קאָן דעם יצר הרע ניט גובר זיין, ווי זאָל ער זיך אונטערשטייהן גאָר צו קלערען, צו גייהן געגען גאָט אַליין? ניין! ער וויל גאָר נישט פּרובען זיך שטעלען געגען גאָט!

ער נעמט דעם שטריק און גייהט אַרויף אויפ׳ן שוהל־בוידעם, דאָס בית־המדרש פערשוועכען וויל ער נישט! ער וויל זיך נישט הענגען געגען ארון קודש.

אויפ׳ן שוהל־בוידעם איז דאָ אַ האַקען, אויך פון זיינעט־וועגען אָנגעגרייט! וואָרען ווי קומט אַהין אַיין אייזערנער האַ־קען? ווער ווייסט, ווי לאַנג דער האַקען וואַרט שוין אויף איהם. גאָט האָט איהם אפשר אָנגעגרייט, נאָך איידער ער האָט׳ן אין דער מאַמעס בויך בעשאַפען!

אַזוי טראַכטענדיג, האָט ער פערלייגט דעם שטריק. עס איז איהם דאָך איינגעפאַלען:

„און אפשר פערקעהרט? אפשר איז עס גאָר מעשה שטן? דער אייגענער שטן, וואָס שיקט אויף מיר יענע געדאַנקען, שיקט אויף מיר אפשר דעם אויך?

און ער האָט אָבגעלאָזט דעם שטריק, — עס גייהט נישט אַזוי געשווינד, ער מוז האָבען אַ ישוב! די וועלט און יענע וועלט פערליערען איז נישט קיין קליינינקייט...

דערווייל האָט דער בית־המדרש־זייגער געשלאָגען פיער. עס איז מיטאָג־צייט, און ער דערפיהלט פּלוצלינג, אַז דער מאָ־גען קריגט שיער דעם קראַמפּ פאַר הונגער!

און איז אַראָבגעגאַנגען פון שוהל־בוידעם און האָט דעם שטריק איבערגעלאָזט פער־לייגט...

נאָכט־נעכטליך ציהט עס איהם דאָך אַרויף צום שטריק. ער ראַטעוועט זיך ווי ווייט ער קען... ער לויפט צום ארון־קודש, שטעקט אַריין דעם קאָפּ צי די היילינע ספרים און

ווינט יעמערליך, זיי זאָלען איהם ראַטעווען. אָפט מאָל האָפט ער אַרום אַ שטענדער, עס זאָל איהם שווער זיין צו ריהרען זיך פון אָרט, שפּאַרט זיך אָן מיט אַלע כחות אָן בית־המדרש־אויוון...

און ווער ווייסט, וואָס דער סוף וואָלט געווען פון דער מלחמה, ווען נישט די מגפה!

אָה! אַצונד האָט ער אָבגעטעמט! אוים הענגען, אוים מרה־שחורה, אוים—אוים! מען וועט איהם מוזען חתונה מאַכען, און נישט מיט דער מלכה שבא; ער איז פאָרט איין יתום אין שטאָדט!

4.

סאַוויצקי טרעט אָב; יוסיל האָט התבודדות.

זייט עס האָט זיך אַזוי געשטאַרקט די שרעק פאַר דער מגפה, ענטלויפט דער עולם מיילען ווייט פון סאַוויצקי'ן. מען האָט מורא פאַר'ן... אַ קשיא אויף אַ מעשה; אַ מענש איז דאָך נישט מעהר ווי אַ בשר־ודם! עס קען גראָד ניט־גוט ווע־רען, און היינטיגע צייטען האָט אַזאַ סאַוויצקי די גאַנצע ממשלה אין דער האנד... ער קען הייסען, מען זאָל מיט סטראַזשניקעס—לייגען אין בעט אַריין, שמירען, רייבען, אַריינ־גיסען רעצעפּטען, אַרויסיאָגען די גאַנצע משפחה, פערברע־נען דאָס מעבעל, אָבסמ'ן און דערנאָך נאָך פאַלמעסען! אַ רציחה! אַז דאָקטוירים ווילען וויסען, וואָס די קרענק איז, סמ'ט מען די ערשטע קראַנקע, און מען זוכט ביי זיי ווערמליך אין די געדערים! וואָס זאָל מען אָבער טהון? אַז מען איז אין גלות — איז מען!...

און אָפט האָט אַ רופא אויסגעזאָגט, אַז דער דאָקטאָר סמ'ט, האָט מען איהם אַיינגעזעצט אויף ברויט און וואַסער

אויף דריי חדשים... איהר מיינט דעם דאָקטאָר? חס ושלום, דעם רופא!

און דעריבער, אז סאַוויצקי ווייזט זיך אין גאַס, ווערט מען פּלוצלינג אויס מענש. ער וואַרפט איין אויג אויף אַ פענ־סטער, לאָזט זיך אַראָב אַ פאַרהענגעל, פערשטעלט מען מיט אַ ליילעך, אַ קישען, מיט וואָס עס איז!

אין אַ שיינעם פריהמאָרגען איז דאָס געסעל, וואו סאַוויצקי וואוינט, לעבעדיג געוואָרען... אבער נאַכט האָבען זיך פון דאָרט אַלע בעלי־בתים מיט די שכנים ארויסגעצוי־גען, מען וויל נישט זיין אין זיין שטח! דאָס איז דער אמת׳ער „אוי לרשע ואוי לשכנו!“

סאַוויצקי האָט עס בעמערקט און שווייגט. נאָך מעהר, ער טרעט אָב דערוויל דער שטאָדט. אַ קאָץ שפּרינגט אַמאָל אזוי אַוועק פון אַ מייזעל, עס וועט דאָך נישט אַנטלויפען!...

ער זיצט גאַנצע טעג אין דער היים, אָדער ער שפּאַ־צירט אונטער דער שטאָדט אין דער בלאָטע. ער איז זיינס זיכער; נאָך וואָס זאָל ער רייצען דעם עולם און פאַרשען? אז עס וועט צו עפּיס קומען, וועט מען שוין וויסען? עס וועט זיך שוין ארויסרייסען דורך טיר און פענסטער, עס וועט זיין קולות, ווי יום־כפור; יידעלעך האלטען זיך נישט איין. דאָס איז אַ פאָלק, וואָס שרעקט זיך מאָדנע פאַר׳ן טויט, און שטייהט אונבעהאָלפען פאַר אַ קרענק! סאַוויצקי איז שוין געוועזען דאָ ביי׳ן אַ טיפוס־אונטערגאַנג. ער האָט שוין געזע־הען, וואָס דאָס ארבייט איבער, וואָס דאָס שרייט און ליאַ־רעמט אוים! עס האָט זיך איהם דעמאָלט געדאַכט, אז ער טרענקט אין אַ ים פון יאָמער און קלאָג! אָה — ניין, זיי ווע־לען זיך נישט איינהאַלטען!

ער האָט אָבגעטרעטען פון גאַס —

און יוסיל האָט אויך אָבגעטרעטען פון בית־המדרש מיט דער גאַס צוזאַמען! יענער האָט געוואָלט; דער האָט געמוזט! זייט מען רעדט גערילטער פון דער מגפה, איז איהם

די גאַנצע מרה־שחורה אַוועק, ווי מיט דער האַנד אַוועקגענו־
מען! פערקעהרט, ער ווערט טאָג־טעגליך פריילילער, לוסטי־
גער, און, ניט ווילענדיג, לאָזט ער אַלע מאָל אַרויס אַ גע־
לעכטער. ער קען זיך נישט איינהאַלטען; עס שפּאַרט איהם;
ער מוז אַרויסלאַכען! עס קיצעלט איהם אין אַלע אברים!
וואָס בלאַסער עס ווערען די בעלי־בתים, אַלץ רויטער און
לעבענדיגער ווערט זיין פּנים; וואָס נידריגער זיי לאָזען אַראָב
די קעפּ, הייבט זיך זיינער אַלץ העכער; וואָס דעמפּיגער עס
ווערען זייערע שטימען, ווערט זיין קול לויטערער, קלינגענ־
דיגער, און—וואָס מעהר דאָס בית־המדרש זיפצט, העכער
איז זיין האַ־האַ־האַ! און ער איז גאָר נישט שולדיג; עס לאַכט
פון איהם אַרויס!

אין קופּקעלעך שטייהען מענשען, ווי די גולמות, מיט
אָפענע מיילער און שרעקען זיך אַ ריהר צו טהון מיט איין
אבר, און אונטער איהם טאַנצען הענד און פיס... ער
וואָלט יעדען שטענדער געקושט; דעם אויוען, די ווענד
געלעקט!

— „צי איז ער משוגע?" פרעגט מען, „צי וועלכע
רוחות?"

— „זיכער משוגע!" ענטפערט מען.

— זיכער מען דאַרף איהם שיקען אין דול־הויז
אַריין!

פאַרן דול־הויז האָט אפילו יוסיל קיין מורא נישט; ער
ווייסט, אַז קהל וועט אויף דעם קיין הוצאות נישט לייג
גען. פאַר אַ יאָהרען איז אַ משוגענע געפרווירען געוואָרען אין
מיטען גאַס, נאָך אַ גאַנצען אַרומגעטאַנצטען ווינטער נאַקיט
אין שניי. איבער דער גאַנצער צייט איז קיינעם נישט איינ־
געפאַלען, צו דינגען אַ פוהר, זי אַוועקצושיקען אין אַ הקדש
אַריין. מען האָט אויף איהר שטאַרק רחמנות געהאַט, איין
אַנדערע, קריגט אַ דבוק, פאָהרט זי אַרום אויף דער וועלט.

מאַכט האָטש וועלכען גראָשען . . .

זי האָט צו דעם אויך קיין שכל נישט!

די בעלי־בתים האָבען נור געזיפצט, און גאָר נישט! פאַרוואָס זאָל ער, יוסיל, זיין מעהר יהסן? ער וויל נישט היינט דערבייזערן די בעלי־בתים: קיין אַנדער יתום איז טאַקי נישטאָ, נור, אַ קשיא אויף אַ מעשה, קהל קומט אין כעס אַריין, קען ער זיך ברענגען אַ יתום; אויך קען דערוויל עמי־צער ווערען אַ יתום, אַ דאגה! און ווען נישט, וועלען די בעלי־בתים דאַרפען געבען דרשה־געשאַנק . . . איז טאַקי בעסער גוט צו לעבען מיט די לייט. צווייטענס, האָט ער מורא, מען זאָל איהם נישט אַמאָל טאַקי אָננעמען פאַר איין אמת'ן משוגענעם און זיך מוזען שאַפען איין אַנדערן. מען וועט דאָך קיין אמת־משוגענעם נישט גייהן חתונה־מאַכען! דאָס וואָלט אפשר קיין פעולה נישט געהאַט. און נאָך עפּיס — און דאָס איז דער עיקר — ער דאַרף התבודדות, ער דאַרף! ער מוז זיין אַליין מיט זיינע געדאַנקען; ער מוז קלערען, טראַכטען, חלום'ען ביינאַכט און בייטאָג.

ביינאַכט האָט ער שוין רוה אין בית־המדרש. אַז דער עולם צוגייהט זיך און ער בלייבט אַליין מיט שטענדער און בענק, לויפט ער באַלד צו צום פענסטער, שפּאַרט אָן דעם ברענענדיגען שטערן אָן דער קאַלטער שויב; אין מוח ווערט קיהל, די מחשבות גייהען מיט אַ סדר . . . איז איין אויסגע־שטערנטע נאַכט, דאַכט זיך איהם, אַז די לבנה ווינקט איהם צו. דאָס הייסט, אַז יהושע בן נון זאָגט איהם אויף פאַנטאָמי־נע: „יאָ", אָדער „ניין", לייט ווי עס קומט איהם אויס . . .

בייטאָג, ווייטער, שלאָפט ער אַרום איינער אַליין אונטער דער שטאָדט. ער פיהלט נישט די פוילע קעלט, וואָס גנב'עט זיך אַריין דורך אַלע לעכער פון זיינע בגדים; ער פיהלט נישט די נעץ, וואָס גייהט איהם אַריין פראַנק און פריי אין די האַלב־אָפענע שטיוועל; ער מאַכט מיט די הענד, שמועסט מיט זיך אַליין, מיט די בלייערנע וואָלקען, אָדער מיט דער

קאלטער, ווייסער ווינטער-זון... ער האָט אַזוי פיעל צו קלע-רען! אַזוי פיעל צו רעדען! ער איז א י ן יתום, יתומות אָבער זענען דאָ דריי, און ער וויל וויסען, וועלכע זיין בעשערטע איז.

אויפ׳ן ערשטען פלאַן שטייהט דבשה, ירמיה שוסטערס טאָכטער.

ירמיה שוסטער, איידער ער איז געשטאָרבען אויפ׳ן לעצ-טען אונטערגאַנג, פלעגט אויף איהם רחמנות האָבען. אָפט אַהיים רופען צו זיך און פעררילטען איהם די שטיוועל. איינ-מאָל האָט ער איהם אַ פּאָר שוסטער-שיך געשענקט. ער פלעגט איהם אַ מאָל מכבד זיין מיט אַ שטיקעל ברויט מיט שמאַלץ, אַ מאָל מיט אַ ציבעלע. יוסיל פלעגט דערביי פון דבשה׳ן קיין אויג נישט אַראָבלאָזען. — אָ, ער געדענקט זי גוט! זי שטייהט איהם פאַר די אויגען! אַ דיקע, געזונדטע מויד, רויט ווי אַ שמחת-תורה-אַפּעל... איין אייזערן שטיק! אַז זי חאַפּט די האַק אין האַנד אַריין, פליהען פון דער ליפּע-קיהן שפּענער אין דער לופט. ירמיה זאָל נישט געווען שטאַרבען, וואָלט ער אָנגעשלאָגען דעם שידוך. ער האָט ליעב אַזאַ געזונטע בריאה. אַז ער דערמאַנט זי, קומט איהם די שלינע אין מויל אַריין! איין מאָל — דאָס קען ער נישט פערגעסען — האָט ער זיך מיט איהר געטראָפען אויף די טרעפּ. עס האָט איהם צוגעצוי-גען ווי אַ מאַגנעט! ער האָט זיך צוגערוקט און אָנגעריהרט זי ביים קלייד, האָט זי איהם מיט גאָר אַ לייכטען שטויס שיער נישט פון אַלע טרעפּ אַראָבגעוואָרפען. אַ גליק, וואָס ער האָט זיך פערציעפּעט אין דער פאָרענציע! אַ צייט האָט ער זיך געשעמט אַרויף צו ווייזען! ער האָט מורא געהאַט, זי זאָל דעם פאָטער נישט דערצייהלען... און שפּעטער, אַז ער האָט שוין יאָ געוואָלט זיך איינשטעלען דאָס לעבען און אַרויפ-גייהן, איז שוין ירמיה קראַנק געווען. עטליכע צוואַנציג טאָג האָט ער געקרענקט און איז — געשטאָרבען! דערנאָך איז דאָס ווייב זיינס אַוועקגעפאַלען און אויך געשטאָרבען. דבשה איז היינט אַ דיענסט ביי שאול פראָצענטניק. ער עסט אַ מאָל

דאָרט אַ טאָג, ער טרעפט זי אָפט איינע אַליין אין שטוב, ער האָט דאָך די העזה נישט מיט איהר אַ וואָרט צו רעדען; אַזאַ קוק האָט זי שוין! נור אַז קהל וועט הייסען, וועט זי די העזה נישט האָבען אָבצוזאָגען! קהל איז פאָרט קהל! — דבשה, טראַכט ער מיט אַ פול מויל מיט וואַסער,—וואָלט גוט געווען! ער קען זיך גאָר קיין בעסער ווייב נישט ווינשען! ער וועט אפשר אַמאָל לייזען פון איהר אַ „גלעט איבער דער באַק”, נו, מהיכי תיתי, עס איז מעשים בכל יום, און ער וועט עס אָנ־נעמען פאַר ליעב... ער וועט זי נאָך קושען אין האַלזען דערפאַר. ער וועט איהר וואַשען דעם שטויב פון די פיס. ער וועט איהר נאָכגייהן ווי אַ קליין קינד. ער וועט זי פאָלגען. ער וועט זי גלעטען, פיעשציען, דריקען צו צום האַרץ, פעסט, פעסט... נאָך פעסטער, חאָטש דאָס האַרץ זאָל קלאַפּען נאָך מעהר ווי אַצונד. חאָטש עס זאָל פּלאַצען, עס זאָל אַרויס־שפּריינגען, עס זאָל פון איהם די נשמה אַרויספליהען, שטאַר־בען זאָל ער ביי איהרע פיס, און דריקען וועט ער!

אַח! קהל זאָל נור איינפאַלען אויף איהר! איהר מינדסט פינגעריל איז דאָך מעהר ווערט, ווי איין אַנדערנס אַ גאַנץ ווייב! ער וואָלט דערוויל מעהר נישט געוואָלט, נור איהר מינדסט פינ־געריל!... ער וואָלט עס געקוועטשט און געקוועטשט, געדריקט מיט אַלע כחות, איהר אויסצווייזען, אַז זי וויל אַ חתן...

נור טאָמער פאַלט איין קהל איין אַנדערע יתומה?

אָט, אויפ'ן הייליגען אָרט איז אויך דאָ אַ יתומה, ס'איז דאָ, חאָטש ער ווייסט נישט, ווי זי הייסט... זי איז אפילו נור אַ האַלבע יתומה, אָהן אַ מאַמע נור, אַ טאַטען האָט זי. דאָך איידער אַזאַ טאַטען, איז גלייכער גאָר נישט צו האָבען! אַ שוי־נער פאַרשוין בעריל קברן; אַ גאַנצען טאָג שכור'ט ער אין שטאָדט אין אַלע שענקען, און לאָזט זי איבער איינע אַליין אויפ'ן הייליגען אָרט צווישען די קברים... טייל מאָל קומט ער נאָך אַהיים שכור און שלאָגט זי נאָך, זאָגט מען; שלעפּט זי אַרום ביי די צעפּ, מעסט מיט איהר אוים די קברים... די גאַנצע

שטאָדט זאָגט עס. נור מען וועט זיך נישט אַריינמישען, מען האָט מורא פאַר איהם; אַ שכור און אַ גבור דערצו! ער האָט פאַר אַ יאָהרען משה גלעזער אַ קלאַפּ געגעבען פאַר חבר־קייט אונטער אַ זייט, האָט ער אויף אייביג אַ לונג־פעהלער בעקומען. ער ווערט טאָג־טעגליך געלער, פאַלט אין דער זאַך אַריין, קוים וואָס ער עטהעמט נאָך!... אַז די טאָכטער לעבט נאָך, איז זי פון אייזען. די מוטער איהרע האָט ער טאַקי יונגערהייט פעריאָגט אין קבר אַריין. און וואָס וויל ער פון דער טאָכטער? —

עס חאַפּט יוסלען אָן אַ וויטאָג בײ׳ם האַרץ! איין מאָל האָט ער זי געזעהען און קען זי שוין נישט פערגעסען... געזעהען האָט ער זי טאַקי אויף ירמיה שוסטערס לויה, ער האָט דעמאָלט עפּיס מורא געהאַט צוצוגייהן געהנטער צום קבר. ער האָט מורא געהאַט זיך צו טרעפען בײם קבר מיט דבשה׳ן. זי וויינט אַ ודאי, און איהרע טרערען וואָלטען זיך ווי הייס בלוי געגאָסען איהם אויפ׳ן האַרץ... האָט ער זיך אָבגערוקט און אַרום געדרייהט זיך פון דער וויטענס נעבען טויטען־שטיבעל און איז אַ פּאָר מאָל פערביי געגאַנגען פאַר בעריל קברן׳ס פענסטער. ער האָט זי דערזעהן, ווי זי איז געשטאַנען מיט אַראָבגעלאָזטע ברעמען און געשיילט קאַרטאָפּעל... אַ בלאַסע, אַיין אייִדעלע!

ער וואָלט זי מיט איין האַנד אַרומגענומען... נור אַ גוטע מוז זי זיין, זי האָט שוין אַזוינע אויגען, אַזאַ בליק! אַיינמאָל האָט זי אינגאַנצען אויפגעהויבען די ברעמען, און ער האָט תוך כדי דבור אָן דבשה׳ן, אָן דער גאַנצער לויה פערגעסען — אַזאַ גוטקייט האָט אַרויסגעשטראַהלט פון איהרע בלאָהע אויגען, און אַזאַ זיסער חן איז איהר אויסגעגאָסען געוועזען אויפ׳ן פנים... אַזאַ גוטען חן האָט געקאָנט האָבען נור אסתר המלכה. אסתר המלכה איז אָבער גרין געוועזען און זי איז וויים ווי אַלבאַסטער. האָהר האָט זי שוואַרצע ווי קויל, נור די האָהר וועלען שפּעטער נישט זיין. איי איז זי אַ שיינע! עפּיס חאַפּט זי אָן באַלד בײם האַרץ!

און זי האָט גאָר אויף איהם אַיין אַנדערע פעולה: אַז ער זעהט דבשה׳ן קאָכט איהם אויף דאָס בלוט! אויף איהר אָבער.

אַז ער האָט געקוקט, איז איהם עפּים אַזוי גוט, אַזוי לייכט, אַזוי וואַרעם געווען!

פון דעמאָלט אָן פלעגט ער גייהן אויף אַלע לויות, און אַריינוואַרפען אַ בליק אין פענסטעריל...

— יאָ, אויף איהר בעשטייהט ער אויך. אדרבא זאָל זיין זי... מהוכי תיתי... פערקעהרט, אפשר בעסער זי...

ער וואָלט זיך מיט איהר אַרומגעטראָגען, ווי מיט אַ צאַצ־קע, ער וואָלט זי גאַנצע טעג געצאַצקעט און אַלץ פאַר איהר געטהון. ער וואָלט זי נישט געלאָזט אַריינשטעקען די הענד אין קאַלט וואַסער! ער וועט האָלץ האַקען, קאָכען, באַקען, גרעט וואַשען, ער וועט אַלעס טהון פאַר איהר. נור מיט איין בע־דינג, זי זאָל שטייהן און קוקען אויף איהם און שמייכלען! וועט ער האָבען צייט, וועט ער זי אַרומטראָגען, ווי אַ קליין קינד אויף די הענד. אין דער פריה וואָלט ער זיך אויפגעכאַפּט מיט'ן טאָג צו גלייך. ווינטער וואָלט ער באַלד איינגעהייצט אין אויווען, זומער — באַלד צוגעשטעלט אַ טעפּעל וואַסער אויף טיי. אַרומגעגאַנגען וואָלט ער שטיל, אויף די נעגעל. שטי־לערהייט וואָלט ער איהר אָבגעפּוצט דאָס קלייד, די שיך... ער וואָלט איהר שטילערהייט דאָס אָנטהון צוגעשטעלט צום בעט. דערנאָך וואָלט ער ערשט צוגעגאַנגען שטיל, גאָר שטיל צום בעט. ער וואָלט זיך איבער איהר געבויגען, לאַנג, לאַנג אַזוי געקוקט... ביז די זון וואָלט אַרויף אויפ'ן הימעל, עס וואָלט רעכט טאָג ווערען, די זון זאָל שוין ליעגען אין פענס־טער, דעמאָלט ערשט, וואָלט ער זי אויפגעוועקט בנשיקה; — עס וואָלט געווען אַ לעבען ווי אונטער די זון.

און עס איז אַ גוטער שדוך אויך! אוי, אוי!... דבשה מוז האָבען אַ פּאָר גילדען, זי זאַמעלט! און זי האָט דאָך אַ חזקה, אַ פּרנסה אין דער האַנד! עס איז ידוע לכל, אַז בעריל'ען פערברענט דער בראָנפען; דער רופא זאָגט, אַז ער עסט שוין נישט, אַז ער גייהט אַרום מיט געלעכערטע קיש־קעס, רחמנא־ליצלן. וואָלט ער טאַקי איבער הונדערט און

צוואַנציג יאָהר איבערגענומען דאָס קברנות... פאַרוואָס נישט?
אין דער התחלה וואָלט ער אפילו מורא געהאַט פאַר די בתים,
מען געוויינט זיך אָבער צו... מיט איהר צוזאַמען וואָלט ער
זיך צום גיהנם צוגעוויינט! קיין שיינע פרנסה איז עס נישט;
פאַר דאָס אָבער וואָלט ער געוואוינט אונטער דער שטאָדט, בע־
זונדער, קיינער וואָלט איהם נישט נאָכגעקוקט!... עס קען
זיין אַ לעבען, אַ גן עדן אויפ'ן בית־עולם!

און טאָמער פאַלט דער גורל אויף „לאַפּיי"? „לאַפּיי"
איז אַ צו־נאָמען פון אַ דריטער יתומה. די אַז ער דערמאַנט,
ווערט איהם קאַלט אין אַלע אברים! זי איז שוין אַ שטאָדטישע
יתומה... איז אַ יתומה זייט ער געדענקט. אַ קראַנקע, מיט
אַ גרויסען קאָפּ, אויסגעקראַכענע האָהר און עפּיס משונה'דיגע
פיס. זי גייהט נישט אויף דער פאָדעשווע, אויף די פינגער
גייהט זי, מיט די פיענטים אין דער הייך. גייהענדיג, שאָ־
קעלט זי זיך און וואַקעלט זיך ווי אַ שכור... זי טרעפט ער
שוין אָפט אין גאַס; קיין אָרט פאַר זיך האָט זי נישט. זי גייהט
פון הויז צו הויז, בעדיענט אַלע דיענסטען; דער טראָגט זי
וואַסער, יענער האָלץ, דער העלפט זי צוהאַקען אַ ביסעל קיהן,
דאָ טראָגט זי אַרויס אַ שאַף, דאָרט גיסט זי אָן אַ וואַנגע...
האָט זי נישט קיין אַרבייט, בעטעלט זי. איינמאָל אין יאָהר
וואַשט זי אויס די פאָדלאָגע אין בית־המדרש. וואו זי נעכטיגט,
ווייסט ער נישט... לאַפּיי, לאַפּיי! זי שטעלט זיך איהם פאַר
די אויגען, און עס חאַפּט איהם אָן אַ שוידער...

קאַלט ווערט איהם אין אַלע אברים! זי מוז שוין אַלט זיין
אַ יאָהר פערציג; זייט ער געדענקט זי, זעהט זי אַלץ אַזוי
אַלט אויס...

— רבונו של עולם! שרייט ער אויס פאַר שרעק, דאָס
וואָלט שוין ערגער געוועזען ווי געהאָנגען. ער שיקט די
דערשראָקענע אויגען מיט אַ געבעט צום הימעל אַרויף. אויפ'ן
בלאַסען שטערן בעווייזען זיך גרויסע טראָפּען שווייס ווי די
אַרבים.

עס דערוועקט זיך דאָך זיין רחמנות אין האַרץ; אויף איהר איז אויך אַ רחמנות... זי וויל אודאי אויך חתונה האָבען... זי איז אויך אַ בלענדנע שאָף, אויך אַ יתומה! זי האָט אויך נישט מעהר, ווי אַ גאָט אין הימעל! עס גלוסט זיך איהם צו וויינען אויף איהר און זיין מזל צוזאַמען!

ער האָט אַ ישוב און גיט זיך איבער גאָט אין די האַנד אַריין! וויל גאָט, חס ושלום, זי, זאָל זיין זי! ער פערלאָזט זיך, בעפאָר אויף גאָט דערנאָך אויף קהל. וועלכע גאָט, ברוך הוא, וועט בעשערען און קהל וועט געבען, מיט דער וועט ער לעבען, די וועט ער ערליך האַלטען, דער וועט ער געטריי זיין, דער וועט ער זיין אַ מאַן ווי אַלע מענער, — די אַנדערע וועט ער פערגעסען...

דערוועקט זיך אָבער אין איהם איין אַנדערע זאָרג: אויב זיין בעשערטע איז „לאַפּיי", וואו וועלען זיי זיך אַהין טהון? וואו וועט מען וואוינען? וואָס וועט מען טהון? זי האָט נישט קיין דרייער ביי דער נשמה, גייהט אָבגעריסען, אָבגעשליסען... די דיענסטען קויפען ביי'ן איהר אָב די בכורה פאַר אַ ביסעל נעכטיגע קאַרטאָפעל; פאַר אויסוואַשען די בית-המדרש-פאָדלאָגע נעמט זי שני זהובים! אויף טרוקען ברויט איז ווייניג! און ער וואָס קען טהון? צו וואָס קען ער טויגען?

וואָלט ער נישט לאָם געוועזען, וואָלט ער אַ משולח גע-וואָרען... קיין מלאכה קען ער נישט... סיידען — טרייסט ער זיך — ער זאָל ווערען אַ מלמד! צו דער וויעציערע וועלען אַלע בעלי-בתים געבען דרשה-געשאַנק; פאַר דעם געלד וועט ער זיך קויפען אַ „שטוב" און זעצען זיך קנעלען! פאַרוואָס נישט? אַזוי פיעל לערנען, וויפיעל אַ מלמד דאַרף, בפרט אַ דרדיקער, קען ער נאָך... נור וואָס עס וועט זיין, אַבי אַ ווייב! עס זענען דאָ יורען, וואָס האָבען נאָך מיאוס'ערע ווייבער און זענען גרעסערע קאַליקעס... און מען לעבט! אַ ווייב איז אַ ווייב... אַבי נישט אַליין, אַבי נישט קיין „טעג"!

און אפשר וועט איהם נאָך געראָטהען צו קריגען איינע

פון יענע צווי... און ער מאַלט זיך ווייטער אויס אַ גן־עדן... און ער שמייכעלט ווייטער צו דער בלאַטע און טענה'ט מיט די בלייערנע וואָלקען...

שאַ! עס פאַלט איהם איין אַ שטיקעל יושר: ער זאָל וויסען זיכער, אַז דער אָרימער „לאַפּיי״, איז בעשערט, זי זאָל, חס ושלום, אומקומען אין דער מגפה, וואָלט ער גע־וואָלט חתונה האָבען מיט איהר... זאָל זי נעביך חאָטש פאַר'ן טוידט האָבען אַ מאַן, באַדיי אויף אַ חודש! פאַרוואָס נישט? דאָך אַ יודישע טאָכטער! אידם וואָלט עס נישט גע־שאַדט און פון גאָט, ברוך הוא, וואָלט עס אַ יושר געווען... ער, חס ושלום, ווינשט איהר נישט דעם טוידט... פאַר־קעהרט, ער האָט רחמנות אויף איהר... ער פיהלט און ווייסט וואָס מען מיינט עלענד, איינע אַליין, שטענדיג איינע אַליין...

5.

סאַוויצקי מיט יוסיל'ן צוזאמען.

שלאָפענדיג, פערטיעפט אין די געדאַנקען, אין דער בלאָטע, האָט יוסיל ישיבה־בחור איינמאָל פלוצלינג דערפיהלט, אַז עמיצער האָט איהם אָנגעחאַפּט ביים אַרבעל. ער דריידט זיך אום דערשראָקען, און דערשרעקט זיך נאָך מעהר, דער־זעהענדיג, אַז עס איז דער דאָקטאָר סאַוויצקי.

סאַוויצקי מיט יוסיל'ן פלעגען זיך גאַנץ אָפט בעגעגנען אונטער'ן שטעדטיל. ביז אַהער האָט יוסיל יעדעס מאָל אַראָב־געהאַפּט די צוריסענע כובע און געבייגט זיך ביז צום נאָפּעל פאַר'ן קריסט; סאַוויצקי — האָט דאָס ערשטע מאָל אויסגעשפּי־גען, דאָס צווייטע מאָל געוואָרפען אַ בייזען אַנטיסעמיטישען

בליק, דאָס דריטע מאָל פראָסט געקוקט אין די אויגען אריין, שפּעטער שוין אַ לייכטען שמייכעל געטהון און — ערשט היינט — דאָס ערשטע מאָל, איהם אָנגעהאַפּט ביים אָרבעל.

זיי האָבען זיך ביידע אין די אויגען דערקענט, אַז זיי האָבען עפּיס בשותפות! אינ'ם בליק האָבען זיי דערפיהלט, אַז זיי ביידע האָבען עפּיס איין „עסק", איין האָפנונג, אַז עס בינט זיי עפּיס איין זאַך צוזאַמען.

סאַוויצקי איז איינער אַליין אין שטאָדט; פריהער פלעגט ער אַריינקומען צום אַפּאָטייקער, נור דער האָט איהם, ערשט נישט לאַנג, געגעבען אָנצוהערען, אַז ער מאַכט איהם שאָדען אין לייזונג; אַז דורך סאַוויצקי'ן, האָט דער עולם מורא צו קויפען ביטער-וואַסער און ריצען-אייל, אין וועלכען עס שטעקט דעם אַפּאָטייקערס עיקר פרנסה...

די מיעשציאַנעס, די קריסטען האָבען איהם אויך שפּעטער אָנגעהויבען צו ווייכען; זיי גלויבען אויך, אַז דאָקטוירים סמ'ען, און סאַוויצקי וועט אויך נישט בעסער זיין...

עס איז נאָך אַרוים אַ קול, אַז ערגיץ אין אַ שטעדטיל האָבען די „ליקעס" פערברענט אַ „שפּיטאַלנע באַראַק" און פערשטיינט דעם דאָקטאָר. אין די אויגען ביי די מיעשיצנעס בעוויזט זיך גאַנץ אָפט אַ מין פייעריל, וואָס זאָגט גאָר קיין גוטס נישט צו.

יוסיל בעגייהט זיך אָהן מענשען; סאַוויצקי בענקט שוין שטאַרק צו'ן אַ מענש. עס וואונדערט איהם אַליין, פאַר וואָס דעם לאָמען זשידלאַקס געשטופּעלט פּנים זעהט איהם צונד אַזוי פריינדליך אויס; אַגב האָט ער צו איהם אַ שטיקעל געשעפט: עס קען זיין, אַז די מגפה איז שוין דאָ, נור מען בעהאַלט זי! ביי דעם זשידלאַק קען מען עפּיס געוואָהר ווערען.

אָנגעהאַפּט ביים אָרבעל, האָט יוסיל אַ ציטער געטהון. ער איז דאָך באַלד צו זיך געקומען און אפילו נישט בעמערקט, ווי געשווינד סאַוויצקי האָט צוריקגעהאַפּט די האַנד פון זיין ברודיגען אָרבעל; ער האָט נור געזעהען. אַז סאַוויצקי איז

צונד נישט בייז, אַז ער שמייכעלט.

— אַ צאָ — פרעגט סאַוויצקי — אַ צאָ, ניעמאַ חאָלערי? 1)

יוסיל איז אַ פּאָר מאָל אַרויסגעפאָהרען מיט'ן שטאָדט־דין אויף אַ דאָרף אין אַ מיהל אַריין, צו היטען ווייץ אויף פּסח, און האָט זיך דאָרט אויסגעלערנט עטליכע ווערטער פּויליש. סאַוויצקיס שאלה האָט ער פערשטאַנען; דאָס וואָרט „חאָלערי“ האָט איהם אפילו, ביי דער גאַנצער האָפנונג, וואָס ער האָט אויף דער מגפה געהאַט, אַ שטאָך געטהון „אין דער זיעבענטער ריפּ“, דאָס פּנים האָט זיך איהם פערקרומט, — ער האָט זיך דאָך בערוהיגט און געענטפערט:

— ניעמאַ, וויעלמאָזשני פּאַניע, ניעמאַ! 2)

נישט ווילענדיג, האָט זיין תשובה טרויעריג געקלונגען.

זיי זענען זיך באַלד צוגאַנגען; דעם צווייטען טאָג זיך ווייטער געטראָפען. זיי זענען זיך ווייטער אַנטקעגען געקומען.

יוסיל האָט זיך אָבגעשטעלט אין אַ זייט, ווי אַ זעלנער „פּאָד פּראָנט“, נור אָהן דער האַנד צום דאַשעק; סאַוויצקי האָט זיך אַ ביסעל פערהאַלטען און געפרעגט:

— אַ צאָ? ! דזיש ניעמאַ? 3)

— ניעמאַ, וויעלמאָזשני פּאַניע, ניעמאַ. 4) — האָט יוסיל די איינענע תשובה געגעבען.

דעם דריטען טאָג האָבען זיי זיך ווייטער געטראָפען, און שוין לענגער געשטאַנען צוזאַמען.

סאַוויצקי האָט אויסגעפרעגט, צי מען הערט נישט עפּיס בכלל פון לאַקסירען און ברעכען, חאָלערינקע, דיאַריע, אָדער אַזוי פון מאָגען־ און קישקע־קראַנקהייטען.

---

1) נו וואָס? נישטאָ קיין חאָלערע?

2) נישטאָ, פּריץ (בעסטער הערר), נישטאָ.

3) נו, וואָס? היינט אויך נישטאָ?

4) נישטאָ, פּריץ, נישטאָ!

ניׅשט אַלײן האָט יוסיל פערשטאַנען פון סאַװיצקיס רייד, געשטויסען האָט ער זיך דאָך ריכטיג, אַז ער פרעגט אויף קרענק, װאָס זענען אַ מין הקדמה צו דער מגפה.

— ניעמאַ, װיעלמאָזשני פאַניע, ניעמאַ! 1) האָט ער אַלײן אין אײנעם געענטפערט. ער האָט געװאוסט, אַז אין שטעדטיל איז נאָך גאָר שטיל.

— ניעמאַ, אַליע בענדזיע 2)! האָט איהם סאַװיצקי, אװעקגעהענדיג, צוגעװאָרפען אַ טרײסט.

עס איז אַװעק אַ שטיקעל צייט, און זײ פלעגען שוין, ביים טרעפען זיך, צוגעהן אַ שטיקעל װעג צוזאַמען. סאַװיצקי האָט אַלײן אויסגעפרעגט, שטענדיג געהערט די אײגענע תשובה „ניעמאַ, פאַניע, ניעמאַ", און שטענדיג געטרײסט זיך און יוסל'ן מיט „אַליע בענדזיע"...

— מושי פשישטש! 3) זאָגט ער מיט אַ זיכערהײט, און יוסיל זעצט זיך עס איבער אויף לשון קודש: „אף על פי שיתמהמה, אחכה לו", און עס װאַקסט אין איהם דאָס האַרץ. ער װינשט ניׅשט, חס ושלום, קײן שלעכטס דעם שטעדטיל. סאַװיצקי אפשר װיל אַ גרויסע מגפה... ער — האָט גענוג אַ קלײן מגפה'לע, אַ בזית'ל... עס זאָל אפילו קײנער, חס ושלום, ניׅשט נפטר װערען! אַ פאָר בעלי־בתים זאָלען נור אָנהײבען... װי עס איז, װעט שוין גענוג זיין! ער װיל ניׅשט מעהר! זיין ערגסטען שונא װינשט ער ניׅשט דעם טויט!

עס האָט אַזוי געדויערט אַ חודש. סאַװיצקי איז שוין אַ ביסעל אונגעדולדיג געװאָרען און האָט פאָרגעשלאָגען יוסלען אײן עסק: ער איז זיכער, אַז אין שטאָדט מוז עפּעס

1) ניׅשטאָ, פּריׅץ, ניׅשטאָ.

2) ניׅשטאָ, נאָר סיוועט זיין!

3) זי מוז קומען.

זיין, נור מען בעהאלט... מען היט זיך מיט דער מגפה... יודען האבען שטענדיג מורא... דעריבער שלאגט ער פאר יוסלען, ער זאל נאכפארשען, געוואהר ווערען, און איהם מודיע זיין, חאטש פון איין בעהאלטענעם צופאל, פון א ליאדע וואס... ער וועט איהם זייהר דאנקבאר זיין...

סאוויצקי רעדט פאר יוסלען צו געשווינד און צו „הויך פויליש", דאך האט ער דערפיהלט, אז סאוויצקי וויל איהם דערמיט מאכען פאר א מסור; אז ער וויל, ער זאל איהם פערמסר'ן יודישע חלויים.

— ניין — טראכט ער ביי זיך — ניין, יוסיל וועט קיין מסור נישט זיין! ער וועט נישט אויסזאגען סאוויצקין א ווארט. נישט ווילענדיג, שאקעלט ער דאך, פאר דרך־ארץ, מיט'ן קאפ אויף יא, און סאוויצקי גייהט אוועק.

יוסיל בעפעסטיגט זיך מיט דער דעה, סאוויצקי'ן קיין ווארט נישט צו זאגען. נור ער אליין פאר זיך וועט חוקר ודורש זיין, טאמער בעהאלט מען טאקי, זאל ער וויסען.

יוסיל הייבט אן ארומצוגיהן צווישען די מנינים פריה און שפעט ביים דאווענען; צו עמיצער פעהלט נישט. האט ער עמיצען ביים דאווענען נישט בעמערקט, הייבט ער באלד אן חוקר ודורש צו זיין, וואס די מעשה איז. עס האט אבער צו גאר נישט געברענגט; עס האט זיך שטענדיג אויסגעלאזט מיט גאר נישט. עס האט זיך אויסגעוויזען, אז איינער האט זיך איינגעשטעלט דאס לעבען און איז ארויס אויפ'ן דארף עפיס איינקויפען, דער צווייטער האט זיך, נאך א קריעג מיט'ן ווייב, געשעמט מיט א געשוואלענער באק צו קומען אין בית־המדרש אריין, א דריטער האט זיך א צאהן אויסגעריסען ביים רופא און מען קען איהם עפיס דאס בלוט נישט אזוי גע־שווינד פערהאלטען, — און נאך אזוינע קליינינקייטען, וואס געהערען זיך גאר נישט אן מיט דעם ענין, וואס יוסלען

אינטערעסיערט און ער האָט יעדעס מאָל גאַנץ ערליך אָבגעגע־בען סאַוויצקין דעם אייגענעם ראַפּאָרט :

— ניעמאַ פּאַניע וויעלמאָזשני , ניעמאַ !

דערביי האָבען זיי שוין טאָג־טעגליך איינער אויפ'ן צוויי־טען געוואַרט און מיט יעדען טאָג לענגער גערעט .

יוסיל האָט זיך געהאָלפען מיט אַלע אברים , אַז סאַוויצ־קי זאָל איהם פערשטייהען ; ער האָט געאַרבייט מיט פיס און מיט העגד . און סאַוויצקי וואָס האָט זיך שוין צוגעוויהנט צ זייע תנועות , האָט דאָך געמוזט גאַנץ אָפט אָבשפּרינגען פאַר יוסיל'ס הענד

סאַוויצקי האָט אַלץ ניט געקענט פערשטייהן , אין וואָס יוסל'ן ייהט , פאַרוואָס יוסיל האַלט זיך אַזוי אָבגעזונדערט פון קהל ; פאַר־וואָס לויט ווי מען זעהט בחוש , וויל ער אויך, עס זאָל קומען ד מגפה — נור ער האָט קיין צייט געהאַט מיט דער רעטעניש זיך צו פערנעמען . . . אַ יוד צו דערגייהן ! מן הסתם האָט ער אַ געשעפט דערינען ! אפשר האַנדעלט ער מיט ליינוואַנד אויף תכריכים ! אפשר מאַכט ער ארונות ! פאַר דאָס אָבער , האָט ער אַמאָל בעמערקט , אַז יוסיל פאַלט אָב ביי זיך , אַז ער איז ניט אַזוי זיכער ווי ער , אַז היינט מאָרגען „מוז זי קומען" , האָט ער איהם אויסגערעדט דאָס האַרץ , געשטאַרקט און מבטיח געווען , אַז קהל קאָן נישט ניצול ווערען , אַז זי מוז קומען !

סאַוויצקי , האַלט עס ברור כשמש , אַז זי מוז קומען . ז' רוקט זיך דאָך אַלע מאָל נעהנטער ! מען שרייבט דאָך אין אַלע צייטונגען ! און אַזוי האָט אָבגעדויערט אַ חודש אַנדער־טהאַלבען . די גרויסע פרעסט , אויף וועלכע קהל האָט גע־האָפט , זענען נישט געקומען ; נור די מגפה , אויף וועלכער סאַוויצקי און יוסיל האָבען געהאָפט , האָט זיך אויך נישט גע־וויזען . סאַוויצקי אַליין הייבט שוין אָן מספק צו זיין . דאָך בּרייסטענדיג יוסלען , שטאַרקט ער זיך אַליין אין דער דעה , עס איז פאָרט ניט מעגליך, זי זאָל אַהער נישט קומען ! עס אין

דען דאָ נאָך אַזאַ אומריין שטעטיל ?! וואו אָן עסט מען אַזוי פיעל אוגערקעס, רוי אויבס און ציבעלים ? וואו נאָך איז מען אַזוי נישט געוואָרענט מיט קאַלט וואַסער און אומגעקאָכטס ? ...י'ס גאַנצען שטעטיל זענען פערהאַן, אפשר ביי צוויי דריי נגירים בלעכענע סאַמאָווארען, דריי-פיער הייזער זענען דאָ, וואו מע מאַכט טיי. דער רעשט עולם טרינקט באַרליך-יאָך נאָך נעזאַל-צען טשאָלינט, פיש פערקויפט מען פראַנק ...ן פריי — אַלטע, פוילע...

זי מוז קומען!

עס זענען טאַקי דאָ אַזוינע שטעט ...ווי ...וועלכע די מגפה האָט קיין שליטה נישט, למשל: אַאַכען, בירמינגהאַם און אַנדערע, וואָס יוסיל קאָן אפילו זייערע נעמען נישט דער-חאַפּען; נור דאָרט עסט מען קיין טשאָלינט נישט און טיי זערט געטרונקען פון דיסטילירט וואַסער — דאָס איז עפּיס אַנדערש!

דערווייל איז אַריבער נאָך אַ וואָך און מען ...ערט פאָרט נישט! פערקעהרט, עס איז געקומען אַ ידיעה אַז ...זין אַפּט האָט „זי" שטאַרק נאָכגעלאָזט, ראַחעה איז שוין געעפענט... אין צוויזמיר האָט מען אפילו דאָס טיי-הויז, וואָס מען האָט לעצטענס געעפענט פאַר אָרימע-לייט דעם גובערנאַטאָר ...יוליעב, — פערמאַכט... יוסיל הייבט אָן קלערען, אַז אין זיין פינס-טער מזל וועט זיך פון אַלעם אויסלאָזען אַ בוידעם.. אָדער אַז זיין שטעדטיל איז אויך אַזאַ מין בירמינגהאַם, אַז אויף איהר האָט אויך די מגפה קיין שליטה נישט. ער הייבט צוריק אָן אומרוהיג צו שלאָפען, ער הייבט אפילו אָן צו זיין אונ-רוהיג בייטאָג. די כלות רוקען זיך איהם אָב אַלץ ווייטער און ווייטער, און, אויסער די איינע האַלבע שעה, ווען ער טרעפט זיך און רעדט מיט סאַוויצקין, האָט ער קיין רגע רוה.

ער זעהט בחוש, אַז די שטאָרט-לייט ווערען אַלע מאָל רוהיגער און רוהיגער... דערווייל איז נאָך געקומען אַ ידיעה, אַז אין די דערפער אַרום איז שוין גאָר שטיל איננאַנצען. דאָס

גאַנצע שטעדטיל האָט אויפגעלעבט. די ווייבער האָבען אויפגע־הערט צו מאַכען יללות און „עזרת נשים", יינגערע קומען שוין אפילו נישט דאַווענען, נור, ווי אַמאָל, משבת לשבת. דעם דופא'ס ווייב קלערט שוין צוריק אָנצוטהון דאָס שייטעל, אויפ'ן בעדערס דיענסט רעדט מען ווייטער אסור לדבר און מען האָט זי־שוין אפילו פערמסר'ט פאַר'ן רב. עפּיס אַ משכיל הייבט אָן ווייטער צו שרייבען לשון־קודש. תבואה־סוחרים הייבען אָן ארויסצופאָה־רען, מעקלער פערדיענען, זאָנטאַג איז דער מאַרק פול מיט פויערען, די שענקען לייזען. מען לייזט אויך פאַר זאַלץ, פאַר נאַפט און אַנדערע סחורות. דאָס שטעטיל קריגט צוריק די אַלטע צורה, די פאַרהענגליך פון די פענסטער זענען פער־שווינדען, ססוויצקי'ס גאַס האָט צוריק אויפגעלעבט.

יוסלען ווערט טאָג־טעגליך ערגער!...

עס פאַלט שוין אויף איהם טייל מאָל צוריק די אַלטע מרה־שחורה. אויפ'ן אָרט פון כלות, זעהט ער שטענדיג פאַר זיך דעם שטריק אויפ'ן שוהל־בוידעם. ער זעהט, ווי ער וויעגט זיך. ער ווינקט איהם, ער רופט איהם: קום, קום! ווער פטור קהל, ווער פטור דאָס ביטערע יתום־ישע לעבען! נור ער שטאַרקט זיך נאָך: סאַוויצקי איז פאָרט אַ דאָקטאָר, ער מוז דאָך וויסען! און סאַוויצקי האַלט זיך אַלץ ביי זיינעם!

איינמאָל האָט יוסיל סאַוויצקי'ן אונטער דער שטאָדט נישט געטראָפען, און דוקא אינ'ם ערנסטען טאָג, וואָס יוסיל האָט דעמאָלט געהאָט.

באַלד אין דער פריה, קוים וואָס ער האָט זיך אויפגע־האַפּט, עס איז נאָך פינסטער געוועזען אין בית־המדרש, איז אריין דער שמש מיט אַ שמחה, מיט אַ גדולה: הערסט, יוסיל! פון ראַחעוו איז שוין דער דאָקטאָר מיט'ן סטודענט אָבגעפאָה־רען! און ביינאַכט — הערסט — בשעת'ן מלד. האָט גע־האַפט אַ שטאַרקער פראָסט, אַיין אייזערנער פראָסט! אוים מגפה! האָט דער שמש אויסגעשריגען און געלאָפען קלאַפּען „אין שוהל אריין" מיט דער בשורה טובה.

יוסיל האָט זיך געשווינד אָנגעטהון, דאָס הייסט: ער האָט געחאַפּט אויף זיך די קאַפּאָטע מיט וועלכער ער האָט זיך צוגעדעקט, און אָנגעהויבען שפּרייזען אונרוהיג איבער'ן בית־המדרש. אַלע מאָל צוגעשפּרונגען צום פענסטער, זעהען, צי עס ווערט נישט טאָג, צי עס איז שוין נישט צייט אַרויס־צולויפען צו סאַוויצקין. קוים איז טאָג געוואָרען האָט ער אָבגעדאַווענט, און איז אַרויסגעלאָפען, אומגעגעסען, אונטער דער שטאָדט. ער פיהלט, אַז אָהן סאַוויצקים טרייסט, קען איהם דאָס האַ־ץ פּלאַצען.

הונגעריג האָט ער זיך אַזוי אַרומגעדרייהט ביז מיטאָג־צייט; סאַוויצקי איז נישט געקומען, ער מוז וואַרטען. עס פּלעגט אָפּט טרעפען, אַז סאַוויצקי איז געקומען ערשט נאָך מיטאָג.

ער איז הונגעריג, שטאַרק הונגעריג. עס פאַלט איהם דאָך נישט איין, צו גייהן אין שטאָדט אַריין עסען; ער מוז וואַרטען אויף סאַוויצקין. אָהן איהם, אָהן זיין טרייסט, וועט איהם קיין ביסען נישט דורכ'ן האַלז; ער וועט נאָך האָבען אַ שרעקליכע נאַכט, עס וועט איהם ווייטער ציהען דער שטריק... ניין, ער מעג איינמאָל פאַסטען! עס גייהט אַ וועק נאָך אַ שעה, עס ווערט טונקעלער. דער מאַטער פלעק פון דער ווינטער־זון אונטער'ן וואַל־קען לאָזט זיך אַלץ נידריגער אַראָב, און וועט באַלד פערשוואונ־דען ווערען אונטער וואַסיל'ס מיהל. ער ציטערט פאַר קעלט; ער לויפט זיך איבער, קלאַפּט איין האַנד אין צווייטער, זיך צו דערוואַרמען, און סאַוויצקי ווייזט זיך אַלץ נישט! אַזוי פערשפּע־טיגט האָט ער זיך נאָך קיין איינציג מאָל נישט,

ער הייבט אָן קלערען, אַז סאַוויצקין האָט געמוזט איין אונגליק טרעפען; ער האָט געמוזט קראַנק ווערען, אַוועק פאַ־לען... און אפשר גאָר — ווערט ער בייז — שפּיעלט ער אין קאָרטען, אַ קשיא אויף אַ גוי! און דער פלעק פון דער זון זעצט זיך אַלץ טיעפער און טיעפער, און פון דער צווייטער, ריינערער זייט הימעל, ווייזט זיך איין אַנדערער ווייסער דינטשיקער פלעק, ווי אַ

סיערפ, דאָס איז די יונגע לבנה... עס איז שוין מנחה־צייט.

יוסיל פּערליערט די האָפענונג, סאַוויצקי וועט שוין זיכער נישט קומען. עס חאַפּט איהם אָן אַ געוויין. הונגעריג און געפּרווירען לויפט ער אין בית־המדרש אַריין חאַטש אָבּ־דאַוונען מנחה־מעריב.

אין גאַס האָט ער כמעט קיינעם נישט בעגעגענט. די מענער זענען ביים דאַוונען. דורך די שויבען־טירען פון די קליינע געוועלבלעך רייסט זיך אַלע מאָל אַרויס אַ פריילי׳ך וויבעריש קול, וואָס יאָגט איהם נאָך ביז די בית־המדרש־טרעפּ. עס ציטערן אינטער איהם די פיס פאַר מיעדקייט און פאַר שרעק. עס האָט געמוזט קומען נאָך אַ פריילי׳כע ידיעה, אַז די וויבער רעדען אַזוי הויך און לאַכען!

ער הייבט זיך קוים אויף די טרעפּ. אונטער דער טיר בלייבט ער שטייהן. ער האָט נישט דאָס האַרץ אַראָבצודריקען די קלאַמקע. מען דאַווינט נאָך נישט, נור דער עולם רעדט אַזוי געדיכט, אַזוי פריילי׳ך; גאָט ווייסט וואָס פאַר אַ נחת די בעלי־בתים האָבען!

פּלוצים ווערט ער בייז און פּראַלט אויף די טיר. —

— און סאַוויצקי — זענען געווען די ערשטע ווערטער, וואָס ער האָט דערהערט — איז אויך שוין, ב״ה, אַוועקגעפּאָ־רען, פּליטה געמאַכט!

— זיכער? פרעגט עמיץ.

— אַליין געזעה׳ן! ענטפערט אַ צווייטער — מיט מיי־נע אייגענע אויגען.

יוסיל האָט מעהר נישט געהערט. די פיס האָבען זיך איהם אונטערגעהאַקט, דער גאַנצער גוף האָט אָנגעהויבען צי־טערן; ער האָט זיך קוים צוגעשלעפּט צו אַ באַנק און איז געבליבען זיצען ווי פערשטיינערט, מיט גרויסע, אַרויסגעזעצ־טע אויגען...

6.

דער סוף.

דער פרייליכער עולם האט עס נישט בעמערקט; מען איז ארויסגעגאנגען נאך מעריב (טייל ערשט נאך א בלאט גמרא, צי א פרק משניות) און איבערגעלאזט יוסלען אליין ווי תמיד. אפילו דעם בעל הבית, ביי וועלכע ער האט היינט געדארפט עסען, איז נאך נישט איינגעפאלען, צו צוגעהן און פרעגען, פאר וואס ער איז היינט נישט געקומען צום אנבייסען און גייהט נישט צו דער וויעשטשערע. ער האט זיך גלייך מיט אלע אהיים געיאגט, דערציילען ווייב און קינד די בשורה טובה, אז סאוויצקי האט פליטה געמאכט, אז מען איז דעם חמץ אויך פטור געווארען.

ערשט דעם צווייטען טאג האט מען בעמערקט, אז יוסיל פעהלט. דעם דריטען טאג, אז מען האט אויף איהם געדיכטער איינער ביים אנדערן געפרעגט, האט מען געענטפערט, אז דער שווארצער יאהר האט איהם נישט צוגענומען, און דער שמש האט אליין איינגעהייצט. דער אויווען האט גערויכט, און מען האט א גאנצען טאג פון יוסלען גערעדט: צום אויווען איז ער גראד א בריה. מען הייבט אן קלערען, צי ער איז נישט אוועק קיין ארץ ישראל, אדער קיין ארגענטינא? ער האט אפילו נישט געהאט א דרייער אויף הוצאות, נור א קשיא אויף א מעשה, ווען ער גייהן אויפ'ן וועג אין די הייזער!

ערשט אויפ'ן זעקסטען טאג, אז מען האט געקריגען א ידיעה, אז עס קומט א רעוויזאר אויף פאטענטין, האט דער ערשטער סוחר, וואס איז ארויף אויפ'ן שוהל=בוידעם, בעהאלטען א שטיקעל אויסלענדישען סאמעט, דערזעהען יוסלען הענגען שוין פערשטארט.

אין חדר צריין, שקצים׳

דאָס שטעדטיל האָט זיך צולייגט אויף דעם ריקען פון אַ נישט הויך בערגעל. אַז מען שטייהט ביים טייכעל, וואָס פליסט איהם צופיסענס, זעהט מען אַלע הייזליך, איינס איבערן אַנדערע: אָט, דאָס איז דעם רב׳ס הייזעל, נישט ווייט פון דער מקוה... דאָס איז די שהול מיט׳ן בית־המדרש אינאיינעם, דאָס איז אַ שורה בעלי־בתישע הייזער: די אויסגעווייסטע געהערען צו רייכע, די שוואַרצליכע — צו די אָבגעקומענע... אָט אביונישע שטיבליך... דערנאָך ערשט בעוויזט זיך דאָס בית־עולם... כסדר — אַלץ. מען זעהט אפילו די יאַטקעס אַרויס, וואו דער קצב הייבט די האַק אי־בער אַ רעדעל ווייבערישע קעפ און שילט לכבוד שבת!

באַרג אָב לויפען צוויי בחורים; אין שינעטענע קאַפּאָט־קעלעך, שיעך און זעקלעך. די הענד אַריינגעלאָזט אין די גאַרטלען, אויף די קעפ גלאַנצענדיגע היטעלעך, געווים פון חלב! נישט פון חלב, פון וועלכען מען מאַכט ערשט ליכט, נור פון חלב, וואָס טריעפט פון היימיש־געצויגענע ליכטליך, וואָס ווערען גענוצט צו „וואַנד־אותיות״.

אפשר ווייסט איהר נישט, ווי אַזוי מען מאַכט וואַנד־אותיות? אין דער היים, אַז טאַטע־מאַמע זענען נישטאָ; אין חדר, ווען דער רבי איז דערטרונקען געוואָרען אין אַ פּני־יהושע; אַמבעסטען אין בית־המדרש, אין אַ שיינעם העלען טאָג, ווען די בעלי־בתים שפּאַצירען אָדער עסען אָנבייסען — נעם אַ חלב׳ען ליכטעל, שרייב דערמיט עפּיס אַז אויף דער

וואַנד, למשל „משנכנס אדר מרבים בשמחה", קענסטו געכתיב־עטע אותיות, איז נאָך בעסער, עס וועט אַרויסקומען שענער, בולט'ער... דערנאָך נעם דאָס היטעל, שמיער עס איין אין ריעם (סאַדזע) פון אויבען, רייב דערמיט אינערווייניג, אָן דער וואַנד, איין מאָל און צוויי מאָל, דערנאָך נעם דאָס איינגע־שמיערטע היטעל אָן ביים דאַשעק און קלאַפּ אַ פּאָר מאָל איבער די חלב'ענע אותיות. וועסט זעהן, וואָס עס וועט זיין... עס וועט אַרויסקומען ווי געדרוקט!

און דאָס איז דער גאַנצער סוד פון די אָבגעריסענע דאַשקעס, צופלויגענע היטלען! די מאַמעס וויסען נישט דער־פון. זיי מיינען, אַז די תורה איז דאָס שולדיג! רייסט זיך דיר אָב אַ קנעפּיל פון אַ הויז, פערפלעקסטו אַ שינעטענע קאַפּאָטע, אָדער, דו ברענגסט אַ היים אַפּאָר איסגעווייקטע שטיוועל — בין איך דיך נישט מקנא; אָבער אַז דאָס היטעל איז פערפעצט, שמייכעלט די מאַמע:

„נעביך — טראַכט זי — אַלץ פון דער תורה. פון לער־נען שוויצט איהם דאָס קעפּיל! נעביך... פונקט ווי דעם פאָ־טער'ס טלית פון דאַווענען... אַזאַ וואָרם און שוין אַזאַ שוויצען!"

היטעל־מאַכער האָבען אויך הנאה דערפון. אַ קינד מוז אויף יעדען יום־טוב בעקומען אַ ניי היטעלע, לכל הפחות — אויף יעדען פסח!

מיר האָבען זיך פערשמועסט און אָן אונזערע צוויי בחורים פערגעסען!

עס זענען געווים בחורים; יונגע־לייטליך לויפען נישט אַזוי. אַז מען טראָגט אַ מיהל־שטיין אויפ'ן האַלז, לויפט זיך נישט, האָט מען קיין כח נישט צו לויפען. אַז מען עסט אפילו קעסט פאַסט אויך נישט צו לויפען... האַלט מען זיך אַליין אין דער מעלה...

זיי לויפען אַראָב פון באַרג, ווערען ערגיץ פערלוירען אונטער אַ הייזעל, שווימען באַלד צוריק אַרויס, קוקען זיך אום צו מען יאָגט זיי נישט נאָך... צוועלף איז דער זייגער, און

דאָס זענען חדר-ייִנגליך, 15-יעהריגע הדר-ייִנגליך; אודאי זיך אַרויסגע׳גנב׳עט פון רבין... וואָס ערגער די צייט איז, לענגער לערנט מען ביי מלמדים! עס דויערט איידער מען קלויבט צונויף אַ נדן, און ביז צו די תנאים מוז מען דאָך לערנען אין אַ חדר!

זיי זענען שוין ביים טייך...ביידע הייבען: פריהער די לינקע, דערנאָך די רעכטע פיס, שליידערן, ביי יעדען אויפהייבען אַ פוס, אַראָב אַ שוך; פייל פון בויגען האָבען זיי שוין אַראָבגעוואָרפען די קאַפּאָטקעלעך, און זעצען זיך שוין אויפ׳ן זאַמד, אויסצוטהון די זאָקען.

— ווייסט, בעריל — פערהאַלט זיך איינער און זאָגט — איך פערשטייה פאָרט נישט דעם רבינו תם... באשר, דער רבונו של עולם וויל נישט מבזה זיין זיינע בעשעפעניש׳ען און געבען זיי עולם-הבא אומזיסט... דעריבער וואָס? וויל ער דעריבער, זיי זאָלען דעם עולם-הבא פערדיענען... גוט. נור טאָמער פערשטייהסטו בושה? וואָס איז? איך נעם עפּיס ביי אַ פרעמדען? צי איך נעם ביי אַ בשר ודם, וואָס עס ווערט איהם ווייניגער? האָ? עס קאָסט איהם עפּיס, דעם רבונו של עולם? אַ בשר ודם, אַז ער האָט אפילו קרח׳ס אוצרות, וויל ער בעהאַלטען אויף שפּעטער, פאַר קינדער, פערשטייסט — לדורות...

—אָבער פונדעסטוועגען — ענטפערט דער צווייטער — איז פאָרט אַ גרעסערע מדרגה, אז מען נעמט אפילו ביים רבונו של עולם אויך נישט אומזיסט! נור שכר!...

— שטייהט דאָך אָבער — שלא על מנת לקבל שכר...

— דאָס איז ווייטער עפּיס אַנדערש...

זיי האָבען זיך אַזוי פערשמועסט, און פערגעסען, נאָך וואָס זיי זענען געקומען. זיי האָבען אַלץ נאָך די זעקלעך נישט אויפגעבונדען. זיצענדיג אין זאַמד, פערקנייטשען זיי די שטערען אין הייסען וכוח. ביי יעדער שטאַרקער תנועה, צופליהען זיך די ציצית פון די טלתים קטנים, צו קריכען

זיך אַרום אין זאַמד.

— נו, איז רעכט — שכר! אָבער עונש? פאַרוואָס נאָך — עונש?

— דער עונש איז טאַקי דערויף, מען זאָל בעסער ווערען, תשובה טהון... מפשפש במעשיו זיין...

— גוט... הא תינח, אויף דער וועלט; אויבער אויף יענער וועלט, וואָס פאַר אַ טעם האָט דאָרט דער עונש?

— זאָגט טאַקי דער רבינו תם, אַז דאָרטען איז שוין דער עונש איין אַנדערער: דאָרט רייניגט מען אָב די טומאה, וואָס האָט זיך אָנגעקלעבט אָן די נשמות... למרק... הייסט עס, וואָרען אַ חטא איז אַ פלעק... וואשט מען טאַקי... מטהר איז מען...

— יאָ. אָבער...

נאָך עמיץ לאָזט זיך אַראָב פון באַרג.

עס איז אַ דאַרע, הויכע יידענע; אַ דיקע שאַל איבערן קאָפּ... אַ בעזים אין האַנד... די אויגען איהרע ברענען, דער אָטעם איז הייס...

— שקצים! — שרייט זי אין איין כעס, — אין שיינעם העלען טאָג — באָדען! אַ כפרה, זייגער צוועלף — באָדען!

— פאַר דעם וועל איך צאָהלען מלמד געלד! שרייט זי און וואַרפט איבערן קאָפּ מיטן בעזעם.

די פילאָזאָפען אָבער זעהען נישט און הערען נישט:

— עס איז דאָך פאָרט אַ רחמנות אויף דער נשמה... זי האָט טאַקי געזינדיגט, נור ווי זאָגט די גמרא, וואָס רש״י ברענגט: אין אדם חוטא, אלא אם כן נכנסה בו רוח שטות... נור אַ משוגענער טהוט איין עברה... אויסער אַ שוגג...

— און אַז דער יצר הרע איז אַ תקיף?

— בין איך דאָך ערשט איין אמת׳ער אונס!

— טאַקי? און דברי הרב ודברי התלמיד... הא? און היינט וואו איז אַ מומר להכעיס?

— זעהסטו, אַ מומר להכעיס, איז טאַקי נישט צו פער-

שטייהן! נעם אַ האַק און שפּאַלט דיר אַליין דעם קאָפּ...
— איך וועל אייך ביידע די קעפּ שפּאַלטען, שקצים עלבּרושים! — דונערט שוין נאָהנט דער יידענעם קול.
— די מאַמע! די מאַמע! — שרייען די פילאָזאָפען, חאַפּען אין די הענד אַריין דאָס אוועקגעוואָרפענע אָנטהון און אַנטלויפען צוריק באַרג אויף.
די מוטער סאַפּיט און לויפט נאָך מיט'ן בעזעם, שרייענדיג אַלץ איינאיינעם:
— אין חדר אַריין, שקצים!

דריטע אָבטיילונג:

הומאָרעסקען.

מה לי לשקר.

אינהאַלט:

מה לי לשקר.

משוגעים.

דער נדבן.

דער דראַנג.

...איהר זענט געבילדעטע מענשען! איך בין א פראס־טער יוד, לא כחל ולא סרק, נור א יוד, ווי גאט האט'ם בע־שאפען, און איך זאג אייך, אז מען מוז זיין שטארק בלינד, מען זאל זאגען, אז דאס רעדעל דרייהט זיך אליין... איהר זאגט: ניין? אפשר האט איהר עס צו פערדאנקען אייערע בלאהע ברילען, וואס איהר טראגט; זיי מאכען אייך פון דער וועלט א מין געבלאהטע וועש, רחמנא ליצלן! איך וויים נור, אז איך זעה! איך זעה בחוש!

אט זאגט איהר, למשל, אז איהר גלייבט נישט אין זווגים. איהר מיינט, אז דער מזוג זווגים, איז ביי אונז יעקעל דער שדכן, און ביי'ן אייך — פשוט, דער יצר־הרע! באמונה שלי — איהר לעבט אין טעות!

ווארען, צוריק געשמועסט: וואס איז דען, מיינט איהר, דער גאנצער יצר־הרע? אויך א שליח למקום! דער רבונו של עולם שיקט איהם, גייהט ער! אהן זיין רשות, וועט ער זיך נישט ריהרען פון ארט! און א שדכן איז אויך נישט מעהר ווי א שליח למקום. ווארען אז ניט, ווי אזוי וואלט ער געוואוסט „בת פלוני לפלוני"?

אפילו א מומחה, א רופא, צי גאר איין אויסשטודירטער דאקטאר, זענען אויך נישט מעהר נור שליחי המקום. אט קומט ער צו'ן א חולה, טהוט ווי אין ביכעל שטייהט: פיאווקים, באנקים, ריצען־אייל, פערשרייבט פלעשליך פון אלערליי קא־לירען און — דעם חולה ווערט אמאל בעסער.

הכלל, וועט איהר זאָגען, אַז די לאַנגע הויזען, זיי זע־נען דער רופא חולים? פאַרוואָס דען העלפען זיי אַמאָל יאָ און אַמאָל נישט? פאַרוואָס דען ביים צווייטען חולה, ביי דער אייגענער קרענק, שלאָגען די אַלע זאַכען נישט אָן? עס זענען דאָך די אייגענע פיאַווקים, די אייגענע געהאַקטע און טרוקענע באַנקים, די אייגענע אַפּאָטייק, די אייגענע פלעשליך!

אדרבה, זאָגט איהר, — מה נשתנה?

האָ תינח — ביי אָרימע־לייט; עס שטייהט דער דאָקטאָר ביי דער טיר, שרייבט פון דער ווייטענס, היילט בעל־פה, קען זיין אַ טעות... אָבער ביי גבירים! צוויי גבירישע חליים: די אייגענע קרענק, דער אייגענער דאָקטאָר, די אייגענע רפואה, — און איינער הייבט זיך אויף פון בעט, און דעם צווייטען, רחמנא ליצלן, הייבט מען אַראָב פון בעט!

נו, מה נשתנה?

איהר וועט אפשר זאָגען, אַז עס האָט געמוזט זיין אַ טעות, אַז דער אַפּאָטייקער האָט זיך טועה געוועזען, אָדער דער דאָקטאָר... אמת! עס קען זיין אַ טעות... אַמאָל קומט דער דאָקטאָר ווי אַ פערסמ'טער פון אַ שמחה, פון מיטען אַ טאַנץ אָדער פון מיטען אַ קאָן, נאָך זעקס אַזוינע נעכט... דעם אַפּאָ־טייקער חאַפּט מען נאָך האַלבע נאַכט אַרויס פון בעט, פון בעסטען שלאָף. נו קען זיין, אָדער דער דאָקטאָר האָט, על־פי טעות, שלעכט פערשריבען, אָדער דער אַפּאָטייקער האָט שלעכט געמאַכט די מעדיצין...

איך וועל אייך אָבער ווייזען, וואו עס קען נישט זיין קיין טעות!

אָט, נעמט אונזער בעריל מומחה! דאָ וועט שוין די גאַנצע וועלט מעיד זיין, אַז ער האָט קיין טעות נישט! ער איז, חס ושלום, קיינמאָל נישט שכור, טאַנצט נישט מיט נקבות, שפּיעלט נישט אין קאָרטען, מאַכט אַליין אַלע רעצעפּ־טען און טרעט נישט אָב פון בעט, ביז ער אַליין גיסט זיי נישט דעם חולה אין מויל אַריין... די צייהן האַקט ער אויף,

און איינגעבען מוז ער אַליין.

נו, פּאַרוואָס־זשע איז ביי׳ן איהם: איין פיבער — מיט דער האַנד אַוועק! און דאָס צוויטע האַלט זיך ווי אַ סמאַלע, קלעבט זיך ווי אַ נאָס העמד?

איז דאָך וויטער דאָס אייגענע — מה נשתנה?

איז דאָך נישט מעהר, אַז נישט אין זיי ווענדט זיך עס, אַז זיי זענען טאַקי נור שלוחים!

אַלע זענען שלוחים למקום! והוא הדין יעקעל שדכן; ער איז אויך נור אַ שליח למקום!

זעהט איהר, דער דאָקטאָר וועט אייך דאָס נישט מודה זיין; זיין פּרנסה לאָזט איהם נישט מודה זיין; ער מוז זיך אָנ־בלאָזען און זאָגען: „כחי ועוצם ידי", ווי דען?

און אַז די רפואה שלאָגט נישט אָן, איז דער חולה שול־דיג! ער האָט אודאי עפּיס בגנבה געחאַפּט! איז דער חולה נישט קיין יוד, טרעפט ער באַלד אויף „חזיר", ביי׳ן אַ יוד איז, להבדיל, דער קוגעל שולדיג! חאָטש פון אבות אבותיו עסט ער קוגעל און עס האָט איהם קיינמאָל נישט געשאַט! טשאָלינט איז גאָר חיות...

נו, רעדט ער ווי אַ מענש?

אפילו דער רופא, זעהט איהר, האָט שוין, איך בעט איבער אייער כבוד, פליי אין דער נאָז... ער מוז דאָך גייהן אויפ׳ן דאָקטאָרס וועג! פון וואַנען דען, מיינט איהר, נעמט זיך דער „טוב שברופאים"? ער זאָגט, אַז דער דאָקטאָר איז שולדיג! איהם שטייהט דער דאָקטאָר אין וועג!

דער שקר, אַ פּנים, ליעגט שוין אין דער פּרנסה. וואָרען אפילו — בעריל מומחה — דאַכט זיך אַ פּשוט׳ער יוד, ער שפּרעכט נאָך אַמאָל אַליין אָב אַיין עין־הרע... און דרייהט שוין אויך אַמאָל מיט דער נאָז!

איך וויל איהם, חס ושלום, נישט בערעדען. די גאַנצע וועלט ווייסט, אַז ער האָט מיך מיט אַ זאַלב פאַר אַ דרייער אויסגעהיילט פון אַזוינע פלוימען, וואָס די וועלט פערמאָגט עס

גישט; נור וואָס אמת איז אמת, אָנגעריהרט איז ער שוין, „וישמן — ויבעט", די הצלחה ברענגט דערצו...

אָבער יעקעל שדכן, דאָס איז טאַקי אַ פשוט'ער פראָס-טער יוד; ער וועט אייך נישט זאָגען: כחי ועוצם ידי! רעד מיט איהם, וועט ער באַלד מודה זיין, אַז דאָס איז נישט זיי-נע קונצען, נישט זיינע חכמות. אַז, על-פי רוב, קומען איהם גאָר די שדוכים צו חלום.

— איך לייג מיך — זאָגט ער — שלאָפען מיט אַ ליידי-גען מח, און שטייה אויף מיט אַ קאָפּ ווי נח'ס תיבה: סאַמע פּאָרליך און פּאָרליך.

איהר גלייבט נישט אין חלומות?

זעהט איהר, דאָס איז שוין גאָר אַ נאַרישקייט פון אייך! בדידי הוי עובדא, איך אַליין בין שיער דורך אַ חלום אַ מיל-יאָנער געוואָרען.

די מעשה איז אַזוי געווען:

איינמאָל, שבועות ביינאַכט, עס וועט שוין זיין אַ יאָהר 25, זיץ איך ביים „תיקון שבועות" און שלאָף אַזוי איין. אין שלאָף זעה איך פאַר מיר שוועבען אין דער לופט אַ ציפער 613. לכתחילה האָב איך געמיינט (אין חלום, הייסט עס), אַז דאָס איז תרי"ג, — 613 מצות. נור איך האָב באַלד פערשטאַנען, אַז תרי"ג דאַרף זיין מיט הייליגע אותיות, נישט מיט גוישע ציפער! אין מיטען הער איך אַ טראָמפּייט, אַ שטאַפּעט קומט אָן! ער קנאַקט מיט דער בייטש; איך הער, ווי ער שטעלט זיך אָב נעבען בית-המדרש און פרעגט זיך אויף מיר.

עמיך — הער איך — פרעגט איהם, וואָס ער דאַרף; זאָגט ער, אַז ער האָט פאַר מיר אַ זאַק מיט רענדליך.

איך האָב דאָס גרויסע לאַאַז געוואונען!

איך האָב מיך אויפגעכאַפּט. עס איז מיר זייהר אַ שאַד געווען, וואָס דער זאַק מיט רענדליך איז נעלם געוואָרען. נור יום-טוב! מען טאָר זיך נישט מצער זיין! איך שטעל מיך אָב

מיט מיין ווייב, עליה השלום, באַלד מוצאי יום־טוב צו פֿאָהרען אין אַ גרעסערע שטאָדט אַריין און אויסזוכען נומער 613.

ווייסט איהר דאָך... יודישע געשעפֿטען!

באַלד נאָך יום־טוב האָט זיך מיר נישט געמאַכט אויף הוצאות, דערנאָך איז מיר, לא עליכם, נישט פֿאַר אייך, נישט פֿאַר קיין שום יוד געדאַכט, אַ קינד אַוועקגעפֿאַלען... און אַוועקגעקומען... איך בין שבעה געזעסען...

דערנאָך האָט זיך געמאַכט אין קהלה עפּיס איין עסק וועגען אַ שוחט, אַ מחלוקת, האָב איך מיך נישט געקענט ריהרען פֿון אָרט...

און דערנאָך, אַז איך האָב מיך שוין, נאָך אַלע מניעות, אַריינגעזעצט אין בויד, שטעקט מיר אינערוויינינג אַ יוד אַרוים שלום עליכם!

— וואו פֿאָרט אַ יוד?

איך זאָג איהם.

— איין עסק?

איך דערציילהל איהם, אַז איך פֿאָהר קויפֿען אַ לאָאָז...

לאַכט ער, — עס איז שוין נאָכ'ן ציהונג!

און אַזוי האָב איך פֿערשפּיעלט מיין לאָאָז!

איך האָב מיך אַפֿילו נישט געוואָלט נאָכפֿרעגען, ווי־פֿיעל דער לאָאָז האָט געוואונען, ווער מיין געלד האָט צוגענו־מען... ערשטענס, האָב איך געוואָלט פֿערגעסען דערינען, עס איז דאָך אַ האַרצווייטיג; צווייטענס, האָט מיר מיין ווייב, עליה השלום, אויפֿגעגעסען, זי זאָל מיר עס מוחל זיין, די גאַל, אַז דער קאָפּ איז אויף מיר אַרומגעפֿאָהרען... און דריטענס, האָבען זיך ווייטער געמאַכט עפּיס קהל'שע עסקים, חטאים מאַים'ע פֿון אַ בעלפֿער, די מקוה האָט מען פֿער'חתמ'עט! —

דאָס געהער שוין נישט צו דער זאַך; זעהען דאָך זעהט איהר, אַז אַ חלום איז נישט קיין קלייניגקייט! אַז מען מאַכט קיין חלום נישט אַוועק מיט דער האַנד! פֿאַרוואָס דען זאָלט איהר נישט גלייבען, אַז מען איז יעקעל שדכן מודיע אין

חלום: וואו, חעמען און ווען מען דארף אָנשלאָגען!?

און איך זאָג אייך, אַז איך גלייב באמונה שלמה, אַז דורך דעם נור, מאַכט זיך אַמאָל אַ גט, וואָס אַ יעקעל שרלן, אַ פלוט, האָט אַמאָל אַ טעות און פערגרייזט אַ חלום!

און אַ והא ראיה: מיר זעהען טאַקי, אַז אויב אַ מאַן לעבט מיט אַ ווייב אַ סך יאָהרען בשלום, ווי גאָט האָט גע-באָטען, קריגען זיי טאַקי איין צורה! די אייגענע הויות, די אייגענע תנועות, די אייגענע סוגות, גלייך זיי וואָלטען אַ צווילינג געוועזען! פון וואַנען נעמט זיך דאָס?

איהר וועט זאָגען: אַ הרגל! ניין, ברודער! דאָס האָט שוין דער רמב״ם, עליו השלום, אויס-געוויזען אַריסטון, אַז אַ הרגל איז בלאָטע! וואַרפט אונטער — זאָגט ער — אַ מייזעל, ווערט די געלערנטע קאַץ צוריק קאַץ, חאָטש זי קען עסען שוין ביים טיש מיט מעסער און גאָפּעל!

אַריסטו — זאָגט מען — האָט אפילו דעם רמב״ם נישט מודה געווען... עס האָט איהם נישט געפּאַסט! ער האָט שוין זיין ספר וועגען הרגל. מיט אַלכסנדר מוקדונ׳ס הקדמה, געהאַט אָבגעדרוקט און אויף דער וועלט צושפּרייט, אָבער געבליבען איז ער אָהן אַ וואָרט אין מויל!

נו? האַלט איהר אויך נאָך אין הרגל? לאו! אַ הרגל ברעכט נישט קיין טבע! נישט מעהר, גאָט ברוך הוא, איז, כביכול, אַ גוטער בעל-עגלה; אַז ער שפּאַנט איין אַ פּאָר פערד, איז עס איין אמת׳ע פּאָר!

און ווייסט איהר, וואָס איך וועל אייך זאָגען?

דער אמת איז, אַז איהר אַליין זענט אויך נישט קיין נאַראָנים, איהר ווייסט אויך דעם אמת ביי זיך! וואָרען, באשר בכן? איהר זענט נישט מזרע אברהם, יצחק ויעקב? אייערע נשמות זענען נישט געשטאַנען ביים באַרג סיני, חס ושלום?! בײ׳ן אייך, זעהט איהר, שווימט די כפירה, דאָס אפּיקורסות אַזוי פון אויבען, דעריבער גייהט זי אייך אַלע מאָל איבער׳ן מויל... אָבער אינערווייניג!

איהר לייקענט? וואָס דען זאָלט איהר זאָגען? איך זאָג אייך, בוימאייל אויפ'ן וואַסער!

עס איז אַזוי! אין אַ חדר האָט איהר דאָך אַמאָל געלערנט: וואַסער איז מים און מים, האָבען מיר אַ קיימא-לן, איז תורה... אמת איז, אַז בוימאייל — שמן — איז אויך תורה, נור ווער זאָגט דען, אַז די כפירה, רחמנא לצלן, איז בוימאייל? בלאָטע איז זי, בנאמנות — בלאָטע! עס רעדט זיך נור אַזוי: ווי בוימאייל אויפ'ן וואַסער!

און קומען קומט דאָס פון דער מאָדע! און היינט איז אַ מאָדע חוזק צו מאַכען אויס אַ יידישען מנהג, אויס אַ יידישע אמונה... און וואָס טהוט איהר נישט פאַר דער מאָדע וועגען! אָט שטייפט איהר איין דעם גאָרגעל. איהר ווערט רויט ווי איין אינדיק, פרייכט ווי אַ גאַנז, און פון וועמים וועגען? פון אַ שניפסעל וועגען, און די גאַנצע סחורה איז אַ כזית, אַ כשעורה... אמת — כדאי? און היינט, וואָס איהר פענטעט אייך די פיס מיט ענגע קאַמאַשען מיט שפּיצען?... באשר — איהר האָט נישט קיין היהנער-אויגען.

וואָס? נישט מעהר — עס איז מאָדע! איהר מוזט גלייך זיין צום אַפּאָטייקער! איי וואָס, דער אַפּאָטייקער איז איין אַנדערע גזע; ער האָט גאָר קיין גאָרגעל נישט, און זיין פוס פאַסט אין שטיוועל אַריין, ווי אַ פּריצישער בריעף צום קאָפערטיל... איהר מוזט אָבער נאָכטאַנצען!

און, אַז דער אַפּאָטייקער מאַכט חוזק פון יעקעל שדכן, זאָגט איהר, אַז איהר גלייבט נישט אין זווגים!

עס איז ביי מיר הייליג!

אַ והא ראיה! איך האָב אַמאָל געזעהען, ווי איין אמת'ער דייטש, אָבער טאַקי איין אמת'ער, אָהן תפילין, ריין „קאַשע מיט שנויץ", האָט אין אָקע געשפּיעלט! ער האָט אין מיטען קאָן באין אופן קיינעם קיין דרייער נישט געבאָרגט, קיין רובל אויסגעטוישט, דאָס געלד קיינמאָל נישט געוואָלט ציילען! פריהער וויטער, אַז עס איז איהם נישט געגאַנגען, האָט ער

פלוצים געחאַפּט דעם קוימען, דעם קאַפּעלוש, הייסט עס, און איז נעלם געוואָרען אויף אַ מינוט...

נו? איהר וועט מיר איינרעדען, אַז ער גלויבט נישט אין סגולות? איך בין אייך ערב, אַז ער איז אַרויסגעלאָפען מאַכען די סגולה...

זעהט איהר, איך טהו עס נישט! שפּיעל איך אין קאָרטען, אין קוויטלעך מיין איך, שפּיעל איך ערליך... על פי דרך הטבע!

יענץ הייסט שוין ביי מיר אַ שקר, אַ כנופיא מיט יענע לייט!... נור מיין דאגה! מאַכט ער יאָ אַ סגולה... נור פאַר וואָס לאַכט ער אוים אַ פרומען יוד, האַ?

איך זאָג אייך, אַז איהר גלייבט! אַז איהר גלייבט גלייך מיט אַלע יודען! והא ראיה: פּרובט זאָל אייך פיער וואַלען אַ צאָהן דרייהען, אַ פיבער וואַרפען, אָדער אַ פּוס ברעכען, וועט איהר נישט לויפען צו אַ גוטען יודען?...

אַ נישט צו'ן אַ זגאַכער! אין דער סטרא אחרא גלייבט איהר דאָך אודאי!

זעהט איהר, איך זאָג אייך דעם אמת! און, צוריק געשמועסט: מה לי לשקר?

משוגעים.

אַז יעדע קהלה מוז האָבען איהר משוגעת, און אַז ניש, ווערט אַ געזונדער משוגע — פון דעם זינגען שוין די שוואַלבען אויף די דעכער. אָבער אַז אַזאַ קהל ווי אונזערס: אַ קהל אָהן אַ רב, אָהן אַ הייליג אָרט, מיט קוים איין ספר־תורה פאַר אַ מנין; אַ קהל, וואָס איז, אומשטיינס געזאָגט, ניט מעהר ווי אַ געלייגטער ערוב פאַר איין אַנדער קהלה, וואָס נעמט אונז צו דעם רח״ש, מיט די בר־מנן׳ס, מיט אַלעם גוטען — מיט איין וואָרט: אַז אַ קהל, וואָס האָט זיך צוליינט קוים מיט אַ האַלב געסעל אויפ׳ן זאמד ביי דער ווייכסעל — זאָל מוזען האָבען איהר אייגענעם אַ משוגענעם, — דאָס רעכען איך פאַר אַ וואונדערליכע זאַך. און אַ וואונדערליכע זאַך איז בדאי צו דערציילען. מיר דאַכט זיך, אַז די מעשה מיט אונזער שוחט׳ל, וואָס איז אַמאָל געקומען, צווישען מנחה ומעריב, צום מנין און האָט אַ קלאַפּ געטהון אָן שלחן, און אויסגערופען, נישט מיט זיין קול, באשר בכן, ער האָט ביז אַהער מאכיל טרפות געווען! — האָב איך אייך שוין אַמאָל דערציילט... איהר געדענקט אודאי: אַ קלאַפּ געטהון, אויסגערופען און — משוגע געוואָרען! און גייהט שוין אַרום אויף און אָב אין געסיל, שטיל־שווייגענדיג, שוואַרץ ווי די ערד, נור די ליפּען ציטערן און מיט דער רעכטער האַנד צופּט ער זיך אַלץ אינאיינעם ביי דער לינקער זייט ברוסט, גלייך ער וואָלט געוואָלט אויסרייסען פון דאָרט די מרה־שחורה, די זינד צו דעם שגעון... און פלוצלינג — און דאָס האָב איך אייך שוין זיכער נישט דערציילט — איז ער נעלם געוואָרען.

מילא, אַ גרוש איז ער געווען, קיין קינדער האָט ער נישט איבערגעלאָזט, האָט מען אָן איהם פערגעסען. געפיהלט האָט מען, אַז עס פעהלט עפּיס אין נאַס, נור מאַלע וואָס עס פעהלט; עס פעהלט אפילו פרנסה! דערנאָך האָט מען דערצייהלט, אַז עס איז געשטאַנען אין בלאַט, אַז אין ים אונטער דאַנציג איז אַרויסגעשוואומען אַ דערטרונקענער. און אַז מען האָט, אָן די קליידער מיט'ן טלית-קטן, דערקענט, אַז עס מוז זיין אַ פּוילישער יוד. האָט מען געקלערט, אַז דאָס מוז ער זיין; ער פלעגט אַרומגייהן גאַנצע נעכט ביי דער ווייכסעל, האָט זי איהם צוגענומען! שווימען האָט ער אפילו געקענט, נור איידער ער איז משוגע געוואָרען! דערנאָך ווייסט מען נישט. אַ, ווי קומט די ווייכסעל אונטער וואַרשוי צום ים אונטער דאַנציג, דאָס איז קיין קשיא נישט: כל הנחלים — אַלע טייכען גייהען צום ים; דאָס האָט נאָך שלמה המלך געזאָגט. און מען האָט ווייטער פערגעסען! איינמאָל אָבער האָט מען זיך דערמאַנט, אַז דעם שוהט'ס קעסטיל שטייהט נאָך ביים בעקער, וואו ער פלעגט זיך אויפהאַלטען. נישט נעכטיגען. ווייל, ווי געזאָגט, גאַנצע נעכט פלעגט ער אַרומגייהן אין גאַס און האָט קיין אויג נישט צוגעמאַכט; אויסער אויב ער איז געשלאָפען גייהענדיגערהייד! וויל דער עולם וויסען, וואָס ביי איהם אין קעסטיל קען זיך געפינען; אפשר, זאָגט מען, געפינט מען גאָר „חדושי-תורה״, וואָרום פריהער איז ער אַ יונגער מאַן אַ למדן געווען, און פלעגט טענטלען מיט דער פעדער. גייהט מען אַריין צום בעקער; דאָס קעסטיל איז דאָ. ער האָט גאָר פערגעסען דערין. עפענט מען אויף. געפינט מען נישט מעהר, ווי עטליכע קרישקעלעך עסענוואַרג מיט אַ צוריסענעם טלית-קטן. נעמט מען דאָס קעסטיל, וואָס איז נישט ווערט געווען די רייד, און מען צוהאַקט עס, און מען וואַרפט עס אין אויווען אַריין, צום פערברענען. און דאָ הייבט זיך אָן אַ נייע מעשה! איידער נאָך דאָס קעסטיל איז פערברענט געוואָרען.

קלאַפּט שוין עפּיס אָן אין פענסטער: באשר בכן, זלמן בחור איז משוגע געוואָרען!

איהר ווייסט נישט, ווער זלמן בחור איז געווען. דער פאָטער זיינער איז געווען אַמאָל אַ פישער. אפילו איין ער־ליכער יוד. איז ער, לא עליכם, דערטרונקען געוואָרען, איז די מוטער קראַנק געוואָרען פאַר צרות, האָט מען זי פאַר גרויס רחמנות געפיהרט אין װאַרשויער שפּיטאָל אַריין, האָט דער דאָקטאָר געזאָגט, אַז עס וואַקסט איהר עפּיס צווישען די געדערם. האָט מען איהר אויסגעשניטען, וואָס מען דאַרף. דאָס געשוויר האָט מען אפילו נישט געפונען, נור זי, נעביך, איז, נישט פאַר אייך געדאַכט, אומגעקומען אונטער'ן מעסער. מן הסתם איז אַזוי בעשערט געווען! בלייבט זלמן אַ יתום און עלטערט זיך אַזוי. ווי־ם ווער זאָל איהם חתונה מאַכען? רופט מען איהם טאַקי: זלמן בחור! אַ שפּאַס? אַ יונג פון עטליכע און צוואַנציג יאָהר! געלעבט האָט ער פון שוסטע־ריי. נאָך ייִנגעלווייז, איז ער איינמאָל אַליין אַריינגעגאַנגען צו אַ שוסטער, צו אַ דאַמסקען שוסטער אפילו, און האָט זיך צוגערוקט צו אַ דרייפיסיג בענקעלע, און זיך געזעצט אַרבײ־טען; חאָטש טרייב איהם מיט אַ שטעקען. איך ווייס אפילו נישט, צי ער האָט געקענט דאַווענען! אויסגעזעהן האָט ער טאַקי מגושם: הויך, ברייט אין די אַקסעל, מיט אַ פּאָר גרויּ־סע אויגענים. אַ כח אין די הענד האָט ער געהאַט נאָר איין אויסטערלישען; דריי ערלים האָבען געהאַט עפּיס איין עסק צום בעל־הבית זיינעם, האָבען זיי איהם געוואָלט שלאָגען, אויפ'ן פויערישען שטייגער; חאַפּט ער איינעם און עפּענט מיט איהם די טיר, און חאַפּט די אַנדערע צוויי ווי די זעקליך אונטער די אָרים און טראָגט זיי אַרויס! און אַזוינס האָט מען, על פּי מקרה, בעפרייט פון מיליטער! דערנאָך, אַז דער בעל־הבית זיינער איז נפטר געוואָרען, האָט ער זיך געזעצט אויף זיין אָרט און געשפּייזט די אלמנה מיט די יתומים! געמיינט האָט מען, ער וויל חתונה האָבען מיט דער אלמנה. מילא,

מהילא תיתא! לאָזט זיך אָבער אויס, אַז ער וויל גאָר ביילע דער אלמנה׳ס טאָכטער, אַ שוואַרץ־חנ׳עוודיג מיידעל; גיטעלע האָט זי געהייסען. באשר בכן, ער האָט איהר אַמאָל אַ מאָם געגומען אויף אַ פּאָר שיכלעך, איז זי איהם געפעלען געוואָרען. שיקט ער צו דער מוטער אַ שדכן! פערשטייהט זיך, אַז מיט׳ן גוטען ווילען גייהט דער שדכן נ י ש ט: וואָרען, ביילע די אלמנה האָט איהר אייגען הייזעל, טאָקי דאָס לעצטע אין גע־סיל, ביי דער ווייכסעל, און אַ מהיה האָט זי אין שטוב פון זאַלץ, און אָנגעגרייט האָט זי פאַר דער לעצטער טאָכ־טער, פאַר׳ן מיזיניקעל (די עלטערע קינדער האָט זי שוין לאַנג אויסגעגעבען אין פרעמדע שטעט אַריין) — אַ גאַנץ פיין קניפּעל, און מען רעדט איהר אַ שידוך מיט משה׳לע ר׳ זבולון דין׳ס איניקעל, יחוס שביחוס, אַ חוץ דאָס קרן אַליין — איין עלוי שבעלויים. עס האַלט שוין ביי תנאים שרייבען, נישט מעהר עס גייהט נאָך וועגען אַ קלייניגקייט: יענער וויל פינף און זי וויל פיער יאָהר קעסט, — נו, האָט אַ טעם אָנצושלאָגען אַזאַ שידוך? בפרט נאָך, אַז דאָס איז גראָד דער אייגענער שדכן, וואָס האַלט אין אויספיהרען יע־נעם שידוך!

נעמט אָבער אונזער זלמן בת׳יד דעם שדכן און שטופּט איהם אַ ווייסען פערציגער אין דער האַנד אַריין און גיט דערביי אויף איהם אַ קוק, אַז עס יאָגט איהם אַ קעלט דורך די ביי־נער. שרייט ער: ד׳גייה, ד׳גייה! און ער גייהט, און זלמן בחור גייהט איהם נאָך פון הינטען, יענער פיהלט, נעביך, זיין הייסען אָטעם אויף די אַקסעל! און זלמן בחור שטעלט זיך אָב נישט וויט פון דער טיר; אויף אַ תשובה וואַרט ער! און וואָס האָט דאָ געקענט זיין פאַר אַ תשובה? ביילע די אלמנה איז אַרוים צום חתן־דנן מיט אַ בעזים! וואָס קלערט איהר, מעשים האָט זיך געטהון! מען איז געלאָפען אויף זיין בייז וואונדער! וואָרום שטעלט אייך פאָר אַ סצענע — אַזאַ גבר־אלים, אַ יונג ווי אַ בוים, אַנטלויפט פאַר דער איינגעשרומפּענער קליינער אלמנה,

וואָס דריפעט איהם נאָך אין אַ פּאָר קלאַפּעדיגע שוסטער-שיך! דאָס אָרימע מיידעל, נעביך, איז אַרויס פאַר דער טיר מיט אַ האַרצרייסענדיג געוויין; זי האָט געמיינט, ער וועט איהר דורס'ען די מאַמען! און ער רוקט זיך אָב אַלץ ווייטער און ווייטער!

צו מנחה, קומט ער דאַוונען, מאַכט מען פון איהם חוכא וטלולא; ענטפערט ער, אַז אויב מען וועט איהם נישט געבען גיטעלע פאַר אַ ווייב, וועט ער זיך אַ מעשה טהון. טהו! ווערט ער אָבער פלוצלינג אַ וואוילער יונג און הייבט אָן דרשה'נען: ער האָט זי ליעב, און זי האָט איהם ליעב! גייהט זיך די גריי-נע גאַל אָן. „סטייטש, פון וואַנען ווייסטו, בחור"? ענפערט ער מיט נצחון: ער ווייסט. דאָס איז שוין זיין דאגה, זאָגט ער! און שטרעקט נאָך אוים די פלאַכע האַנד; דאָ וועט איהם האָהר אַרויסוואַקסען, אויב גיטעלע וועט נעמען דאָס קרומע משה'לע, וואָס ער קען צוקוועטשען, ווי אַ פליעג, נור עס מאוס'ט זיך! און דערביי פלאַמען איהם די אויגען משונה, ווי עס דאַרף צו זיין. פלוצלונג שפּרינגט ער אַוועק און לויפט צו, מיט זיי פויסטען. צו ר' חיים-יוסעלים, דער כלה'ס אַ פעטער, באשר בכן—ער מאַכט איהם קאַליע! ר' חיים-יוסעלים איז אונ-זער איין-איינציגער שיינער יוד, אַ בן תורה; געלד אויף פּראָ-צענט, אפילו היבש געלד... און אַ ווייסע, שיינע באָרד! וויל ער'ן מאַכען כעפּרא דארעא! און מען האָט איהם קוים מיט מסירת נפש אָבגעראַטעוועט; ער וואָלט איהם צוטרעטען! שפּרינגט ער אָב פון ר' חיים-יועסלים, און לויפט, אויף דער צווייטער זייט, צו משה'לען, וואָס איז, נעביך געזעסען, ווי זיין שטייגער, איבער אַ גמרא און געלערנט,—און זאָגט צו איהם מיט חוזק: מויסילע, מויסילע (משה'לע האָט נישט געקאָנט אַרויסזאָגען קיין שין), פערטויף מיר דיין טאַלע! „פערקויף מיר דיין כלה" הייסט עס, וואָס קיין כ"ף און קוף האָט אויך משה'לע נישט אַרויסגעזאָגט. נאַ'דיר—זאָגט ער — פאַר איהר, וואָס די ווילסט: אַ דריידיל, אַ צוויעקעלע! און אפשר ווילסט דו אַ דרייער?

מילא, משה'לע האָט זיך צווויינט, אַז עס איז אַ גאָטס רחמנות געוועזן!

נור דאָס אַלץ איז גאָר נישט. צרות צרורות דערפון האָט געהאַט גיטעלע! זי האָט זיך נישט געקאָנט אַרויסווייזען אין גאָס. ער פלעגט איהר נאָכגייהן טריט ביי טריט, און זיפצען און ממש וויינען פאַר איהר: גיטעלע, פערגים נישט מיין בלוט, מאַך מיך נישט אומגליקליך, פערפינסטער נישט מיין וועלט... וכדומה אַזעלכע נאַרישקייטען. דער מוטערס מילך איז איהר ענטרינען געוואָרען. און זי איז אַ גוט כשר קינד, און פלעגט איהם קיין שלעכט וואָרט נישט זאָגען! פערקעהרט, טיילמאָל דרייהט זי זיך אוים צו איהם, און הייבט צו איהם אויף די אויגען מיט אַזאַ רחמנות, אַז טאַקי נישט צום בעשרייבען! גייהט די מוטער,—וואָס זאָל זי נעביך טהון?—און פערשליעסט זי אין שטוב. גייהט זלמן בחור און קרייזעלט גאַנצע טעג און נעכט אַרום דער שטוב. און דאָס מיידעל, נעביך, ליידט, פאַר חרפה ובושה, דאָס גיהנם! אַ קלייניגקייט צו זאָגען! קיין בעלת בשר איז זי קיינמאָל נישט געוועזן, אַצינד פאַלען פון איהר שטיקער פאַר בזיון, טאָג אויף טאָג ווערט זי מאָגערער! אויסער דעם, איז אויף איהר, נעביך, געפאַלען אַ מרה שחורה מיט אַ האַרצקלאַפּונג, אַז דאָס מיידעל איז, נעביך, שיער נישט אומגעקומען פון דער וועלט! דערצייהלט מען עס דעם בחור, זאָגט מען איהם, אַז דו האָסט זי ליעב, וואָס קוילעסט דו זי אָהן אַ מעסער? ענטפערט ער, אַז ער וויל נישט מעהר, נור זי אַליין זאָל איהם צורופען צום פענסטער, און זאָגען איהם בפירוש, אַז זי נעמט צוריק איהר וואָרט! וואָס פאַר אַ וואָרט? ער ווייסט שוין! זאָל זי חאָטש איהם אַרויסשאָקלען מיט'ן קאָפ אויף ניין! בעט מען זי, זי זאָל צוליעב טהון זיין משוגעת, וואָרום וואָס קען מען טהון מיט אַזאַ עוג מלך הבשן? וויל זי נישט. וויינט זי און חלש'ט. פערשטייהט זיך, זי וויל איהם פאָדט נישט מביש זיין! אַ יודישע טאָכטער! הכלל—צרות! בלייבט, מען מוז חתונה מאַכען. גיט נאָך די אלמנה, זאָגט צו גאַנצע 5 יאָהר קעסט, מען שרייבט תנאים, און זלמן בחור שטייהט

אונטער דער שטוב און שלאָגט זיך קאָפּ אָן וואַנד, אַז עס הילעכט!—דאָס מיידעל פאַלט אין חלשות, מען זעהט בחוש, זי וועט אַריין אין אַ קרענק; גנב'עט מען זי אַרויס, פיהרט מען זי קיין וואַרשוי, מכלומר'שט צו'ן אַ דאָקטאָר. ר' זלמן דין מיט'ן אייניקעל פאָהרען בסוד סודות נאָך, ביי נאַכט, אויף אַ שיפעל איבער דער ווייכסעל! אין אַ צייט אַרום, דער בחור שטייהט אין גאַס, און עס קומט אָנצופאָהרען אַ בויד מיט די מחותנים, מיט חתן-כלה.—דערזעהט ער, גיט ער אַ געשריי, ווי אַ געקוילעטער אָקס, און, תוך כדי דבור — אַ וואָרף-זיך אָן דער ערד, ווי אַין אונטערגעהאַקטער בוים, קריגט אַ מין קאָנוואול-סיע. אַז מען הייבט איהם אויף—אַ פאַרטיג משוגעת!

און וואָס איז זיין שגעון? גיטעלע איז שוין געוועזען אַ ווייב-בעל, זי האָט אַ קינד געבוירט, וואָס איז אין קינפּעט געשטאָר-בען. און ער טראָגט זיך אַרום מיט'ן יתומ'ל אויף די הענד — האַלטען האַלט ער אַ שטעקעלע, אַרומגעוויקעלט אין אַ שמאַט-קעלע—אַ ליאַלקע! און הוידעט עס, און וויעגט עס, און זינגט איהם שלאָף-ליעדעליך, און שמאַטשקעט צו איהם—אַזוי גאַנצע טעג און נעכט . . .

טיילמאָל ווערט אינ'ם אַ שנוי, לאָזט ער אַראָב די הענד, אוים אבי יתומים! און ווערט אַנדערש משוגע. דאָס טרעפט דער עיקר אין אַ לבנה-נאַכט. ער פאַלט פלוצלינג אין כעס אַריין, גייהט אויף-און-אָב אין גאַס, קלאַפּט אין די פערמאַכטע לאָדען אַריין, שרייט אין די שטיבער אַריין: רוצחים! גזלנים! בלוט-זייגער! און וואָס עס קומט איהם אין מויל אַריין. נור אַז ער קומט אַראָב צו בילא דער אלמנה'ס הויז, צו דער ווייכסעל צו, גייהט ער צו אויף די שפּיץ נעגעל צום לאָדען פון יונגען פאַר-פאָלק'ס שטוב, בייגט צו צום לאָדען אַיין אויער, הערט זיך אַיין אַ ווילע, דער-נאָך לייגט ער צו די האַנד, קושט דעם לאָדען, ווי אַ מזוזה, להבדיל, און גייהט, וויינענדיג, אַוועק . . .

גיטעלע האָט זיך אפילו שוין כמעט ווי צוגעוויינט, נור, לא עליכם, קיין קינדער האָט זי נישט! —

דער נדבן.

פאַרוואָס איך האָב מיך איבערגעצויגען קיין וואַרשוי? פרעגט איהר.

כ'וועל אייך זאָגען דעם אמת: כ'בין אַנטלאָפען פאַר די קליינשטעטעלדיגע קבצנים.

מיינט איהר אפשר איך בין אַ קאַרגער? אסור=חזיר! ביי מיר איז אַ הונדערטער — בלאָטע. נור די אָרימע לייט! ווי אַ ביין אין האַלז זענען זיי מיר געשטאַנען! איך קען נישט איך האָב אַ ווייכע נאַטור, און קען נישט פערטראָגען דעם חשכ'דיגען דלות מיט די פערלאָפענע אויגען און אויסגעקרומטע פלייצעס!

און פרובט, פרעגט מיך, פון וואַנען עס קומט צו מיר? אסור, אויב איך וויים!

די וועלט זאָגט: „אַ קינד איז דער מאַמעס אַ טאָלטער אָדער'ן טאַטענס אַ זוהן". „נישט ווייט, זאָגט מען, פאַלט דאָס עפּעלע פון בוים! נישט שטענדיג אַ פּנים, איז אמת וואָס מען זאָגט! וואָרום, למשל, איך.

מיין טאַטע, עליו השלום, איז כל ימיו געוועזען אַ קבצן — אַ קליינשטעטעלדיגער שמש! פאַר קוים דאָס לעבען צו דערהאַלטען לאָזט מען זיך טרעטען פון „קהל, רב און בעדער!" אַ לאַטע=לייגער, אַ שוסטער האָט מעהר פרנסה און מעהר כבוד פאַר אַ שמש!

צוויי ברודער האָב איך — להבדיל בין החיים והמתים — זיי לעבען נאָך — אָבער וואָס פאַר אַ לעבען; ביי פרעה'ן אין מצרים האָט מען אַ שענער לעבען געהאַט! טאַקי אויף שונאי

ציון געזאָגט! איינער וואוינט אין בריסק־דליטא, פערשטייהט איהר דאָך, איז ער אַ נשרף! דער צווייטער וואוינט שוין גאָר נישט; שוין יאָהרענלאַנג, אַז ער האָט זיך געלאָזט אויף דער וועלט צוזאַמענמאַכען אויף הכנסת כלה — זעקס טעל־טער האָט ער, דער יוד!

איך זאָל אויסרעכנען מיין גאַנצע קבצנישע משפחה וואָלטען מיר פינגער געפעהלט! ווי די היישרעקען בעפאַלען זיי מיך; לאָמיך זיי וויזען אַ פינגער שלינגען זיי מיך איין מיט די קאַמאַשען! אַ געלעכערטען זאַק פילט מען נישט אָן!

און איך אַליין, וואָס מיינט איהר? איך בין געבוירען ווי איך בין?

איך בין דאָך אַיין אָרימען — אַ שמש'ס אַ זוהן! ער האָט דען געהאַט אַ ציבראָכענעם דרייער ביי דער נשמה אויף נדן? דער מאַמע עליה השלום'ס ירושה אַ האַלצערנע חורבה אונ־טערן שטעטיל, האָט מען פערקויפט אויף חתונה הוצאות. איך בין דאָך דער יונגסטער געוועזען, האָט זיך דער טאַטע עליו השלום, אויסגעצויגען אין בית־המדרש אַריין. די בעלי־בתים האָבען אפילו נישט געוואָלט... נו — גיט איהר נדן! זאָגט ער, מאַכט איהר חתונה!

און וויפיעל מיינט איהר האָט מען פאַר מיין עלוי'שען קאָפּ געגעבען? צוויי מסכתות האָב איך געקענט אויסענוווי־ניג, צוגעזאָגט אַכטהונדערט גילדוין, געגעבען האָט מען די העלפט; פאַר דאָס האָט מען מיר געגעבען אַ כלה מיט אַיין איבריג שטיקעל פלייצע, אמת — אַ שטר חצי זכר, האָט מען צוגעלייגט!

זעהט איהר דאָך בחוש — אַיין אויפגקומענער (אַנדערע שעמען זיך דערמיט!) פשוט איך האָב געטהון מיינס, דער רבונו של עולם האָט געהאָלפען און בטבע, זעהט איהר בין איך אַ געבוירענער נגיד, אַ רך־לב און אַ מפונק דערצו!

פון וואַנען? איז פאַרהאַנען נאָך אַ קשיא אויף דער וועלט! און דעריבער טאַקי האָב איך געמוזט אַנטלויפען, איהר

ווייסט גאָר נישט וואָס פאַר אַ גיהנום דאָס קליינע שטעדטעל איז פאַר אַזאַ יוד, למשל, ווי איך, וואָס האָט אַ האַרץ נישט קיין שטיין אינ'ם לייב! און וואָס האָט אַ נאָז און אַ געפיהל, ווי אַ מענש דאַרף צו האָבען!

ערשטענס וואוינט אַ מענש ווי אין מיטען גאַס! די פענ־סטער נישט פערהאָנגען. ווער עס גייהט פאַרביי, וואַרפט אַריין איין אויג. וויל ער, שטעלט ער זיך אָב, דריקט צו די נאָז צו דער שויב און בעטראַכט, צי שטייט נישט עפּיס נייעס אין שטוב. זומער, אַז דאָס פענסטער איז אָפען, שטעקט ער אַריין דעם קאָפּ מיט אַ פיינעם גוט־מאָרגען, גאָט־העלף, גוטען אָוועגד — פאַן בראַט! צוזאַמען חזרים געפּאַשעט! און דאָס איז פאַרבייגיי־ענדיג, אַז ער האָט קיין צייט נישט, האָט ער צייט — קומט ער אין שטוב אַריין, פון קיין קלאַפּשלאָס, פון אַנקלינגען הייבט מען גאָר נישט אָן צו וויסען! מען מוז נאָך נאָכ'ן די טהיר פערמאַכען! אַ רשות הרבים.

באַלד אין דער פריה:

— גוט מאָרגען, בעל־הבית־לעבען!

ווער איז?

דאָס איז לאה די מילכיגערין! שוין צעתן יאָהר טראָגט זי מיר מילך, איז זי דאָך אַ בן־בית.

די קוה האַלט זי אונטער דער שמאָדט, איף יענער זייט טייך; קומט זי אייך אַריין ווינטער אין אַ פּאָר גרויסע שטיוועל, אין זעלנערישע; שטרויענע קאַלאָשען. ליידען ליידט זי אויף אַסטמאַ, קען זי זיך נישט איינבייגען און אויסטהון די קאַלאָשען, גייהט זי אַריין אַזוי; עס רינט איהר פון די פּיס, פון קאָפּ—דערביי האָט זי שטענדיג אַ רויט־אָנגעפרוירען נעזעל— וואָס איז אויך נישט זייער טרוקען! נאָך אַ מעלה האָט זי, זי שטאַמעלט אַ ביסעל און איז אָהן אַ „ג" —

— דוט מאָרדען — הייסט עס — בעל־הבית־לעבען!

און וואָס וויל לאה די מילכיגערין?

אַ קליינינקייט וויל זי. די „שוואַרצע" איז איהר. לא

עליכם, אַוועקגעפּאַלען! מען דאַרף אַ קאַנאַוואַל און די הוצאה דאַרף א י ך אויסשטייהן. און כ ע ל ו ת ה ב ק ר קומט זי, אַוועקגעפּאַלען, הערט איהר ראָך!

און די קוה, זאָגט זי, איז כמעט מיין קוה—איך טרינק דאָך שוין צעהן יאָהר די מילך!

אַ חוץ דעם איז זי נאָך מיין ווייבס אַ שטיקעל קרובה, עפּיס אַ שמעלקע בשמעלקע, ווי מען זאָגט! האָט זי דאָך אודאי אַ טענה...

חאַפּ איך אַרויס אַ רובל, אַבי גייה!

חס ושלום! נישט אַזוי געשווינד ריהרט זיך לאה די מילכיגערין פון אָרט.

ערשטענס הויבט זי מיך אָן צו בענשען; פאַר גאָט — דערנאָכטען איך, און בענשט מיך מיט סאַמע דלת'ן...

דערנאָך בעקוקט זי נאָך אַמאָל, דאָס הייסט צום טויזענדסטען מאָל, די דירה מיינע מיט'ן מעביל, און הייבט זיך אָן קרימען און קרימען, ביז זי לאָזט אַרויס אַ געוויין.

וואָס איז?

ס'טייטש, ווען נישט איהר מאַן דער בטלן, וואָלט זי אויך אין אַזאַ דירה געזעסען, אויך אַזאַ מעביל געהאַט; זי וואָלט זיך אויך געבאָדען אין כל טוב. וואָס איז? עס פּאַסט איהר נישט? זי האָט אויך חשק צו'ן אַ זילבערן חנוכה־לעמפּעל, צו'ן אַ גאָלדען בשמים־שקעטעלע—צו וואָס אויגען זעהען!

עס האָט עפּיס אַ סך געפעהלט?

אַ פריץ האָט זי געהאַט טאַקי א ברילאַנט, די גאַנצע פּאַכט האָט ער איהר—די מעשה איז שוין אַ יאָהר צוואַנציג—געוואָלט אַוועקגעבען, אַזוי האָט זי ביי איהם נושא־חן געווען, א י ב ע ר צוואַנציג קיה צום מעלקען... נור דער מאַן דער בטלן—זיין נאָטען זאָל אַהיים קומען!—האָט נישט געוואָלט...

פאַר וואָס ער האָט נישט געוואָלט איז נישט צום פערשטייהן! אַזוי צורעשעט זי זיך, און איך מוז ביי איהר בעטען

רחמים, זי זאָל מיך לאָזען אויסטרינקען דאָס גלעזעל טיי; דאָס „גלעזעל וואַרימס" הייסט עס!

דאַנקען גאָט, ד'האָב ביי איהר געפועלט, זי וויל שוין גייהן — רופט זי מיין ווייב אַריין צו זיך! אין בעט ליגט זי, — אַ קראַנקע, נעביך, כל ימיה אָבגעלעגען אין בעט; וויל זי עפּיס הערען נייעס פון שטעדטעל. מילא, איך האָב דאָך קיין צייט נישט, זאָל אַריינקומען לאה די מילכיגערין, ווער עס איז, אַבי מען זאָל איהר ביײטלען נייעס: ווער עס קריגט זיך. ווער עס גט זיך, ווי עס לעבט זיך ביי לייטען, וואָס מען קאָכט, וכדומה ווייבערשע פּאָטשטען! און לאה די מילכיגערין איז דאָך עפּיס אַיין אַיינגייהערין אין הייזער!

איך חאַפּ דערווייל און וויל אויסטרינקען די טהיי, לאה די מילכעגערין זאָל מיך צוריק צו וועגס נישט טרעפען זיין שטוב. עס גייהט נישט, לייזער מעקלער גייהט! און לייזער מעקלער איז נישט אַבי־ווער! זכרונו לברכה, דעם שטאָדט־מגיד'ס אַ זוהן! פון פאָטער האָט לייזער גע'ירש'ענט נור דעם קאָלטאָן און דאַכט זיך קיין וואָרט תורה נישט, איז איהם דאָך זכות אבות בייגעשטאַנען, ער זאָל ווערען תבואה־מעקלער. טויגען טויג ער נישט קיין קאַץ אַיין עק צוצובינדען. זייט ער לעבט האָט ער נאָך קיין איינציגע קניה נישט אויסגעפיהרט. בעל־בתישע סוחרים אָבער זאָגען: ער איז, איז ער; טהו זיי עפּיס! ווער עס איז שלעפּט צוזאַמען אַ וואַנד מיט אַ וואַנד, שלאָגט זיך אונטער די פּיס, רייסט זיך אויס די קעהל, און נאָך קריעת ים סוף, אַז עס קומט מעקלעריי צו צאָהלען, זאָגט מען: נור לייזער'ל איז אַ שותף! און ער איז! ער נעמט!

אַניט, וואָלטען דאָך איהם די בעלי־בתים געמוזט אויפהאַלטען. מען וועט דאָך נישט לאָזען לייזער'ל דעם שטאָדט־מגיד, זכרונו לברכה'ס, זאָל שטאַרבען פאַר הונגער!

און בכח דעם אייגענעם זכות אבות איז ער גלאַט אַיין אַיינגייהער ביי בעלי־בתים.

ביי מיר אויך!

— גוט מאָרגען — גוט יאָהר —
וואָס הערט זיך נייעס?

אָט אַזוי און אַזוי... „וואו איז דיין טאַבאַק?“—פרעגט ער.

אויף מיין טאַביק האָט ער אויך זכות אבות — אַ גלאָז טיי וויל ער אודאי, און איין עסק האָט ער אויך.

מיין ווייב איז דאָך קראַנק, פרעגט ער קודם כל וואָס זי מאַכט, און אַז ער הערט, אַז עס איז נישט בעסער, קרעכצט ער: אַלץ וויל מען וויל'ן נישט פאָלגען! זיינס אַ לייבליכע מוהמע — ליגט שוין לאַנג וואו מען דאַרף! — האָט אויך אַזאַ מיחוש געהאַט, און קיין זאַך האָט נישט געהאָלפען, נור אַ גרין פלעשעל. מען דאַרף בעשטעלען אין דער אַפּטייק אַ גרין פלעשעל! ווארים, וואו דער דאָקטאָר, וואָס האָט איהר פערשריבען דאָס גרינע פלעשעל, וואוינט היינט, ווייסט ער נישט; און אפשר איז ער שוין אויך, וואו מען דאַרף... דער אַפּטייקער וועט וויסען, ער איז דאָך יענעם אַפּטייקערס אַ זוהן, וועט ער געפינען אין די כתבים...

דאָס איז דאָס עסק, וואָס ער האָט צו מיר.

איך וויל גייהן דאַוונען, נעם דעם טלית־זאַק. ווערט ער מלא שמחה, וואָס אַזאַ יוד אַ גביר ווי איך בין, היט אָב קריאת־שמע, און לאָזט נישט קהל זאָל אויפ'ן וואַרטען... איך מעג — גייהן זאָגט ער — נאָר ער וועט זיך דערווייל אַ ביסעל צו־לייגען אויף דער סאָפע. די אַרורה זיינע האָט'ם אַ גאַנצע נאַכט געשאָלטען. פאַר וואָס, ווייס ער אַליין נישט, נאָר קיין אויג האָט זי איהם נישט געלאָזט צומאַכען, ערשט פאַר טאָג, אַז זי האָט געחאַפּט צו איהם אַ פלאַש, איז ער אַרויסגעשפּרינגען פון בעט און איז אַנטלאָפען. איז ער שוין געוועזען ביי שמעריל האָניגמאַכער, ביי יוסיל ווייצענזאַנג און נאָך... נאָר ביי דעם איז צופיעל קינדער, אַ מהומה אין שטוב; ביי יענעם איז היינט אַ וועש, איז מעהר מהומה, און ווייצענזאַנג'ס צנועה קענסט דו דאָך! די הינד מעגען זי אַרומשלעפען, אויסציהען זיך לאָזט זי נישט, ד'פערפלעק איהר, זאָגט זי, די סאָפע.

— ימח שמה, זאָגט ער, און אויב עס איז מיר אַ שאָד די סאָפע, וועט ער זיך זעצען אויף מיין פאָטערשטיהל, אַ מחיה פון אַ שטוהל.

ענטלויף איך; וואָס זאָל איך טהון?

אויף דער שוועל שלאָג איך מיך אָן עמיצען אָן.

וואָס איז? וויטער אַ טובה. אָבער אַ מצוה, אַ מצוה גדולה!

מיין שניידער איז עס!

קומען, חלילה, קומט איהם נישט ביי מיר. איך צאָהל תוך כדי דבור; נאָר דאָס וויב האָט אַ צווילינג געהאַט! איינס איז אפילו באַלד אַוועק, נאָר ביים צווייטען וועט זיין אַ ברית, בעט ער מיך אויף סנדקאות — מהיכי תיתא. נאָר דאָס וויב האָט דערוויל היץ, די באָבע וויל אַ דאָקטאָר, האָטש אַ רופא מיט רעצעפּט, און ער איז אָהן אַ גראָשען, — וויל ער פּאָר־אוים אַ פּאָר רובל...

ס'איז טאַקי מיין שניידער, און אַ גוטער שניידער, נאָר דאָס פּנים איז שוין פון אַ קבצן! דער קבצן קוקט איהם שוין פון די אויגען אַרויס, פון אונטער דער קאַפּאָטע אַפער, פון אויס די אַרבעל רייסט ער זיך! אַ צווילינג נאָך! ביי איינעם אַ לויה, ביים צווייטען אַ ברית, און די קינפּעטאָרין מיט היץ — אַ פערלוירענער מענש. שענק איך בעסער אַ רובל! איבער מיין שוועל זאָל ער שוין מעהר נישט איבערטרעטען, מעהר צו גייהען גיב איך איהם נישט...

ער הערט נישט, וואָס איך רעד צו איהם, חאַפּט דעם רובל און אַנטלויפט, און איך גייה אין בית־המדרש אַריין...

אין בית־המדרש אַריין מוז מען גייהען דורכ'ן מאַרק.

דורכפּאַסירען דעם מאַרק איז אויך נישט פון די גוטע זאַכען.

דעם אמת זאָגענדיג, האָב איך זונטאָג, צי אַזוי זייערס אַ יום־טוב, גראָד ליעב צו גייהן דורכ'ן מאַרק. דעמאָלט איז דער מאַרק לעבענדיג, ריהרעוודיג: רויטע פאַטשיילעס, רויטע פרעלען,

רויטע סטענגעס, רויטע פנים׳ער — פריש און געזונד, אָבער אַזוי אין מיטען דער וואָך — חלשות גייהט זיך אָן!

אַלטע, פערקרומטע, פערחשכ׳טע ווייבער; גרינליך־טרוקען געבעקס, פויל אויבס, — און אַ יודענע נעמט מיט׳ן פינגער און דרייהט זיך אויס אַ פויל עפּעלע און מויל אַריין — — הא — גוט?

און דער גאַנצער מאַרק קען מיך...

און ער האָט הנאה, דער מאַרק: דער גביר גייהט דאַווע־נען. ער שעמט זיך נישט; מיט׳ן טלית־זאַק איבער׳ן גאַס! און מען בענשט מיך!

און איך האָב בעקאַנטע אויפ׳ן מאַרק!

איינע איז גאָר מיינס אַ כלה געוועזן! דער טאַטע עליו השלום, האָט מיט איהרען שוין אַ וואָרט געמאַכט... און איהר טאַטע האָט געהאַט אַ בשמ׳קראַם, פלעג איך דאָרט קויפען; איך האָב ערגיץ אויסגעקאַשפּערט אַ צוויי ער, און געלאָפען קויפען פאַר אַ צווייער באַקסער! זי פלעגט רויט ווערען; אונטערן טיש פלעגט זי שטייהען. שמחת תורה צו הקפות האָב׳מיר זיך — חאַ — חאַ — חאַ! צווישען עולם אין פּאָליש געפונען, ביי די הענד געהאַל־טען. דערנאָך איז ביי מיר אין דער האַנד אַ ביסול מאַנדלען גע־בליבען! נאָר באַלד נאָך יום־טוב האָט מיר דער טאַטע, עליו השלום, געזאָגט, אַז חיים יוסיל — אַזוי האָט ער געהייסען, איהר פאָטער — איז אַ קבצן, אַ באַנקראָט. און געוועלב שטייהען ליידיגע פודלים אָהן סחורה, אַז ער האָט איהם געוואָלט אַריינ־נאַרען אין זאַק וכדומה, און — אויס שדוך...

באַלד דערנאָך האָט זיך אויסגעוויזען. אַז מיין זווג איז אַ חולנית; אַ מאַן האָט זי בעקומען עפּיס אַ שווינדזיכטיגען מלמד... באַלד רחמנא ליצלן, איז זי געוואָרען אַ „ווייסטע אלמנה״... און אַז איך גייה דורך — קוקט זי אויף מיר מיט מילכיגע אויגען...

און נישט זי אַליין, נאָך אַ בעקאַנטע האָב איך דאָרט — אויך איין אלמנה —

און דער מאן איהרער האָט פאַר דער פטירה געזאָלט זיין מיין שותף.

עס איז נאָך געוועזען די פאַלט אויף כשר-פלייש. ס'איז פאַר דער ליציטאַציע אין דער גובערניע, און איך האָב מיר דעמאָלט געזוכט אַ שטיקל עסק, מיינס אַ פעטערס איין אידעם (שוין ביידע אויפ'ן עולם האמת), אויך אַ יונגער מאַן נאָך קעסט, זוכט זיך אויך אַ שטיקל עסק. פאָרט מען אונז צוזאַמען . . . יוחנן פאַכטער איז, לא עליכם, געלעגען איבער אַנאַנד (ער איז אויך נישט דאָ, להבדיל בין החיים והמתים!) מאַכען מיר זיך ביידע, נישט וויסענדיג, און ערשט אַ טאָג פריהער האַפּ'מיר בסוד סודות עקסטרא-פאסט, און מען פאָהרט אין גובערניע אַריין . . . וואלט'מיר ב י י ד ע גענומען די פאַכט, וואלט איך אַ ק ל ע נ ע ר ע ר עושר געוועזען . . .

וואָס טהוט אָבער גאָט?

מיין ירוחם (אַזוי האָט ער געהייסען) פאַלט אונטערוועגס אַוועק — מיט געזונטם האָט ער זיך אנגעגעסען און מיט קאַלט ביער פערטרונקען! — דאָס געלד האָב איך געהאט ביי מיר; לאָז איך איהם איבער אין אַ שטעדטיל גאַנץ חרוב, שיק אַ שליח מיוחד נאָכ'ן ווייב און פאָהר ווייטער. רחמנות אַהין, רחמנות אַהער — געשעפט איז געשעפט. און וואָס וואָלט ער געהאַט דערפון, ווען איך אַליין בלייב אויך נישט ביי דער פאַכט? וואָלט איך געבליבען אַ קבצן! אויך האָב איך גענומען די פאַכט . . . אַז איך בין צוריקגעקומען, איז זי שוין איין אלמנה געוועזען . . נו, מיט אלמנות און יתומים מאַכט מען קיין שותפות נישט, האָב איך אַרויסגעגעבען אַ וועקסיל אויפ'ן געלד, צוגעשריבען פראָצענט . . . און היינט זיצט זי אויפ'ן מאַרק . . . די עטליכע רובל צו נישט געוואָרען . . .

פערשטייהט זיך, אַז איך האָב דערפון קיין נחת נישט; ווען איך גייה דורך, גיט אַ צופּ ביים האַרץ; וואָרום וואָס טהו איך, אַז אַזאַ יודענע וועט אַרוים מיט אַ קללה?

און אַז מען קומט שוין, מיינט איהר, אין בית־המדרש אַריין, קלייבט מען שוין נחת?

באַלד אויף די טרעפ — שלעפּט זיך ר׳ בערעלע דיין, סאַפּעט און קרעכצט... אַ גאַרטיל דאַרף ער! אַלע פיער וואָכען פאַלט ער אַוועק אויף׳ן מיחוש, טרעפ זענען פאַר איהם סכנות נפשות, — און אַז מען נעמט איהם צונויף אויף אַ גאַרטיל, מאַכט ער חתונה אַ טאָכטער! טהו עפּיס, אַז דער יוד האָט פאַרט צוועלף טעכטער! העכער וואַרט שוין אויף מיר דער בלינדער שוחט! ער איז בלינד געוואָרען, האָט קהל צוגענומען אַ נייעם שוחט, בין איך, פערשטייהט זיך, געווען דערביי — אויסגערעדט האָב׳מיר, אַז, דער נייער שוחט זאָל צאָהלען דעם אַלטען צוועלף גילדען אַ וואָך, צאָהלט ער נישט! אַליין אַ מטופל! בין איך שולדיג! בלינד איז ער, נור ער דערפיהלט מיך! און אַז ער דערפיהלט מיך, גיט ער אַ קרעכץ אויף מיין חשבון. טיילמאָל זאָגט ער:

— שייהן פערזאָרגט...

האָב איך, מיינט איהר, הנאה דערפון?

דערנאָך הייבט זיך ערשט אָן: קבצנים ביים אויבען, בטלנים ביים כיור, און אָן אַלע מוז מען זיך אָברייבען, אויסשמעקען זייער מאַכאָרקע... אַ געקומענעם לאַנד־קבצן מוז מען נאָך שלום געבען... און אַז גאָט העלפט, איך קום שוין צו צו דער מזרח־וואַנד, שטייהט ערשט אויפגעשריבען מיט קרייד: גרויסע געכתיב׳עטע אותיות „חיים בן מיכל לרפואה שלמה״! און דער מיכל דאַרף גראַד זיין מיין משרת!

ס׳גיהנם, זאָג איך אייך, האָב איך געליטען!

אַ מענש מיט אַ ווייך האַרץ איז נישט גוט...

מיינט איהר אפשר, אַז עס איז מיר פלוצלינג איינגעפאַלען צו ענטלויפען? איינגעפּאַקט און אַרויסגעפאָהרען?

ניין, עס איז אויך אַ גאָט־זאַך געוועזען. איך בין גאָר נישט אַזוי קלוג!

אַ ווייב האָב איך געהאַט, ווי געזאָגט, לא עליכם, אַ חולנית,

— עס איז איהר וואָס אַ מאָל ערגער געוואָרען.

איך האָב כמעט נישט געוואוסט דערפון: זי האָט געהאַט איהר שטוב, האָט ליעב געהאַט צו האָבען אַרום זיך איהרע גבאי'טעס, אַלערליי שכנות, איך וועל דאָך נישט אריינגייהן, זיך זעצען צווישען ווייבער. בייגאַכט — איז בעסער זי זאָל שלאָפען.

איינמאָל שיקט זי מיך רופען. באשר בכן, זי וויל פאָהרען קיין וואַרשא צו'ן אַ דאָקטאָר.

מהיכא תיתא.

וויל זי אַליין נישט פאָהרען.

זאָג איך, איך וועל עמיצען מיטשיקען. איין מענש, צוויי מענשען.

וויל זי נישט, נור איך זאָל מיט איהר פאָהרען, זי האָט מורא, זי וועט חלילה שטאַרבען אויפ'ן וועג; און שטאַרבען אָהנ'עם מאַן וויל זי נישט...

האָב איך גראָד פערוויקעלטע געשעפטען געהאַט. און גלאַט — פאָהר מיט אַ קראַנקער! ביי מיין ווייך האַרץ וואָלט איך אויך, חס ושלום, קראַנק געוואָרען... האָב איך דערוויל אַ ישוב, זאָג איך: ד'וועל זעהן, אזבערקלערען, שפעטער, מאָרגען...

דערווייל הער איך אין גאַס, זי שטייהט שמאָל...

דערנאָך ווער איך געוואָהר, אַז חברה קדישא פערבייגט זיך אויף מיר אַ קניפעל, די צייהן שלייפען זיי זיך, באשר בכן — די מקוה פאַלט איין...

בע! מיט'ן גוטען ווילען געבען מהיכי תיתא, אָבער נייטען זאָל מען מיך?

דינג איך, אַ שיינעם גוטען מאָרגען, אַ פויערישען לאַנגען וואָגען, אויסגעבעט מיט שטרוי, הייס ארויפליינען די חולנית און גיב אַ פאָהר אַריין קיין וואַרשא!

און גערעכט איז זי געווען, וואָס זי האָט געזאָגט, אַז זי וועט שוין פון וואַרשא נישט צוריקקומען...

י. ל. פרץ.

איין דאקטאָר, צוויי, דריי דאָקטוירים — און, לא עליכם, ווי אַ הוהן איינגעשלאָפען!

וואָס איהר איז געוועזען, ווייס איך עד היום נישט...

נאר אַ מחיה — 26 רובל קבורה-געלד! ווילסט? גיב אַ נדבה; נישט, נישט!

דערווייל, זיצענדיג שבעה, איז מיר ווארשא געפעלען, פאַרהאַנגען, אַ קלאַפּ-שלאָס; אַ גן-עדן! אויף אָרענטליכערע גאַסען לאָזט מען אַפילו נישט בעטלען — —

ניין, — זאָג איך — דאָ בלייב איך שוין!

אַלע קליינשטעדטילדיגע גבירים מוזען זיך ציהען קיין ווארשא — —

דער דראָנג

דאָס, וואָס איך וויל אַייך דערצייהלען, איז אַ מעשה פון פאַזועלבאָזין.

זיי רופען עס מיט'ן פולען מויל: „מאָדליבאָזיצע". דאָס הייסט: דאַוועון צו גאָט, בעט גאָט, הייסט עס, דאָס זאַמד זאָל דיך נישט פערשיטען. וואָרום דאָס שטעדטיל בעשטייהט אינגאַנצען פון עטליכע קליינע, הילצערנע הייזלעך מיט שטרויענע דעכלעך, אַ שינדעל-דעכעל זעלטען, און צעוואָרפען אַרום אַ גרויסען זאַמדיגען מאַרק. קיין הינטער-געסליך נישטאָ, וואַלד אַרום — אויך נישט. — סאַמעראָדנע אָרימע, זאַמדיגע האָבער-פעלדער אַרום און אַרום; האָט דער ווינד טאַקע, וואָס צו זאָגען. קומסט אין שטעטיל אַריין — אַ שטיק מדבר, די הייזלעך דערזעהט מען קוים, און שטיל, קיין צייכען פון לעבען. נעכטען האָט געמעגט זיין דער יאָהר-מאַרק, פון וועלכען דאָס שטעטיל ציהט חיונה אויף אַ גאַנץ יאָהר: צעהנדליגער פוהרען, הונדערטער פויערן מיט פייערטעם. געשריי און געפילדער און געקנאַקערייען פון בייטשען, ביז שפעט אין דער נאַכט, פאַרטאָג אָבער איז אָנגעפלויגען אַ פריהמאָרגען-ווינטעל און פעריאָגט, און פערוויט אַלע צייכען פון פאָדקעוועס און רעדער. איינס נור פאַלט אין די אויגען: אין מיטען מאַרק, אַריינגעזעצט אין זאַמד, שטייהט אַ שוואַרצער הילצערנער דראָנג, אָהן איין אויפגעשריבען וואָרט, אָהן אַ צייכען. און פרעגסטו אַ יוד צי, להבדיל, אַ גוי, וואָס דאָס בעטייט, ענטפערט מען דיר: מיכאַליק'ס מצבה...

ווער איז דער מיכאַליק געווען? פאַרוואָס קומט איהם אַ

מצבה אין מיטן מארק? — דאָס וויל איך אײַך טאַקע דער־צייהלען.

אַמאָל איז געווען אין מאַזעלבאָזיץ אַ צורר יהודים — אַ גלח.

פריהער איז דוקא אַ גוטער גלח געווען.

אַ קיילעכדיגער, אַ צושמייכעלטער. מיט רויטע בעקלעך און לאַכענדיגע גראָהע אויגעלעך... צו אחינו בני ישראל צו־געלאָזט,.. פלעגט אפילו באָרגען אַ קערביל אַמאָל, אויף אַ משכון און נישט גרויסען פּראָצענט. דאָס געלד פלעגט, מכלומר׳שט, גייהן פון דער בעל־הבית׳טע זײַנערס קניפּעל, אָבער געוואוסט האָט מען, וועמעס עס איז. און אויף שבת ויו״ט. בפרט נאָכ׳ן יריד, איז ער געווען דער פודה ומציל; האָט מען אָבגעהאַקט ביי איהם די שוועל...

— גאָספּאָדיני — פלעגט ער אויסהערען און זאָגען — האָב רחמנות אויף משה חיים׳ן, אַ פערגרעבטער שונא־קרים־טום, אָבער אַ ווייב מיט קינדער! באָרג איהם דאָרט אַ פּאָר מטבעות...

און די „גאָספּאָדיני״ חאָט אָבגעווישט די רויטע הענד פון מעהל צי פון קוואַס, געשמייכעלט און געגעבען.

די וואָכערניקעס האָבען אפילו פעראיבעל געהאַט, אָבער טהו עפּיס מיט אַ גלח! און אפשר האָבען זיי עס איהם פער־שאָלטען... אין אַ שלעכטער שעה עפּיס אַרויסגעזאָגט, וואָרום פלוצלינג פאַלט דער גלח אַוועק, די בעל־הבית׳טע זײַנע פער־געמט וואָס זי קאָן און ווערט נעלם. ער מאַכט צו איין אויג, דאָס צווייטע — ר׳איז נישטאָ! און אין אַ קורצע צייט אַרום קומט שוין אַראָב אַ הויכער, בלאַסער און מאָגערער גלח, אַ תעניתים־גלח מיט ברענענדיגע אויגען און ברוינע רענדער אַרום די אויגען, און ער הייבט אָן צו דרש׳נען קעגען אחינו בני ישראל, פעך און סמאָלע הייסע שיט ער. אַלץ יענע מעשה. דער אַלטער

חטא מיט'ן תלוי... און — זהיר והזהר, מען זאָל מיט קיין יוד נישט האַנדלען: נישט קויפען, נישט פערקויפען, אַ נישט ווענט ער ביי קיינעם נישט אַננעמען קיין ודוי, נישט אַרויס־געבען קיין תשובה, זאָלען די נשמות ברענען אין אייביגען פייער פון גיהנום...

דערשרעקען זיך די פרנסה־געבער, וואָס קענען זיי אָבער טהון? מען מוז אָנקומען צום יוד! וואָרום באמת, וואָס דאַרף אַ פויער? אַ ביסעל זאַלץ? איז זאַלץ אַ מאָנאָפּאָל און אין יודישע הענד: דריי יודישע שותפים אויף מאַזעלבאָ־זיץ מיט דער סביבה.., עס נאָגט נאָך אַ ביטערען טראָ־פען — פיער יודען האַלטען בשותפות די פּראָפּינאַציע... מען האָט אַ משפּט, אַ סכסוך וועגען ירושה, צי אַ טענה צום פּריץ אָדער וועגען אַ געשלעג אין קרעטשמע, ווער איז אַ מבין אויף אַ גוטען „אַבלאָקאַט״? מאָשעק אָדער יענקיל... און דרימעלט דער שומר איין, און עס לקח'ענט זיך אַרויס אַ פונטיג העלטיל פון פּריץ'ס טייכעל, ווער קויפט עס? אַ יוד לכבוד שבת: אָדער אין פּריץ'ס קשאַקים אַ העזיל געחאַפּט, אָבגעצויגען,—מוז מען קומען ביינאַכט און אָנקלאַפּען אין אַ יודישען לאָדען... און אַז עס קומט אַ סעקוועסטראַטאָר און פרעסט אויס די פּאַדאַטקעס, און מען מוז עפּענען דאָס שטעלעכיל, און אַרויספיהרען דאָס ליעבסטע קעלביל,— איז דער קצב אויך אַ יוד... און אַזוי מיט אַ פּאָר אייער, מיט איין איבריג מעסטיל האָבער...

און פערלייגען אַ קריסטליך געוועלבעל לוינט זיך נישט. אויף וואָס? דער פויער טראָגט אויף זיך, וואָס די פויערטע וועבט און נייהט; מאַלט פייער רייבענדיג מיט אַ שטריק אַרום אַ האָלץ אָדער האַקט זיך די פינגער אָב מיט קרעמענים. און בהיתר קען מען איהם פערקויפען: אַמאָל אין אַ יאָהר אַ קאָסע און אַ גאַנץ יאָהר — שמירעכץ צו די רעדער; לוינט נישט.

זעהט דער מאָגערער גלח, אַז ער האָט צו קורצע הענד, וויל ער זיך נוקם זיין אויף איין אַנדערן אופן. ווען ער

פערביטען שרות. האלט אָבער מאַזעלבאָזיץ קיין גוישע דיענסט נישט, קיין גוישע אַם על אחת כמה וכמה נישט. שיקט ער חאַטש נאָכ'ן שבת־גוי מיכאַליק, אַ לאָמער גוי געוועזן, אַ ווע־שינס אַ מאַן: אַ צושלאָגענער, אַ צוהרג'עטער; דאָס ווייבעל חאַפּט צו איהם וואָס אַמאָל די „קיאַנקע", פאַרוואָס ער טויג נישט צו בנים, — און זאָגט איהם אָן בחרם, ער זאָל מעהר נישט אַריבערטרעטען קיין יודישע שוועל.

— נישט איינהייצען ווינטער אום שבת? קראַצט זיך מיכאַלעק אין קאָפּ.

— ניין!

נישט אַראָבנעמען די לייכטער?

— ניין!

— און יום־כפור צו נעילה נישט אויסטווישען די ליכט...

— אודאי און אודאי נישט!

קראַצט זיך מיכאַליק ווייטער אין קאָפּ און פרעגט:

— און ווער וועט מיר געבען ווייסען קוילטש און אַ ביסעל — — —

געוואָלט האָט ער זאָגען „שנאַפּס", נאָר דער מאַגערער גלח האָט אויף איהם אויסגעשטעלט אַ פּאָר אויגען, אַז דער מוטערס מילך איז איהם ענטרונען. און ער האָט זיך אַ בוק געטהון פאַר זיין „שרעק", און איז אַרוים פון שטוב און לויפט גלייך צום רב, אָנזאָגען — יודיש רעדט ער אויסגעצייכענט, במעט פון וויעג אַרוים אַ שבת־גוי — זאָגט ער איהם אַזוי און אַזוי, שאַפט אייך איין אַנדערן שבת־גוי!

פלוצלינג אָבער פאַלט איהם עפּיס איין. ענדערט זיך אויפ'ן פנים, פאַלט דעם רב צו די פיס, קושט איהם די שיך און זאָקען. גיט מיר — שרייט ער אוים — אַ בן זכר מיט'ן בח פון אייער אמונה, בלייב איך שבת־גוי ביז'ן טויט אַריין! זאָל זיך זיין נשמה, זאָגט ער, פרעגלען דערנאָך אין גיהנם, אַבי זיין ארורה צו פערמאַכען דאָס מויל...

מאַכט דער רב: נו, נו! דאָס קושען קיצעלט איהם

אין די קנעכיל. לאָז מיך אָב, הייסט עס. מיינט אָבער מיכּאַלעק, אַז עס איז אַ צוזאָג, און ער ווייסט, אַז אַ רב, להבדיל, האָטש נישט אַ גלח, האָט אויך עפּיס אַ דעה, קיין ליגנער איז דער מאַזעלבאָזיצער רב אודאי נישט, שפּרינגט ער אויף דערפרייהט, שרייט: איך בלייב! איך בלייב! און לויפט אַרום, איידער מען האָט צייט געהאַט איהם עפּיס צוזאָגען...

קומט מיכּאַלעק אין מאַרק אַריין, זונטאָג איז עס געווען. דינסטאָג דאַרף זיין יום־כפור, הייסט עס: מאָנטאָג ערב יום־כפור. זענען זונטאָג געקומען אויפ'ן מאַרק פּויערים מיט פייערטעס מיט היהנער און העהנער אויף כפרות. אַ געקרייהעריי! און ווייבער שטייהען אַרום און טאַפּען די עופות און דינגען זיך, און רייסען זיך פון די הענד. אַ גערויש אַ געפּילדער! פּלוצלינג פאַלט אין מאַרק אַריין דער גלח מיט בליצענדיגע אויגען און אַ שטעקען אין דער האַנד, און הייבט אָן צוטרייבען די פּויערים. כפּרות, שרייט ער, איז כשוף, מען זאָגט אָב די זינד אויף גוישע קעפּ. וואָן! וואָן! די פּויערים און די פייערטעס דערשרעקען זיך; פאַר די אויגען, פאַר'ן שטעקען און נאָך מעהר פאַר'ן כשוף און — ויברח! — די ווייבער בלייבען שטייהן מיט ליידיגע הענד און אָפענע מיילער, און דער גלחישער המן, מיט די הענד אונטערן רוקען, גייהט זיך אַוועק מיט גרויס נצחון. קומט, ווי געזאָגט, פון רב'ס שטוב אַרוים מיכּאַלעק, וואַרפט אַיין אויג און פער־שטייהט שוין, וואָס דאָ איז געשעהן. טראַכט ער אויף זיין לשון, כאשר אבדתי אבדתי! און שרייט אוים: עס וועלען זיין כפרות!

און לויפט אַהיים, האַפּט אַ פּאַר עופות — אַ היהן מיט אַ האָהן, וואָס דאָס ווייבעריל האָט געהאָדעוועט, אַ שטיק שוואַרץ האַלץ, דעם ווייב'ס קאָציובע, אַ שטריק פון דער וועש און אַ בייטש. אַ זכר געבליבען, מיכּאַלעק איז אַמאָל שמייסער געווען. און לויפט אין מאַרק אַריין. די היהן וואַרפט זיך, פעדערן פליהען, דער האָהן קרייהעט, און ער טהוט זיך

זיינס. גאַנץ מאַזעלבאָזיץ שטייהט מיט אָפענע מיילער און וואַרט, וואָס דאָ וועט זיין, מיכאַלעק נעמט דאָס שטיק האָלץ און שטעקט עס אַריין אין זאַמד אין מיטען מאַרק, נעמט די שטריק און בינט מיט איין עק די עופות צו ביי די פיס; דעם צווייטען עק בינדט ער צו צום שפּיץ פון דראָנג. הייבט אָן דאָס פּאָר עופות אַרומצופליהען אַרום דראָנג פּאַר'ן שטריק. נעמט ער נאָך די בייטש און קנאַקט, און יאָגט זיי אַרום און אַרום. פערשטייהט שוין דער מאַזעלבאָזיצער עולם און לויפט זיך צוזאַמען, און שטעלט זיך אַרום דראָנג... מיכאַלעק יאָגט די עופות איבער די מאַזעלבאָזיצער קעפּ און גאַנץ מאַזעלבאָזיץ זאָגט, ווי איין מענש מיט איין מויל: בני אדם, אַז עס הילעכט אין אַלע זיבען הימלען...

עס איז אַיין אַלטע געשיכטע...

די היהן מיט'ן האָהן זענען אויפגעגעסען געוואָרען מוצאי יום-כפור... דער שלעכטער גלח איז פאַר בושה אַנטלאָפען. די בני-אדם-זאָגער זענען שוין לאַנג אויפ'ן עולם אמת... צי מיכאַלקע האָט אַ בן-זכר געהאַט און וואו ער איז אַהינגעקומען. ווייסט מען נישט, נור דעם דראָנג, די מצבה נאָך מיכאַלעק'ן ריהרט קיין ווינד נישט פון אָרט, זי שטייהט ביז היינטיגען טאָג!

פיערטע אָבטיילונג:

יענע לייט.

אינהאַלט:

אַ קשיא אויף יענע לייט.

מלוה־מלכה.

ווי אַזוי אַ פּרוש איז געוואָרען אוים פּרוש.

אַ קשיא אויף יענע לייט.

איהר האָט דען געקענט איין אמת'ן קאַרגען, אַ קאַרגען ווי עס דאַרף צו זיין? ניין? ביי אונז איז אַזויגער געוועזען! געהייסען האָט ער: ר' תנחום.

אַ מענש האָט געהאַט אוצרות! עס האָט דען עמיצער געוואוסט, וויפיעל? עס האָט דען עמיצער געציילט? נור פולע פעסער מיט רענדליך אין קעלער!

און דער מענש האָט נישט געוואוסט פון קיין נדן פאַר אַ קינד, נישט געגעבען קיין חתונה־הוצאות, קיין שדכן אויף זיך נישט גענומען, אַלץ — נאָכ'ן טויט! ביים לעבען קיינעם נישט אַ העלער! לייט האָבען זיך דאָך געלאַקאָמיט אויף דער ירושה און מען האָט זיך מיט איהם משדך געווען.

זיינע קינדער האָבען שוין אין פערשיעדענע קהלות געלעבט ווי מענשען, בעזונדער; אָדער ביי שווער און שוויגער אויף קעסט. ער אָבער מיט'ן ווייב חיה שרה — זיי זאָלען מיר עס דאָרט מוחל זיין! — האָבען געלעבט טאַקי, ווי די הינד!

וואָס זיי זענען עלטער, — זענען זיי, דאַרער, אויסגעטרוקענטער און קאַרגער געוואָרען! פון קיין דיענסט האַלטען, איז נישטאָ וואָס צו רעדען; פון קיין נדבה געבען — אודאי נישט... זעהט איהר, אַ זעלנער אויף שבת, אפילו צוויי! נור ווער האָט געוואָלט צו זיי גייהן שטאַרבען שבת פאַר הונגער?

אלול־צייט, אַז מען האָט גענעבען דעם ערשטען בלאָז פון שופר, איז ר' תנחום קראַנק געוואָרען פון שרעק — ס'טייטש.

די קערה גייהט! און האָט זיך קוים אויפגעהויבען צו „כל נדרי".

געזאָגט האָט ער, אַז דאָס רעגענוועטער שאַדט איהם...

ווער האָט איהם געגלייבט!

עולה תורה איז ער געוועזען פון איין שמחת-תורה צום צווייטען! און מנדר געוועזען — „מתנה"!

מיינט נישט, ער האָט זיין וואָרט נישט געהאַלטען? חס ושלום! אָבגעגעבען!

פאַר דער מתנה, האָט דאָס ווייב זיך ערגיץ געבאָרגט אַ נאָדעל-פאָדעם און פערלאַטעט די בית-המדרש האַנדטיכער; פערצערריט אַמאָל, מיט איין אויסגעבעטעלטער זייד, איין אַלט פרוכת!...

אויף הויז-האַלטונג פלעגט ער איהר געבען צוועלף גראָשען אַ טאָג. פון דעם פלעגט נאָך חיה שרה אבשפּאָרען וועלכען גילדען, אַוועק צו באָרגען די זיצערינס אויף וואָכען-געלד!

אויב עס איז מעגליך, — איז זי קאַרגער געווען פאַר איהם.

ביי זיי איז שמחת תורה ערגער געוועזען, ווי תשעה באב ביים ערשטען שלעפער.

דערביי האָבען זיי נאָך שלעכט געלעבט, געשאָלטען זיך מיט טויטע קללות!

זי האָט געשריגען, אַז ער שטעלט זי מיט'ן טאַביק-שמעקען בדיל-הדל, חאָטש ער פלעגט קיין יוד קיין שמעק-טאַביק נישט געבען, האָטש ער אַליין האָט אויך פיער מאָל געהאַט אַ ישוב, איידער ער האָט מחיה געווען די נאָז.

ער ווייטער, פלעגט געוואַלדעווען, אַז זי איז איין אויסברענגערין!

אַ יידענע — פלעגט ער זאָגען — וואָס האָט אויסגעגעבען אַלע קינדער, דאַרף שוין נישט קיין ברוסט-טיכעל, מען מעג אויסטעפען די זילבערנע פעדעם און פערקויפען.

ביי דעם גאַנצען קאָרגשאַפּט, האָט ער זיך אָבער נישט געקענט אָבזאָגען גאָר אינגאַנצען פון טאַביק, אַזוי ווי זי — פון ברוסט-טיכעל!

ער האָט שוין אָהן טאַביק נישט געקענט אָבהיסען, און זי טראָגט שוין דאָס ברוסט-טיכעל מכמה שנים, זייט זי האָט התונה געהאַט! עס איז נאָך געוועזן אַ ירושה פון דער עלטער באָבען!

און דעריבער האָט מען זיך געקריגט גאַנצע טעג, געשאָלטען זיך און אַרומגעיאָגט.

און געיאָגט האָט מען זיך פאַמעליך, אויף די נעגעל, מען זאָל, חס ושלום, נישט אָברייבען די פּאָדעשוועס.

און האָט שוין איינס דאָס צווייטע דעריאָגט, האָט מען ערשט מורא אָנצוחאַפּען ביי'ן אַ פּאָלע, מען זאָל זי נישט אָבּרייסען! מען זוכט אָנצוחאַפּען אַ נאָז, אַ פּנים!

ביינאַכט, האָט מען זיך געיאָגט באָרוויס און אין דער פינסטער.

שבת — ביי די האַלב-גראָשידיגע ליכטלעך, ביי וועלכע זי פלעגט בענשען.

פאַר דאָס האָט מען דעם האַלז נישט געקאַרגט, און געשאָלטען און געשריגען אויף וואָס די וועלט שטייהט.

דאָס גאַנצע שטעטיל פלעגט בעלעגערען די פענסטער!

מען פלעגט זיך אָנפערציילען פון זיי מעשיות; ביי די זייטען צו האַלטען, זייער קריגען זיך.

ער, למשל, וויל זי איבערשרעקען. אָט, אָט, — זאָגט ער — רופט ער אַריין אַיין אָרימאַן און גיט איהם אַוועק אַ גאַנץ-האַלב ברויט, וועט זי „פּלאַצען". זי ווייטער פלעגט איהם סטראַשען דערמיט, אַז אָט, אָט, קויפט זי זיך פאַר אַ גאַנצען דרייער רעציען-מעהל, מאַכט זיך אַ קולישע מיט פוטער, און איהם וועט זי נישט געבען קיין לעק...

דאָס אַלץ איז אָבער געוועזען פוסטע רייד; עס האָט ווי ביידע דאָס האַרץ נישט געלאָזט! און אפשר — זאָגט מען —

וואָלטען זיי עס אַמאָל געטהון, וויען נישט די מורא עס זאָל דערפון נישט אַרויס קיין טויט מיט קבורה געלר! זיי האָבען געוואוסט, אַז חברא־קדישא, שאַרפט זיך שוין לאַנג די ציין אויף איינעם פון פאָר פאָלק.

און, אויב איינס דאָס אַנדערע שעלט אַ געוועהנליכע קללה: „בעגראָבען זאָל איך דיך!" ווערט באַלד צוגעגעבען, „נור נישט דאָ, רבונו של עולם! עס זאָל זיך מאַכען אַ געלע־גענהייט, איך זאָל דיך אַ גוסס אַוועקפיהרען"...

בשעת זיי האָבען נאָך די קינדער אין דערהיים געהאַט, איז אין שטוב נישט געוועזען מעהר, ווי איין שינעטען קאַפּאָ־טיל מיט איין פּאָר פלידערן.

דער עלטערער פלעגט גייהן אין הדר אַריין אין די יונ־גערע — אָבליגען: זומער אויפ'ן הויף, ווינטער אין בעט אין די העמדליך, מיט קרייקעס אַרומגעגאַרטעלט.

האָט מען דעם עלטערען פער'קנס'ט און פערזאָרגט, האָט ר' תנחום נישט געוואָלט גייהן צו דער חופה, ביז מען האָט איהם נישט צוריקגעגעבען דאָס קאַפּאָטיל מיט די פלידערן פאַר'ן יונגערן זוהנס וועגען.

קוים האָט מען דאָס געפועל'ט, האָט זיך דאָס פּאָר פאָלק געזעצט עסען און טרינקען, און שאַרען פון די טעלער, גלייך נישט זיי זענען די מחותנים! און געגעסען און געטרונ־קען, עס זאָל געגוג זיין טאַקי ביז אויף אַ נייע שמחה!

פאַר דאָס האָבען זיי אויפ'ן מוזיניקס שמחה זיך צוויינט. גלייך עס וואָלט זיי דאָס גרעסטע אומגליק געטראָפען. זיי האָבען געוואוסט, אַז עס איז דאָס לעצטע מאָל!

דאָך פלעגען זיי נאָך עסען, חאַטש זעלטען, אויף פרעמ־דע שמחות!

מיינט נישט, חלילה, אַז זיי זענען געגאַנגען ערגיץ אויף אַ שמחה; זיי פלעגען אויף קיין שום שמחה נישט קומען, עס קאָסט דאָך געלד! נור ערשט דערנאָך, אַ פּאָר טעג שפּעטער, פעלעגען זיי אַריינפאַלען מיט אַ פרעטענסיע צום בעל־שמחה,

פאַרוואָס מען האָט זיי נישט געבעטען אויפ'ן ברית צי אויף דער חתונה?

עס זענען טאַקי — זאָגען זיי — שלעכטע צייטען, מען לאָזט זיך נישט גערן קאָסטען, און בפרט — פאַר וועמענס וועגען? וואָס פאַר אַ מצוה האָט מען דערפון? די סאַרווערס זענען פּראָסטע גנבים, טאַקי — די ווייסעל פון די אויגען. אויף דער אַלטער שרה'ן רעדט מען שוין אַ יאָהר פערציג... פונדעסטוועגען וואָלטען זיי אויף דעם נישט געקוקט... סטייטש! אַזאַ בעל־שמחה; אַזאַ טייערער בעל־שמחה! און אַזאַ נאָהנטער קרוב...

און זיי זענען געוועזען שרעקליכע בקיאים אין יחוס פון דער גאַנצער שטאָדט און האָבען זיך זייהר לייכט אַריינגעפּלאָנטען אין יעדער משפחה, ווי זאָגט מען עפּים: „קוה—פעֶרד—בייטש־שטעקעלע" — אַ קרבות איז אַרויס, מכבד זיין האָט מען געמוזט. און זיי האָבען אָבגענומען זייערס.

פאַר דאָס, אמת וואויל־גייהן, האָט מען זיך געלאָזט אויף אַ שבת'דיגען ברית!

דאָ קאָסט שוין נישט אַ דרייער. אונזער פאָר פאָלק איז געקומען צום ערשטען און אַוועקגעגאַנגען נאָך אַלע משועבדי קהלה!

און שיין איז זיי געוועזען צו זעהען אויף אַ שמחה: זיי זענען אַנדערש געוואָרען, עפּים ווי אויסגעוואַקסען, אויפגעלעבט; די לויפענדיגע אייגעלעך, אונטער די שיטערע גראָהע ברעמען, האָבען געפלאַקערט און געטאַנצט; טיילמאָל זענען זיי פייכט און רחמנות'דיג געוואָרען.

נאָכ'ן ערשטען טרונק בראָנפען, איז אונזער ר' תנחום פערביטען געוואָרען, פון קאַרגען ווערט אַ שרעקליכער נדיב!

ערשטענס, האָט ער אַרויסגעחאַפּט דאָס פּושקעלע און געוואָרפען אין מיטען טיש אַריין: חאַפּט יודען, שמעקט! שמעקט אָהן רחמנות! אויס קאַרג! אַלע זאָלען שמעקען.

ליידער איז שטענדיג דאָס פושקעלע געוועזען ליידיג;

ווייל אַרויסגעגאַנגען פון דער היים איז ער ניכטערן, האָט ער דעם טאַביק בעהאַלטען... זיינם האָט ער דאָך געטהון; מפקיר געוועזען דאָס פּושקעלע.

נאָך אַ צווייטער כוס׳ע, האָט ער זיך שוין גענומען צו צדקות און מעשים טובים:

ער ווייסט גאַנץ גוט, וואָס קהל דאַרף:

דאָס בית־עלמין האָט ניט קיין צוים; איגנאַצ׳ס קוה דרייהט זיך אַרום צווישען די הייליגע קברים.

די מקוה האָט צובראָכענע טרעפּ, און ברכה—די בלינ־דע טיקערן, ברעכט שיער נישט האַלז און לייב!

אַ פּרוכת אין שוהל אַריין וואָלט אויך נישט געשאַט.

און אויסמאָהלען די שוהל מיט לייבען, בערען, נח׳ס תיבה און צוועלף מזלות, וואָלט אויך קיין עולה נישט געוועזען.

אין גרויסע שטעדט איז אַזוי...

אויף דעם אַלעם פּאַסט ער אָב אַ געוויסע סומע, און קיים נעמט ער נאָך אַ טרונק בראָנפען. שווערט ער שוין דע־רויף מיט כל׳ע שבועות...

געגוג פאַרזיכטיג איז ער דאָך און שווערט ביי׳ן איהר, זאָל לעבען.

„מיינע זאָל אַזוי געזונד און שטאַרק זיין, ווי היינט, נאָך מוצאי שבת קודש, מאַך איך אַ וואָרט מיט אַ מוליער, סטייטש? שווייגען וועל איך? אַזוי פיעל נחת זאָל זי האָבען פון אונזערע קינדער, וויפיעל רענדליך עס וועט קאָסטען דאָס פּרוכת... דעם שופר של משיח, זאָל זי אַזוי דערהערען, ווי שפּעט־סטענס מאָרגען אין דערפריה, וועט ער נעמען אַ מאָס אויף טרעפּ, און דוקא — דעמבינע, עס זאָל זיין אַ בנין עדי עד, עס זאָל קינדס קינדער איבערלעבען!

די תנחומעלע, זיצענדיג צווישען די ווייבער, האָט אויך איין אַנדערע צורה בעקומען!

זי האָט אויך אַ ביסל געטרונקען — זיסע בראָנפען; נור פאַר דאָס, האָט זי אַ מאָסע לעקיך אויסגעטונקען. אַ יידענע

— זי זאָל עס מיר מוחל זיין — האָט זיך איהר באַלד דאָס היהנערנע קעפּיל פערדרייהט.

זי ווערט ווייך און וויינענדיג און בעקלאָגט איהרע יאָהר און טעג. איהר טאַטע־מאַמע זאָלען אויפשטייהן פון קבר און זעהען, אויף וואָס פאַר אַ שטייגער זי איז געקומען, אין ווע־מים הענד מען האָט זי איבערגעגעבען, וואָלטען זיי זיך צוריק אַריינגעלייגט אין קבר, און וואָלטען זיך שוין געשעמט תחית המתים אויפצושטייהן.

וואָס הייסט, זי וואָלט נישט געקאָנט פערדייען אַלע טאָג אַ ביסל זיסען בראָנפען מיט לעקיך? איהר האַרץ חאַפּט זיך נישט אַמאָל אַוועק? איהר נשמה איז אַ ראָזינקע? און אַ סאַמעטינעם מאַנטעל וואָלט זי נישט געקאָנט טראָגען? עס וואָלט איהר אפשר נישט געפּאַסט? זי איז נישט אַזאַ בריה ווי אַנדערע ווייבער? נישט אַזאַ מיוחסת?

נאַטירליך, שולדיג דערינען איז אַלץ תנחום'ל, אַלץ דער רשע מרשע, וואָס ציהט איהר אַרויס די קלעע פון די ביינער. פון איהר צד וואָלט גאָר קיין מניעה נישט געוועזען, זי וואָלט אפילו אַריינגעוואָרפען אין אַלע צדקה־פושקעס, חאָטש צעהן מאָל אין טאָג.

ווינטער, וואָלט זי אָבגעלייגט קאַרטאָפעל פאַר אָרעמע לייט; פאַר אָרעמע ווייבער וואָלט זי אויף איהר חשבון די מקוה געהייצט.

דער משוגענער פעסע, וואָס לויפט אַרום נאַקיט און בלויז אין גאַס, וואָלט זי אַ באַרכאַנעם שפּענצער געמאַכט; וואָלט זי איהם אָבגעריסען, וואָלט זי איהר אַ נייעם געמאַכט!

זעלנער אויף שבת — וויפיעל עס וואָלט אַריין! עסען געגעבען: ציבעלעס מיט לעבערליך, מיט אייער, מיט שמאַלץ, רעטיך אויך און פיש, פלייש; אַ קוגעל וואָלט זי געמאַכט, וואָלט די גאַנצע שטאָדט געלאָפען אויף זיין וואונדער! דעם בעל־שמחה, און אפילו איהרע אַצינדינע נאָהנטע שכנות, וואָלט זי שבת בשבת אַהיים געשיקט קוגעל! נור וואָס קומט אַרויס, אַז

גאָט, ברוך הוא, וויל נישט, זי זאָל זיינע פּטור ווערען! און ער האָט אַ האַנד, אַ האַנד... אויף אַלע שונאי ישראל געזאָגט אַזאַ האַנד ווי ער האָט!

דערביי האָט זי געחאַפּט נאָך אַ קאָפּ און אָנגעהויבען אויפ׳סניי צו חליפען:

תנחום פערגינט איהר אפילו נישט דאָס ברוסט־טיכעל; פערקויפען וויל ער עס, דער רשע, דער כילי! איהם אויף להכעיס, שענקט זי עס אַוועק דער ערשטער־בעסטער, אָרימער כלה, איין עק זאָל עס האָבען!

און זי נעמט נאָך אַ קאָפּ...

דאָך די פערדרייהטע קעפּ האָבען זיי נישט געשטערט, אַהיים צו נעמען עטליכע שטיקליך לעקיך, אַ פּאָר מאַקאַראָנען, פון וועלכע מען האָט געגעסען אַ לאַנגע צייט; איין שטיקעל לעקעך מיט אַ מאַקאַראָנע, האָט מען בעהאַלטען אויף פורים; שלח־מנות פאַר׳ן רב.

וואָס דער רב האָט צוריקגעשיקט, האָט מען געשיקט אַ בעל־הבית; און וואָס מען האָט פון דעם געבראַנגט, איז גע־גאַנגען צו׳ן אַ צווייטען... ביז מען האָט דורכגעשיקט דאָס גאַנצע שטעטיל, אויסער אַלטע אַלמנות, אָדער אַלטע לייט אין עקרות, וואָס מאַכען קיין שמחות נישט און פערדיענען איך נישט שלח־מנות.

אַ בעהעלפער צום שלח־מנות האָבען זיי אויך געהאַט אַ אומזיסטען: עס האָט זיך זיי געטראָפען אַ בעהעלפער אַ יתום, וואָס האָט זיי בעדיענט, מיט דער האָפנונג, אַז זיי וועלען איהם נישט פערגעסען בשעת צואה.

פון דעסטוועגען האָבען זיי דעם בעהעלפער אינגאַנצען נישט געטרויט. דעם גאַנצען טאָג פורים פלעגען זיי איהם באַכנייהן, היטען פון ווייטען, ער זאָל נישט אַראָבחאַפּען פון אַ טעלעריל. און, אַז מען האָט איהם ערגיץ אין אַ הויז לענגער פערהאַלטען, האָבען זיי געטופּעט מיט די פיס פאַר כעס און שרעק צוזאַמען.

זעהט איהר, — דאָס הייסט קאַרג: מטמונים, אוצרות, און געלעבט — זיי זאָלען עס מיר דאַרט מוחל זיין — ווי די כלבים!

און וואָס מיינט איהר, עס איז אַרוים געקומען עפּיס גוטס פונעם געלד? אַז אָסור! אַזוי ווי מען האָט נישט גע־וואוסט, פון וואַנען דאָס עשירות האָט זיך גענומען, און ווי־פיעל עס איז געוועזען, אַזוי האָט מען נישט געוואוסט, וואו עס איז אַהינגעקומען.

ר' תנחום'ס קינדער האָבען קיין גראָשען ירושה נישט בעקומען.

קיין דבר שבצדקה איז דערפון אַודאי נישט געוואָרען:
די מקוה האָט עד היום קיין טרעפּ.
פון פּרוכת פאַלען שטיקער!

איינגאַנץ פאַשעט שוין פּיער קיה אויפ'ן בית־עולם און ווערט נתעשר דערפון.

גאָר נישט! עס איז צו נישט געוואָרען!

איינמאָל האָבען זיי זיך שבת אַזוי איבער געגעסען אויף אַ סעודת מצוה, אַז עס האָט זיי געשאַט. עס איז פריהער אַ לאַנגע צייט קיין שמחות נישט געוועזען, און זיי האָבען זיך צוגעהאַפּט מיט אַמאָל צו קאַלטע פיש און פעט פלייש נאָך אַ האַלב יאָהר תעניתים...

ביינאַכט האָט יעקיל־יענטים, דער שכן זייערער, דער־הערט קרעכצען; אָבער קרעכצען, אַז גאָט זאָל שומר ומציל זיין!

ער איז אַריין —
זיי וואַלגערן זיך אויף דער ערד!
ער מאַכט אַ געוואַלד!
מען רופט אַ רופא, ער גיט אויף אָבפיהרען...

איז זיי אַ שאַד!... ווילען זיי באין אופן נישט איינגע־מען; ערשט אָבגעגעסען!... און זיי זענען ביידע נפטר גע־וואָרען אין איין וואָך...

י. ל. פרץ.

בענגראָבען האָט מען — ביידע אין פרעמדע תכריכים! און אין קאַסטען זענען געלעגען עטליכע אַלטע העמ־דער, אַ פּאָר אָניצעס מיט אַ צוריסענעם טלית־קטן...

און אין קעלער איז פול געוועזען מיט שערבעלעך, צו־בראָכענע פלעשער און קרעמענים...

פריהער האָט מען אפילו געמיינט, אַז יעקיל האָט גע־האַפּט און געמאָלט אַ קראַץ; עס האָט זיך אָבער אויסגעוויזען, אַז ניין! ער איז ערשט נישט לאַנג נפטר געוואָרען אַ בעל־חיב איבער'ן קאָפּ...

נייערט — פּשוט: יענע לייט האָבען געגעבען און יענע לייט האָבען צוגענומען!

שערבעליך, קרעמענים, צובראָכענע פלעשער דערפון געמאָלט!

וואָס זיי קענען, השם ישמרנו!

מלוה-מלכה.

איך וויל אייך פערציילען אַ שיינע, וואונדערליכע מעשה:

פון דער פיערטער סעודה פון שבת קודש — מלוה מלכה, וואָס דוד המלך, עליו השלום, האָט מתקן געווען...

פון אַ פשוט'ן ערליכען יוד, וואָס האָט אויף זיך גענומען די מצוה פון מלוה מלכה;

פון יענע לייט. וואָס האָבען דוקא געוואָלט אַראָבפיהרען דעם יוד פון זיין דרך, ער זאָל חאָטש איינמאָל אין לעבען נישט קאָנען מקיים זיין די מצוה—

און ווי אַזוי דער יוד איז נצול געוואָרען פון זייערע הענד.

און אַ מעשה איז עס מיט אַ מוסר־השכל:

דער פשוט'ער יוד וועט זיך דרש'ענען אַ קל־וחומר: מה דאָך אַזאַ קליינע מצוה, שאדם (וואָס אַ מענש) דש (טרעט) בעקביו (מיט זיינע טריט) מאַכט אַזאַ רושם, ברענגט צו'ן אַזאַ נסיון...

אַנדערע, גרעסערע מצות, אויף וועלכע די וועלט שטייהט באמת, על אחת כמה וכמה.

און דער יודע חן, וואָס האָט אַ ידיעה אין ענין פון סעודת דוד המלך, עליו השלום, — דעם וועט דאָס גאָר אויפגייהן אַ ליכט אין די אויגען!

ער וועט, נעמליך, זעהען בעשיינפערליך, עד היכן הדברים מגיעים; און וואָס אַ גדר, וואָס אַ יוד נעמט אויף זיך, בעטייט, ווי מען וועט, בעזרת השם, זעהן פון גוף המעשה.

און ציינד הייב איך אָן:

י. ל. פרץ.

I

פערצייטענס, אין אַ גאַליציש שטעדטעל אין קיר״ה זענען געווען צוויי שותפים.

תבואה־סוחרים זענען זיי געווען; היבשע תבואה־סוחרים: געפיהרט גרויסע פאַדריאַדען פאַר׳ן מלכות, געהאַלטען אייגענע פערד און וואָגען, און אַ יונג—אַ שמייסער. און צוויי מויערען געהאַט אין שטאָדט, יעדערער זיין מויער.

און די שותפים, וואָס זענען געווען גלייך אינ׳ם מסחר, זענען נישט גלייך געווען אין יהדות.

איז נעמליך איינער פון די צוויי שותפים געווען אַ חסיד, אַ ירא שמים און אַ למדן אַ גרויסער דאַצו, און דער צוויי־טער — אַזוי... אַ פשוט׳ער יוד, איין ערליכער מאַן.

פלעגט דער שותף דער למדן זיצען אין דער היים על התורה ועל העבודה. און קוים אָבשפּאָרען אַ שעה צי צוויי שעה אין טאָג אויף עצות און חשבונות מענין המסחר. און דער צווייטער פאַר דאָס, דער פשוט׳ער יוד, פלעגט אַ גאַנצע וואָך באַדען אין עסק.

פאָהרט מען אַ גאַנצע וואָך אַרום: פון פויער צו פויער, פון פריץ צו פריץ,— אויפקויפען קאָרן; אין די מיהלען אַריין — מאָהלען דאָס קאָרן; אויף די פונקטען דערנאָך, צוזושטעלען דאָס מעהל פאַר די חיילות.

און די חיילות זענען צעוואָרפען אין דער גאַנצער סביבה, איבער אַלע דערפער, — פלעגט טאַקי דער יוד אַהיים קומען קוים צום מרחץ אויף שבת.—

און וואָס האָט ער, אוימשטיינס געזאָגט, פון שבת? קוים ער קאָן מקיים זיין די מצוה פון „שינה בשבת תענוג״... אוים מענש קומט ער אַ היים.

מיעד, און דער גאַנצער „הו־האַ״ אין קאָפּ.

ווייסט דאָך אָבער אַ יוד, וואָס דער תוך און דער עיקר איז, גייהט ער און נעמט אויף זיך די מצוה מקיים צו זיין

ברוב פאר והדר די מצוה פון מלוה־מלכה!

צו דער מלוה מלכה פלעגט דער שותף דער חסיד קומען אייער זעלטען: אפאר מאל אין יאהר, שלא לבייש.

ער פלעגט בעסער זיצען צווישען זיינס גלייכען אין שטי־בעל, און עוסק זיין אין ז י י נ ע זאכען.

פאר דאס פלעגען קומען א נ ד ע ר ע שיינע יודען, אפילו לומדים און אזוי ארימע לייט, וואס פלעגען אפשר א גאנצע וואך ווארטען אויף דער מלוה מלכה, זיך חאטש איינ־מאל אנצועסען זאט.

און באלד טאקע נאך הבדלה, דער פשוט׳ער יוד זאגט זיך „ויתן לך״, זינגט זיך זמירות (פון געשעפט, ביז נאך דער מלוה מלכה, רעדט ער נישט) און אין קיך ברענט שוין א פייער, וועלגערט מען שוין פרישע לאקשען, קאכט מען פרישע פיש, זענגט מען אב פרישע עופות, וואס מען האט נאר־וואס געברענגט פון שוחט, — א ביסעל משקה ווערט, פערשטייהט זיך, אויך נישט פעהלען, — אויף א גביר׳ישע חתונה דארף מען נישט — נישט שענער, נישט בעסער...

און ביי דער מלוה מלכה איז ששון ושמחה.

ווייס־געדעקטע טישען, אז עס בלאנקט. אויסגעשטעלט בלי כסף וזהב, אלערליי קאליערטע גלעזערנע כוסות, ווי צו׳ן א סדר. און ליכט אנגעצינדענע א סך: הן אויפ׳ן טיש אין די זילבערנע לייכטער, הן ארום די ווענד, אין די זילבערנע העסען.

און דאס בני בית מיט די אורחים זעצען זיך ארום, אנשים לחוד ונשים לחוד. די מענער אין בגדי שבת ויו״ט, די ווייבער אין טייערע קליידער, אבנים יקרות והכשיטין, און מען עסט, און מען טרינקט, און מען רופט: דוד המלך, עליו השלום, חי וקים! און—מען לאזט זיך א טענציל...

מן הסתם געפעלט עס נישט יענע לייט!

האט מען אויף דעם ערליכען יוד אין זיין מלוה מלכה איין אויג.

II

ויהי היום—עס איז געקומען אַ צייט, און די שותפים זענען געשטאַנען אין אַ גרויסער סכנה.

געהאַט האָבען זיי אַ גרויסען פּאָדריאַד, אויף כמה וכמה אלפים כור קמח פאַר׳ן חיל אין דער סביבה, און אין קאָנ־טראַקט, וואָס מען האָט געמאַכט מיט׳ן מלכות, איז געשטאַ־נען, ווי דער סדר־עולם איז, שחור על גבי לבן, אַ תנאי, אַז אויב, חס־ושלום, מען וועט עובר זיין איין טערמין פון שטעלינג, וועט ווערען פערפאַלען דער גרויסער זאַלאָג, און דאָס מלכות וועט נאָך צונעמען ביי די שותפים זייערע מויערן, מיט׳ן כלי בית און אַלע מטלטלין, ביז פערד און וואָגען; און האָט נאָך פראַוו, ווי פערצייטענס דער מנהג איז געווען, זיי אַליין צו נעמען און וואַרפען אין קייטען אַריין, און פערשיקען וואו דער פעפער וואַקסט...

און געווען איז עס פונקט נאָך אַ שוואַכען ווינטער; גע־לעגען איין ערד—אַ נאַקעטע. אָהן שניי. דער זאָמען פון קאָרן איז אויסגעליפּטערט געוואָרען —

איז נאָך ווייניג?

לאָזט נאָך, באַלד נאָכ׳ן ווינטער, אַרויס אַ קול, אַז קיר״ה איז זיך מכין למלחמה נעגען תוגר! ווערט גאָר גאָלד און טאָלער קאָרן! און נישט בנמצא.

איין פּריץ אין דער סביבה, אַ שררה אַ גרויסער, האָט יאָ עטליכע הונדערט קאָרץ קאָרן, אין נישט צו צוטרעטען. ער האָט געלאָזט זאָגען, אַז אויב מען וועט איהם נישט ברענ־גען אַ דריי, צי גאָר אַ פיער־פאַכיגען פּרייז פאַר׳ן קאָרן, וועט ער אַרויסטרייבען פון פּאַלאַץ, נאָך אָנרייצען די כלבים...

מיט איין וואָרט—סכנות נפשות: בריל הדל, און נאָך פערפאַלען צו ווערען אויף כף הקל...

מילא, איז דאָך אָבער אַ יוד געוואָהנט צו צרות, צו סכנות נפשות, איז דאָך אויף דעם פערהאַן בטחון... זיצט

זיך מוצאי־שבת קודש דער שותף דער למדן אין שטיבעל און הערט און פערציילט מעשיות פון לאַדירער. און דער שותף—דער ערליכער, פשוט׳ער יוד — וואַרט אויף דער מלוה מלכה, און אויף אורחים, און גייהט זיך אַזוי אויף און אָב איבער דער שטוב, און ברומט זיך די אליהו׳ס...

און ווי ער ברומט אַזוי די אליהו׳ס, דערהערט ער פלוצ־לינג פון דרויסען אַ געזעצעריי איבערן ברוק אין גאַס; די שויבען קלינגען אונטער: אַ רייטער יאָגט זיך צו צום הויז.

וואָס קאָן עס זיין? אַ רייטער פון פאָלק? צינד? פאַר מלוה מלכה?

א רגע כמימרא—דער רייטער איז שוין פאַר׳ן הויז. ער שפרינגט שוין אַראָב פון פערד, בינדט עס צו ביים ציימעל צום דראָנג פאַר דער שטוב, ער עפענט שוין די טהיר — דעם שותפ׳ס ווייב רעט שוין איהם:

ער, פאַר מלוה־מלכה ריהרט זיך נישט פון אָרט.

וויזט זיך אוים: עס איז נישט פון פאָלק—עס איז אַ שטאַ־פעט פון אַ פריץ. טאַקע פון גרויסען שררה, וואָס האָט דאָס קאָרן, — אַ בריעף האָט ער אין גרוים איילעניש געשיקט. און דער בריעף איז אַ ישועה פון הימעל: באשר בכן, דער פריץ איז פלוצלינג געריפען געוואָרען קיין וויען, תיכף ומיד צו קומען צום מלכות, האַלבער נאַכט מוז ער אַרויספאָהרען, גו — פעהלט איהם הוצאות הדרך (פריצים האָבען קיינמאָל קיין באַרען גראָשען נישט.) על כן, אויב „יאָש" (יוסף האָט דער יוד געהייסען, מילא: יוסף—יוסל, יאָש...) אויב יאָש וועט תיך כדי דבור קומען מיט מזומנים, קריגט ער דאָס קאָרן בחצי חנם. אַ מקח, וואָס מען הערט עס נישט אין גרעסטען זול.

האָט די יידענע איבערגעלייענט דעם בריף אין דער ערשטער שטוב, פאַלט זי אַריין מיט דער בשורה צום מאַן, — לויפענדיג צו דער צווייטער שטוב, שרייט אין קיך אַריין צום משרת, ער זאָל געשווינד איינשפאַנען פערד און וואָגען און —

— הערסט, מיין מאַן!

וויל דער מאַן אָבער נישט הערען.
שרייט זי אוים די בשורה אויף אַ קול:
— חאַפּ, מיין מאַן, פאָהר!
להד"ם! מיין יודעל וויל פאַר „מלוה־מלכה" נישט פאָהרען. ער וועט צוליעב מסחר נישט מבטל זיין זיין מצוה, נישט עובר זיין אויף אַ נדר!
דער יודענע געפעלט עס אפילו; פון דעסטוועגען זאָגט זי:
— נאַרעלע איינער, אינגאַנצען אַ מייל וועגס, און די פערד זענען אויסגערוהט... און דאָ שאָבט מען ערשט די פיש, מען איז נאָך נישט צוריק געקומען פון שוחט... וועסט נאָך אי"ה, צוריקקומען צו דער צייט... און ווען אַ ביסעל שפּעטער? —
ענטפערט דער מאַן יוסף, אַז פאַר מלוה מלכה מאַכט ער קיין מסחרים נישט.
זאָגט זי, אַז זי וועט שיקען נאָכ'ן שותף. איין ערליכער יוד, אַ למדן, זאָל ער זאָגען...
און איידער זי רעדט אַרוים דאָס וואָרט—אצבע אלקים! דער שותף דער חסיד איז פונקט געקומען צו מלוה מלכה.
הערט ער, דער למדן — דער חסיד וועגען וואָס עס נייהט, לאַכט ער! — פע, זאָגט ער, אָבשטויסען בידים אַ ישועה פון זיין ליעבען נאָמען? און — אַ דבר האבוד, און אזא נס! משוגע מיינע שונאים!"
הייבען זיך אָן צוזאַמענצוקומען אורחים. העלפען זיי אונטער: בעשיינפּערליך, אַ גאָט־זאַך!
ווערט דער פשוט'ער ערליכער יוד בטל ומבוטל פאַר די לייטישע אורחים, דער עיקר פאַר'ן שותף דעם ירא שמים, דעם חסיד און דעם גרויסען למדן; בפרט אַז דער רופט זיך נאָך אוים, אַז ער פאָהרט מיט.
דערווייל פאָהרט, פאַרביי פאַר דער טהיר, דער וואָגען מיט'ן קנאַק. דער יונג שפּרינגט אַראָב, גלייכט אוים דאָס געזעם; דער חסיד חאַפּט זיך אַרויף און זיצט שוין. דער פשוט'ער ערליכער יוד קריכט אַרויף—הייסט מען דעם שטאָפּעט רייטען

פאָראויס, רייט ער. הילעכט ווייטער די גאַס פון די טריט פון פערד. שפּרינגט אַרויף דער שמייסער אויף דער קעלניע, נאָך אַמאָל אַ קנאַק מיט דער בייטש, דאָס בני בית מיט די עטליכע, שוין אָנגעקומענע אורחים רופן נאָך: אין אַ מזל'דיגער שעה! דאָס ווייב: פאָהר געזונטערהייד און קום געזונטערהייד! דער וואָגען ריהרט. דער פּראָסטער יוד — דער שותף לאָזט אַראָב דעם קאָפּ. עס צופּט איהם עפּיס ביים האַרץ, עפּיס שלעכטע נביאות זאָגט איהם דאָס האַרץ, נור ער שעמט זיך אויסצוזאָגען דעם למדן, — זיפצט ער אָב און שווייגט.

די אורחים מיט'ן בני בית זענען צוריק אין שטוב אַריין, זינגען זמירות...

III

און גאָר אינגאַנצען איז דעם פּראָסטען יוד'ס האַרץ קיין פאַלשער נביא נישט געווען...

אַרויסגעפאָהרען זענען זיי אין אַ לבנה־נאַכט: שטערען כחול־הים. אָבער קוים האָבען זיי געהאַט די שטאָדט הינטער זיך, האָט זיך דער הימעל פערוואָלקענט. טונקעל איז געוואָרען און וואָס אַמאָל טינקעלער.

דער רייטער איז שוין לאַנג פערשוואונדען געוואָרען; אַ פריציש פערד! די פערדס־טריט הערען זיך נאָך אַ ווייל און — פערהילכען!

דערווייל ווערט נאָך טינקעלער, עס הייבט אָן בלאָזען אַ צפון־ווינד און יאָגט אָן נייע עננים. די שטערען לעשען זיך, איינס נאָכ'ן אַנדערע ווי קליינע קינדער־לאַמטערענדליך פון ווינד.

עס ווערט חשך, מען פערליערט דעם וועג, מען שניידט זיך עפּיס אַריין אין אַ וואַלד, אויפ'ן וועג דאַרף גאָר קיין וואַלד

נישט זיין; פון וואנען האט זיך גענומען א וואלד?

דערווייל פערליערט דער יונג — דער שמייסער די בייטש; שפרינגט ער אראב זוכען די בייטש. די פערד שלעפען זיך ווייטער, דער שמייסער קומט נישט צוריק. מען רופט, ער ענטפערט נישט. דער ארימער פראסטער יוד זיצט פער־חוש'ט און האלב פער'חלש'ט פאר שרעק. דער חסיד שפרינגט אראב זוכען דעם שמייסער, און ווערט אויך נעלם אין דער פינסטערניש. דער פראסטער יוד ווערט שוין גאר פערחלשט; שטארקט ער זיך אבער, שטעלט זיך אויף, קריכט ארויף אויפ'ן געזעס, גלאצט אין דער פינסטערניש אריין מיט די אויגען — ער זעהט נישט.

וויל ער שרייען, קען ער, פאר גרויס שרעק, נישט ארויסברענגען קיין קול. דערווייל שלאגען אן די פערד מיט'ן דישעל אן א בוים; דער דישעל פלאצט, דער וואגען קערט זיך איבער. דער יוד פאלט ארויס, צו זיין גליק — אויף א בערגיל גראז. די פערד רייסען זיך אב פון בוים, און אנ־טלויפען, משוגע פאר שרעק, אין דער וועלט אריין... עס הילכען א ווייליע די טריט, די רעדער, און ווערען אויך פער־זונקען אין חשך. און דער פראסטער יוד הייבט זיך אויף איי־נער אליין אין דער פינסטער, ער שטויסט קוים מיט די לעצ־טע כחות א קול פון האלז ארויס, שרייט; קיינער ענטפערט נישט. דער ווינד חאפט דאס געשריי און צוברעקעלט עס, און צוטראגט עס און עס, ווערט פערזונקען אין געפייפעריי.

וואס זאל, נעביך, טהון א יוד? אין א פינסטערן וואלד איינער אליין איז ער; מי יודע וואס פאר א חיות רעות עס האלטען זיך אויף אין וואלד, אינ'ם געפייפעריי פון ווינד דאכט זיך איהם, ברילען זיי, די חיות...

ענטפערט ער איבער זיין נשמה צום בורא עולם: טהו מיט מיר, ווי דיין ווילען איז, — און הייבט אן שטיל צו זאגען ודוי. גרייט האַרץ זיין א יוד.

און דער ווינד רוישט, ער הערט זיינע אייגענע ווערטער,

זיין אייגענע ודוי נישט; עס רוישט. פייפט און רייסט די ביימער, די צווייגען.

אָבער אָט — צווישען די פונאַנדערגעריסענע צווייגען, גיט פלוצלינג ווי אַ בליץ, אויף אַ רגע כמימרא בעוויזט זיך אַ ליכט...

מילא, ותחי נפשו! עס מוז דאָך זיין דאָ ערגיץ אַ הויז! די צווייגען האָבען זיך שוין צוריק בעהעפט, פערפלאָכטען אינ'ם חשך... הויבט ער אָן צו גייהן צום אָרט, פון וואַנען דאָס ליכט האָט זיך איהם בעוויזען... און ער איז געגאַנגען, און געגאַנגען, ביז גאָט האָט איהם געהאָלפען, און ער איז צוגעקומען צו'ן אַ הויז מיט אַ ליכטיג פענסטער.

געלויבט איז זיין ליעבער נאָמען!

פון דעסטוועגען צוגייהן גלייך זוכען אַ טיר, האָט ער מורא. אַ קשיא אויף אַ מעשה: אַ הויז אין וואַלד, עס קאָנען זיין גזלנים, עס קאָנען זיין יענע לייט, בעהיט און בעשערעמט זאָל מען זיין... ער וועט נור אַ בליק טהון אין פענסטער... לאָזט ער זיך אַראָב אויף אלע פיער, קריכט שטיל און פאַמעליך צום ליכטיגען פענסטער צו, שטעלט זיך, פאַמעליך און מיט גרויס האַרצקלאַפעניש, אויף, בייגט זיך צו, קוקט אַריין, און דערזעהט דאָס, וואָס איך וועל אייך פערצייהלען אין פיערטען קאַפּיטעל.

IV

אַ גרויסע שטוב האָט ער דערזעהן. און ער וואָלט געשוואוירען, זיין שטוב: אין מיטען שטוב שטייהט אַ טיש, פונקט ווי ביי איהם צו מלוה־מלכה. פונקט אַזאַ טישטוך; פונקט, צו דער האָהר, אַזוינע כלים: זילבער, גאָלד און קאָליערט גלאָז. און טעלער אַזוינע, ווי ביי זיין אשה. און אויף די טעלער די זעלבע מאַכלים... און פונקט אַזוי פיעל

ליכט: הן אויפ׳ן טיש אין זילבערנע לייכטער, הן ארום די ווענד אין זילבערנע העסען. און די לייכטער זענען זיינע, און די העסען, כהויה דערקענט ער זיי.

איז עס נישט א חלום? גיט ער זיך א צופ ביי דער באָרד, א ריס ביים אויער, א ביס אריין אין פינגער. ניין, עס איז קיין חלום נישט!

און ביים טיש, צו איהם אונטערן פענסטער מיט די אַקסעל, זיצט א יוד, — דאַכט זיך, ער אַליין! זיין קרומער אַקסעל.

רבונו של עולם. א חלום, צי א כשוף, צי גלאַט אַזוי א פערבלענדעניש?!

ווי עס איז, ער מוז אַריינגייהן. סיי ווי סיי, א יוד זיצט, א טיש צו מלוה־מלכה איז געדעקט; ער וועט גייהן, מקיים זיין די מצוה.

און ער איז גובר די שרעק, רייסט קוים אָב די פיס פון דער ערד און גייהט אַרום הויז, טאַפּט און געפינט אין דער צווייטער זייט, פונקט קעגענאיבער דעם פענסטער, א טיר! ער עפענט זי מיט א פערציטערטער האַנד, דערזעהט דעם יוד פנים אל פנים, עס הענגט דאָרט נישט קיין שפּיגעל, ער זעהט דעם יוד בחוש, און דער יוד איז ער אַליין, זיינע באָרד־און־פאות, זיינע ברעמען, זיינע אויגען, זיינע באַקען, און די יאַרמולקע מיט׳ן קאַפּטאַן זענען זיינע...

ער אַליין איז עס.

און דער יוד, דאָס הייסט, ער אַליין, זיצט און קוקט אויף איהם מיט שטיל־שווייגענדיגע אויגען, נור פול מיט רחמנות׳דיגער שטראָף; ווי איינער רעד: וואָס האָסטו מיר, וואָס האָסטו, הייסט עס, דיר געטהון? פון וואַנען פאַלסט עס דו אוים?...

וויל ער פרעגען: וואָס? קאָן ער ווייטער קיין קול פון האַלז נישט אַרויסרייסען, נור דאָס הארץ זאָגט איהם: מבטל געווען מלוה־מלכה, עובר געווען אויף א נדר...

און ווי דאָס האַרץ זאָגט איהם אַזוי, פערליערען פּלוצ־לינג די כלים אויפ'ן טיש זייער גלאַנץ און ווערען ווי פער־טריעבט; אין די ליכט, אין די לייכטער און העסען, הייבען אָן טונקעל און טונקעלער ווערען, און ווערען באַלד טאַקע שוואַרץ — שוואַרצע ליכט ברענען! און דער יוד, דאָס הייסט ער אַליין, צוזאַמען מיט'ן טיש, מיט די מאכלים, מיט די כלים, מיט די לייכטער הייבען אָן אַלע צוזאַמען פּאַמעליך, פּאַמעליך צו זינקען אין דער פּאָדלאָגע אַריין... די שוואַר־צע ליכט־פלעמליך אין די לייכטער און העסען הויבען אָן צו ווערען רויכיג און רויכיגער. און אַז דער טיש מיט אַלעם אַרום איז שוין איינגעזונקען ביז צום אויבערשטען שטח פון טאָוועל, און דער יוד, דאָס הייסט, ער אַליין אין יענער גע־שטאַלט, איז שוין אַראָב מיט דער באָרד, און עס האַלט שוין ביי די ליפּען, האָבען זיך די פלעמליך מיט אַמאָל געטהון אַ לעש אויס...

זאָגט פּלוצלינג דאָס האַרץ אונטער דעם יוד: חאַפּ עפּים און מאַך ברכה, זיי מקיים מלוה־מלכה! — שטרעקט ער אויס אַ האַנד, און חאַפּט, איידער דער טיש ווערט איינגעזונ־קען, אַ פּרי פון אַ טעלער אַראָב, מאַכט „בורא פּרי העץ" — אַ בּים, אַ שלינגט־אַראָב, און גיט אַ געשריי: דוד מלך ישראל חי וקים!

און דאָס האָט געהאָלפען!

כהרף עין איז אַלץ פערשוואונדען געוואָרען: די גע־שטאַלט, דער טיש, דאָס הויז, דער וואַלד, — איינער אַליין שטייהט ער וייט אונטער דער שטאָדט, אויף עפּים אַ לאָנ־קע... און תוך כדי דבור נעמט איהם אָן פון הינטען אַ האַנד; הייבט איהם אויף, טראָגט איהם אין אויר, צו דער שטאָדט צו טראָגט מען איהם, און מען לאָזט איהם אַראָב פאַר זיין איינענער טיר. —

V

שטיהט דער יוד מבולבל אונטער זיין אייגענער טיר און גלייבט זיינע אויגען נישט.

הערט ער פון אינערווייניג, די אורחים זינגען זמירות, הייבט ער שוין אָן צו גלייבען, — זאָל עס האָבען אַזוי ווייניג געדויערט?

דערהערט ער אָבער, ווי זיין פלונית'טע זאָגט אין קיך:

— שוין אַלץ פאַרטיג, — וואָס זוימט ער זיך, נעביך?! ווער ווייסט, וואָס מיט איהם איז, נעביך, געשעהען?..

טראַכט ער: וואָס איז זי נעביך שולדיג? עפענט ער אויף די טיר און גייהט אַריין.

זעהט ער, קיינער וואונדערט זיך נישט.

דאָס ווייב האָט'ם דערזעהען און שמייכעלט.

פרעגט ער: וואו איז דער שתוף?

זאָגט מען: נישטאָ!

„גאָר נישט געווען?" — ניין! — אודאי, ווי אַלע מאָל אין שטיבעל. —

און דאָס ווייב זאָגט איהם: וואַש דיך! און רופט באַלד צו דער קוך; זי הייסט, דער יונג זאָל אַריינטראָגען דעם באָרשטש...

פערשטייהט ער נאָך וויינינגער:

— דער יונג איז אין דערהיים?

— ווי דען?

— און די פערד?

— שטייהען אין שטאַהל, וואו זאָלען זיי זיין? הערסט נישט זייער הירזשען?

ער הערט!

ער הערט אפילו, ווי די פאַרקאָוועס קלאַפּען אָן דער פאָדלאָגע; די שטאַל איז נישט וויים פון שטוב. —

פערשטייהט ער שוין, אַז עס איז געווען אַ שפּיצעל פון

יענע לייט, אַז נור מיט'ן „בורא פרי העץ" און „דוד מלך ישראל חי וקים" האָט ער זיך מציל געווען פון זייערע הענד. —

הייבט ער אויף די הענד מיט ליוב און דאַנק צו זיין ליעבען נאָמען . . .

און ווי ער דאַנקט אַזוי און ליובט גאָט אין דער שטיל, דערהערען זיך ווייטער פערדס־טריט פון גאַס, הילכט ווייטער אָב דער ברוק; אַ רייטער גענעהנט זיך ראָש צום הויז. און אָט איז ער דאָ, שפּרינגט אַראָב, קומט אריין, — אַ זעלנער איז עס, נישט קיין שטאַפעט — אַ קיראַסיער.

און האַלטענדיג דאָס ציימעל פון פערד איבער דער שוועל, גיט ער איבער אַ פּאַפּיר:

דאָס איז געווען אַ פּריקאַז פון גענעראַל.

און אַזוי האָטדער גענעראַל געשריבען:

„היות דאָס חיל ריקט צוריק אָב קיין ווילנע, איז בטל דער פּאָדריאַד, דאַרף מען נישט קיין קאָרן." —

פערשטייהט איהר שוין אַליין, וואָס פאַר אַ מלוה מלכה עס איז געווען!

ווי אַזוי אַ פּרוש
איז געוואָרען אוים פּרוש.

איז געשטאַנען אַ פּרוש, פּרייטאָג נאָכ'ן קניזש, וואָס ער האָט ביי דער שוחט'קע געגעסען, אין ליידיגען בית-המדרש, אָן דער זייט פון אַ שטענדער. אויף וועלכען עס איז אָפען גע-ווען „שיר השירים”. ווי עס פּאַסט פאַר פרייטאָג.

מיט די הענד האָט ער זיך אַ פריש בעזעמיל — אַ פרישׁ בעזעמיל פון פרישע ברעזינע צווייגלעך און פרישע, האַרטע, גרינע בלעטער — געבונדען; מיט די פייכטע-פער'חולם'טע אויגען אין „שיר-השירים” אַריינגעקוקט, און מיט די ליפען אַ פסוק נאָך אַ פסוק, האַלב זינגענדיג, געמורמעלט...

אַז ער איז געקומען צום פסוק: „הנך יפה, רעיתי”—דאָס איז טייטש: דו ביזט מיין חבר'טאָרין, שיין—האָט ער (דאַכט זיך, צופעליג) צו דער מערב-וואַנד איין אויג געוואָרפען. צום פענ-סטעריל אין דער מערב-וואַנד, וואָס גייהט אין דער שמש'טעס שטוב אַריין...

און באותו הרגע האָט ער פלוצלינג דערפיהלט, אַז עפּיס הייבט איהם אָן צו שטיקען אין האַלז און רייסט זיך אַרויס דורכ'ן מויל.

דערשרעקט ער זיך, עפענט ברייט דאָס מויל,—שפּרינגט איהם, פון מויל אויפ'ן שטענדער אַרויף, עפּעס אַ קליינס, אַ גרינליכס, אַ ריהרעוודיגס...

ער קוקט זיך בעסער צו: א קליין-ריהרעוודיג גרינליך מענשעל. נור אַ ווייִדעלע האָט עס פון הינטען, און אויף היהנערנע פיסעלך שפּרינגט עס.

— ווער ביסטו?

דיין מחשבה: ענטפערט לאַכענדיג דאָס קליינע מענשע-

לע, און בעוויזט צוויי שורות ווייסע, שאַרף־שפּיציגע ציינדעלעך.

— איך האָב שיר־השירים געזאָגט! — בעליידיגט זיך דער פּרוש,

— „הנך יפה, רעיתי", — אמת: און דערביי צו דער שמש'טעס פענסטעריל איין אויג געוואָרפען — נישט די כנסת ישראל, — ברייגע דער שמש'טעס האָסטו אין זין געהאַט... ווילסט זי זעהן?

רוקט זיך די פּרוש אָב דערשראָקען.

— , נו, נו, — לאָזט דאָס מענשעלע — איך האָב סיי־ווי־סיי היינט קיין צייט נישט: איך מוז אַראָב הינטען, פערשריי־בען זיך אין ספר הנולדים — אַ מעטריקעל מאַכען. איך וועל צוריק קומען.

און פערשווינדט.

מיינט דער פּרוש: אַ זעהעניש, אַ פערבלענדעניש גע־ווען... ער שלאָפט שוין גישט אַזוי פיעל נעכט!

שטאַרק ער זיך, נעמט צוזאַמען די צווייגלעך פערענדיגט דאָס בעזימיל און גייהט אין מרחץ אַריין.

ווייטער אַ פרייטאָג נאָכ'ן אָנבייסען; ער איז ווייטער איי־נער אַליין אין בית־המדרש...

זיצט ער, קוקט אַריין אין „תרגום שני".

הפלא ופלא שלמה דעם מלך'ס פּאַלאַץ.

פון קריסטאַל, אין מיטען ים...

פערמאַכט ער די אויגען פאַר גרוים תענוג און שאָקעלט מיט'ן קאָפּ אין דער ברייט:

— אַי־אַי־אַי!

בעקומט ער אַ קליין שנעלעכיל אין דער נאָז.

עפענט ער די אויגען — דאָס מענשעלע!

נור גרעסער, דאַכט זיך איהם.

— ביזט, דאַכט זיך, צוגעוואַקסען?

— דו טראַכסט אין איך וואַקס:
איך האָב נישט געטראַכט! — לייקענט דער פּרוש — „תרגום שני" געלערנט.
— אמת! אָבער טיעף אין שטילען הארץ געטראַכט:
אין אַזאַ פּאַלאַץ, אין מיטען ים מיט איהר צוזאַמען...
לאָזט דער פּרוש אַראָב דעם קאָפּ.
— זי ווערט אַ כלה? — זיפצט ער.
— נארישקייטען:
— מיט יונה ליבעל׳ס...
— ער הוסט:
— איז וואָס?
— וועט ער שפּעטער בעסער הוסטען... שפּייען מיט בלוט...
— איז וואָס — —
— דער־ווייל גאָר נישט: דאָס פריי׳לע מוז זיך אויס־שטייהן אויפ׳ן בוים...
בעטראַכט איהם דער פּרוש, פאַרשענדיג.
דערזעהט ער, ווי ער איז איבער דער צייט גאָר רויט געוואָרען.
— אוי ווי רויט דו ביסט געוואָרען! — שרייט ער אויס, דערשראָקען.
— „אָדם" — ענטפערט דאָס מענשיל — איז אַ מענש „אדם" איז רויט, „דם" איז בלוט...
— וואָס פּלאַפּעלסטו?
— ס׳וועט קומען די רעכטע צייט, וועסטו פערשטייהן!
— זאָג בעסער, — מאַכט ווייטער דאָס רויטע מענשעלע נאָך אַ קליינער פּויזע, — ווילסט זי זעהען?
זי צוואָגט זיך אַצינד.
און אַז דער פּרוש זאָגט נישט: ניין, גיט דאָס רויטע מענ־שעלע אַ בלאָז צום פענסטעריל־צו אין דער מערב־וואַנד, עפענט זיך דאָס פענסטעריל, שטייהט בריינע, דער שמש׳טעס טאָכטער, צו זי׳ מיט די אַקסעל, איבער אַ שיסעל הייס וואַ־

סער און צוואָגט זיך לכבוד שבת.
— זעהסט—מאַכט דאָס רויטע מענשעלע—אַ ביסל האָחר!
די שיסעל איז פאַר זיי צו קליין. זי האַלט זיי קוים אין דער שיסעל!
חאַפּט איהם דער פּרוש אָן דערשראָקען:
— זי קאָן זיך נאָך אויסדרייהען און דערזעהן!
— וועמען?
— דיך! זי וועט זיך חלילה, דערשרעקען!
— אויסער דיר — ענטפערט דאָס מענשעלע — קאָן מיך קיינער נישט זעהן...
— רייד שטילער!
— אויסער דיר, הערט קיינער נישט מיין קול.., זעה בעסער דעם האַלז-און-נאַקען: איין אַלאַבאַסטערן וואָס?
און, אַז דער פּרוש ציטערט:
— ווילסט, איך זאָל זי דיר ווייזען? ווי אחשורוש האָט געוואָלט זעהן ושתי'ן, ווילסט?
— ד'וויל!— ענטפערט דער פרוש, קוים ריהרעוודיג מיט די פערברענטע ליפען...
— וועסט אונטערשרייבען?
— וואָס?
— אַ כתב!—מיט'ן בלוט פון מינדסטען פינגער...
— ד'וויל, תיכף, גיב אַהער!
— גייה איך שוין אַראָב און ברענג אַ כתב.
דאָס מענשעלע איז פערשוואונדען, דאָס טירעל איז פערמאַכט, און דער פרוש וואַקעלט זיך קוים צו צו'ן אַ באַנק.

הושענה־רבא, שפּעט ביי-נאַכט.
אויפ'ן שולחן ברענען זיך צוויי יאָהר-צייט-ליכט.
דער פרוש זיצט אויף דער באַנק אונטער'ן אויווען. בע-

ווייזט זיך דאָס קליינע מענשעלע, וואָס איז שוין, אייגענט־ליך, נישט אַזוי קליין געווען, — און דערלאַנגט איהם עפּיס צו דער האַנד.

— וואָס איז? פרעגט דער פּרוש.

— „חוזק האָט דעם טאַטען נישט דערקענט״ — וויצעלט זיך דער רויטער. עס איז דאָך דיין קניפּיק. האָסט דאָך מיר איהם געגעבען אויסצושלייפען.

— ווען?

— איינמאָל, האַלבער נאַכט, נאָך אַ זעהעניש.

— נאָך וואָס?

— „אדם״ — אַ מענש, „אדם״ — רויט — —

— שווייג! — שרייט אויס דער פּרוש אין איין שרעק. שמייכעלט דאָס רויטע און פערדרעד:

— אָבער זעה, ווי אויסגעשליפט!

ער עפענט דעם קניפּיק — די קלינג גיט אַ בליץ.

— ווי אַ חלף, מאַכט ער, פּריוו אויפ׳ן נאָגעל.

דער פּרוש נעמט מעכאַניש דאָס מעסער, פּרובט דאָך נישט און זאָגט פערבענקט:

— זעהן וויל איך!

— אַז דו האָסט אונטערגעשריבען, מהיכא־תיתי! ענט־פערט דאָס מענשעל און רופט:

— וואַנד, וואַנד, לאָז זיך אַראָב!

פאָלגט זי די מערב־וואַנד, לאָזט זיך אַראָב — בריינע שלאָפט אויף אַ באַנק־בעטיל.

זיצט דער פּרוש, פערבאָדען אין שוויים, מיט ציטערינע הענד און פיס, אַ פּנים — ווייס ווי קאַליך און ברענענדיג־פערגלאָצטע אויגען און קוקט.

זיצט דער רויטער לעבען איהם און רוימט איהם אין אויער אַריין:

— זעהסט אַ יד׳ל, וואָס? אָבגעטאָקט! איין עלענבוי־גען! פון עלפענביין, וואָס?

— מעהר! מעהר! לעלצט דער פרוש מיט פערברענ־טע ליפען.

קאַלדערע אראַב! הייסט דער רויטער און עס געשיהט.

— ווי מיינסטו, שמייכעלט ער, שענער ווי ושתי!

— שולמית! מאַכט דער פרוש מיט שוים איבער'ן מויל.

— און דער פּאַלאַץ, — ציטערט ער — דער פּאַלאַץ, קריסטאַל אין מיטען ים?...

— וועט זיין! — פערזיכערט דער רויטער — די פּרי איז אויסגעשטאַנען... היינט, מאָרגען וועט זיין, נאָך אַ קלייניג־קייט פעהלט...

— אָבער ס'העמד, ס'העמד אַראָב! קאַכט דער פרוש — באותו הרגע איז אָבער דאָס גאַנצע זעהעניש פערשוואונ־דען, די וואַנד איז צוריק אַרויף אויף איהר אָרט.

— וואָס איז דאָס? וואָס האָסטו געטהון?

— נישט איך — ענטפערט דער רויטער, יונה ליבילס!

— יונה ליביל'ס, ער? ווי אַזוי?

— געקומען תורה לערנען... זיצט ביי דער מזרח־וואַנד. האָב איך קיין שליטה נישט... מוז מען וואַרטען, אָדער — זיינער פּטור ווערען...

מאַכט זיך דער פרוש, די לעצטע ווערטער נישט הע־רענדיג, און בויגט זיך אויס, און שטרעקט אַרויס דעם קאָפּ פון אונטערן אויבען:

אמת. יונה ליבילס זיצט ביי דער מזרח־וואַנד און לערנט. ער האָט ביים זעהעניש, זיין קומען נישט געהערט.

— און ער היסט נישט! מאַכט ער בייז, און דריקט, נישט ווילענדיג און וויסענדיג, שטאַרקער דאָס חענטיל פון קניפּיק אין דער האַנד. ער הייבט נישט אָן צו היסען!

— ר'וועט! זאָגט דער רויטער.

הייבט יונה ליבילס אָן צו היסען.

— אַ פּשוט'ער הוסט! זאָגט דער פּרוש. ווי פון אַ קאַטער,
חאַפּט זיך יונה ליביל אָן ביים לייב;
ער פערקייכלט זיך.

ער הייבט זיך אויף און גייהט צו צום כיור, נאָך אַ ביסעל
וואַסער. צוריק צוזוועגס וואַקעלט ער זיך...

— גברא קטילא, וואָס?

— ניין! ענטפערט דער פּרוש. היינט הושענא-רבא...
דער שאַטען גייהט איהם נאָך!

— אַ ציטעריגער, אַ דינער... ווי לאַנג מיינסטו...

— איפּדערוואָך איז די חתונה — האַקט איהם פינסטער
איבער דער פּרוש.

— וועט זיין אַ יונגע אלמנה!

— ד'וויל נישט, ער זאָל זי אָנריהרען! שפּרינגט אויף
דער פּרוש מיט שוים איבער'ן מויל.

— קענסט דיר איין עצה געבען.

— ווי אַזוי —

יונה ליביל'ס האָט זיך אָבגעשטעלט, אָטעם צו חאַפּען
און דאָס רויטע מענשעל זאָגט:

— קום צו צו זיין שאַטען!

— וואָס וועט זיין?!

— וועסט זעהען!

זיי גייהען צו, דער פּרוש איז באָרוויס, הערען זיך נישט
די טריט.

— פערליער נור נישט — וואָרענט דער רויטער — דעם
קניפּיק, ס'וועט טהון אַ קלאַפּ.

דער פּרוש דריקט פעסטער דעם קניפּיק אין דער האַנד.

יונה ליביל'ס שטייהט אין מיטען בית-המדרש, האַלט
זיך אָן ביי'ן אַ שטענדער און קייכט, זיי שטייהען אויף זיין
שאַטען.

— ווילסט פּטור ווערען? פרעגט דער רויטער.

— דער פּרוש שאָקעלט מיט'ן קאָפּ אויף יאָ.

זיין קול וואָלט יונה ליביל'ס געהערט.

— לאָז אראָב דעם קניפּיק אויפ'ן שאָטענס האַלז, גע־שווינד לאָז אראָב!

און אַז דער פּרוש ווייגערט זיך, גיט איהם דער רוי־טער אַ שטויס אָן עלענבויגען; פערליערט ער דאָס מעסער.

פאַלט דאָס מעסער מיט'ן שפּיץ אַראָב, שטעכט דורך דעם שאָטענס האַלז און בלייבט שטעקען אין דער פּאָדלאָגע.

אין דער זעלבער רגע פאַלט יונה ליביל'ס אַנידער, און אַ שטראָם־בלוט שיסט איהם אַרויס פון האַלז.

גיט דער פּרוש אַ געשריי: געוואַלד! און חאַפּט זיך אויף!

וואָרען דאָס אַלץ איז אַ שווערער, וויסטער חלום, אויף דער האַרטער באַנק, אין ליידיגען בית־המדרש, אין אַ לבנה'־דיגער נאַכט געוועזן...

און אַז דער פּרוש האָט זיך אויפגעחאַפּט שטייהענדיג אין מיטען בית־המדרש, פערבאָרען אין שווייס, האָט ער זיך דערשראָקען, דערנאָך צוגעוואַקעלט צוריק אונטער'ן אויווען אַרונטער. אַפּערגעשאַרט זיין זעקיל מיט זאַכען פון אונטער אַ באַנק. פערבונדען מיט אַ שטריקעל, געוואָרפען איבער די פּלייצעס און איז אַרויס פון בית־המדרש...

אהיים אָדער אין דער וועלט אריין. —